

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

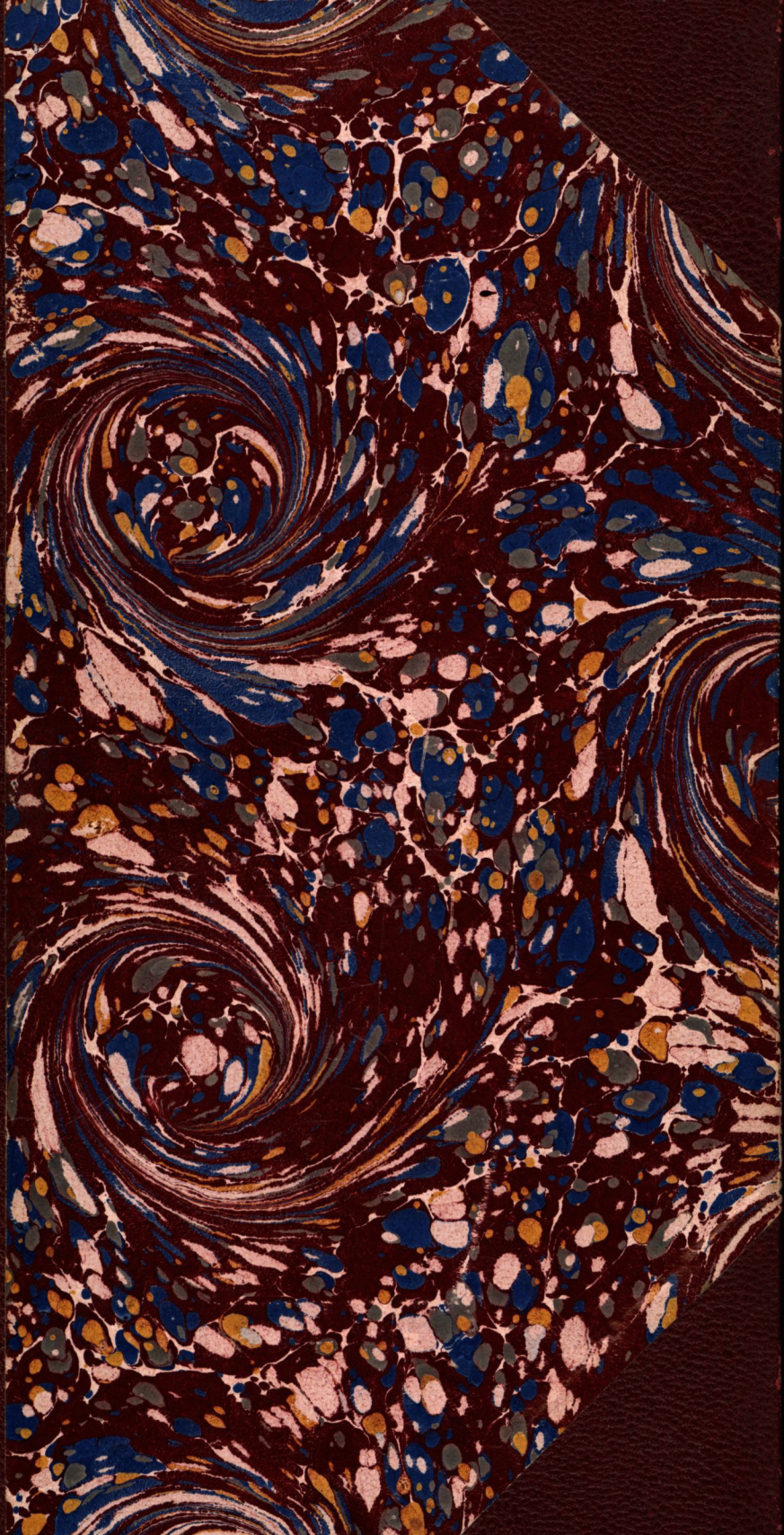
Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

PERSONALHISTORISK TIDSSKRIFT

55DE AARGANG
(10. RÆKKE 1. BIND)
1934

UDGIVET AF
SAMFUNDET FOR DANSK GENEALOGI
OG PERSONALHISTORIE

I KOMMISSION:
LEVIN & MUNKSGAARDS FORLAG
(EJNAR MUNKSGAARD)
KØBENHAVN 1934

Redigeret af Samfundets Skriftudvalg
ved
H. HJORTH-NIELSEN

TRYKT I SPECIALBOGTRYKKERIET

INDHOLD.

Vibeke Podebusks Slægtebog? Af Arkivar i Rigsarkivet, Dr. phil. William Christensen	1
Slægten Gram fra Sæby (Borgmester Hans Nielsen). Af Postmester C. Klitgaard	44
Lidt heraldisk Kritik. Af Arkivar i Rigsarkivet Poul Bredo Grandjean	59
H. C. Andersen og de danske i Paris. En Vise og lidt Kommentar. Ved Bibliotekar H. G. Topsøe-Jensen	66
Forretning og Forlovelse. Av Johan Abraham Truschewskys Papi- rer. Af Adjunkt Hans H. Fussing	75
Skytten paa Aunsbjerg. Guillaume de Martonnière — Wilhelm Jo- hansen. Af Kaptajn, Kammerjunker Hector Boeck	99
N. F. B. Sehested til Broholm som Arkæolog. Af cand. mag. Poul Møller	106
Om Systemer for Opstilling af Efterslægtstavler. Af Albert Fabritius	125
Gensvar. Af Arkivar i Rigsarkivet S. Nygård	136
Anmeldelse	148
Smaa Meddelelser	149
Spørgsmaal og Svar	155
Regnskab for Aaret 1933	160
Erindringer fra Aarene som Volontør og Kandidat i Kommune- hospitalet og i St. Hans Hospital. Af Dr. med. Victor Lange	161
Slægten Budde fra Hindsels og Lengsholm. Af Postmester C. Klitgaard	194
Familieoptegnelser af Amtsprovst Niels Bruun. Ved Fuldmægtig i Finansministeriet Jørgen Swane	201
Den dansk-norske Abildgaard-Slekts Oprindelse. Av Kaptein O. T. C. Abildgaard	207
Uddrag af Brevvekslingen mellem N. F. S. Grundtvig og H. R. Carlsen. Ved cand. mag. Poul Møller	213
Familien Splett i det 17. Aarhundrede. Af Oberstløjtnant Chr. Bokkenheuser	225
Kanniken Niels Torkilsens Adelsbrev. Af Arkivar i Rigsarkivet, Dr. theol. Bjørn Kørnerup	231
Jens Baggesen og Slagelse Latinskole. Af stud. mag. Grethe Wille	238
»Stille Holm« og hans Slægt. Af Ingeniør, cand. polyt. Vilhelm Marstrand	266
Smaa Meddelelser	274
Spørgsmaal og Svar	
Samfundets Anliggender	
Fortegnelse over Medlemmerne af Samfundet for dansk Genealogi og Personalhistorie. (1. December 1934)	
Register	

VIBEKE PODEBUSKS SLÆGTEBOG?

Af *William Christensen*.

I.

En af de Slægtbogs-Forfatterinder, der har vundet størst Navnkundighed ved sit personalhistoriske Arbejde, turde være den Vibeke Podebusk, hvis Navn står over disse Linier. Hun var Datter af Claus Podebusk († 1540) og af Anne Olufsdatter Krognos, ægtede 1549 Evert Bild til Ravnholt († 1567) og døde 1596.¹

Thiset roser i ret stærke Udtryk hendes Slægtbog og »en Art dansk Krønnike«, som er knyttet dertil,² og som foreligger trykt.³ Men vil man eftersøge autentiske Håndskrifter af disse hendes Arbejder, er man uheldig stillet.⁴ Ja det kan ske, at man i det gamle Adelsleksikon kan finde hende nævnt som Forfatter af en Slægtbogstekst, der slet ikke skylder hende, men den bekendte Anne Krabbe († 1618) sin Tilblivelse.⁵ Og i et andet Håndskrift kan man træffe en Række Våbentegninger, der vistnok er tegnede af Historikeren Sandvig og i alt Fald har en Bemærkning af ham om, at de er tagne »af Fr. Wibeke Podebuskes Slægtbog«,⁶ en Bemærkning, der måske er rigtig for så vidt, som det er muligt (men også kun muligt), at de pågældende Tegningers Kilde kan følges tilbage til Vibeke Podebusk. Men Kilden er rigtignok ikke Våbenafbildninger, som hun har tegnet eller ladet tegne, men kun Våbenbeskrivelser, der kan forekomme i Håndskrifter, som mulig har fået

¹ Se om hende Dansk biograf. Lexikon XIII. 196 og Danm. Adels Aarvog 1908 S. 370 f.

² Dansk biograf. Lexikon, anf. St.

³ I Suhms Saml. II. 3. H. S. 19—33. Rørdams ganske korte Omtale af dette sidste Arbejde (i: Historieskrivningen og Historieskriverne i Danm. og Norge siden Reformationen I. 125) udmærker sig ikke i påfaldende Grad ved Korrekthed.

⁴ Jfr. nærværende Meddelers Bemærkninger i Personalhist. Tidsskr. 9. R. II. 5, sammenlign 7. — Det er ikke lykkedes at skaffe oplyst, hvad det er for et Håndskrift, der citeres som »Wibeche Podebusch in M. SS. Gen. Viror. illustr.« (med bestemte Sidel) i Kallske Saml. Fol. 121 under Farsen.

⁵ Lexicon ov. adelige Familier i Danm., Norge og Hertugdømmene I S. XXXIII; jfr. Personalhist. Tidsskr. 9. R. II. 28.

⁶ Se en Side i RA. Gen.-her. Selsk., Gener. 4to 45; jfr. også en derpå klæbet Notits af Bertouch.

deres Præg af hende. At Forholdet er dette, fremgår af, at nogle af Tegningerne viser sig at være ganske urigtige Konstruktioner, men Konstruktioner, hvis Opståen kan forklares af Beskrivelser, som forekommer i Håndskrifter, der mulig går tilbage til Vibeke Podebusk.¹

Vil man forsøge at efterspore det indbyrdes Forhold mellem de Håndskrifter, i hvis Tekst Vibeke Podebusk kan antages at have haft nogen Andel, vanskeliggøres en sådan Undersøgelse i høj Grad af det pågældende Materiales Karakter. Medens der, som det anden Steds er omtalt, haves en Række Håndskrifter, der er skrevne så at sige helt eller dog for en Del med den meget skrivende Lisbet Bryskes egen Hånd,² erindrer Forfatteren af nærværende Meddelelser ikke at have truffet Vibeke Podebusks egen Hånd i et Slægtebogs-Håndskrift; og selv uden for sådanne må det vistnok regnes for en stor Sjældenhed at støde på den.³ Og på den anden Side er det ganske ubestrideligt, at adskillige af de Håndskrifter, som er blevet satte i Forbindelse med Vibeke Podebusk, nu ikke sjældent har senere Tilføjelser at fremvise;⁴ men medens sådanne Tilføjelser i ikke få af Lisbet-Bryske-Teksterne er skrevne med de oprindelige Tilføjerens egne Hænder, forekommer det tilsvarende Forhold kun undtagelsesvis i de her nedenfor behandlede Håndskrifter, der viser Forbindelse med Vibeke Podebusk. Disse Håndskrifter foreligger som Regel kun i senere Afskrifter, så at både den oprindelige Hovedhånds og de senere Tilføjerhænders Tekst nu er skreven med én og samme yngre Hånd;⁵ og en Undersøgelse af Håndskriftmaterialet besværliggøres selvfølgelig herved i høj Grad.⁶

¹ Se Våbenbeskrivelser, der findes i Gl. kgl. Saml. Fol. 1083 Bl. 15b—17b. De Tegninger af Aage Nielssøns og Hans Spoldeners Våben, der gives på den i forrige Note nævnte Side, er højst sandsynlig foranledigede af en Beskrivelse som den, der meddeles i Gl. kgl. Saml. Fol. 1083 Bl. 17a; men at de er ganske urigtige, fremgår af Gengivelsen af de pågældende Personers Segl hos Thiset, Danske adel. Sigiller fra det XV., XVI. og XVII. Aarh., henholdsvis B XIII 5 og H XXIV 2.

² Jfr. Personalhist. Tidsskr. 7. R. IV. 21 f. og nærværende Meddelers Artikel »Lisbet-Bryske-Tekster« i samme Tidsskrifts 9. R. IV.

³ Hendes egenhændige Underskrift findes i RA. C 6 b, Adkomstbreve Danmark 1579 Juni 19 (her lidt mere end selve Navnet) og 1584 Maj 14.

⁴ Som et særlig karakteristisk Eksempel på en sådan successiv Tilblivelse kan nævnes et Sted i den såkaldte »Düning-Rosenkrantz's Slægtbog« S. 366 (i Rigsarkivets Manuskriptsamling), der lyder: »Her Johan Turesens søn heder Gøste Johansen och haffuer fest her Gusta Ollsens datter, som heder jomfru Karinne; den haffuer nu Kong Gustaf; och haffuer hand fest her Chrestofer Andersøns datter igien; och haffuer nu dereß bröllop verret; och er hun nu død.«

⁵ Den væsentligste Undtagelse herfra er det nedfr. omtalte, i Lunds Landsarkiv opbevarede Håndskrift: »Danska geneal. m. m. 6«, der har ikke få Tilføjelser, bl. a. med den bekendte Sophie Brahes egen Hånd.

⁶ Sammenlign Ellen Jørgensens Ord om de middelalderlige Årbøger: »Spørgsmaalet om Aarbøgernes indbyrdes Forhold, der er saa vanskeligt at

Det kan dog allerede her udtales, at den detaillerede Undersøgelse, der foretages i det følgende (og som ifølge Sagens Natur jævnlig må gå ret meget i Enkeltheder), vil give som Hovedresultat, at Vibeke Podebusk må dele Æren for det hende tillagte Forfatterskab med andre, og det desværre ofte således, at der ikke kan drages nogen bestemt Grænse mellem hendes og de andres Andel i Arbejdet.

II.

Som Udgangspunkt for en Undersøgelse om Vibeke Podebusks Forfatterskab kan tages et Håndskrift, der ligger så langt tilbage i Tiden, at det har været ejet af den fra Unionstidens Historie kendte Arvid Trolle († 1505). Dette Håndskrift, der nu opbevares i det kongelige Bibliotek i Stockholm under Signaturen B 4, har gentagne Gange været benyttet i Litteraturen. For sin væsentlige Del er det et Lovhåndskrift, og det er derfor omtalt af Schlyter i hans »Samling af Sveriges Gamla Lagar«;¹ men endvidere indeholder det foruden en Del Lægeråd m. m. adskilligt af rent historisk Interesse. En Del annalistiske, men ikke nøjagtig kronologisk ordnede Optegnelser til Sveriges Historie findes på Bindets forreste Inder-side og på Håndskriftets Bl. 1a;² den yngste af disse Optegnelser er en med en noget yngre Hånd skreven Meddelelse om Arvid Trolles Død i 1505. Lidt længere inde i Håndskriftet³ træffer man et Kalendarium, som indeholder en Række Optegnelser⁴ dels til Sveriges Historie i Almindelighed og dels af personalhistorisk Art; de sidste vedrører for en ikke uvæsentlig Del Familien Trolle og Arvid Trolles Svigerfader Iver Axelsson Thott. Men endvidere giver Håndskriftet på andre Steder nogle Oplysninger om Arvid Trolles Familieforhold, dels øjensynlig i Anledning af Arve- eller Ejendomsspørgsmaal⁵ og dels ligefrem med Angivelse af forskellige af hans Aner (hans Moders fædrene og mødrene Slægt og hans Faders fædrene og mødrene Slægt).⁶ Og endelig findes i Hånd-

klare, fordi disse Annalværker . . . med en enkelt ubetydelig Undtagelse ikke ligger for os i original Skikkelse med Grundstamme og Fortsættelse med skiftende Hænder, men kun i Afskrifter, Afskrifter fra Middelalderen og Afskrifter fra nyere Tid« (Ellen Jørgensen, Historieforskning og Historieskrivning i Danmark indtil Aar 1800 S. 8).

¹ Nemlig, således som angivet på forreste Bindplades Inderside, i hans Ud-gaves 3. Bd. (Uplands-Lagen) S. XXIV, 10. Bd. (Konung Magnus Erikssons Landslag) S. XXVIII og 11. Bd. (Konung Magnus Erikssons Stads-lag) S. XII.

² De er trykte *Scriptores rerum Svecicarum* I. I. 236—37.

³ Bl. 11a—16b.

⁴ Trykte *Scriptores rerum Svecicarum* I. I. 233—35.

⁵ Håndskriftets Bl. 17b og 18a (trykte i Svenska autografsällskapets tid-skrift I, henholdsvis S. 170 L. 11—19 og S. 169 L. 18—170 L. 10).

⁶ Håndskriftets Bl. 202b (trykte anf. St. S. 168 L. 15—169 L. 12; Udgi-verens Rettelse S. 169 L. 4 skyldes øjensynlig en Uagtsomhed).

skriftet nogle sagnagtige Meddelelser om en »Gwnner Grøbe« i Værend, der åbenbart opfattes som en Kvinde og skal have ladet halshugge 3 Søstersønner af St. Sigfred, hvilken sidste kom fra England og kristnede Sverige. Der opregnes 6 Brødre til »Gwnner Grøbe«; »theris fader hedh Gywke konnunger oc boodhe i Wærendh. Gwnner Grøbe ligger wedh Twing i Bleginghe i hedhen jordh; hwn dreffs aff Wærend aff konnung Oleff, som sancte Sigfridus cristidnæ. Fforneffnde Gwnner haffde een dotter effter seg; hwn hed Gøthe, oc hwn wor cristen, ock icke hennes moder«. ¹ Denne Slægt sættes anden Steds, ² men ikke her, i Forbindelse med Familien Trolle.

At Håndskriftet har tilhørt Arvid Trolle, siges i en Notits på Bindets forreste Inderside, der er skreven med en Hånd, som er ret vanskelig at tidsfæste, men vel tilhører det 16. eller 17. Århundrede. Der findes da også i Håndskriftet Optegnelser om Grænserne for hans Besiddelser Bergkvara og Ed; og i en anden, i 1476 affattet Erklæring i Håndskriftet om Ejendomsforhold taler han i første Person. ³ Man kan endvidere i et af den bekendte Sophie Brahes Håndskrifter finde Optegnelser om »her Arffuidt Throlles federne oc møderne slegtt, som er schreffued effter en fortegnelse, som hand med egen haand haffuer schreffuett«, ⁴ hvorved der mulig sigtes til de ovenfor omtalte Afsnit af Håndskriftet B 4. ⁵ Men det er ikke Sophie Brahe egenhændig, der karakteriserer »Fortegnelse«n på den anførte Måde; og Teksten i hendes Håndskrift kan ikke være afskreven direkte efter det af Arvid Trolle ejede Håndskrift, så at det er tvivlsomt, om hun og den, der arbejdede for hende, har haft noget første Hånds Kendskab til dette. Der er derfor næppe Grund til at lægge alt for megen Vægt på den fra Sophie Brahe eller hendes Omgivelser stammende Oplysning om Arvid Trolles egenhændige Nedskrift. Og når de Optegnelser, der findes på Indersiden af Håndskriftet B 4's Bind og på Håndskriftets Bl. 1a, er blevet betegnede: »Annotata chronologica Arvidi Trolle«, ⁶ eller når der i nyere Tid er talt om, at han på Håndskriftets første Blad »selv har nedskrevet en række historiske notitser i kronologisk orden«, ⁷ lader dette (selv bortset fra, at Udtrykket kronologisk Or-

¹ Håndskriftets Bl. 202a, venstre Spalte. (Af Sidens højre Spalte kan nu kun læses enkelte, i Regelen ufuldstændige Ord, idet man formentlig med Forsæt har søgt at bringe Skriften til at forsvinde.) Jfr. Folkminnen och folk-tankar VI. 23 og Hyllén Cavallius-föreningen, årsbok 1930 S. 63—65.

² Se således endnu Anrep, Svenska adelns ättar-taflor IV. 418.

³ Håndskriftets Bl. 199 b—200b.

⁴ Landsarkivet i Lund, »Danska geneal. m. m. 6« Bl. 27a (nævnt i Hist. tidskr. f. Skåneland II. 48).

⁵ Nemlig Håndskriftets Bl. 202 a og b.

⁶ Se Overskriften i Scriptorum rerum Svecicarum I. I. 236.

⁷ Arup i Hist. Tidsskr. 8. R. I. 392.

den er urigtigt) sig formentlig slet ikke bevise. Den afdøde ansete svenske Personalhistoriker K. H. Karlsson udtaler sig da også med langt større Forsigtighed, når han et Sted nævner »de genealogiska anteckningar om Trolle-slågten, som i slutet af 1400-talet troligen under inseende af lagmannen Arvid Trolle († 1503 (!)) nedskrivits i« Håndskriftet.¹ Men i alt Fald kan man utvivlsomt gå ud fra, at Arvid Trolle har næret Interesse for sin Slægts Historie, og det sikkert ikke alene i de Tilfælde, hvor et Kendskab til denne Historie kunde hjælpe ham til at forøge sine Besiddelser.

Hvad Håndskriftets Historie efter Arvid Trolles Tid angår, skal det nævnes, at det foroven på Bl. 193a har fået tilføjet Bemærkningen: »Ffruue Anne her Axsels Vgrorp effterleffu[e] høre denne loffhbogh tyll aff rette er(ffue?)«. Umiddelbart derefter har dog en anden Hånd skrevet (på Tysk, men med Påvirkning af svensk Retskrivning): »Das ist nicht wår«; men længere nede i samme Sides Margen har en Hånd, der mulig er den samme, som har indført Notitsen om Axel Urups Enkes Ejendomsret til Håndskriftet, skrevet: »Anno domini Mdli skreff Ereck Vgrop dette mett synn egen hanndthskreffth«.

Af de to på denne Side i Håndskriftet nævnte Personer er Hr. Axel Urups Enke Fru Anne en Datter af Arvid Trolle i hans 3. Ægteskab med Ture Turesson Bjelkes Datter Birgitte; efter den nævnte Axel (Erikssøn) Urups Død i 1540 sad Fru Anne Enke indtil sin Død i 1560.² Den i Håndskriftet omtalte Erik Urup er sagtens hendes Søn, om hvem der ikke synes at være meget bekendt.³

III.

Hvorledes det end har forholdt sig med Håndskriftets Historie efter Arvid Trolles Tid⁴ og med hans Datter Anne Trolles Ejendomsret til det, kan man i ethvert Fald sikkert gå ud fra, at hun har arvet Faderens slægtshistoriske Interesse, mulig endda i forøget Målestok. I alle Tilfælde er der bevaret flere Spor af en sådan slægtshistorisk Interesse hos hende end hos hendes Fader. Nærvæ-

¹ Svenska autografsällskapets tidskrift I. 168. — Mere Grund kunde der være til at mene, at det er Arvid Trolles Søn Erik Trolle, der egenhændig har gjort en Indførsel på Håndskriftets Bl. 102b, som ender med Ordene: »Ericus Trolle in Echolm scripsit«; men sikker er denne Antagelse ikke, og i alt Fald er Indførslen afgjort ikke af personalhistorisk Interesse, idet den meddeler Midler mod Sygdom hos Svin.

² Jfr. om hende de i Personalhist. Tidsskr. 9. R. II. 6 Note 10 anførte Steder.

³ Se om ham og hans Hustru (Regitze Sivertsdatter Grubbe) Danm. Adels Aarvog 1932 II. 177, 1895 S. 164.

⁴ Ifølge en Notits af Hadorph på Bindets forreste Inderside foræredes det i 1686 til Antikvitetskollegiet.

rende Meddeler har anden Steds¹ gjort opmærksom på, at der i Helvig Kaas's nu i Rigsarkivet opbevarede Slægtebog forekommer et Afsnit, der må antages at hidrøre fra Anne Trolle; men dette Afsnit gør uheldigvis lige så unøjagtigt et Indtryk som Resten af Håndskriftet, i Regelen dog uden at det kan afgøres, om Fejlene ikke allerede fandtes i Skriversens Forlæg.²

Afsnittet begynder, som tidligere omtalt, med en Række annalistiske Optegnelser;³ men de er ikke kronologisk ordnede, ligesom der ind imellem dem forekommer Oplysninger om et Par Begravelser i Næstved. Disse Optegnelseres Årstal er ofte urigtige; men tager man Hensyn til Fejlene, viser det sig, at de bortset fra en Angivelse om Abraham Broderssøns Død, der (i en også i anden Henseende uheldig Skikkelse) sættes til 1487 i Stedet for 1410,⁴ omfatter Tiden 1448—1542. De falder i 2 forskellige Grupper: en, der kan siges at angå den politiske Historie (Danmarks og Sveriges), og en, der angår den nævnte Anne Trolles Slægt (Familien Trolle, hendes Faders tidligere Hustrus Fader Iver Axelssøn Thott og hendes egen Moders Slægt Bjelke⁵); den skrivende taler her gentagne Gange i 1. Person og viser sig på disse Steder som et Barn af Arvid Trolle i hans ovennævnte sidste Ægteskab med Birgitte Turessdatter Bjelke.⁶ Det kan bemærkes, at det er både de politiske og de slægthistoriske Optegnelser, der er fortsatte et langt Stykke ned i det 16. Århundrede og i ethvert Fald længe efter Arvid Trolles Død i 1505. Og det skal (i Anledning af Spørgsmålet om Vibeke Podebusks personalhistoriske Forfatterskab) tilføjes, at de annalistiske Optegnelser, der findes i det her omhandlede Afsnit af Helvig Kaas's Slægtebog, intet indeholder, der tyder på nogen Interesse hos den skrivende for Familien Podebusk. Der forekommer ganske vist 2 Notitser, der lyder, at »anno 1515 vor frue daug daa

¹ Personalhist. Tidsskr. 9. R. II. 6 f. — Til den sstds. S. 1—8 givne Oversigt over Indholdet af Helvig Kaas's Slægtebog kan føjes, at det har vist sig, at et ret betydeligt Stykke af denne, nemlig Bl. 83a L. 3 f. n.—Bl. 97b L. 13, er at betragte som et Stykke af Sophie Ruds Slægtebog. Det svarer til en Tekst i Thottske Saml. 4to 1871 Bl. 9a L. 3—46b L. 2 og til en Tekst i Lunds Landsarkiv, »Danska geneal. m. m. 6« Bl. 4a L. 8—20b L. 16 f. n.; men der er ganske vist ikke få Forskelligheder mellem Stykket hos Helvig Kaas og de 2 andre Tekster. Ligesom disse sidste har dog også Stykket hos Helvig Kaas Oplysninger, der må være skrevne længe efter Sophie Ruds i 1555 indtrufne Død; således nævner det Bl. 91a (L. 8 f. n.) en Axel Pederssøn Brahe, der først blev født 1582 (Danm. Adels Aarbog 1888 S. 114).

² Personalhist. Tidsskr. 9. R. II. 2.

³ Håndskriftets Bl. 129 b—132b.

⁴ Håndskriftets Bl. 130a.

⁵ Det er rimeligvis også dette sidste Hensyn, der har foranlediget Nævnelser af Abraham Broderssøns Død, idet han var Fader til Ture Turesson Bjelkes Stifmoder. — Adskillige af de anførte Familie-Data vedrørende Iver Axelssøn og Slægten Trolle nævnes i Optegnelserne 2 Gange.

⁶ Håndskriftets Bl. 129b, 130b.

anammedt her Prebenn Podebusch Ferrille gaardt och guodtz«, og »anno 1536 vor frue daug presentum [!] daa antuordet her Predbiørenn Ferrelle gaard och goeds fra sig«. ¹ Men disse Notitser er sikkert ikke skrevne af Hensyn til Predbjørn Podebusk, men, så vidt skønnes, fordi det drejer sig om en Gård Færelde, nu Färlöfsholm (i Östra Göinge Herred), der fra en Slægt Kyrning gennem Ture Turesson Bjelke og Arvid Trolle var gået over til Anne Trolles Mand Axel Urup. ²

Efter de omtalte annalistiske Optegnelser følger, som tidligere nævnt, i Helvig Kaas's Slægtebog ³ et Afsnit af egentlig Slægtebogs-Karakter, hvori den talende ligeledes betegner sig som et Datterbarn af Ture Turesson Bjelke. ⁴ Og vedkommende udtaler Ønsker som: »Gudt vere dennom alle naadige och barmhiedtigel« om Efterkommerne af sin Morfaders Fader Ture Stensson Bjelkes 2 Hustruer, ⁵ eller: »Gudt vere dennom alle naadige« om Ture Trolles afdøde Børn, ⁶ men taler særlig udførlig om et Dødsfald blandt Axel Urups og Anne Trolles Børn, idet der om dette Ægtepars Søn Laurids Urup siges, at han »døde vdi Detnolde [!] vdi greffue Be[r]nhardt stadt, och loedt same greffue hannom erligenn begraffue vdi samme stadt, och bleff handt dødt torsdagenn for juelledaug anno 1558, Gudt hanns siell naade«. ⁷ Den udførlige Meddelelse om dette Dødsfald hidrører efter al Sandsynlighed fra Moderen; og når nærværende Meddeler anden Steds ⁸ har peget på den Mulighed, at Forfatteren af det her omhandlede Afsnit af Slægtebogen kunde være Ture Trolle, taler den gengivne Notitses Udførlighed formentlig afgjort herimod, selv om Ture Trolle havde været i Live, da det pågældende Dødsfald fandt Sted, hvad han faktisk ikke var.

Det ses da heller ikke, at det omtalte Afsnit af Slægtebogen indeholder noget, som er foregået efter Anne Arvidsdatter Trolles Død i 1560. ⁹ Af de ret få Årstal, der forekommer i Afsnittet, er

¹ Håndskriftets Bl. 130b.

² Se Danm. Adels Aarvog 1901 S. 223 og Breve i Hist. tidskr. f. Skåneland II. 259—62. Opgivelserne om Gården i Ahlenius och Kempe, Sverige I. 556 er øjensynlig ikke helt pålidelige.

³ Håndskriftets Bl. 133a—147b.

⁴ Håndskriftets Bl. 141a.

⁵ Sstds.

⁶ Håndskriftets Bl. 138a.

⁷ Håndskriftets Bl. 142b—143a.

⁸ Personalthist. Tidsskr. 9. R. II. 6.

⁹ Der nævnes ganske vist på Bl. 138a 6 af Ture Trolles Børn som døde, hvoriblandt en Erik Trolle, som ifølge Stamtavlen i Danm. Adels Aarvog 1891 S. 418 skal være død 1560 28. Novbr. Men da Håndskriftet blandt de døde Børn også nævner en Anne, som ifølge den anførte Stamtavle først døde 1617, samt »toe, heeder Axell«, ligger det nær at antage (hvis da Navnene er pålidelige), at Ture Trolle ligeledes har haft 2 Børn af Navnet Erik og 2 af

det yngste 1559,¹ og Affatteren nævner både Gustav Vasa og Christian III som levende.² Ganske vist må det nævnte Årstal 1559 med sin nærmere Tidsangivelse Fastelavns Søndag, der falder efter Christian III.s Død, altså være en senere Tilføjelse i Forlægget, og på sådanne senere Tilføjelser tyder også den ret hyppig forekommende Vending: og er N. N. nu død (ved Omtalen af Personer, der lige i Forvejen er nævnte som levende),³ ligesom Tekstens successive Tilblivelse tillige fremgår på anden Måde.⁴ Men det ses som sagt ikke, at sådanne Tilføjelser har strakt sig ud over Året 1560.⁵

Det kan anføres, at ligesom de ovenfor nævnte annalistiske Optegnelser ikke viser nogen særlig Interesse for Familien Podebusk, således gælder det samme om det her omtalte Slægtebogsafsnit. Når en i 1557 afdød ung Fru Gisel Podebusk betegnes som salig med Gud⁶ (en Vending, der iøvrigt ikke er helt ualmindelig hos Forfatteren), skyldes det i dette Tilfælde formentlig ikke, at hun var en Podebusk, men derimod, at hun var gift med en Søn af Anne Trolle.⁷

Det viser sig, at Affatteren af det pågældende Afsnit ikke helt sjældent (men dog kun i dets første Del) interesserer sig for at beskrive de af ham omtalte Personers, især Ægtepars, Våben.⁸ Hvad i øvrigt selve Afsnittets Indhold angår, har det i sin nuværende Form en alt andet end heldig Skikkelse. Ikke blot nævner det flere Gange Børn af Ægtepar umiddelbart, før det anfører Børnenes Forældre;⁹ men det kan ske, at det omtaler Personer og Slægtskabsforhold som bekendte, som der i Virkeligheden først gøres Rede for langt senere i Afsnittet.¹⁰ Men når man har sat sig

Navnet Anne, så at altså de i Håndskriftet nævnte Børn af Navnene Erik og Anne kan være døde som små før de på den trykte Stamtavle anførte Børn af de samme Navne.

¹ Håndskriftets Bl. 142b.

² Håndskriftets Bl. 140b, 145b.

³ Således Håndskriftets Bl. 134a, b, 135b, 136b, 137a, b.

⁴ Se Håndskriftets Bl. 134a L. 7 f. n.—4 f. n., 139a L. 5 f. n.—1 f. n. (det sidste Sted i det væsentlige det samme, som er anført ovfr. S. 2 Note 4).

⁵ Et Ægtepar, der blev viet i Februar 1560 (Axel Tønnessøn Viffert og Anne Andersdatter Lindenov; Danm. Adels Aarbog 1901 S. 457) nævnes i Håndskriftet Bl. 144a kun som trolovet.

⁶ Håndskriftets Bl. 142b.

⁷ Danm. Adels Aarbog 1908 S. 371, 1932 II. 177; jfr. Dansk biograf. Lexikon XVIII. 112, 113.

⁸ Håndskriftets Bl. 133a, 134a, 137a, b.

⁹ Håndskriftets Bl. 141b L. 3 f. n.—142a L. 4, 142a L. 9 f. n.—3 f. n., 142b L. 4—9, 143a L. 10—16, 144a L. 9—14, L. 17—21.

¹⁰ Se Håndskriftets Bl. 133a (de første Ord efter de annalistiske Optegnelser), der begynder: »Item samme her Thuri Steennsens sønn, handt haffde medt frue Berette Abramsdatter«, medens dette Ægtepars Giftermål først omtales på Bl. 141a, der altså egentlig er at betragte som Afsnittets Begyndelse.

ind i disse uheldige Forhold, viser det sig, at Afsnittet har 2 Formål, nemlig at opregne på den ene Side Efterkommerne efter Anne Arvidsdatter Trolles Morfaders Fader Ture Stensson Bjelke i begge hans Ægteskaber samt efter Ture Stensson Bjelkes sidste Hustru Margrethe Eriksdatter Krummediges 2. Mand Krister Nilsson Vasa i begge dennes Ægteskaber,¹ og på den anden Side Efterkommerne efter Anne Arvidsdatter Trolles Mand Axel Urups Stamfader, der betegnes som »her Jenns Hollgiersßenn, som førde veirehoernedt² vdi sitt wabenn och boede paa Vggerup«.³

Endnu skal det omtales, at de 2 sidste Sider af Helvig Kaas's Slægtebog,⁴ der bærer Overskriften: »Min moeders møernne primo«, efter al Sandsynlighed også oprindelig hidrører fra Anne Arvidsdatter Trolle. Bortset fra Overskriften taler Affatteren ganske vist ikke i første Person; men den »min Moder«, som Overskriften nævner, må efter Sammenhængen formentlig antages at være Anne Trolles Moder, Ture Turesson Bjelkes og Inger Kyrnings Datter Birgitte. Og Siderne nævner da også både Anne Trolles og hendes Mand Axel Urups Forfædre.⁵

IV.

I det svenske Rigsarkiv fandtes tidligere en anonym Slægtebog,⁶ som nu er afgivet til det danske Rigsarkiv, i hvis Manuskriptsamling den er registreret under Almindelig dansk-norsk Personalhistorie Nr. 12 b. Den er skreven med en Hånd fra 2. Halvdel af det 16. Århundrede eller c. 1600, og den begynder med et Stykke, der i alt væsentligt stemmer med det ovenfor⁷ omtalte Stykke i Stockholm-Håndskriftet B 4, der omhandler »Gwnner Grøbe« og hendes Slægt. Hun er dog blevet til en Mand »Gunder Grubesøn« eller »Gunder Grubbe« i det danske Rigsarkivs Håndskrift, som

¹ Håndskriftets Bl. 133a—141b.

² c: Vædderhornet.

³ Håndskriftets Bl. 141b—147a. — De derefter følgende 2 Sider i Håndskriftet (Bl. 147b—148a), som har Overskriften »Ingrud [!] Ylffue slegt«, vedrører kun for en mindre Del Slægten Trolle, men gengiver bl. a. de ovfr. S. 4 omtalte Oplysninger om en sagnagtig Slægt i Varend, der dog heller ikke her sættes i Forbindelse med de ældre Troller (derimod er her »Guner Grylbesenn« eller »Gunder Grilbe« fra en Kvinde blevet til en Mand). Og endvidere meddeler de anførte Sider et Par Årstal til Trollernes Historie fra Slutningen af det 15. Århundrede.

⁴ Bl. 157b—158a.

⁵ Et Afsnit af Helvig Kaas's Slægtebog (Bl. 97b—115b), om hvilket nærværende Meddeler anden Steds (i Personalhist. Tidsskr. 9. R. II. 5) har udtalt, at det skriver sig fra Vibeke Podebusks Slægtebog eller dog en denne nærstående Kilde, vil findes nævnt nedfr. i Afsnit VIII.

⁶ Den betegnedes dér: »Danska geneal. m. m. 10«.

⁷ S. 4.

fortsætter med nogle Sider,¹ der ikke findes i det stockholmske Biblioteks Håndskrift og sætter Gunder Grubesøns Slægt i Forbindelse med den svenske og den danske Kongeslæggt. Også med Trolle-Slægten tilvejebringes der en Forbindelse i det danske Rigsarkivs Håndskrift,² her delvis under Benyttelse af de Oplysninger, som Stockholm-Håndskriftet B 4 har om Arvid Trolles Aner,³ men således at det københavnske Håndskrift går længere ned i Tiden (til Herluf Trolle og hans Søkende).

Derefter følger i det københavnske Håndskrift⁴ et Slægtebogs-Afsnit, der viser nært Slægtskab med det ovenfor⁵ nævnte Afsnit i Helvig Kaas's Slægtebog, som må antages at skrive sig fra Anne Arvidsdatter Trolle. Men Afsnittet i den anonyme Tekst er uheldig redigeret, idet det begynder på et Sted, der findes et Stykke inde i Anne Trolles Tekst.⁶ Og det stemmer ikke helt overens med den sidstnævnte; der er Stykker af denne, der mangler i den anonyme Tekst i det danske Rigsarkiv, og der er omvendt Stykker af den anonyme Tekst (i et ikke så lidt større Omfang), der mangler i Anne-Trolle-Teksten i Helvig Kaas's Slægtebog. For den overvejende Del stemmer de 2 Afsnit dog overens, og det kan nævnes, at den anonyme Tekst ligesom Anne-Trolle-Afsnittet jævnlig giver Beskrivelse af de Personers Våben, som den omtaler. Men Karakteren af Afvigelserne mellem de 2 Tekster er ikke uden Interesse. Det er tidligere⁷ nævnt, at Forfatteren af Trolle-Afsnittet i Helvig-Kaas-Slægtebogen nogle Gange betegner sig som et Datterbarn af Ture Turesson Bjelke og som et Barn af Arvid Trolles sidste Ægte-skab; men disse Angivelser findes delvis i de i Helvig-Kaas-Teksten indeholdte annalistiske Optegnelser og kun én Gang i selve Slægtebogs-Afsnittet. Nu indeholder den anonyme Tekst i det danske Rigsarkiv slet intet, der svarer til de annalistiske Optegnelser hos Helvig Kaas; og det enkelte Sted i selve dennes Slægtebogsafsnit,⁸ hvor den skrivende kalder Ture Turesson for sin Morfader, er udeladt i Rigsarkivets anonyme Tekst. Og denne sidste omtaler ganske vist Anne Trolles i Tyskland døde Søn Laurids Urup;⁹ men det sker i en anden Sammenhæng og på en langt mere kortfattet Måde, end det, således som ovenfor¹⁰ nævnt, er Tilfældet i Helvig Kaas's Anne-Trolle-Tekst.¹¹ Den, der har ladet den anonyme Tekst

¹ Bl. 1a—2b.

² Bl. 2b—4b.

³ På Bl. 202b; jfr. ovfr. S. 3.

⁴ Bl. 4b L. 5—27a L. 1 f. n.

⁵ S. 7—9.

⁶ Helvig Kaas's Slægtebog Bl. 134b L. 15 f. n.

⁷ Ovfr. S. 6, 7.

⁸ Bl. 141a.

⁹ Håndskriftets Bl. 13a.

¹⁰ S. 7.

¹¹ Bl. 142b—143a.

eller dens Forlæg nedskrive, synes således at have tabt Anne Trolles særlige Interesse for Trolle'rne. Og ser man omvendt på det ny, der er tilkommet i den anonyme Tekst uden at findes i Anne-Trolle-Teksten, er der ganske vist meget af dette, der ikke leder Tanken i en bestemt Retning; men man vil dog ikke undgå at lægge Mærke til, at den første større Udvidelse, som den anonyme Tekst¹ har at opvise i Forhold til Anne-Trolle-Teksten, vedrører Efterkommerne efter Anne Mouridsdatter Gyldenstjerne, der var Mormoder til den V i b e k e P o d e b u s k, hvis Virksomhed i Slægtbogs litteraturen skal omtales i nærværende Artikel. Af de ikke talrige Årstal, der findes i den hele anonyme Tekst, er det et forholdsvis betydeligt Antal, der forekommer på de få Sider, som udgør den her omhandlede Udvidelse; og det drejer sig om Dødsår (og delvis Dødsdage) for den fra det 16. Århundredes Historie bekendte Anders Bille, der havde været gift med Vibeke Podebusks Moster, og for 2 af hans Sønner (for den enes Vedkommende med Tilføjelsen: »Gud giffue hannom met alle christne sielle en salig och gledelig opstandelße«) samt for 2 af Vibeke Podebusks egne Søkende.

Der er således formentlig stor Sandsynlighed for, at det her omhandlede Afsnit af den anonyme Tekst i det danske Rigsarkiv eller vel rettere dets Forlæg er gået gennem Vibeke Podebusks Hænder, og at hun har sat et ret stærkt Præg på det, skønt det langtfra kan kaldes for et helt originalt Arbejde af hende. Og til disse indre Grunde for Vibeke Podebusks Forfatterskab kommer, at et Håndskrift i Landsarkivet i Lund, som er betegnet »Danska geneal. m. m. 6«, og som vi vil komme tilbage til nedenfor, for en betydelig Del af sit Indhold viser nær Overensstemmelse med det her omtalte Håndskrift i det danske Rigsarkiv; men et mindre Afsnit af dette lundske Håndskrift (dets Bl. 32a—46a) siges udtrykkelig i Håndskriftet selv at hidrøre fra en af Vibeke Podebusk i 1550 skreven Slægtbog. At Året 1550 må være unøjagtigt, vil vi senere få at se; men fra sit Bl. 36a viser det lundske Håndskrift god Overensstemmelse med det her omtalte anonyme Håndskrift i Rigsarkivet fra dettes Bl. 4b af, så at man herved får en ydre Bekræftelse på, at i alt Fald en Del af dette sidste Håndskrift er blevet præget af Vibeke Podebusk.

Men hvor stort et Stykke af disse 2 Tekster der er blevet påvirket af Vibeke Podebusk, er vanskeligt at sige; og måske går denne Påvirkning kun til et Sted på Bl. 20a i Rigsarkivets Håndskrift.² Thi ganske vist genfindes endnu de nærmest efterfølgende

¹ I sit Bl. 9a L. 6 f. n.—11b L. 2 f. n. (i Forhold til Helvig Kaas's Slægtbog Bl. 137b).

² 3: til Sidens L. 7 incl.

Blade af den anonyme Tekst¹ også i Helvig Kaas's Anne-Trolle-Afsnit; men disse efter Bl. 20a følgende Blade begynder med Familien Urup, i hvis Historie Anne Trolle havde en naturlig Interesse, da hendes Mand hørte til den, men som derimod, så vidt skønnes, ikke kunde have nogen særlig Betydning for Vibeke Podebusk.

Rigsarkivets anonyme Tekst ender imidlertid ikke på samme Sted som Anne-Trolle-Afsnittet i Helvig Kaas's Slægtebog; fra det Sted, som svarer til Anne-Trolle-Afsnittets Slutning, fortsætter den anonyme Tekst med en lang Række Sider,² hvortil der intet tilsvarende findes i Anne-Trolle-Afsnittet. Dette den anonyme Teksts sidste Afsnit viser Slægtskab i Stilen med det foregående Afsnit og ligeledes med Anne-Trolle-Afsnittet, for så vidt som man også i Slutningsafsnittet jævnlig finder Personernes Våben beskrevne; og endvidere må det antages, at Slutningsafsnittet har foreligget afsluttet ved Tiden 1560 eller kort efter, på samme Måde som de 2 andre Afsnit.³ Men noget tydeligt Tegn på, at dette Afsnit er forfattet helt eller delvis af Vibeke Podebusk, er ikke påtruffet.⁴

Det kan nævnes, at der bag i det til Klevenfeldts Samlinger i det danske Rigsarkiv hørende Håndskrift »Collect. geneal. Dan.« findes en Række Blade, som er skrevne med et Par Hænder fra Midten eller delvis 2. Halvdel af det 16. Århundrede, og som viser nært Slægtskab med Slutningen af det her omtalte anonyme Håndskrift i det danske Rigsarkiv. Bladene i Håndskriftet »Collect.

¹ ɔ: til Bl. 27a L. 1 f. n.

² Håndskriftets Bl. 27b—53 a (ɔ: til Håndskriftets Ende).

³ Hvad Tiden for Tilblivelsen af Indholdet af Rigsarkivets anonyme Håndskrift angår, anføres der ganske vist på dets Bl. 19b et Dødsår 1561; og det samme År gentages i den nedfr. nævnte »Düring-Rosenkrantz's Slægtebog« S. 368 (af Holger Parsberg) og i den nedfr. nævnte Tekst i Ribe Katedralskole Bl. 11a. Men Angivelsen er næppe rigtig. Thi Rigsarkivets anonyme Håndskrift sætter selv et andet Sted (Bl. 48b) Dødsfaldet til ½ År efter vedkommendes i 1555 afdøde Moder; Anne-Trolle-Afsnittet i Helvig Kaas's Slægtebog har Året 1556 (Bl. 141b), og det nedfr. omtalte Håndskrift Thottske Saml. Fol. 1136 har: et År efter 1555 (Bl. 20a).

⁴ Man kunde henvise til, at Håndskriftet Bl. 33b—34a anfører Dag og År for Eline Gøyes 2. Giftermål (idet hendes 1. Mand Mourids Olsson Krognos var Vibeke Podebusks Morbroder), eller til, at Håndskriftet hele 3 Gange (Bl. 16b, 37a (her med Tilføjelsen: »Gud were hannom nadig«) og 41a) nævner Dødsåret for en Markvard Rønnov, der faldt i Ditmarsken 1559, (idet hans trolovede senere blev gift med en Fætter til Vibeke Podebusk). Men navnlig den sidste Forbindelse er jo unægtelig ret fjern. — Det kan anføres, at det her omtalte anonyme Håndskrift i det danske Rigsarkiv har enkelte Tilføjelser med andre Hænder (Bl. 10b, 12b, 30a, b, 39b og 43a); men de er gennemgående korte og uden større Interesse bortset fra, at en enkelt af dem (på Bl. 39b) formentlig er skreven med den anden Steds omtalte Lisbet Huitfeldts egen Hånd.

geneal. Dan.« er dog til Dels urigtig indbundne, idet de øjensynlig skal læses i Ordenen: 188, 187, 190—97, 183—86. I denne Rækkefølge går deres Indhold igen i Rigsarkivets anonyme Håndskrifts Bl. 48b—53a (b: til Håndskriftets Slutning); men om end de 2 Tekster er nær beslægtede, kan det ikke antages, at den ene er afskrevet efter den anden. Ganske vist viser det sig, at en Tilføjelse, som er gjort med en anden Hånd i »Collect. geneal. Dan.« Bl. 197a (hvor den fylder c. 5 Linier), og som kan påvises at være skrevet af Jørgen Lagessøn Urnes Hustru Magdalene Tygesdatter Brahe,¹ i alt væsentligt går igen i selve det andet Håndskrifts Tekst (Bl. 50b), hvor den er skrevet med dennes oprindelige Hånd; men på andre Steder findes mindre Afvigelser mellem Teksterne (selv når man ser bort fra, at en Del andre, lidt nyere Tilføjelser i »Collect. geneal. Dan.« helt mangler i den anden Tekst), så at de som nævnt næppe er afskrevne efter hinanden.

En Tekst, der viser nært Slægtskab med den ovenfor omtalte anonyme, som nu findes i Rigsarkivets Manuskriptsamling, Almindelig dansk-norsk Personalhistorie Nr. 12b, foreligger i den såkaldte *D ü r i n g - R o s e n k r a n t z ' s S l æ g t e b o g*, der nu opbevares i den samme Samling i Rigsarkivet under den samme Afdeling, men som Nr. 16b. Om denne sidste Slægtebog har nærværende Meddelelser anden Steds² gjort nogle Bemærkninger; det Afsnit af den, som her har Interesse, er dens 3. og sidste Del, der er skrevet med Landsdommer Holger Parsbergs Hånd. Denne Del af Slægtebogen begynder på Håndskriftets S. 358 og fortsættes til dets Slutning; men den er i en ret medtagen Forfatning, og jo mere man nærmer sig Håndskriftets Ende, des dårligere er Teksten bevaret, og des mindre kan man få ud af den. Holger Parsbergs egenhændige Tekst begynder på S. 358 på samme Måde som Bl. 1a i den nævnte anonyme Tekst i det danske Rigsarkiv, når undtages, at den sidste i sin Overskrift har 2 Linier, som Holger Parsberg udelader. Og der vedbliver derpå at være meget nær Overensstemmelse mellem de 2 Tekster, så langt man kan følge Holger Parsbergs Tekst. Hvor dette bliver vanskeligt, er der kun knap én Side af den anonyme Tekst tilbage;³ men der er ingen Grund til at antage, at ikke også Indholdet af denne ene Side har været til Stede i *Düring-Rosenkrantz-Teksten*. Men denne er derefter åbenbart bleven fortsat med en Række Rettelser, der ligeledes er egen-

¹ Jfr. om dette Ægtepar Danm. Adels Aarbog 1888 S. 101, 1904 S. 470 (Magdalene Brahe var Datter af Slægtebogsforfatterinden Sophie Rud). Magdalene Brahes Hånd til Sammenligning kan findes i RA. Christopher Gøyes Arkiv Pk. II under Jørgen Urne 1568 15. Novbr.

² Personalhist. Tidsskr. 9. R. IV. 50—52.

³ *Düring-Rosenkrantz-Teksten* S. 385 L. 1 f. n. svarer til den anonyme Tekst Bl. 52b L. 9 f. n.

hændig skrevne af Holger Parsberg og synes at hidrøre fra en Konferering med en anden Tekst, og til hvilke der intet tilsvarende findes i det anonyme, betydelig ældre Håndskrift.

Der forekommer i Holger-Parsberg-Teksten ingen Tilføjelser med andre Hænder, når undtages, at en Hånd, der øjensynlig er Oluf Hermanssøn Nysteds,¹ på Tekstens S. 358 har overstreget og ændret en ret betydelig Række af Holger Parsbergs Linier. Derimod har denne sidste selv gjort et meget stort Antal Tilføjelser i Margenen, hvor han har anført den pågældendes Slægtnavn, når dette manglede i selve Teksten; og ligeledes kan man engang inde i Teksten² finde en Tilføjelse, der er skreven af ham selv med lidt anderledes farvet Blæk, formentlig i 1671, på hvilket Tidspunkt altså den egentlige Tekst må antages at have foreligget.

Når der ovenfor er fremhævet det nære Slægtskab mellem Rigsarkivets anonyme Tekst og Holger-Parsberg-Teksten, må det dog ikke forstås således, at den sidste er afskrevet efter den første. At dette ikke kan være Tilfældet, fremgår af, at Holger Parsberg har en Notits om Arvid Trolles Hustru Beate Iversdatter Thotts Død i Året 1487,³ som mangler på det tilsvarende Sted i det ældre Håndskrift.⁴ Også andre Afgivelser kan træffes mellem de 2 Tekster;⁵ og ganske vist er det muligt, at adskillige af disse skyldes Uagtsomhedsfejl fra den yngre Teksts Side, ligesom andre kun er stilistiske (når således den ældre Tekst betegner Mandens og Kvindens ægteskabelige Stilling henholdsvis ved Ordene Husbond og Hustru, bruger Holger Parsberg i alt Fald meget ofte i det første Tilfælde Ordet Mand og i det andet enten Ordet Kone eller Frue). Men af det anførte vil det fremgå, at de 2 Tekster som sagt ikke kan være afskrevne efter hinanden, men at de må gå tilbage til en fælles Kilde. Og det viser sig da også, at Holger Parsbergs Tekst i sin nuværende Skikkelse står på et Standpunkt, der er i alt Fald et Par År yngre end den anden: Holger Parsberg, men ikke den anonyme Tekst, nævner en Carl Johanssøn Urne som død, der levede endnu 1563;⁶ og Holger Parsberg, men ikke den anonyme Tekst, siger, at et Ægtepar (Jens Bille og Karen Rønnov), der blev gift i Decbr. 1559, har Børn sammen.⁷

¹ Jfr. om ham Personalhist. Tidsskr. 9. R. IV. 51 f.

² Håndskriftets S. 360.

³ Håndskriftets S. 360.

⁴ Dettets Bl. 4a.

⁵ Således har Düring-Rosenkrantz-Teksten S. 366 L. 22 en Bemærkning: »och er hun nu død«, der mangler i den ældre Teksts Bl. 14b.

⁶ Se de 2 Tekster, henholdsvis S. 367 og Bl. 9b; sammenlign Danm. Adels Aarbog 1904 S. 477, jfr. 476.

⁷ Se de 2 Tekster, henholdsvis S. 368 og Bl. 10b; jfr. Danm. Adels Aarbog 1890 S. 88. — Det må dog nævnes, at begge de 2 her anførte Steder af

Sammen med den af Holger Parsberg skrevne Tekst må omtales et Slægtebogs-Håndskrift, der findes i Ribe Katedralskoles Bibliotek i Grønlunds Samlinger VI. 61 (Personalialia) under Bogstavet T. Det er uindbundet og er skrevet med en Skriverhånd fra 2. Halvdel af det 17. Århundrede; men det har på sit Bl. 2b nogle Tilføjelser, som er skrevne af den anden Steds¹ omtalte slægtebogs-interesserede Adelsdame Anne Trolle Nielsdatter († 1723; selvfølgelig ikke at forveksle med den ovenfor nævnte, langt ældre Anne Trolle Arvidsdatter). Betydelig hyppigere træffer man dog i Håndskriftet den ligeledes anden Steds² omtalte Niels Juul Axelsøns Hånd; og også den bekendte Peder Dyrskjøt har adskillige Gange skrevet i det. Håndskriftet består af flere forskellige Afsnit. Det er dets Begyndelse (Bl. 1a—15a), som har Interesse for det her foreliggende Spørgsmål, og som vi derfor snart skal komme tilbage til. Efter dette første Afsnit følger nogle ubeskrevne Sider; men Resten af Håndskriftet (hvis Slutning må antages at mangle) viser, bortset fra 2 med Peder Dyrskjøts Hånd skrevne Stamtavler på dets Bl. 33b og 38b, ret nært Slægtskab med 2 forskellige Afsnit af den store Slægtebog i Thottske Saml. Fol. 1077, der er skreven med Tale Ulfstands egen Hånd.³

Det ovennævnte første Afsnit af Ribe-Teksten (Bl. 1a—15a) er meget nær i Slægt med Begyndelsen af den før omtalte, af Holger Parsberg egenhændig skrevne Del af »Düring-Rosenkrantz's Slægtebog«, dog således at dette Afsnit af Ribe-Teksten ikke når længere end til S. 373 L. 3 i Holger Parsbergs egenhændige Tekst. På de ovenfor⁴ nævnte Steder, hvor der findes Afvigelser mellem Holger Parsbergs Tekst og den ældre, anonyme Tekst i Rigsarkivet, stemmer Ribe-Teksten med Holger Parsbergs og ikke med den anden Tekst. På samme Måde viser det sig, at Ribe-Teksten ligesom Holger Parsberg⁵ bruger Betegnelserne Mand og Kone eller Frue i Modsætning til den ældre Teksts Udtryk Husbond og Hustru. Og endelig kan det nævnes, at de Slægtnavne, som Holger Parsberg jævnlig har tilskrevet i sin Margen, i Ribe-Håndskriftet ofte er blevet indarbejdede i selve Teksten. Det sker ganske vist ikke

Holger Parsbergs Tekst først synes at have fået deres nuværende Form ved en senere Tilføjelse af ham selv, der mulig hidrører fra en Konferering, som han har foretaget med en anden Tekst.

¹ Personalhist. Tidsskr. 7. R. IV. 9, 13 f., 24, 42—46, 9. R. II. 1, 9. R. IV. 21, 38.

² Personalhist. Tidsskr. 9. R. IV. 5 (med de dér anførte Steder), 16—18.

³ Ribe-Teksten Bl. 19a—33a og 34a—38a svarer til Thott-Håndskriftets Bl. 33a L. 1—54a L. 4 f. n. (Overensstemmelsen er her langt fra ordret; men en svensk Randnote i Thott-Håndskriftets Bl. 38a er benyttet i Ribe-Teksten Bl. 22b). Og Ribe-Tekstens Bl. 39a—51b (∅: Håndskriftet ud) svarer til Tale Ulfstands Bl. 153a L. 1—167b L. 14.

⁴ S. 14.

⁵ Ovfr. S. 14.

altid, og ikke helt sjældent er Slægtnavnene fra Holger Parsbergs Margen helt forsvundne i Ribe-Teksten; men undertiden er de også i Ribe-Teksten anbragte i Margenen, og i så Tilfælde kan det være gjort med nøjagtig de samme, ret karakteristisk formede Indskudstegn, som Holger Parsberg har anvendt på de tilsvarende Steder i sin Tekst.¹ Der er da al Grund til at antage Ribe-Teksten for afskrevet efter Holger Parsbergs Tekst; men uheldigvis er Ribe-Teksten, som nylig nævnt, ikke så fuldstændig som den anden, idet den kun omfatter omtrent Halvdelen af den.

Da både Niels Juul Axelssøns og den til ham ret nær knyttede Peder Dyrskjøts Hånd forekommer i Ribe-Teksten, er der Grund til at formode, at denne har været ejet af Niels Juul; og herpå tyder da også adskillige af hans Randbemærkninger (delvis med tilhørende Udstregning), især i Håndskriftets 2. Halvdel.² Hvis det er Niels Juul selv, der har ladet Afskrivningen foretage, kan det bemærkes, at han var 2 År ældre end Holger Parsberg;³ men dette udelukker jo ikke, at han kan have benyttet dennes Arbejde, særlig ikke hvis det skriver sig fra et forholdsvis så tidligt Tidspunkt af Holger Parsbergs Liv som ovenfor⁴ antaget.

V.

Endvidere skal her nævnes et anonymt Slægtebogshåndskrift, der findes i T h o t t s k e S a m l. F o l. 1 1 3 6 og er skrevet med et Par Hænder, der er fra det 18. Århundrede eller dog c. 1700. Det viser Slægtskab med de ovenfor nævnte Håndskrifter: det anonyme, som er afgivet fra det svenske Rigsarkiv til det danske, Holger Parsbergs egenhændige Tekst i Düring-Rosenkrantz's Slægtebog, og Teksten i Grønlunds Samlinger i Ribe Katedralskole. Men medens der intet er til Hinder for, at disse 3 Håndskrifter eller deres Forlæg ifølge deres Indhold kan være forfattede af Vibeke Podebusk, gælder dette ikke om Thottske Saml. Fol. 1136; thi hun døde 1596, medens det Thottske Håndskrift et Sted nævner Årstallet 1611.⁵ I det hele viser den Thottske Tekst sig på mange Punkter at stå på et væsentlig yngre Standpunkt end de nævnte 3 andre Håndskrifter, idet den på mangfoldige Steder fører Fremstillingen

¹ Sammenlign Ribe-Tekstens Bl. 2a og 9b med Düring-Rosenkrantz's Slægtebog, henholdsvis S. 359 og 367. Også Ordet »revisi«, som Niels Juul har tilføjet inde i Ribe-Tekstens Bl. 11a, viser sig at være en Gengivelse af det samme Ord, som findes på det tilsvarende Sted i Holger-Parsberg-Teksten S. 368.

² Bl. 11b, 24a, 31b, 42a, 47b, 48b.

³ Jfr. om deres Fødselsår Danm. Adels Aarvog 1890 S. 267, 1907 S. 356.

⁴ S. 14.

⁵ Håndskriftets Bl. 24a. På Bl. 12b nævner det ganske vist Året 1607; men her foreligger en Fejlskrift, idet der er Tale om Anne Arvidsdatter Trolles Søn Laurids Urup, som døde allerede 1558 (ovfr. S. 7).

væsentlig længere ned i Tiden end de. Og når en Sammenligning mellem den Thottske Tekst på den ene Side og de 3 andre på den anden Side allerede herved vanskeliggøres en Del, viser det sig, at selv bortset fra disse yngre Indskud i den Thottske Tekst er Forholdet mellem den og de 3 andre Tekster ret indviklet.

Den Thottske Teksts Begyndelse (Bl. 4a L. 1¹—12a L. 1 f. n.) og dens Slutning (Bl. 35a L. 3 f. n.—52b L. 1 f. n., j: Håndskriftet ud) svarer, når man ser bort fra de omtalte senere Udvidelser, i det hele godt til de tilsvarende Dele af den anonyme Tekst i det danske Rigsarkiv.² Det Thottske Håndskrift udelader dog, så vidt skønnes konsekvent, den ældre Teksts jævnlige Bemærkninger om, at N. N. nu er død (Bemærkninger, der jo ganske vist, når det drejer sig om Personer, der har levet i det 16. Århundrede, er ret overflødige sete fra dens Standpunkt, der skriver c. 1700), og ligeledes det ved en Del Personer udtalte Ønske: Gud være ham nådig (et Ønske, der for den, som skriver 100 År eller mere efter et sådant Dødsfald, selvfølgelig lige så godt kunde udstrækkes til samtlige de afdøde). Men vil man spørge, om da denne Begyndelse og Slutning af den Thottske Tekst (selv bortset fra de senere Udvidelser) kan være afskrevet efter nogen af de 3 andre Tekster, viser det sig, at dette er udelukket. Den Thottske Tekst har Bl. 11a—b en længere Randbemærkning, der ganske vist er skrevet med Skriverhånden, men hvis hele Stil afgjort viser hen til en ældre Tid, så at det må antages, at den allerede fandtes i Thott-Tekstens Forlæg; men denne Randbemærkning savnes i alle de 3 andre Tekster. Og Thott-Teksten har Bl. 6a den ovenfor³ omtalte Notits om en Begivenhed i Trolle-Slægtens Historie, der findes i Holger-Parsberg-Teksten og i Ribe-Teksten, men ikke i Rigsarkivets anonyme Håndskrift. I den Thottske Tekst har Notitsen ganske vist fået det urigtige År 1486 i Stedet for 1487; men da Notitsen helt mangler i det anonyme Håndskrift, kan dette altså ikke være Thott-Håndskriftets Kilde. Men heller ikke Holger Parsbergs Tekst eller Ribe-Teksten kan være Thott-Håndskriftets Kilde, idet dette sidste i Modsætning til de 2 andre, men i Overensstemmelse med det danske Rigsarkivs anonyme Tekst,⁴ bruger Udtrykkene Husbond og Hustru (og ikke: Mand og Kone eller Frue) om Mandens og Kvindens Stilling i Ægteskabet.

Medens altså Begyndelsen og Slutningen af Thottske Saml. Fol. 1136, bortset fra sine yngre Udvidelser, viser Overensstemmelse

¹ Håndskriftets Bl. 1—3 er ubeskrevne.

² Nemlig henholdsvis dennes Bl. 1a L. 1—14b L. 15 og dens Bl. 31b L. 6—51a L. 10 (den anonyme Tekst fortsætter dog derefter endnu med c. 2 Blade, der mangler i den Thottske Tekst, ligesom denne også på sit Bl. 51a L. 10 f. n. udelader omtrent 2 Sider, der findes i Rigsarkivets Tekst Bl. 47b—48b).

³ S. 14.

⁴ Jfr. ovfr. S. 14, 15.

med de 3 andre ovenfor¹ nævnte Håndskrifter, gælder dette ikke det mellemliggende Stykke, nemlig Håndskriftets Bl. 12b L. 1—35a L. 4 f. n. Dette Stykke begynder inde i et Punktum, hvis første Del helt mangler, og Stykket er ganske urigtig forbundet både med det foregående og med det efterfølgende Parti. På ikke få Steder viser ganske vist også dette Stykke Overensstemmelse med de 3 andre Tekster, især når man tager Hensyn til, at Thott-Teksten også for dette Afsnits Vedkommende står på et væsentlig yngre Standpunkt end de andre. Men der er i det her omtalte Afsnit af Thott-Teksten Partier, som for Tidens Skyld godt kunde have stået i de andre Tekster, men som dog ikke findes der. Og særlig er det værd at lægge Mærke til, at det pågældende Afsnit af Thott-Teksten på adskillige Steder, men ganske vist langt fra helt igennem, viser Slægtskab med det ovenfor² nævnte Anne-Trolle-Afsnit i Helvig Kaas's Slægtebog. Dele af Thott-Teksten, som i alt Fald til Dels mangler i de 3 ovennævnte Tekster, kan i det væsentlige findes i Anne-Trolle-Afsnittet hos Helvig Kaas, selv om dette sidste står på et ældre Standpunkt end Thott-Håndskriftet.³ Og Thott-Teksten kan på sådanne Steder have den samme uheldige Redaktion som selve Anne-Trolle-Afsnittet,⁴ idet også den flere Gange omtaler Børn af Ægtepar, før den nævner Børnenes Forældre.⁵ Thott-Håndskriftet omtaler ganske vist ikke Anne Trolles Søn Laurids Urups Død og Begravelse så udførlig, som selve Anne-Trolle-Afsnittet gør,⁶ men anfører dog hans Dødsdag;⁷ og på et andet Sted viser Thott-Teksten mere Interesse for Anne Trolles Slægt, end hun selv gør i det bevarede Afsnit, idet ikke dette sidste, men derimod Thott-Teksten nævner Tid og Sted for en anden af Anne Trolles Sønners Forlovelse.⁸ Men det er som sagt ikke gennem hele det her omtalte midterste Stykke af Håndskriftet i Thottske Saml., at man træffer Slægtskab med Anne-Trolle-Teksten. Andre Dele også af dette Stykke er beslægtede med de 3 ovenfor nævnte Tekster; men i alt Fald i sin nuværende uheldige Redaktion har Thottske Saml. Fol. 1136 en sådan Skikkelse, at selv om man ser

¹ Jfr. S. 16.

² S. 6—9.

³ Sammenlign Thottske Saml. Fol. 1136 Bl. 12b L. 7—14a L. 10 f. n., 19b L. 7—21a L. 8 f. n. og 23b L. 8—25a L. 1 f. n. med Helvig Kaas's Slægtebog i Rigsarkivet, henholdsvis Bl. 138b L. 6—140a L. 7 f. n., 141a L. 6 f. n. —143a L. 11 og 144a L. 9—144b L. 16.

⁴ Jfr. ovfr. S. 8.

⁵ Sammenlign de 5 sidste af de ovfr. S. 8 Note 9 anførte Steder af Helvig Kaas's Slægtebog med Thottske Saml. Fol. 1136, henholdsvis Bl. 20a L. 3 f. n. —20b L. 3, 20b L. 8—13, 21a L. 9 f. n.—4 f. n., 23b L. 8—14 og L. 15—19.

⁶ Jfr. ovfr. S. 7.

⁷ Bl. 21a.

⁸ Sammenlign Thottske Saml. Fol. 1136 Bl. 20b med Helvig Kaas's Slægtebog Bl. 142b.

bort fra de Afsnit af Håndskriftet, der nødvendigvis må være forfattede efter Vibeke Podebusks Død, kan det næppe forsvares at betragte hele den resterende Del af det som en Vibeke-Podebusk-Tekst.

VI.

Det ovenfor¹ omtalte Håndskrift i L a n d s a r k i v e t i L u n d : »D a n s k a g e n e a l. m. m. 6« begynder på sit Bl. 32a et nyt Afsnit, der bærer Betegnelsen : »1550 anden hellig trefoldighedetz søndag war denne slegtebog wdschreffuet her paa Rauffuenholt aff fru Wiuecke Podebusck, som er her Claus Podebusckis datter aff Krapperup och Euert Bildtz hustru aff Rauffuenholdt«. Det pågældende Afsnit er skrevet med forskellige Hænder, som må anses for at være fra det 17. Århundredes 1. Halvdel, så at det altså, når man ser hen til den anførte Titel, må være en Afskrift. Det har dog Tilføjelser med andre Hænder, der formentlig er fra omtrent samme Tid som Hovedhænderne og delvis må anses for Skrivershænder, om end Sophie Brahes egen Hånd ikke sjældent forekommer blandt dem.

Når Afsnittets Overskrift betegner Året 1550 som dets Forlægs Tilblivelsesår, kan dette ikke være rigtigt. Selv om man vil se bort fra, hvad der senere er tilføjet i Afsnittet af andre Hænder,² viser det sig, at Forlægget til Hovedhændernes Tekst ikke kan have fået sin Form før c. 1560.³ Og i det hele frembyder et Forsøg på at trænge til Bunds i Spørgsmålet om Vibeke Podebusks Virksomhed som Slægtebogs-Forfatter foruden sine øvrige Vanskeligheder også ret indviklede kronologiske Problemer, idet flere forskellige af de Personer, som man vil tænke sig som medvirkende ved de pågældende Teksters Tilvejebringelse, synes at have skrevet ved omtrent samme Tid, nemlig c. 1560. Det gælder for den her foreliggende, udtrykkelig til Vibeke Podebusk henførte Tekst (trods dens Overskrifts Nævnelser af Året 1550); og det gælder for Anne-Trolle-Afsnittet hos Helvig Kaas, hvor man i så Henseende blot behøver at minde om den tidligere⁴ citerede Meddelelse om Laurids Urups Død, der indtraf 1558. Og når vi nedenfor vil få at se, hvorledes en Tekst af annalistiske Optegnelser, der må antages stærkt på-

¹ S. 11.

² Året 1567, der nævnes på Håndskriftets Bl. 39a, er en sådan senere Tilføjelse.

³ Den oprindelige Hånd nævner Bl. 39b Anders Billes Død 1555, Bl. 40a hans 2 Sønner Bents og Hans's Død henholdsvis 1555 og 1558, Bl. 40b Gisel og Erik Podebusks Død henholdsvis 1557 og 1559, og Bl. 43b Markvard Rønnovs 1559; og den nævner Bl. 40b en Otte Podebusk som død, der først døde omtrent i Decbr. 1560 (Danm. Adels Aarvog 1908 S. 368).

⁴ Ovfr. S. 7.

virket af Vibeke Podebusk, har en enkelt Notits, hvori Slægtebogs-Forfatterinden Sophie Ruds efterlevende Mand taler i 1. Person, må også denne Notits oprindeligt hidrøre fra Tiden mellem 1555, da Sophie Rud, og 1562, da Manden døde.

Hvad Indholdet af det til Vibeke Podebusk henførte Afsnit i det lundske Håndskrift angår, viser Afsnittets første Sider Slægtskab med Dele af Anne-Trolle-Afsnittet i Helvig Kaas's Slægtebog.¹ Disse første Sider af Afsnittet i Lund-Håndskriftet er imidlertid skrevne med en anden Hånd end Fortsættelsen og hidrører øjensynlig fra en senere foretagen Supplering; thi øverst på den efter dem følgende Side² har der stået en nu overklæbet, men dog læselig egenhændig Bemærkning af Sophie Brahe, der lyder: »Aff thene effterskreffne slectebog war dett første bladtt heltt [?] reffuen; derfor begyndis dette salledis«. I Overensstemmelse hermed svarer da, som allerede tidligere³ antydet, så at sige hele den efterfølgende Del af Lund-Håndskriftet⁴ i alt væsentligt til det egentlige Slægtebogs-Afsnit i det ovenfor⁵ omtalte anonyme Håndskrift i det danske Rigsarkiv.⁶ Og da begge Teksterne dér, hvor Overensstemmelsen mellem dem tager fat, har så abrupt en Begyndelse, og da Slægtskabet mellem dem overhovedet er nært, må man antage, at disse Afsnit af dem går tilbage til en fælles Kilde.

Af Overskriften til det her nævnte Afsnit i det lundske Håndskrift fremgår det, at Datiden har tilskrevet Vibeke Podebusk i alt Fald Afsnittets Begyndelse. Det ovenfor⁷ omtalte Sted i Helvig Kaas's Slægtebogs Anne-Trolle-Afsnit, hvor Forfatterinden kalder Ture Turesson Bjelke for sin Morfader, er da også i det lundske Håndskrift rettet til »minn moders morfader«; og hertil har Håndskriftet nederst på Siden gjort en (nu overklæbet) Tilføjelse, der lyder: »Dette haffuer fru Wibeche Podebusch først schreffuet; thi hindis mormoder war her Thure Thuresens dater«.⁸ Men denne Angivelse er rigtignok uheldigvis urigtig, idet ikke Vibeke Podebusks Mormoder, men hendes Mormoders Moder (Mourids Nielsøn Gyldenstjernes Hustru Margrethe) var Ture Turesson Bjelkes Datter; derimod vilde Angivelsen »minn moders morfader« passe, hvis det var et Barn af Axel Urup og Anne Trolle, der brugte den.

¹ Sammenlign Lund-Håndskriftets Bl. 32b og 33a—35b med Helvig Kaas's Slægtebog, henholdsvis Bl. 141a og 133a—134b.

² Bl. 36a.

³ Ovfr. S. 11.

⁴ Bl. 36a—73b (derimod ikke Bl. 74a, der er Håndskriftets sidste beskrevne Side og har en helt anden Oprindelse, idet Sophie Brahe her egenhændig bemærker, at »dette bekom jeg aff Eiller Bryske«).

⁵ S. 9—12.

⁶ Fra dettes Bl. 4b L. 5 til Håndskriftets Slutning (Bl. 53a incl.).

⁷ S. 10.

⁸ Håndskriftets Bl. 32 b.

Og hvad Vibeke Podebusks Forfatterskab til Lund-Håndskriftets Forlæg angår, må det bemærkes, at medens Lund-Håndskriftet på sit Bl. 32a har den ovenfor anførte Overskrift, angiver det på Bl. 46a midt i sin Tekst (men øjensynlig som en lidt senere Tilføjelse), at »hidtill følgis denne bog med den bogh, som fru Wi-beche Podebusch haffuer giort anno 1550 paa Raffnholdt«. Hvorledes da Nedskriveren af denne Bemærkning har opfattet Kilden for den efterfølgende Del af Lund-Håndskriftet, vides ikke. Bemærkningen findes slet ikke på det tilsvarende Sted i den ovenfor nævnte anonyme Tekst i det danske Rigsarkiv,¹ der i øvrigt, som tidligere omtalt, for dette Afsnits Vedkommende stemmer godt med Lund-Håndskriftet både før og efter den på dettes Bl. 46a indskudte Bemærkning. Men selv om en Benytter eller Nedskriver af det lundske Håndskrift »Danska geneal. m. m. 6« har kendt en Tekst, som Vibeke Podebusk har skrevet eller ladet skrive i »1550«, og som ikke har strakt sig så langt som Lund-Håndskriftet i dets nuværende Skikkelse, var det jo derfor ikke udelukket, at også den Fortsættelse af Lund-Håndskriftet, som ikke »følgis« med Teksten af »1550«, ligeledes kunde hidrøre fra Vibeke Podebusk. Herved må imidlertid bemærkes, at Lund-Håndskriftet fra sit Bl. 32a indtil Bemærkningen på Bl. 46a ganske vist omhandler Anne Trolles egne, for største Delen svenske Forfædre tillige med deres (også til Dels svenske) Efterkommere, i hvis Historie Vibeke Podebusk kunde have noget nær samme Interesse som Anne Trolle, da Vibeke Podebusks Mormoders Moder og Anne Trolles Moder var Søstre. Men derimod omhandler de Sider, der i Lund-Håndskriftet følger nærmest efter Bemærkningen på Bl. 46a, nemlig Bl. 46a—51b, ligesom de tilsvarende Sider i det anonyme Håndskrift i det danske Rigsarkiv (Bl. 20a—27a), Efterkommerne efter Stamfaderen til Familien Urup, til hvilken Anne Arvidsdatter Trolles Mand Axel Urup hørte; og for disse Personer synes det ikke, at Vibeke Podebusk havde nogen særlig Grund til at interessere sig.² Og heller ikke Fortsættelsen af det lundske Håndskrift efter Bl. 51b giver, så lidt som det tilsvarende Afsnit af det nævnte anonyme Håndskrift i det danske Rigsarkiv, nogen positiv Grund til at henføre dette Afsnit til Vibeke Podebusk, så at man heller ikke her vinder nogen fuld Klarhed over hendes Forfatterskab.

I Betragtning af, hvad der nedenfor³ skal anføres om, at der kan påvises en Forbindelse mellem de annalistiske Optegnelser, som er blevet tillagte Vibeke Podebusk, og en Bemærkning, hvori Slægtbogsforfatterinden Sophie Ruds anden Mand Erik Madssøn Bølle taler i første Person, kan det nævnes, at det her omhandlede Hånd-

¹ Bl. 20a.

² Jfr. her ovfr. S. 12.

³ I Afsnit X.

skrift i Lund, »Danska geneal. m. m. 6«, begynder (på sit Bl. 1a) med en Tekst af den Slægtebog, der går under Sophie Ruds Navn. Men denne Slægtebog er rigtignok i den lundske Tekst ligesom i en anden bevaret Tekst af den (Thottske Saml. 4to 1871) fortsat i et ikke så kort Tidsrum efter Sophie Ruds Død, i alt Fald til Dels med Meddelelser, der vistnok hidrører fra Albert Mogenssøn Gøyes Hustru Anne Rosenkrantz († 1589).¹ Som et Tegn på en Forbindelse mellem de 2 Håndskrifter af »Sophie Rud«s Slægtebog kan anføres, at Sophie Brahe, der selv har skrevet en Mængde Bemærkninger i den lundske Tekst, også har gjort en egenhændig Tilføjelse i Thottske Saml. 4to 1871.² Og en Hånd fra det 17. Århundrede, der sagtens er en Skriverhånd og har gjort ikke få Tilføjelser i det lundske Håndskrift, hvor den særlig har skrevet så at sige hele Bl. 30b—31b (med Bl. 26b nederst), forekommer ligeledes i Thottske Saml. 4to 1871, hvor den har skrevet hele Slutningen (Bl. 64b—69a), når et Par ubetydelige senere Tilføjelser fraregnes. Denne Slutning i det Thottske Håndskrift handler om »dee Throller første opkomne« og begynder med det tidligere³ omtalte Afsnit om »Gunder Grubbesøn«, men i den Form, som dette Afsnit har fået i det danske Rigsarkivs anonyme, tidligere i Stockholm opbevarede Håndskrift, hvor »Gunder Grubbesøn« allerede er blevet til en Mand. De nævnte Slutningssider i Thottske Saml. 4to 1871 stemmer i det hele og store godt med de tilsvarende Blade i Rigsarkivets anonyme Håndskrift⁴ (selv om de ikke er afskrevne derefter) og sætter ligesom dette Gunder Grubbesøn i Forbindelse med Trolle-Slægten. De ender i det Thottske Håndskrift med Ordene: »Troidones ex archiuo domini Aruide Byrquart« på samme Måde, som Tilfældet er med et Antal tilsvarende Sider i Håndskriftet »Danska geneal. m. m. 6« i Lund,⁵ hvilke (bortset fra en Række senere Tilføjelser, især af Sophie Brahe) ligeledes i det væsentlige stemmer godt med det pågældende Afsnit af det Thottske Håndskrift.

VII.

Ovenfor⁶ er anført et Sted i det Lundske Håndskrift »Danska geneal. m. m. 6«⁷, hvor Forfatteren taler i 1. Person, et Sted, som allerede i en ret nær Eftertid tillagdes Vibeke Podebusk, skønt det anvendte Udtryk, således som tidligere nævnt, ikke kan bringes til

¹ Jfr. Vedel Simonsen, Ruderne II. 26 f. og Hist. Tidsskr. 5. R. VI. 588.

² Bl. 31b.

³ Ovfr. S. 9—10, jfr. S. 4.

⁴ Dettets Bl. 1a—4b.

⁵ Dettets Bl. 27a—30a.

⁶ S. 20.

⁷ Bl. 32b.

at passe på hende. Bortset herfra er der i de hidtil omhandlede Håndskrifter ikke fundet noget Sted, hvor Vibeke Podebusk taler i 1. Person. Derimod haves der et anden Steds¹ omtalt Håndskrift Thottske Saml. Fol. 1082, der begynder som en Lisbet-Bryske-Tekst, men tillige indeholder forskellige andre Samlinger til Adelsens Historie og deriblandt nogle, der må hidrøre fra Vibeke Podebusk, idet hun her taler i 1. Person. Det drejer sig om det nævnte Håndskrifts Bl. 334a—352a, hvoraf dog over Halvdelen² er ubeskreven; men de beskrevne Sider er skrevne med en Hånd fra Slutningen af det 16. Århundrede eller dog senest c. 1600. De begynder straks med at tale om Podebusk'er og om Efterkommerne efter den i 1470'erne afdøde Claus Podebusk (Vibeke Podebusks Farfaders Fader);³ men de Steder, hvor Vibeke Podebusk taler i 1. Person, findes i Overskrifterne til et Par Anefortegnelser, der lyder: »Wiiuicke Pudebusk, Euert Bildtz hustruff. Item dette er mine otte anner paa mit federnne« og: »Wiuicke Pudebusk, sallige Euert Bildtz hustruff. Diisse ere mine otte anner paa mit mødernne«.⁴ Ud over de her omtalte Sider indeholder Thottske Saml. Fol. 1082 ikke mere af egentlig Slægtbogs karakter, som der er Grund til at tillægge Vibeke Podebusk.⁵

VIII.

Det ovenfor omtalte Afsnit Bl. 334a—352a af Thottske Saml. Fol. 1082 genfindes, men ganske vist i en anden Orden, i Håndskriftet Gl. kgl. Saml. Fol. 1083, der i det kongelige Biblioteks trykte Håndskriftkatalog betegnes som »Afskr. af Fru Vibeke Pode-

¹ Personalhist. Tidsskr. 9. R. IV. 16—18.

² Håndskriftets Bl. 334b, 336b, 337b, 338b, 339b, 341a—347b, 349b, 351b.

³ De pågældende Sider (Bl. 334—40, 352) er dog utvivlsomt delvis urigtig indbundne; i det nedfr. omtalte Håndskrift Gl. kgl. Saml. Fol. 1083 Bl. 80a—b og 83b—86b er Rækkefølgen af de nævnte Blade fra det Thottske Håndskrift følgende: 334, 352, 339—40 og 335—38, hvad der passer betydelig bedre til en naturlig Følgeorden. Spørgsmålet om, når Indholdet af disse Sider i det Thottske Håndskrift er affattet (ikke når den bevarede Tekst er nedskreven), er vanskeligt at besvare; thi Bl. 336a nævnes Ingeborg Parsberg Nielsdatter (der blev gift 1580; Danm. Adels Aarbog 1907 S. 354) som Jomfru; men Bl. 337a nævnes Hilleborg Gyldenstjerne Christophersdatter (der blev gift 1575 med Knud Bille Stenssøn og i dette sit Ægteskab havde 11 Børn, af hvilke et angives født 1586; Danm. Adels Aarbog 1890 S. 74—80) som død.

⁴ Håndskriftets Bl. 348a, 350a. Fortegnelserne omfatter Bl. 348a—351a.

⁵ Det kan nævnes, at en Randbemærkning på Håndskriftets Bl. 350b er skreven egenhændig af den bekendte Sophie Brahe (Tyge Brahes Søster), og at en nu overklæbet, men læselig Randbemærkning på Bl. 348b er skreven af en Mand, som har arbejdet for den samme Sophie Brahe (jfr. Personalhist. Tidsskr. 9. R. V. 7 Note 2).

busk's Slægtebog«. ¹ Dette Håndskrift er skrevet med en Hånd fra den første Halvdel af det 17. Århundrede og har på sit første Blad dels nogle Regnskabs- eller Jordebogs-Optegnelser og dels nogle Penneprov, der (bl. a. ved Nævnelse af Navnene på Ægteparret Mogens Gyldenstjerne († 1639) og Sophie Rantzau († 1675), som dog ikke er egenhændig skrevne) ² nærmest peger i Retning af Skåne eller Halland som Håndskriftets Tilblivelsessted. Håndskriftet indeholder i sin Begyndelse en ret lang Række annalistiske, men ikke kronologisk ordnede Optegnelser, ³ som der vil være Lejlighed til at komme tilbage til nedenfor, ⁴ samt en hel Del Oplysninger om enkelte Personers Våben, ⁵ Oplysninger, der i alt Fald for en Del øjensynlig er hentede fra Segl under Dokumenter. ⁶

Efter disse Afsnit følger i Gl. kgl. Saml. Fol. 1083 Håndskriftets egentlige Slægtebogsdelt, som dog falder i flere forskellige Stykker. Det første, der strækker sig fra Bl. 19b til 25b, omhandler Jens Holgerssøn Urups Efterkommere; og derefter følger på Bl. 25b—38a et Afsnit om Aage (Ove) Lunges og Maren Basses Efterkommere. Det næste Stykke, der begynder Bl. 38a, har Overskriften: »En slechtebogh miesteparten aff di Agxels sønner. En slechtebogh aff Erick Ottzens affkomb« og er berørt anden Steds; ⁷ men det er så usammenhængende og så dårlig redigeret, at man vanskelig kan afgøre, hvor langt man skal regne, at det går. Trods et Par mellemkommende ny Overskrifter ⁸ er det dog måske rettest at regne det til Bl. 63b; i alt Fald begynder den i den citerede Overskrift lovede »slechtebogh aff Erick Ottzens affkomb« først på Bl. 55a og går så til Bl. 63b. ⁹ Derefter følger uden Overskrift et Afsnit, der går fra Bl. 64a til 79a og omhandler Efterkommerne efter

¹ Gigas, Katalog ov. det kgl. Bibliotheks Haandskrifter III. I. 37.

² Sammenlign også på Bl. 2b Ordet »Mogyldst«, der ganske vist heller ikke er skrevet egenhændig af Mogens Gyldenstjerne, men viser hans Navn med en karakteristisk Forkortelse af Fornavnet, som han i alt Fald i sine senere År jævnlig bruger i sin egenhændige Underskrift (se således hans Attestation på Bilagene til RA. Varberg Lens Regnskab 1630—31). — På en personalhistorisk Interesse hos dette Ægtepar kunde måske tyde den nøjagtige Angivelse af 2 af deres Sønners Dødsdage og af deres ene Datters Bryllupsdag, der findes i Thottske Saml. Fol. 1082 Bl. 159a—b.

³ Bl. 5a—13b, 18a—19b.

⁴ I Afsnit X.

⁵ Bl. 13b—17b.

⁶ Se Håndskriftets Bl. 13b, 14a.

⁷ Personalhist. Tidsskr. 9. R. II. 5.

⁸ Håndskriftets Bl. 40b, 42a.

⁹ Det kan anføres, at nogle sammenhængende Sider omtrent af dette Sted af Håndskriftet (dets Bl. 53a L. 1—55b L. 4), men omfattende Sider både før og efter det Sted, hvor Slægtebogen over Erik Ottessøns Efterkommere begynder, viser nært Slægtskab med Begyndelsen af Sophie Ruds Slægtebog (se Teksten i Thottske Saml. 4to 1871 Bl. 5a—11b).

Svenskeren Sten Bengtsson Bjelkes Søn den tidligere¹ nævnte Ture Stensson Bjelke i begge hans Ægteskaber samt efter Ture Stensson Bjelkes sidste Hustru Margrethe Eriksdatter Krummediges 2. Mand Krister Nilsson Vasa i begge dennes Ægteskaber. Det følgende, ret korte Afsnit (fra Bl. 79a til 80a) har til Overskrift: »Dette epterschreffne ere fru Mergrette Mouridtz Nielsenns mørne sleggt paa Aagardt«, en Overskrift, som vi snart skal komme tilbage til. Og endelig følger derefter på Bl. 80a—86b som Håndskriftets sidste Del det ovenfor² omtalte Stykke, der allerede fandtes i Thottske Saml. Fol. 1082 Bl. 334a—352a; dog er der forskellige Afvigelser mellem de 2 Tekster, og bl. a. forekommer i Håndskriftet i Gl. kgl. Saml. hist og her en Del Linier, der mangler i det Thottske Håndskrift, ligesom den indbyrdes Rækkefølge er afvigende i de 2 Håndskrifter. Og når det endvidere ovenfor³ blev nævnt, at Vibeke Podebusk i det omtalte Afsnit af Thottske Saml. Fol. 1082 2 Gange taler i 1. Person, er denne Anvendelse af 1. Persons Pronomen begge Gange fjernet på de tilsvarende Steder i Gl. kgl. Saml. Fol. 1083,⁴ skønt der i øvrigt her viser sig god Overensstemmelse mellem de 2 Tekster.⁵

Som det vil ses af det anførte, går altså i alt Fald denne sidste Del af Gl. kgl. Saml. Fol. 1083 tilbage til Vibeke Podebusk. Men hvad Håndskriftets Tekst i Almindelighed angår, kan den ikke, som den nu foreligger, på alle Punkter hidrøre fra hende. Hun døde 1596; men der er adskillige Steder i Håndskriftet, som først

¹ Ovfr. S. 9.

² S. 23.

³ S. 23.

⁴ Bl. 80b, 82a.

⁵ Det kan nævnes, at der i Thottske Saml. Fol. 1082 en Gang (Bl. 340b) forekommer det Udtryk, at et Ægtepars Efterkommere »findis wdi her Turi Turißens slectebaag«, et Udtryk, der (at dømme efter det Sted, hvor det står) vel nærmest må antages for at hidrøre fra Vibeke Podebusk selv, om end det ikke er helt sikkert. I Gl. kgl. Saml. Fol. 1083 forekommer den samme Betegnelse ikke blot på det til Stedet i Thottske Saml. svarende Sted (Bl. 84b), men også på en Række andre Steder (Bl. 20b (her dog kun: »wdi her Thuri Thurisenns schlegt«), 22b, 31b, 34b, 35b, 37b); og det må antages, at der herved sigtes til det Afsnit af Håndskriftet i Gl. kgl. Saml., som går fra Bl. 64a til 79a, og som i det væsentlige (om end med adskillige Afvigelser) svarer til Bl. 32b—46a af det ovfr. S. 19—22 omtalte Håndskrift »Danska geneal. m. m. 6« i Landsarkivet i Lund. (På samme Måde svarer Bl. 19b—37b i Gl. kgl. Saml. Fol. 1083 i det væsentlige (om end med adskillige Afvigelser) til Lund-Håndskriftets Bl. 46a—68b; og det kan nævnes, at nogle af Afvigelserne beroer på, at Teksten i Gl. kgl. Saml. har flyttet adskilligt fra den Plads, som det har i den lundske Tekst, hen til 'Hr. Ture Turessons Slægtebog'. — Også Betegnelsen »her Jenns Holgersenns slegteboegh, som førde weirhornet« (∴ Vædderhornet), »som buode paa Wrup« forekommer i Gl. kgl. Saml. Fol. 1083 (Bl. 27b).)

kan være affattede i Begyndelsen af det 17. Århundrede.¹ Og endvidere kan man i Håndskriftet træffe Oplysninger om Begivenheder i 1560'erne, der er så detaillerede, at de må antages at hidrøre fra de på de pågældende Steder omtalte Personers nære Slægtninge; men disse Oplysninger angår et Par Gange sådanne Personer (en Svigersøn og en Søn af de ovennævnte Axel Urup og Anne Trolle, henholdsvis ved Navn Niels Krabbe og Jørgen Urup), at det ligger langt nærmere at antage, at Oplysningerne er blevet til i Kredsen af Axel Urups og Anne Trolles Børn, end at de skulde hidrøre fra Vibeke Podebusk.² Og et andet Sted i Håndskriftet hedder det om Iver Axelssøn Thotts Datter Beate og det Gods, som hun arvede efter sine Børn af første Ægteskab, at hun siden blev gift med »her Aruid Trolle, och di haffde mange schønne børnn tilhobbe, saa samme godtz komb her Aruid Throlle och alle hanss børnn till«,³ en Udtalelse, der falder langt naturligere, når den tænkes fremsat af en Efterkommer efter Arvid Trolle end af Vibeke Podebusk, der ikke kunde have nogen Interesse i disse Arveforhold.⁴ Håndskriftet skulde altså i så Fald gå tilbage til et Forlæg, der var forblevet i Anne Trolles Børns Besiddelse i adskillige År efter hendes Død. Og i denne Forbindelse kan der mindes om det ovenfor⁵ omtalte Sted i det lundske Håndskrift »Danska geneal. m. m. 6«, hvor Forfatteren nævner »her Turi Thurisen minn moders morfader«, en Betegnelse, der netop vilde passe, hvis den var skreven af et Barn af Anne Arvidsdatter Trolle. Men denne Betegnelse findes på en af de få Sider af Lund-Håndskriftet, der, som tidligere⁶ nævnt, må antages at hidrøre fra en senere Supplerings; og det tilsvarende Sted i Gl. kgl. Saml. Fol. 1083⁷ har fået

¹ Således Bl. 24a L. 12 f. n.—9 f. n. (efter Claus Mouridssøn Podebusks 7 Børns Fødsel 5: tidligst 1608 (Danm. Adels Aarvog 1908 S. 368—70)), Bl. 31a L. 12 f. n.—10 f. n. (efter at Niels Mogenssøn Krabbes Søn Mogens havde fået Børn, 5: tidligst 1606 (Danm. Adels Aarvog 1928 II. 24)), Bl. 49a L. 9 f. n.—8 f. n. (efter Anne Jørgensdatter Skovgaards Død, som levede 1604 (Danm. Adels Aarvog 1917 S. 481 f.)).

² Håndskriftets Bl. 73b. Oplysningerne, der vedrører Dødsfald i 1564 og 1566, kan ikke være forfattede af Anne Trolle selv, der, som tidligere omtalt, døde 1560. — På et andet Sted (Bl. 17b) ender Håndskriftet en Beskrivelse af en Række Personers Våben med en Bemærkning om, at »Hendrick Jensenn wdi Aasum hans hustru hieder hustru Karine, och Erick Wggerup fick samme leen epter hannem«, og viser således også her en særlig Interesse for Familien Urup.

³ Håndskriftets Bl. 51b.

⁴ Jfr. også Håndskriftets Bl. 52a: »her Jochim Braade« (5: Breide) »solde her Byrge Throlle ald denn aruedell, der hand arffuede wdi Suerig wdi ald dett jordegudtz, huor det helst liggendis wor, som breff och segell well wduiser«.

⁵ S. 20.

⁶ S. 20.

⁷ Bl. 64 a.

den ganske meningsløse Form: »her Turi Turesens moders mor-fader«. Og fremdeles kan det nævnes, at de 2 nys omtalte Steder i Gl. kgl. Saml. Fol. 1083, der beskæftiger sig ret detaillert med en Svigersøn og en Søn af Anne Trolle, mangler helt på det tilsvarende Sted af det lundske Håndskrift.¹

Noget helt afgørende Bevis for, at Forlægget til Gl. kgl. Saml. Fol. 1083 har modtaget Tilføjelser af Anne Trolles Børn, kan dog ikke føres. Og på ikke få andre Steder viser Håndskriftet i Gl. kgl. Saml. en ikke ringe Interesse for Familien Podebusk og Familier, som er nær beslægtede med den. Dette ses i Håndskriftets tidligere² nævnte annalistiske Optegnelser og ligeledes i det Afsnit, der bærer Overskriften: »En schlechtebogh miesteparten aff di Agxels sønner. En schlechtebogh af Erick Ottzens affkomb«,³ samt i det Afsnit, der omhandler Efterkommerne efter Ture Stensson Bjelke;⁴ ganske vist viser det sig, at der i det sidste Afsnit er udeladt nogle af de Årstal, der, som ovenfor⁵ omtalt, findes i den ældre, anonyme Tekst i det danske Rigsarkiv,⁶ men til Gengæld er der tilkommet andre Årstal vedrørende Krognos'er, Podebusk'er og beslægtede Familier.⁷ Og endelig kan det nævnes, at det ovenfor⁸ omtalte Afsnit i Gl. kgl. Saml. Fol. 1083, der har Overskriften: »Dette epterschreffne ere fru Mergrette Mouridtz Nielsenns mørne slegtt paa Aagardt«,

¹ Dettes Bl. 41a—b.

² S. 24.

³ Se Håndskriftets Bl. 38b—40a (og delvis Bl. 60a—62a). — Nærværende Meddeler har i Personalhist. Tidsskr. 9. R. II. 5 betegnet Håndskriftets Bl. 48b—51b, 19b—25b og 38a—47b som »Vibeke Podebusks Slægtbog eller dog en denne nærstående Kilde«. Men hvor megen Andel Vibeke Podebusk har haft i Tilblivelsen af de pågældende Siders Kilde, kan være tvivlsomt. Af de anførte Sider (der i Indhold svarer til Helvig Kaas's Slægtbog Bl. 97b—115b) er det egentlig kun Bl. 38b—40a i Gl. kgl. Saml. Fol. 1083 (svarende til Helvig Kaas's Bl. 106a—107b), der viser nogen særlig Interesse for Familien Podebusk og for Vibeke Podebusks Aner. Og Afsnittet i Gl. kgl. Saml. Fol. 1083 Bl. 19b—25b svarer til et her ovfr. (S. 12, 21) omtalt Afsnit i andre Tekster, som omhandler Efterkommerne efter Stamfaderen til Familien Urup og derfor ikke skulde synes at have nogen særlig Interesse for Vibeke Podebusk, og som da også i Håndskriftet i Landsarkivet i Lund falder uden for det Afsnit, der »følgis« med Vibeke Podebusks Slægtbog af »1550«. Men på den anden Side indeholder ganske vist de pågældende Blade (19b—25b) af Gl. kgl. Saml. Fol. 1083 et Par Gange (på Bl. 20b og 22b; jfr. her ovfr. S. 25 Note 5) Henvisninger til noget, der »findis wdi her Thuri Thurisenns schlegt« eller »i her Thure Thuresenns schlechteboeg«; og denne Betegnelsesmåde kan man, som anført her S. 25 Note 5, også finde benyttet i en Tekst (Thottske Saml. Fol. 1082 Bl. 340b), som man vil antage for at hidrøre fra en ægte Vibeke-Podebusk-Tekst.

⁴ Se Håndskriftets Bl. 69b—72b.

⁵ S. 11.

⁶ Således mangler på Bl. 70a Anders Billes Dødsår og på Bl. 70b og 71a hans 2 Sønner Bent og Hans Billes Dødsår.

⁷ Gl. kgl. Saml. Fol. 1083 Bl. 70a, b, 72a.

⁸ S. 25.

viser betydeligt Slægtskab, men ganske vist langt fra fuld Overensstemmelse, med den tidligere¹ nævnte Slutning af Helvig Kaas's Slægtebog, der har Overskriften: »Min moeders møernne primo« og efter al Sandsynlighed oprindelig hidrører fra Anne Arvidsdatter Trolle. Når da Overskriften er bleven ændret således, som det er angivet, er Grunden sandsynligvis den, at Mourids Nielssøns Hustru Margrethe var Vibeke Podebusks Stammoder (nemlig hendes Mormoders Moder); og Ændringen i Overskriften hidrører da sagtens enten fra Vibeke Podebusk selv eller fra en, der har ment, at det pågældende Afsnit skrev sig fra hende.

IX.

Håndskriftet Gen. - her. Selsk., Gener. 4 to 6 (i Rigsarkivet), der er skrevet med en Hånd fra det 18. Århundrede, er mærkeligt ved, at det på 3 forskellige Steder henviser til Kilder, der skal være skrevne 1550, ligesom det på 2 af disse Steder påberåber sig Vibeke Podebusks Forfatterskab. Håndskriftets egentlige Teksts 1. Blad, Bl. 2a, har Overskriften: »1550 hellige trefoldighedz søndag var denne slegtebog udskreven her paa Rafnholt af frue Wivike Pudebusk, som er hr. Claus Pudebuskis dater af Krapperup oc Evert Bilds hustrue af Rafnholt, oc er hindis fæderne slect«. Bl. 30a har en Overskrift, som kun afviger fra den lige citerede ved at indskyde Ordet »anden« efter Året »1550« og ved at udelade de 5 sidste Ord, og som således stemmer ganske med den Overskrift, der, som tidligere² omtalt, findes et Sted i Håndskriftet »Danska geneal. m. m. 6« i Landsarkivet i Lund. Og endelig findes på Bl. 92a Overskriften: »En slegtebog meste parten af di Axelsønner skreven 1550«.

M. H. t. denne gentagne Nævnelser af Året 1550 må det imidlertid bemærkes, at selv de nærmest efter de pågældende Overskrifter følgende Afsnit går væsentlig længere ned i Tiden end til 1550. Håndskriftets Begyndelse, der følger efter Overskriften på Bl. 2a, er slet ingen Slægtebog, men en Tekst af de annalistiske Optegnelser, der er trykte i Suhms Samlinger II. 3. Hæfte S. 19—33; og ligesom den trykte Tekst³ nævner også den håndskrevne⁴ Året 1580. Og det efter Bl. 30a følgende Afsnit af Håndskriftet anfører i alt Fald Årene 1573 og 1576,⁵ ligesom man ikke særdeles længe efter den Overskrift, der findes på Bl. 92a, kan træffe citeret Folio-udgaven af Huitfeldt, som udkom 1652.⁶ Men i det hele er det vel

¹ S. 9.

² S. 19.

³ Anf. St. S. 25.

⁴ Bl. 8a.

⁵ Bl. 39b, 40b, 42b.

⁶ Bl. 107a.

højest tvivlsomt, hvor megen Autoritet man skal tillægge denne Håndskriftets gentagne Nævnelser af Året 1550. Overskriften på dets Bl. 30a findes på det Sted i Håndskriftet, der svarer til Bl. 32a i det lundske Håndskrift »Danska geneal. m. m. 6«, hvor der, som tidligere nævnt, forekommer den samme Overskrift, så at Året 1550 altså her for så vidt er tilstrækkelig afhjemlet. Men på de 2 andre Steder i Håndskriftet, hvor Overskrifterne nævner Året 1550, (Bl. 2a og 92a) er det formentlig ret sandsynligt, at Nævnelserne af Året kan være fremkomne på et senere Tidspunkt af Tekstens Udviklingshistorie og kun skyldes en Analogislutning fra det ene Sted, hvor Året 1550 fandtes allerede i det lundske Håndskrift.

Hvad Indholdet af det her omhandlede Håndskrift i Genealogisk-heraldisk Selskabs Samling angår, er det allerede nævnt, at Håndskriftet begynder med en Række annalistiske Optegnelser, og til disses Forhold til Vibeke Podebusk skal vi senere komme tilbage. Disse annalistiske Optegnelser forekommer, som tidligere¹ omtalt, allerede i Gl. kgl. Saml. Fol. 1083; og i det hele findes de forskellige Afsnit af Rigsarkivets Håndskrift alle i Gl. kgl. Saml. Fol. 1083. Men dels er Afsnittenes indbyrdes Følgeorden forskellig i de 2 Tekster, og dels er Overensstemmelsen mellem Håndskrifternes Gengivelse af det samme Afsnit ikke så stor, at det ene Håndskrift kan være afskrevet efter det andet. Rigsarkivets Tekst i dens nuværende Skikkelse er jo yngre end det kongelige Biblioteks; og om denne yngre Tilblivelsestid er det ikke alene den nysnævnte Henvielse til Folioudgaven af Huitfeldt, der bærer Vidne.² Men modsat kan man træffe Steder, hvor Rigsarkivets Tekst repræsenterer et ældre Standpunkt end det kongelige Biblioteks: den første bruger i alt Fald jævnlig det gamle Ord »thøsuer« eller »thösser«, som i Gl. kgl. Saml. er erstattet med: tvende Gange;³ og den første har flere Steder beholdt Vendingen: Gud være ham (eller:

¹ S. 24.

² RA. Gen. her. Selsk., Gener. 4to 6 Bl. 62b anfører således Claus Mouridsøn Podebusks Død, der indtraf i 1616 (Danm. Adels Aarvog 1908 S. 368), men ikke er omtalt på det tilsvarende Sted i Gl. kgl. Saml. Fol. 1083 Bl. 24a. — RA. Gen. her. Selsk., Gener. 4to 6 Bl. 54a har: »Dette efterne er *min moders moder* fru Margrete Mouritz Nielsens mørne slegt paa Aagaard«, medens Gl. kgl. Saml. Fol. 1083 Bl. 79a paa det tilsvarende Sted udelader de 3 fremhævede Ord (jfr. her ovfr. S. 25). Derimod er det her ovfr. S. 26 f. nævnt, at allerede Gl. kgl. Saml. Fol. 1083 Bl. 64a har et meningsløst Sted, der lyder: »her Turi Turesens moders morfader«; men Stedet er ganske vist ikke blevet bedre i RA. Gen.-her. Selsk., Gener. 4to 6 Bl. 30a, hvor det har fået Formen: »hr. Thuri Turisens min moders morfader«.

³ Sammenlign RA. Gen.-her. Selsk., Gener. 4to 6 Bl. 34b, 35a, 51a, 53b osv. med Gl. kgl. Saml. Fol. 1083, henholdsvis Bl. 67a, 67a, 77a, 79a osv.

dem) nådig, medens dette Udtryk for en mere personlig Interesse er udeladt i Gl. kgl. Saml.¹

Et andet Håndskrift i Gen.-her. Selsk. i Rigsarkivet, nemlig Gener. 4to 43, er skrevet med Sandvigs Hånd og indeholder ifølge en Bemærkning, der er skreven af Bertouch på en fastklæbet Seddel, »Eet stort Stykke af Fru Wibicke Podebusks Slegtebog«. Håndskriftet består dog nu i alt kun af 18, men ganske vist gennemgående tæt beskrevne Blade; af disse svarer de første 16 til Bl. 20b—64b af det nysnævnte Håndskrift Gener. 4to 6 i den samme Samling, og Bl. 17—18 svarer til Bl. 84a—88b af det nævnte Håndskrift. Der synes (efter foretagne Stikprøver at dømme) at være tilstræbt en ikke blot ord-, men bogstavret Overensstemmelse mellem de 2 Tekster, så at det er meget troligt, at Sandvig som Kilde for sin Afskrift i Gener. 4to 43 har brugt netop Gener. 4to 6. Og da dette sidste Håndskrifts Bl. 2a—20a, som nu ikke findes i Gener. 4to 43, kun for allerhøjest de 5 sidste Siders Vedkommende kan siges at være af Slægtebogs-Karakter, men i øvrigt indeholder de annalistiske Optegnelser, der er trykte i Suhms Samlinger II. 3. Hæfte S. 19—33, ligger den Formodning nær, at disse nu manglende Sider i Gener. 4to 43 netop har tjent som Tryk-Manuskript for de citerede Sider i Suhms Samlinger. Disse sidste blev jo udgivne af Sandvig;² men ganske vist stemmer den her fremsatte Hypotese ikke med, at den trykte Udgave, anf. St. S. 19 siger, at det pågældende Stykke er taget »af en ligealdrende Copie af hendes« (o: Vibeke Podebusks) »Slægtebog«.

Håndskriftet Thottske Saml. 4to 1885 er en Blandingspakke bestående af forskellige Læg, der er skrevne med flere Hænder fra det 18. Århundrede og delvis ikke har nogen Forbindelse med hinanden. En stor Del af Håndskriftet viser sig imidlertid at være skreven med samme Hånd som Gen.-her. Selsk., Gener. 4to 6; og af denne Del af Thottske Saml. 4to 1885 er der atter en ikke helt ringe Part, hvis Indhold svarer godt til Indholdet af Dele af Håndskriftet i Gen.-her. Selsk.³ Dette er dog ikke således at forstå, at de pågældende Dele af de 2 Håndskrifter er helt enslydende;

¹ Sammenlign de 2 i forrige Note nævnte Håndskrifter, det første Bl. 44a L. 5 f. n. og 1 f. n., Bl. 45a L. 1 f. n. (jfr. også 45a L. 11), med det andet, henholdsvis Bl. 73a L. 13 og 16, Bl. 73b L. 4 f. n. (jfr. også 73b L. 15).

² Se Suhms Saml., Fortale til I. 1. H. Bl. a 2 v. og a 3 r. og v. og til II. 1. H. Bl. 2 v.

³ Nærværende Meddelelser har lagt de pågældende Læg af Thottske Saml. 4to 1885 i Omslag med Henviisninger til Bladene i RA. Gen.-her. Selsk., Gener. 4to 6. Det drejer sig om dette sidste Håndskrifts Bl. 22b—55a, 92a—108b og 110a—121b; men uheldigvis er Læggene i Thottske Saml. vanskelige at citere, da de jævnlige begynder forfra på ny med et Bl. 1.

selv i de Afsnit, hvor Overensstemmelsen mellem dem er størst, kan de have enkelte indbyrdes Afvigelser.¹

Foruden disse Dele af Thottske Saml. 4to 1885, der svarer til Gen.-her. Selsk., Gener. 4to 6, må nævnes endnu et Læg af det Thottske Håndskrift, der er skrevet med samme Hånd og har Overskriften: »Extract af een Slægtbog, som førte denne Titel: Een Slægte-Bog meeste Parten af de Axelsønner skreven 1550. Een Slægtbog af Hr. Erich Otthesøns Afkom«. Det drejer sig altså om en Tekst af et Afsnit, som er omtalt nogle Gange i de her ovenfor behandlede Håndskrifter;² men Overensstemmelsen med de ældre Håndskrifter er her ikke så god som ved de tidligere nævnte Afsnit af Thottske Saml., hvad der måske heller ikke var at vente i Betragtning af Udtrykket: »Extract aff een Slægtbog«.³

Derimod stemmer det her omhandlede Læg af Thottske Saml. 4to 1885 godt med et Afsnit i Samlingsbindet Ny kgl. Saml. 4to 1263. Dette Bind er for en stor Del skrevet af Samleren Frands de Thestrup († 1796), og også den her nævnte Del af det (dets S. 121—45) er skreven med hans Hånd. Men den er trods det nære Slægtskab med Teksten i Thottske Saml. 4to 1885 ikke afskreven derefter; Kilden er øjensynlig for dette Afsnits Vedkommende den samme, som Frands de Thestrup angiver på sit Håndskrifts Titelblad, der lyder: »Extract af eet Manuscript in folio, som Ole Hermandsøn Nysted udi Hobroe i Jylland haver eyet, hvorudi adskillige danske Antiquiteter findes, deraf eendeel skreven Anno 1550 og saa omtrent (fornemmelig adelige Slegtebøgger), andre Ting skreven Anno 1600 og følgende Aar«. Men uheldigvis eksisterer dette Oluf Hermanssøn Nysteds Håndskrift, så vidt vides, ikke mere. Det er utvivlsomt også fra det, at de følgende Sider i Ny kgl. Saml. 4to 1263, nemlig S. 146—57, der ligeledes er skrev-

¹ Sammenlign således Rigsarkivets Håndskrift Bl. 31a L. 8 og 41b L. 5 f. n.—4 f. n. med Thottske Saml., henholdsvis et Bl. 2b og et Bl. 18a. De ovfr. S. 28 omtalte Henvisninger i Rigsarkivets Håndskrift Bl. 107 a til Folioudgaven af Huitfeldt mangler i Thottske Saml., et Bl. 21a; og ligeledes mangler Rigsarkivets Håndskrift Bl. 110a L. 5 f. n.—110b L. 5 i Thottske Saml., et Bl. 1b—2a. Modsat kan det som et Tegn på en ganske mærkelig Overensstemmelse anføres, at en Tilføjelse, som er anbragt i Rigsarkivets Håndskrift Bl. 106b nederst på Siden, findes enslydende og anbragt på samme Måde i Thottske Saml. 4to 1885, et Bl. 20b, oven i Købet med et Indskudstegn, der meget ligner det, som er benyttet i Rigsarkivets Håndskrift.

² Se her ovfr. S. 24 (og 27) og 28. Også Helvig Kaas's Slægtbog i Rigsarkivet har benyttet »En slegtebog meeste pardten aff de Axellsønner. Enn slegtebog aff her Erich Steenns (!) auffkomb«, men uden at tale om Affattelsesåret 1550 (se dens Bl. 105b; jfr. Personalhist. Tidsskr. 9. R. II. 5).

³ Det hele Læg, der kun fylder 14 Kvantblade, begynder og ender på Steder, der svarer til Gen.-her. Selsk., Gener. 4to 6, henholdsvis Bl. 92a og 121b.

ne med Frands de Thestrups egen Hånd, hidrører;¹ men ganske vist kan deres Indhold genfindes på en Række spredte Steder i Gl. kgl. Saml. Fol. 1083,² og særlig kan det nævnes, at ikke få af Siderne i Ny kgl. Saml. giver Oplysninger om en Række Personers Våben, Oplysninger, der for største Delen forekommer i Gl. kgl. Saml. Fol. 1083, men rigtignok ofte i en helt anden Orden.³

X.

Ny kgl. Saml. Fol. 1263 har tillige⁴ en Tekst af de a n n a l i s t i s k e O p t e g n e l s e r, der er trykte i Suhms Saml. II. 3. H. S. 19—33, en Tekst, der dog i Håndskriftet ikke er skreven med Frands de Thestrups egen Hånd. Ovenfor er der nogle Gange talt om sådanne annalistiske Optegnelser, der forekommer i andre af de her behandlede Håndskrifter. Optegnelser af denne Art findes allerede i Håndskriftet B 4 i det kongelige Bibliotek i Stockholm, der har tilhørt Arvid Trolle;⁵ og det dér indførte har selvfølgelig ingen Forbindelse med Familien Podebusk. Det samme gælder, som tidligere omtalt,⁶ om den Form, som Optegnelserne har fået i Helvig Kaas's Slægtebog;⁷ heller ikke her træffer man nogen Interesse for Familien Podebusk. Men i øvrigt er Ligheden mellem Notitserne i Stockholm-Håndskriftet B 4 og dem i Helvig Kaas's Slægtebog ikke påfaldende stærk, når man tager de 2 Sæt Optegnelser som Helheder, og navnlig når man for Håndskriftet B 4's Vedkommende medregner, hvad der er skrevet på dettes Binds Inderside og på dets Bl. 1a. Optegnelserne hos Helvig Kaas begynder, som tidligere nævnt, med Året 1448, når bortses fra en Notits om Abraham Broderssøns Død; og de udelader altså alle de Oplysninger til Sveriges Historie før Unionstiden, der findes i Stockholm-Håndskriftet B 4. Og på den anden Side går Optegnelserne hos Helvig

¹ Hertil slutter sig ifølge en Påtegning af Frands de Thestrup Håndskriftets S. 392, der dog i øvrigt ikke er skrevet med hans egen Hånd.

² Ny kgl. Saml. 4to 1263 S. 146—147 L. 3 findes i Gl. kgl. Saml. Fol. 1083 Bl. 40b—41a; og Ny kgl. Saml. 4to 1263 S. 147 L. 4—148 L. 5 består af 6 forskellige Notitser, der angives at stamme »ex geneal. mss« og alle genfindes i Gl. kgl. Saml. Fol. 1083, men på så spredte Steder som Bl. 36b, 70b, 73b, 76b, 77a og 85b.

³ Ny kgl. Saml. 4to 1263 S. 148 L. 6—157 L. 1 f. n. findes for største Delen i Gl. kgl. Saml. Fol. 1083 Bl. 17a—b, 16b—17a, 16a—b, 15a—16a, 14a, 14b—15a og 14a, men selv inden for hvert af de her anførte Steder jævnlig i omvendt Orden. Og Ny kgl. Saml. 4to 1263 S. 392 (der, som nævnt ovfr. Note 1, ikke er skrevet med Frands de Thestrups Hånd) findes i Gl. kgl. Saml. Fol. 1083 Bl. 13b.

⁴ I Håndskriftets S. 369—91 og 393—99.

⁵ Jfr. her ovfr. S. 3.

⁶ Ovfr. S. 6.

⁷ Håndskriftets Bl. 129b—132a.

Kaas betydelig længere ned i Tiden end Håndskriftet B 4, hvis yngste Oplysning af denne Art omhandler Arvid Trolles Død i 1505. Men det skal indrømmes, at Helvig Kaas's Tekst har en Række Angivelser, især til Iver Axelssøns og Trolle-Slægtsens Historie i 2. Halvdel af det 15. Århundrede, som ofte viser ret nært Slægtskab med de tilsvarende Angivelser i Håndskriftet B 4, om end der i Helvig Kaas's Tekst jævnlig har indsneget sig et ret betydeligt Antal Fejl.¹ Som et graverende Vidnesbyrd om sådanne Afvigelser kan anføres, hvad de 2 Tekster har om Arvid Trolles 3. Giftermål og en samtidig Dåb:

Stockholm B 4 Bl. 15a.

»Anno etc. lxxxviii^o sancti Mathei dagh stood velboren man Arffuid Trolles Øsgøde lagmantz brøllup i Lagnø met iomffru Birgitte Twressdotter; same dagh cristned[es] Gøstaf Trolle, Erich Trolles oc ffrue Engeborges søøn«.

Helvig Kaas Bl. 130a.

»Anno 1488 sancti Mortinne dag stoedt velb. mand Aruedt Troellis Østede lagmands brøllup i Lagøe medt erlig och velbiurdige jomfrue Berette Thurisdatter; samme dag stodt Chrestenndtze Giøste Throellis, som var her Erich Throellis och frue Ingeborigs sønns, brøllup«.²

I Forbindelse med de her omhandlede 2 Tekster af de annalistiske Optegnelser kan nævnes en 3., der findes i det ovenfor³ omtalte Håndskrift Thottske Saml. Fol. 1082, nemlig på dets Bl. 419a—420b. Den er dog i det Thottske Håndskrift ikke skreven med den tidligere nævnte Hånd på Håndskriftets Bl. 334a—352a, hvor Vibeke Podebusk taler i 1. Person, men derimod med en yngre og lidet tiltalende Hånd fra det 17. Århundrede. Den har en Mængde urigtige Årstal at opvise, men omfatter i øvrigt, når man har rettet disse Fejl, Tiden 1448—1559. For den overvejende Del vedrører den Danmarks (og i den ældre Tid Sveriges) almindelige Historie og viser på dette Område et ret nært Slægtskab med Teksten i Suhms Saml. II. 3. H. S. 19—33. Men tillige indeholder den i sin første Del et stort Antal personalhistoriske Oplysninger, der vedrører Familien Trolle og enkelte andre, i Regelen med den beslægtede Familier; og der kan heriblandt findes Optegnelser ved-

¹ Sammenlign i det hele B 4's Bl. 11b—16a med Helvig Kaas's Bl. 129b—132b. Dog kan den samme Begivenhed undertiden omtales uden synderlig Overensstemmelse mellem de 2 Beretninger; jfr. m. H. t. Arvid Trolles Død: B 4's Binds forreste Inderside og Helvig Kaas Bl. 130a (År 1600!), og m. H. t. Kong Karl Knutssons Bortrejse til Preussen: B 4 Bl. 11b (År 1456!) og Helvig Kaas Bl. 131a. B 4 Bl. 13a nævner Arvid Trolles Børn Joachim og Anne som Tvillinger, medens det hos Helvig Kaas Bl. 130b er Joachim og Margrethe (Jens Holgerssøn Ulfstands Hustru), der er Tvillinger.

² En Tekst, der giver den samme Notits på enkelte Punkter i en endnu slettere, men delvis dog også i en bedre Redaktion, findes hos Helvig Kaas Bl. 129b.

³ S. 22 f.

rørende Trolle'r¹ eller andre (navnlig Brahe'r), som ikke forekommer i det annalistiske Afsnit hos Helvig Kaas. Men i øvrigt viser Notitserne i det Thottske Håndskrift ofte i deres Form (om end ikke altid i deres indbyrdes Rækkefølge) Slægtskab med det tilsvarende Afsnit i Helvig Kaas's Slægtebog. Og ligesom Helvig Kaas's Tekst, som tidligere nævnt, ikke tyder på nogen Interesse for Slægten Podebusk, gælder det samme i Hovedsagen om Teksten i Thottske Samling. Denne sidste har ganske vist omtrent den samme Bemærkning om Predbjørn Podebusks Forhold til Færelde i 1515, der, som ovenfor anført, forekommer i Helvig Kaas's Tekst, men den skal næppe opfattes som fremgået af en Interesse for Predbjørn Podebusk;² og bortset herfra har Teksten i Thottske Saml. kun én eneste Notits om Podebusk'er, nemlig at Claus Podebusk døde på »Marcken« År 1580³ (hvor der skal læses: på Markie 1540).

Når vi fra de hidtil omtalte annalistiske Optegnelser, der slet ikke eller kun i meget ringe Omfang interesserer sig for Medlemmer af Slægten Podebusk, vender os til de øvrige beslægtede Optegnelser, kan først nævnes en Tekst, der, som anført tidligere, findes i Gl. kgl. Saml. Fol. 1083.⁴ Denne Tekst stemmer i det hele og store med den, der er trykt i Suhms Saml. II. 3. H. S. 19—33 og (som nævnt ovenfor⁵) mulig til nærmeste Kilde har haft en nu ukendt Afskrift af Sandvig, der kan have hørt sammen med Håndskriftet Gen.-her. Selsk., Gener. 4to 43 i Rigsarkivet. Men Teksten i Gl. kgl. Saml. Fol. 1083 mangler dog den trykte Teksts første Notits af År 1550 om Vibeke Podebusks Forfatterskab og udelader ligeledes Ønsker om en salig Opstandelse, der udtales for forskellige Personer i den trykte Tekst, men ikke i den utrykte.⁶ Til Gengæld har denne sidste⁷ en Række Notitser til Christiern II.s Historie til og med År 1520, som mangler i den trykte Tekst.⁸ Også andre Uoverensstemmelser kan findes mellem de 2 Tekster, men de skyldes åbenbart jævnlig rene Skrivfejl på det ene eller det andet Sted og er delvis mindre væsentlige; og med de nylig nævnte få Undtagelser er det de samme Notitser, der forekommer i begge Tekster, og de følger efter hinanden i samme Orden.

Hvad Indholdet af de annalistiske Optegnelser i Gl. kgl. Saml.

1 Thottske Saml. Fol. 1082 Bl. 419a 1. Sp. (Børge Trolles Bryllup 1637 (!) og Anne Trolles Bryllup 1523).

2 Thottske Saml. Fol. 1082 Bl. 419b 1. Sp.; jfr. her ovfr. S. 6 f.

3 Thottske Saml. Fol. 1082 Bl. 419a 1. Sp.

4 Bl. 5a—13b, 18a—19b. Jfr. her ovfr. S. 24.

5 S. 30.

6 Suhms Saml. II. 3. H. S. 32 f. (i alt 7 Gange); sammenlign Håndskriftets Bl. 19a—b.

7 Håndskriftets Bl. 6a—b.

8 Dennes S. 21.

Fol. 1083 angår, går de ikke så lidt længere ned i Tiden end den af de ovenfor omtalte Tekster, der har de yngste Årstal, nemlig Teksten i Thottske Saml. Fol. 1082, der, som nævnt,¹ når til 1559. Optegnelserne i Gl. kgl. Saml. ender først 1580;² og adskillige af disse Optegnelser fra de senere År angår ganske vist Danmarks almindelige Historie, men for største Delen er de dog af personalhistorisk Indhold. Og blandt disse nytilkomne personalhistoriske Oplysninger vil man særlig lægge Mærke til en lang Række, som vedrører Familien Podebusk og Familier, der er nær beslægtede med den.³ Og omvendt er der, således som nærværende Meddeler har bemærket anden Steds,⁴ udeladt ikke få af de Oplysninger, som den Redaktion, der findes i Helvig Kaas's Slægtebog, giver om Slægten Trolle. Man vil da uvilkårlig mene, at så vel de her nævnte Tilføjelser som Udeladelserne skyldes Vibeke Podebusk.

Men der findes i Gl. kgl. Saml. Fol. 1083 andre Tilføjelser til de tidligere omtalte Håndskrifters personalhistoriske Oplysninger, Tilføjelser, der ikke kan ses at stå i Forbindelse med Vibeke Podebusks Forfatterskab. I den Tekst, der er trykt i Suhms Samlinger, har dens Udgever gjort opmærksom på, at når en Mand her nævner »min« Hustru Sophie Rudsdatters Død 1555, må den talende være Rigsråden Erik Madssøn Bølle;⁵ og ganske den samme Notits forekommer i Gl. kgl. Saml. Fol. 1083.⁶ Men denne Erik Madssøn Bølle var i 2. Ægteskab gift med Margrethe Axelsdatter Urup,⁷ en Datter af de tidligere nævnte Axel Urup og Anne Arvidsdatter Trolle; og man er dermed atter inde i Kredsen af dette sidste Ægtepars Børn, på hvilke Opmærksomheden allerede ovenfor⁸ blev henledet.

Og det er ikke det eneste Sted, hvor de 2 her behandlede Tekster af de personalhistoriske Optegnelser leder Tanken hen på Urup-Børnene. Den nævnte Margrethe Urup blev i 2. Ægteskab gift med Jacob Mouridssøn Sparre, der ligeledes havde været gift før og døde 1573, efterladende Margrethe Urup som Enke.⁹ Nu

¹ S. 33.

² Håndskriftets Bl. 10a. Som nævnt stemmer Håndskriftets Tekst i alt væsentligt med den, der er trykt i Suhms Saml. II. 3. H. S. 19—33; men når Aftrykket her i Udgiverens Overskrift siges at gå fra 1464 til 1573, er denne Angivelse ganske urigtig. Den trykte Teksts yngste År er ligeledes 1580 (S. 25), og dens ældste er 1448, når fraregnes det ganske enkeltstående Årstal 1200 (S. 28).

³ Se især Håndskriftets Bl. 10a—12a (svarende til Suhms Saml. II. 3. H. S. 24—28).

⁴ Personalhist. Tidsskr. 9. R. II. 7.

⁵ Suhms Saml. II. 3. H. S. 30.

⁶ Bl. 18a.

⁷ Danm. Adels Aarbog 1890 S. 150 f., 1932 II. 177.

⁸ S. 26.

⁹ Danm. Adels Aarbog 1917 S. 516 f.

anfører både Teksten i Gl. kgl. Saml. Fol. 1083¹ og Teksten i Suhms Samlinger² så vel Jacob Mouridssøn Sparres egen Død som hans 1. Hustrus Død; og i den trykte, men ganske vist ikke i den utrykte Tekst sker det begge Gange med Tilføjelsen: Gud give hende en salig Opstandelse, eller: Gud give dennem en glædelig Opstandelse. Og vel var denne Jacob Sparres 1. Hustru (som hed Clara Bille) Kusine til Vibeke Podebusk og Datter af den bekendte Anders Bille, for hvis Historie Vibeke Podebusk synes at have interesseret sig.³ Men det forekommer rimeligere at forudsætte en Interesse for Skåningen Jacob Sparre og for hans 1. Hustru hos hans 2. Hustru og dennes Søkende end hos Vibeke Podebusk, der sagtens ikke selv har haft særlige skånske Forbindelser, bortset fra, hvad hun kan have arvet fra sine Forældre. I det hele kan der være Grund til at gøre opmærksom på, at de personalhistoriske Oplysninger i Gl. kgl. Saml. Fol. 1083 er indførte på 2 adskilte Steder, og at deres sidste Afsnit, der netop begynder⁴ med den ovennævnte Notits om »min« Hustru Sophie Ruds datters Død i 1555, for den ganske overvejende Del interesserer sig for Begivenheder, der er knyttede til Danmark Øst for Sundet eller til Sverige. Og blandt de Personer, hvem den skrivende i dette sidste Afsnit ønsker en salig Opstandelse, er ganske vist Vibeke Podebusks Fader Claus Podebusk; men i øvrigt nævnes i så Henseende Peder Skrams bekendte Hustru Elsebe Krabbe (hvis ene Broder havde været gift med en Datter af Axel Urup og Anne Trolle), endvidere Sophie Ruds første Mands Broder Axel Brahe og denne sidstes Svigersøn Burchard v. Boyneburg, Sophie Ruds og hendes første Mands Svigersøn Jørgen Urne, de 2 ovenfor anførte Jacob Mouridssøn Sparre og hans 1. Hustru samt Ebbe Knudssøn Ulfeldt.⁵ Denne sidste synes ganske vist ikke at kunne bringes i nær Forbindelse med nogen af de her antagne Forfattere; men det kan for hans Vedkommende nævnes, at både Teksten i Gl. kgl. Saml. Fol. 1083⁶ og den i Suhms Samlinger⁷ har, at han døde »her« udi Århus, hvor Århus dog formentlig er en Fejl for Åhus, idet Ebbe Knudssøn var Lensmand dér ved sin Død.⁸ Og man bringes herved atter i Forbindelse med Axel Urups og Anne Trolles Børn; thi det ligger nær at tænke

¹ Bl. 19b.

² II. 3. H. S. 33.

³ Jfr. ovfr. S. 11.

⁴ Håndskriftets Bl. 18 a.

⁵ Suhms Saml. II. 3. H. S. 31—33; derimod har Gl. kgl. Saml. Fol. 1083 på de tilsvarende Steder (Bl. 18a—19b) kun det første af disse Ønsker, nemlig det for Elsebe Krabbe.

⁶ Bl. 19a.

⁷ II. 3. H. S. 33.

⁸ Erslev, Danmarks Len og Lensmænd i det 16. Aarh. S. 64. Jfr. Thiset i Dansk biograf. Lexikon XVIII. 30.

sig, at Ordet »her« kan skyldes, at den oprindelige Forfatter af Notitsen har været en senere Lensmand på Åhus, nemlig Ægteparrets Søn Arild Urup, der havde Lenet fra 1568 til sin Død 1587.¹ Og i Betragtning af, hvad der vides om Arild Urups Deltagelse i Landkrigen ved Elfsborg og Halmstad i det første År af Syvårskrigen,² forekommer det endvidere meget sandsynligt, at også de Angivelser med nøjagtige Dateringer, som de annalistiske Optegnelser har om Krigsbegivenhederne i disse Egne i 1563,³ kan hidrøre fra ham.

Det vil altså ses, at selv om de årbogsagtige Optegnelser, således som de foreligger i Teksterne i Gl. kgl. Saml. Fol. 1083 og i Suhms Samlinger, er stærkt prægede af en formodentlig fra Vibeke Podebusk stammende Interesse for Familien Podebusk, hviler de ikke blot på et ældre Grundlag, der viser tilbage til Anne Arvidsdatter Trolle og hendes Interesse for Trolle'rne. Men både fra Anne Trolles senere Levetid og efter hendes Død kan man finde Træk, der peger i Retning af, at dels Erik Madssøn Bølle og dels Axel Urups og Anne Trolles Børn (og måske særlig Arild Urup) har medvirket ved Udarbejdelsen af Optegnelserne. Og også på dette Område må det således antages, at Vibeke Podebusks Forfatterkab ikke har været så omfattende, som man tidligere har ment.

Der står endnu tilbage at nævne et Par Tekster af de annalistiske Optegnelser, som imidlertid ikke frembyder særlig Interesse i Sammenligning med de tidligere omtalte. Først kan anføres en Tekst i Håndskriftet Gl. kgl. Saml. Fol. 1085,⁴ et Håndskrift, som nærværende Meddeler har omtalt anden Steds;⁵ den er skreven med en Hånd fra c. 1650, der også ellers forekommer i Håndskriftet, således på dets nærmest foregående Sider. Den her foreliggende Tekst er imidlertid kun en forkortet Gengivelse af den, der er trykt i Suhms Samlinger II. 3. Hæfte S. 19—33; Forkortelsen viser sig i, at ikke blot mange af den trykte Teksts Notitser er helt udeladte, men at mange af dem, som Håndskriftet meddeler, dér gives i en kortere Form end i Aftrykket. At man er gået frem efter et bestemt Princip m. H. t., hvilke Notitser der er blevet helt udeladte, kan vanskelig siges. Forholdsvis mest er det gået ud over dem, der angår Rigets almindelige Historie; men også en hel Del Oplysninger til Familien Podebusks Historie er forsvundne, om end der er blevet mange sådanne tilbage. Erik Bølles Optegnelse om hans Hustrus Død findes ikke mere; men hvad der må siges at have lidt mindst ved at gennemgå Forkortelsernes Skærsild,

¹ Erslev, anf. St. S. 65.

² Niels Michelssøn, Ligprædiken over Arild Vgerup Bl. (F vi). Jfr. Dansk biograf. Lexikon XVIII. 112.

³ Gl. kgl. Saml. Fol. 1083 Bl. 9b. Suhms Saml. II. 3. H. S. 24 (Året 1564 i L. 8 er en Fejl for 1563).

⁴ Nemlig i dets 1. Folierings Bl. 60a—62b.

⁵ Personalhist. Tidsskr. 9. R. IV. 8—20, 22—29.

er det, som svarer til omtrent de 2 sidste Sider af den trykte Tekst, og som, således som ovenfor¹ anført, for den ganske overvejende Del beskæftiger sig med Danmark Øst for Sundet.

Som allerede nævnt tidligere,² haves der endnu 2 Tekster af de årbogsagtige Optegnelser, nemlig i Rigsarkivets Håndskrift Genher. Selsk., Gener. 4to 6 og i Ny kgl. Saml. 4to 1263. De er dog begge først skrevne i det 18. Århundrede; og selv om dette selvfølgelig ikke på Forhånd udelukker, at de kunde have Interesse, viser den første af dem så nært et Slægtskab med den trykte Tekst, og den anden så nært et Slægtskab med Teksten i Gl. kgl. Saml. Fol. 1083,³ at der ikke er Grund til at gå nærmere ind på dem. Kun skal det nævnes, at Overensstemmelsen mellem Teksten i Genher. Selsk., Gener. 4to 6 og den trykte Tekst er så stor, at der synes at være tilstræbt (men ganske vist ikke altid opnået) en ikke blot ordret, men endogså bogstavret Lighed mellem dem.

XI.

Når vi efter at være kommet til Ende med den foranstående Detail-Undersøgelse vil samle Hovedtrækkene af dens Resultater, går disse ud på følgende.

Allerede den gamle Arvid Trolle († 1505) har vist Interesse for sin Slægts Historie, således som det fremgår af Håndskriftet B 4 i Stockholms kongelige Bibliotek. Og denne hans slægtshistoriske Interesse fremtræder betydelig stærkere hos hans Datter af 3. Ægteskab, Anne Trolle († 1560), der var gift med Axel Urup († 1540); men hendes slægtshistoriske Arbejder kendes kun som et Afsnit af den under Helvig Kaas's Navn gående Slægtbog.

Anne Trolles Arbejde er dernæst, efter hvad man må antage, kommet i Hænderne på Vibeke Podebusk († 1596), der var gift med Evert Bild († 1567); men ligesom Anne Trolle ikke selv navngiver sig i sit Slægtbogsarbejde, gælder det samme om Vibeke Podebusk i det ældste af de Håndskrifter (i det danske Rigsarkivs Manuskriptsamling, Almindelig dansk-norsk Personalhistorie Nr. 12b), som man af indre Grunde foranlediges til at sætte i For-

¹ S. 36.

² S. 28, 29 og 32.

³ Ny kgl. Saml. 4to 1263 S. 371 f. mangler dog den samme Række Notiser til Christiern II.s Historie, der er omtalt ovfr. S. 34 som manglende også i den trykte Tekst, men har til Gengæld alle de Ønsker om en salig Opstandelse, der, som nævnt ovfr. S. 36, findes i den trykte Tekst, men ikke i Gl. kgl. Saml. Fol. 1083. I Ny kgl. Saml. 4to 1263 er Optegnelserne delte i 2 Afdelinger på samme Måde som i Gl. kgl. Saml. Fol. 1083 (se her ovfr. S. 36), dog således, at det Stykke, der skiller de 2 Afdelinger fra hinanden, er betydelig kortere i Ny kgl. Saml. 4to 1263, hvor det kun udgør én Side (S. 392), end i det andet Håndskrift.

bindelse med hende. Og at det er hele det pågældende Håndskrifts (eller dets Forlægs) Tekst, i hvis Tilblivelse Vibeke Podebusk har været delagtig, kan ikke bevises.

Noget udvidet Kendskab til Vibeke Podebusks Forfatterskab fås ikke af de med det sidstnævnte Håndskrift beslægtede Tekster i Klevenfeldts »Collect. geneal. Dan.«, i den såkaldte »Düring-Rosenkrantz's Slægtbog« og i et Håndskrift i Ribe Katedralskole. Og en Tekst i Thottske Saml. Fol. 1136, der ifølge sit nuværende Indhold må være yngre end Vibeke Podebusks Tid, viser Slægtskab både med det danske Rigsarkivs ovennævnte ældre anonyme Håndskrift og med Anne-Trolle-Afsnittet i Helvig Kaas's Slægtbog.

Medens de nu anførte Tekster ikke har nævnt Vibeke Podebusk som Forfatter, er Forholdet et andet i Håndskriftet »Danska geneal. m. m. 6« i Landsarkivet i Lund, hvor et bestemt Afsnit siges afskrevet efter en af Vibeke Podebusk i 1550 skreven Slægtbog, hvad der dog for det angivne Årstals Vedkommende må være urigtigt. Og efter, hvad det lundske Håndskrift selv opgiver, har Vibeke Podebusks Bog ikke været Kilden for Håndskriftet lige til dets Slutning, uden at der dog gives nogen Oplysning om, hvorfra da denne ret omfattende Slutning af det er hentet.

I et andet Håndskrift, Thottske Saml. Fol. 1082, taler Vibeke Podebusk selv i 1. Person, idet hun nævner »mine« 8 Aner på fædrene og »mine« 8 Aner på mødrene Side; men bortset herfra og fra nogle ikke særlig omfattende Meddelelser om Podebusk'er og om Efterkommere efter dem indeholder Håndskriftet intet af egentlig Slægtbogskarakter, som der er Grund til at tillægge Vibeke Podebusk.

Håndskriftet Gl. kgl. Saml. Fol. 1083 meddeler adskillige Efterretninger om Begivenheder, der først er indtrufne efter Vibeke Podebusks Død. Det har imidlertid tillige de nylig nævnte, fra Vibeke Podebusk hidrørende Oplysninger om hendes Aner, dog uden at hun her taler i 1. Person, og viser også på andre Steder en ikke ringe Interesse for Familien Podebusk; men på den anden Side er der adskillige Tegn, der kunde tyde på, at dets Forlæg har fået Tilføjelser af et eller flere af Anne Trolles Børn efter deres Moders Død. Og dette fremgår ikke blot af Håndskriftets Slægtbogsdel, men også af de i det indeholdte annalistiske Optegnelser, der må antages at være påvirkede ikke alene af Vibeke Podebusk, men tillige af Anne Trolles Børn og af Erik Madssøn Bølle.

Af de øvrige ovenfor nævnte Håndskrifter anfører Gen.-her. Selsk., Gener. 4to 6 (i Rigsarkivet) hele 3 Gange Kilder, der skal være skrevne 1550, hvad der dog i alt Fald for de 2 Ganges Vedkommende næppe er rigtigt. Håndskriftet viser Slægtskab med Gl. kgl. Saml. Fol. 1083, men er ikke afskrevet derefter og kan over-

hovedet ikke siges at kaste synderlig klarere Lys over Spørgsmålet om Vibeke Podebusks Forfatterskab. Det sidste gælder også om det ligeledes i Rigsarkivet opbevarede, betydelig mere kortfattede Håndskrift af den samme Samling, Gener. 4to 43 (der ikke usandsynlig er afskrevet efter Gen.-her. Selsk., Gener. 4to 6) samt om Thottske Saml. 4to 1885. En særlig Del af dette sidste Håndskrift er en »Extract af een Slægtbog, som førte denne Titel: Een Slægte-Bog meeste Parten af de Axelsønner«, og et tilsvarende Afsnit forekommer ligeledes i Håndskriftet Ny kgl. Saml. 4to 1263; i alt Fald dette Afsnits Begyndelse viser en ikke ringe Interesse for Familien Podebusk og for Familier, som er nær beslægtede med den.

I Korthed kan det da siges, at selv om man i de Håndskrifter, der af den ene eller den anden Grund er blevet regnede for Vibeke-Podebusk-Håndskrifter, vil se bort fra sådanne Afsnit, som nødvendigvis må være forfattede efter Vibeke Podebusks Død, er det ikke meget, hvortil man af ganske uafviselige ydre eller indre Grunde må tillægge hende Forfatterskabet. Og på mange Steder af det dårlig overleverede Håndskrift-Materiale kan man ganske vist ikke benægte Muligheden af, at det er gået gennem hendes Hænder; men på andre Steder turde det efter, hvad der er fremsat ovenfor, være ubestrideligt, at hun må dele Æren for Forfatterskabet med Anne Trolle Arvidsdatter og formentlig også med dennes Børn. Og hvad de tilhørende annalistiske Optegnelser angår, har også Sophie Ruds Mand Erik Madsson Bølle spillet en Rolle, der dog måske kun har været af et meget beskedent Omfang.

I det hele er det selvfølgelig i mangfoldige Tilfælde umuligt at drage bestemte Grænser mellem de forskellige mulige Forfatteres Andel i de bevarede Tekster. Det kan nævnes, at der i mange af Teksterne efter Omtalen af den ovennævnte Ture Stensson Bjelkes Enkes Giftermål med Krister Nilsson Vasa og af Børnene af dette Ægteskab findes en Bemærkning, der lyder: »Daa ere wii alle sydschind och nestsydschindbørn, som forschriffuedt staaer«.¹ Og ganske vist er en tilsvarende Bemærkning ikke påtruffen i Anne-Trolle-Afsnittet i Helvig Kaas's Slægtbog. Men Anne Trolle stod langt nærmere ved de pågældende svenske Slægter, end Vibeke Podebusk gjorde, idet den sidste var 2 Slægtled yngre, uden at disse 2 Slægtled havde bragt hende ny svenske Familieforbindelser; og

¹ RA. MS. Almindelig dansk-norsk Personalhistorie Nr. 12b Bl. 20a. Sstds. Nr. 16b S. 369. Teksten i Ribe Katedralskole, Grønlunds Samlinger VI. 61 under T, Bl. 11a. Lunds Landsarkiv, »Danska geneal. m. m. 6« Bl. 46a (her er dog Ordet »wii« rettet til »di«). Gl. kgl. Saml. Fol. 1083 Bl. 79a. RA. Gen.-her. Selsk., Gener. 4to 6 Bl. 53b. Sstds., Gener. 4to 43 Bl. 12b. Thottske Saml. 4to 1885, et Bl. 34b.

der kan derfor formentlig siges at være en stærk Sandsynlighed for, at den citerede Bemærkning oprindelig skriver sig fra Anne Trolle og ikke fra Vibeke Podebusk.

I et andet Tilfælde er det derimod vanskeligere at klare Forholdet mellem de forskellige Forfattere. Allerede Anne-Trolle-Afsnittet i Helvig Kaas's Slægtbog¹ har om en mindre bekendt svensk Adelsdame² den noget dunkle Bemærkning, at »hun fuor fandenn i woldt«; og dette gentages i en Række andre Tekster, delvis dog i en noget forvansket Skikkelse (formodentlig fordi vedkommende Skriver ikke har forstået Meningen),³ ligesom Bemærkningen findes i den korte Form i de Slægtbogstekster, der må antages oprindelig at hidrøre fra Lisbet Huitfeldt.⁴ I nogle af de her ovenfor behandlede Tekster fremtræder Meddelelsen imidlertid i en udvidet Redaktion, idet Ordene: hun fór Fanden i Vold her har fået Tilføjelsen: »till Lybech med en piber, som tiente her Laffue Brahe till Krogholm«. ⁵ Men om denne Tilføjelse hidrører fra Vibeke Podebusk eller fra en anden, turde det være lige så vanskeligt at afgøre som, hvorvidt den skyldes sædelig Indignation hos Beretteren eller blot Interesse for Skandalen.

Her skal endnu meddeles en Fortegnelse over samtlige ovenfor nævnte Håndskrifter med Angivelse af de Steder, hvor de omtales:

Rigsarkivet:

Gen.-her. Selsk., Gener. Fol. 73: S. 41.

do Gener. 4to 6: S. 28—31, 38, 39—40, 41.

do Gener. 4to 43: S. 30, 34, 40, 41.

do Gener. 4to 45: S. 1.

MS. Alm. dansk-norsk Personalhist. Nr. 12b: S. 9—12, 13—14, 15, 16—17, 20—21, 22, 27, 38—39, 40, 41.

do 16b (»Düring-Rosenkrantz's Slægtbog«): S. 2, 12, 13—14, 15—16, 17, 39, 40, 41.

do 16c (Helvig Kaas's Slægtbog): S. 6—9, 10—11, 12, 18, 19, 20, 27, 28, 31, 32—34, 35, 38, 39, 40, 41.

do 20 (Klevenfeldt, »Collect. geneal. Dan.«): S. 12—13, 39.

¹ Bl. 135b.

² Hun hed Kirstine Amundsdatter Ulfsax og anføres i Anrep, Svenska adelns ättar-taflor IV. 473, men uden noget Fødsels- eller Dødsår.

³ RA. MS. Almindelig dansk-norsk Personalhistorie Nr. 12b Bl. 6a. Sstds. Nr. 16b S. 361 (her i Formen: »hand farrer fanden i woldt«(!)). Teksten i Ribe Katedralskole, Grønlands Samlinger VI. 61 under T, Bl. 3b (ligeledes). Thottske Saml. Fol. 1136 Bl. 7a.

⁴ RA. Gen.-her. Selsk., Gener. Fol. 73 Bl. 46 b. Ny kgl. Saml. Fol. 772 Bl. 27a. Thottske Saml. Fol. 1079 Bl. 20b. (Jfr. om disse 3 Håndskrifter: Personalhist. Tidsskr. 7. R. IV. 3—6, 9. R. II. 32 og 9. R. V. 2—10).

⁵ Lunds Landsarkiv, »Danska geneal. m. m. 6« Bl. 37a (Udvidelsen fremtræder her som en senere Tilføjelse, skreven med en anden Hånd). Gl. kgl. Saml. Fol. 1083 Bl. 67a—b. RA. Gen.-her. Selsk., Gener. 4to 6 Bl. 35b. Sstds., Gener. 4to 43 Bl. 6a. Thottske Saml. 4to 1885, et Bl. 8b—9a.

Det kongelige Bibliotek:

Gl. kgl. Saml. Fol. 1083: S. 2, 23—28, 29—30, 32, 34—37, 38, 39, 40, 41.

do Fol. 1085: S. 37—38.

Thottske Saml. Fol. 1077: S. 15.

do Fol. 1079: S. 41.

do Fol. 1082: S. 23—24, 25, 33—35, 39.

do Fol. 1136: S. 12, 16—19, 39, 41.

do 4to 1871: S. 6, 22, 24.

do 4to 1885: S. 30—31, 40, 41.

Ny kgl. Saml. Fol. 772: S. 41.

do 4to 1263: S. 31—32, 38, 40.

Ribe Katedralskoles Bibliotek:

Grønlands Samlinger VI. 61, Bogstav T: S. 12, 15—16, 17, 39, 40, 41.

Landsarkivet i Lund:

Danska geneal. m. m. 6: S. 2, 4, 6, 11, 19—22, 25, 26—27, 28, 29, 39, 40, 41.

Det kongelige Bibliotek i Stockholm:

B 4: S. 3—5, 9—10, 32—33, 38.

SLÆGTEN GRAM FRA SÆBY (BORGMESTER HANS NIELSEN)

Af *C. Klitgaard.*

Blandt Vendsyssels mere fremtrædende Personer i første Halvdel af 1600'erne var Borgmester i Sæby *Hans Nielsen*, hvis Efterkommere — bl. a. Sønnesønnen, den lærde Professor *Hans Gram* — førte Navnet *Gram*, hvilket Borgmesteren ikke selv ses at have anvendt. I Aarenes Løb er der publiceret adskilligt om denne Slægt,¹ bortset fra alt, hvad der er skrevet om Professor *Hans Gram*, og særligt har afdøde Kontorchef *Herman Gram* næret stor Interesse for at samle Oplysninger om Slægtens Historie, men naaede ikke at faa Undersøgelserne afsluttet.

Tid efter anden har jeg under mine vendsysselske Arkivstudier, der økonomisk er blevet støttet af Carlsbergfondet, fra forskellige Kilder samlet en Del Materiale vedrørende Borgmester *Hans Nielsen*, og det er dette, som her forelægges Læserne, idet jeg bemærker, at jeg ikke fæster nogen Lid til *Herman Grams* i Stamtavlen over Familien *Gram*² angivne Ascendens for Borgmesteren eller til, at han skulde være Broder til Kapellanen i Kalundborg *Laurids Nielsen Gram* (1600—1661) lige saa lidt som til en af Kontorchef *Gram* i Brev til mig af 15. Februar 1926 fremsat Formodning om, at *Anerækken* var følgende:

- I. *Niels Gram*, der nævnes 1495 i et Testamente, som oprettedes paa Krogholm i Vrejlev Sogn af *Holger Eriksen Rosenkrantz*.³
- II. *Peder Gram*, der 1540 nævnes som Slotsfoged paa Hundslund Kloster.
- III. *Niels Gram*, der er hypotetisk.
- IV. *Hans Nielsen Gram*, Borgmester i Sæby.

Borgmester *Hans Nielsens* Afstamning er mig ubekendt, han var muligvis nok *Vendelbo*, thi han havde en Søster, *Maren Nielsdatter*, der døde i Sæby 1637. Hun var gift I med

¹ Saaledes i Th. Hauch-Fausbøll: Slægthaandbogen S. 263, Genealogisk Tidsskrift 1914, S. 163 ff., jfr. Personalh. Tidsskr. 7. VI. 169 ff.

² Stamtavle over Familien *Gram*, (trykt som Ms. 1882).

³ Danske Magazin VI. 269.

Jens og II med Christen Hansen, Borger i Sæby, der overleverede hende, men døde før 1650.¹ I første Ægteskab havde hun Sønnen Elias Jensen og i andet Ægteskab Døtrene Dorte og Karen; for disse Børn var Borgmester Hans Nielsen Værge, og 17. Jan. 1638 tog han paa Sæby Byting Tingsvidne om, at han var blevet forligt med Christen Hansen om Delingen af Maren Nielsdatters Efterladenskaber saaledes, at Børnene skulde have Gaarden med Huse og Ejendom, og Enkemanden, der boede i Gaarden, skulde have alt Løsøret og have Ret til at bo i Gaarden uden Leje i 4 Aar, men mod at vedligeholde Gaarden; desuden skulde han have et Jordstykke i Kathaven i Sæby.

Med Hensyn til Hans Grams Afstamning maa det dog siges, at det ligger nærmest at tro, at han var fra Gram i Sønderjylland; — hans første Hustru var fra Ditmarsken. Borgmester Hans Nielsen var antagelig født i 1580'erne, thi i Fastelavn 1614 blev han Gildebroder i Guds Legems Lav i Aalborg; han kaldes da Borger i Sæby, og da Optagelsen i dette Gilde for udenbysboende krævede en vis social Position, tør man vel antage, at han da har været 25—30 Aar.

Hvad hans Ungdom angaar, fortæller han i en Ansøgning fra 1646,² at han har »udi min Ungdoms Tid min bedste Tid til Hoven sleet (henslidt) baade i Kongens Tjeneste og andre Godtfolks« og derefter er blevet bosat i Sæby; det er muligt, at han har været i Flaadens Tjeneste; men den Omstændighed, at han senere i Skrivelsen omtaler Folk, der har sejlet med ham, beviser ikke, at han har været Sømand — hvilket undertiden anføres — thi hin Tids Købmænd sejlede ofte selv, og i Sæby var Hans Nielsen i hvert Fald Købmand, endda, som det synes, i ret stort Format. Tillige var han 1623 Ridefoged til Asdal for Frederik Rantzau og ses ogsaa til Tider at have opholdt sig der.³ 1623 foretog han et større Opkøb af Øksne i Vendsyssel for Christoffer v. Gersdorf til Søbygaard, og i den Anledning havde han 1637 Proces med Anders Thomsen i Aa i Serreslev Sogn, der i Børglum og Jerslev Herreder havde opkøbt 79 Øksne à ca. 10 Sletdaler til ham og mente at have nogle Penge tilgode paa Regnskabet.⁴

Paa et af de ældste Huse i Sæby, Matr. Nr. 35, paa Sydsiden af Algade og lidt Vest for Kirken, et Hus, der er opført i ét Stokværk med svære Egetræsbindinger og fremstaaende Bjælkehoveder hvilende paa svære Konsoller, sad tidligere over Indgangsdøren et Egetræsbræt, en saakaldt Porthammer, der 1905 blev foræret til

¹ Sæby Tgb. 1662 fol. 81.

² Indk. Breve til Danske Kancelli 24. Juli 1646.

³ 1638 var Rasmus Wilsbech Ridefoged til Asdal, da han 5. Decbr. tog Borgerskab i Sæby (Sæby Raadstueprotokol).

⁴ Sæby Rp. 17. Maj 1637.

Vendsyssels historiske Museum i Hjørring af Købmand M. Olesen i Frederikshavn. Det berettes, at den i sin Tid var fjernet fra Bygningen i Sæby, fordi Kongens (Frederik VII's?) Karet ikke kunde komme gennem Porten, naar Hammeren sad der.

Paa Brættet staar udskaaret 3. Juli 1624 samt et Skjold med Bogstaverne H. N. B. og et Bomærke med samme Bogstaver sammensat; endvidere et Skjold med Bogstaverne I. H. S.¹ K. M. D., og midt imellem Skjoldene et Kristusmonogram omgivet af en Krans.

Til højre for førstnævnte Skjold staar med Uncialbogstaver (latinske Begyndelsesbogstaver): Gud bevar Din Ingang oc Udgang. Er Gud med os hvo kand daa ver imod os. Til venstre for det andet Skjold staar: Gud bevar dite Hus al sin Ære oc alt hvad der indenfor mon vere.

Det er Hans Niensens og hans første Hustru Katrine Markvordatters Initialer, og Huset har altsaa tilhørt dem, men da B antagelig skal betyde Borgmester og ikke Borger, kan Porthammeren ikke være anbragt ved Husets Opførelse 1624, men først nogle Aar senere, da Hans Nielsen blev Borgmester.

Da de kejserlige Tropper faldt ind i Jylland og besatte Vendsyssel i Oktober 1627, flygtede saavel Herremændene som det mere velstillede Borgerskab med deres Værdigenstande og slog sig ned paa Læsø, i Norge — særlig i Marstrand — og andet Steds. Hans Nielsen fortæller, at han »udi Kejserens Indfald« blev tvunget til at være Borgmester i Sæby, og hvad han led af dem, er Gud bekendt.²

Han synes saaledes ikke at have været Borgmester før 1627, og da han afgik som Borgmester 1648, er det misvisende, at hans Sønnesøns Søn siger,³ at han var Borgmester i Sæby i 32 Aar, men da der ved Forordn. af 7. Jan. 1619 indførtes de saakaldte Faste-lavnsborgmestre, d. v. s. at Raadmændene skiftedes til at være Borgmestre et Aar ad Gangen, er det muligt, at Hans Nielsen har haft et Par Borgmesteraar før 1627; i Sæby Tingbog 20. Juli 1653 oplyses dog, at han havde været Borgmester i 15 Aar, altsaa fra 1633 til 1648.

Hans Nielsen blev dog ikke boende i Sæby under hele den fjendtlige Besættelse, der varede til Pinse 1629, og under hvilken Oberstløjtnant af Fodfolket Montoya antagelig havde sit Kvarter i Byen. Borgmesteren fortæller nemlig i en Ansøgning,⁴ at han selv anden med en lille Baad sejlede over til Bahus og tilkendegav Kongen Fjendernes Anslag, »hvilket var ganske kært«, og det er

¹ Antagelig Jesu Initialer.

² Indk. Breve til Danske Kancelli 24. Juli 1646.

³ Personalh. Tidsskr. 7. VI. 170.

⁴ Indk. Breve til Danske Kancelli 29. Maj 1649.

vel tvivlsomt, om han derefter vovede sig tilbage før Fredsslutningen.

Han synes ret hurtigt at være kommet paa Fode igen i økonomisk Henseende og sad i de følgende Aar i en betydelig Virksomhed. Paa hin Tid forsynedes Størstedelen af Vendsyssel med Kalk, som indførtes til Sæby fra Mariagerfjord, Glatved Strand, Norge og flere Steder, og denne Omstændighed gav ogsaa anden Vareomsætning med Landsdelens Beboere. 1633 ses Hans Nielsen at have udført 4 Læster Sild fra Sæby til Trondhjem,¹ og i Sommeren 1632 fragtede han tre Skibe, der skulde hente Rug oppe paa Thorupgaard ved den indre Del af Limfjorden,² men det gik ikke saa glat som ventet, og 13. Febr. 1633 rejste han ved Raadstueretten i Sæby Tiltale mod de tre Skippere for Misligholdelse af Aftalen. Af Akterne ses, at Hans Nielsen d. 25. Juli 1632 havde fragtet Skipper Ole Olsen Baggi og Skipper Anders Christensen, begge Borgere i Sæby, til straks at sejle til Thorupgaard, hvor førstnævnte skulde inklade 90 Tdr. Rug og sidstnævnte 60 Tdr. og føre dem til Sæby for en Fragt af henholdsvis 13 og 7½ Sldr. Efter at have afsluttet Fragten rejste Hans Nielsen straks til Thorupgaard over Land for at købe Kornet, og da han havde ventet nogle Dage efter Skibene, rejste han hjem igen, og da laa Fartøjerne endnu i Sæby Aa. Saa kom Otto Lauridsen Snedker, Borger i Sæby, og tilbød at lade sig fragte for 7½ Daler, og derom blev han enig med Borgmesteren, hvorpaa de alle lovede at afsejle næste Dag. Det gjorde de ogsaa, men da de kom en halv Mils Vej fra Sæby, blev Ole Baggi og Otto Snedker liggende, hvorimod Anders Christensen, der havde den daarligste Baad, sejlede bort og fuldgjorde sin Rejse, medens Ole Baggi sejlede tilbage til Sæby Aa, og Otto Snedker løb til Hirtsholmene med Baaden fuld af Vand. Da Baadene var løbet ud fra Sæby, rejste Borgmesteren straks igen til Thorupgaard for at faa Rugen inkladet, men da Anders Christensen kom dertil, og han af ham fik at vide, at de to andre Skippere ikke var afsejlet, maatte Borgmesteren se sig om efter en anden Skude og rejste først til Lemvig, 5 Mil fra Thorupgaard, og da han intet Fartøj kunde faa der, maatte han rejse til Nykøbing Mors, 6 Mil, og da det var Høstens Tid, maatte han betale 24 Skilling pr. Mil i Vognleje. I Nykøbing fragtede han Knud Jespersens Skude for 28 Daler og ½ Rdlr. i Drikkepenge, og da det var en stor Skude, maatte han have 2 Pramme for at lægte den over Grunden (antagelig Løgstør Grunde), og hver Pram skulde have 3 Sldr. Endelig kom han 12. September til Aalborg, men hans Spekulation var nu slaæet fejl, thi her havde man da faaet ny Rug, saa en Tønde Rug, der et Par Dage i Forvejen havde kostet 4 Daler og mere,

¹ Sæby Raadstuepr. 5. Juni 1633.

² Gaarden angives at ligge 5 Mil fra Lemvig.

nu kun kostede 3½. For dette Tab mente han, at han billigvis burde have Erstatning af Skipperne efter 4 Mænds Afsigelse. Ole Baggi lod i Retten fremlægge sit skriftlige Svar angaaende den Rejse, han for Hans Nielsen skulde sejle ad Aalborg Fjord, og han udtalte heri, at da han i Følge med Anders Christensen sejlede fra Sæby og kom Sydøst for Næsset, sprang hans Stagesejl, saa han drev øst og ankrede der paa 4 Favne Vand. Derefter gik Vinden sydøst, og han løb da i Aaen igen for der bedre at kunne reparere Sejlet. Saa kom Hans Niensens Hustru til hans Hus og sagde, at han ikke skulde sejle, for nu havde hendes Mand fragtet en anden Skude. Det var haardelig imod Ole Baggis Vilje, at han ikke fuldførte Sejladsen, men det skete paa Grund af Storm og Uvejr og anden Ulykke. Ole Baggi sagde yderligere, at han aldrig mere vilde lade sig fragte af Borgmesteren, fordi han 2 Gange havde gjort ham Uret, naar han havde fragtet ham. Hver af Parterne valgte saa 2 Mænd til at afsige Kendelse, og Sagen blev udsat til 27. Febr., men først 6. Aug. det følgende Aar (1634) afgjordes den ved Udmeldelse af Voldgiftsmænd. 1633—34 var Hans Nielsen Kirkevæрге.¹

Foruden at være Borgmester var Hans Nielsen ogsaa 1635 Tolder i Sæby og tiltalte 12. Aug. Skipperne Jens Pedersen, Søren Rasmussen, Ole Baggi, Didrik Gertsen og Otto Pedersen for resterende kongelig Told af deres Skuder, ½ Rigsort pr. Læst.²

1638 kautionerede han for 60 Slettedaler, som Købmand i Sæby Maximilianus Jørgensen Heuffelder³ skyldte til en Skipper fra Vlieland i Holland for leverede Specerier og Varer,⁴ og 4 Juli samme Aar lod han tage Syn over et ham tilhørende Hus paa nordre Side af Gaden i Sæby, hvilket Jens Pedersen og Søren Thomsen, Borgere i Sæby, tidligere havde beboet, men Jomfru Berete Stygge nu paaboede. Huset var teglhængt og var nylig forsynet med en Jernkakkellovn.⁵

Ved Aar 1640 døde Hans Niensens Hustru Katrine Markvorsdatter⁶ og blev antagelig begravet i Kirkens Kor ligesom senere hans anden Hustru, men mærkeligt nok synes der ikke at have været Gravsten eller Epitafium over dem eller Hans Nielsen, da saadanne ikke omtales i Borgmester Chr. Lauridsen Rhuus' Beskrivelse af Sæby Kirke og dens Gravmæler 1694.⁷

Katrine Markvorsdatter, der 1623 sammen med 2 Præstekoner

¹ Kirkens Regnskabsbog Blad 30.

² Sæby Raadstueprotokol.

³ Søn af Apoteker i Sæby Jørgen Heuffelder (Tysker) og Wibeke Brumkost.

⁴ Sæby Tingbog 25. April 1638, fol. 93.

⁵ a St. 4. Juli 1638, fol. 130.

⁶ Nævnes i Sæby Tingbog 25. April 1638, Bl. 93.

⁷ Ms. i Sæby Præstearkiv, trykt i »Vendsyssel Folk og Land« III.

og Raadmand Herman Gesmells Hustru m. fl. deltog i en »Pigemalkning« paa Sæby Raadhus,¹ var Søster til Købmand og fra 1638 Raadmand i Sæby Johan Markvorsen og til Raadmand og Hospitalsforstander Claus Markvorsen i Aalborg, og de var fra Ditmarsken.²

Med Johan Markvorsen havde Hans Nielsen 1641 megen Strid og Uenighed, antagelig angaaende Arveforhold, idet Katrine Markvorsdatter ikke synes at have haft efterlevende Børn. I Begyndelsen af 1642 stod Hans Nielsen paa Bytinget og tilbød at voldgive deres Trætter til Raadmand Peder Christensen Knivholt og Borger i Sæby Knud Thomsen Holst, der var Ridefoged til Sæbygaard, men heri vilde Johan Markvorsen ikke samtykke; han vilde dog gaa med til at antage to Mænd, der skulde forsøge at forlige dem.³

1638 var Hans Nielsen ikke længer Tolder i Sæby, idet denne Stilling da beklædtes af Byfogeden Jens Thomsen Rosmus;⁴ maaske har Borgmesterens store Forretning og Toldembedets ringe Indtægt foranlediget ham til at fratræde Stillingen. 1641 ses han at have solgt 9 Staldøksne til Borger i Aalborg Herman Surich, med hvem han 1642 havde Proces om Købesummen 65 Rdl.⁵

1641 ægtede Hans Nielsen Anne Jensdatter (Worm), med hvem han fik en Del Børn, som senere skal omtales. Hun døde i Sæby, hvor hun som Enke ejede Byens næststørste Gaard,⁶ og 27. Aug. 1686 blev »den dydige bedagede Matrone Ane Jensdatter, fordum salig Borgmester Hans Nielsens efterladte Enke« »til sin Hvilested udi Kirkens Kor hæderligen bestediget«.⁷

Hun angives i Personalh. Tidsskr. 7. VI. 170 at have haft Familienavnet Worm, men om hendes Familieforhold ved jeg intet udover, at hendes Broder, Skræder Niels Jensen, 1642 var Indvaaner (kaldes ikke Borger) i Sæby og da ugift. Han købte nævnte Aar en Grund af sin »kære Svoger«, Borgmester Hans Nielsen og hans Hustru, den »ærlige, gudfrygtige, fromme, fine og dyderige Kvinde« Anne Jensdatter, og paa denne Grund, som laa paa søndre Side af Gaden næst Østen for salig Niels Pedersen Rhuus' Huse og Grund og næst Vesten for Borgmester Hans Nielsens Huse og Grund, opførte han Bygninger, som han 1642 lod tage Syn og Opmaaling over.⁸

¹ Viborg Landst. Dombog A. 1623, Bl. 461b, jfr. »Vendsysselske Aarbøger« 1919 S. 159.

² Aalborg Guds Legems Lavs Medlemsbog 1613 (Landsarkivet, Viborg) og Viborg Landstings Dombog A 1620, Bl. 207 f.

³ Sæby Tingbog 1642, S. 10; makuleret.

⁴ Sæby Raadstueprotokol.

⁵ Sæby Tingbog 1642, S. 7.

⁶ Grundtaksten 1682.

⁷ Sæby Kirkebog.

⁸ Sæby Tingbog 1642, fol. 152 og 164.

Ved denne Tid (1642—43) stod Hans Nielsen nok paa sin Lykkes Tinde; men saa kom Svenskernes Indfald i Jylland i Slutningen af 1643, deres Overgang paa den tilfrosne Limfjord 18. Januar 1644, der medførte den blodige Træfning ved Nørresundby, i hvilken den vendsysselske Folkevæbning led saa stort et Nederlag,¹⁾ og 20. Januar blev Sæby besat af det svenske Rytteri under Oberst Heinrich v. Sack. Obersten, der selv tog Kvarter paa Voergaard, tvang Borgmester Hans Nielsen til at skaffe en Baad og Mandskab, der skulde føre en svensk Kaptajn med en Del Brevskaber til Sverige, men Hans Nielsen viste sig ligesom under »Kejserkrigen« som en god Patriot. Han fik fat i en Skipper fra Aalborg²⁾ og andre Folk, som han vidste, han kunde stole paa, og han gav dem Ordre til at sejle til København med den svenske Kaptajn og hans Breve eller ogsaa tage Livet af ham og levere Brevene til Kongen. Kaptajnen blev saa o. 1. Februar ført til København som Fange; men da Oberst Sack opdagede, hvad der var sket, hævnede han det strengt paa Borgerne i Sæby og da særligt paa Borgmester Hans Nielsen, der under Svenskernes Ophold, som varede til Udgangen af Juli 1644, blev økonomisk ruineret, og som selv maatte flygte over Bahuus til København og efterlade sin højstfrugtsommelige Hustru i Sæby.

I Besigtelser over Lenene i Jylland i Henhold til kgl. Missive af 7.—8. Okt. 1645³⁾ findes en Beretning om Svenskernes Forhold i Sæby, antagelig affattet af Borgmester Hans Nielsen og underskrevet af ham og Raadmændene Peder Christensen Knivholt, Andreas Jakobsen Giedsman, Gert Hermansen Gesmell og Peder Andersen Sundt, hvilken Beretning er saalydende:

Borgemester og Raad med Menigheden udi Sæby kendes og hermed vitterliggør, at eftersom kgl. Magtts..... Kommissarier..... Erik Grubbe (til Tjele) og Ole Rosenkrantz (til Engholm) — — haver været her udi Sæby d. 9. Novbr. sidst forleden og denne vores fattige By med dens Lejlighed besøgt og erfaret, derhos befalet os, at vi skulle give tilkende, hvis os af de svenske Krigsfolk, som over os, desværre, en Tid lang haver kommanderet, og af dennem er vederfaren, da er for det første forskrevne svenske Krigsfolk ankommen her til Sæby Anno 1644, d. 20. Januari, med tyve (Ryttere?) og fire Kvartermestre, ladet opskrive alle de Gaarde og Huse, her i Byen var. Siden dernæst om Aftenen er tvende Regimenter Ryttere og Dragoner indkomne, hvoraf ikke aleneste hver Mands Gaarde og Huse blev forfyldt, men endogsaa paa Gaden saavel som andensteds i og uden Byen blev beliggendes, Rytteriet udi 5 Dage og Dragonerne i 6 Dage, saa der blev fortæret

¹ Chr. Petresch Christensen: Nørresundbys Historie I. 348 ff.

² Chr. IV's egenh. Breve 25. Febr. 1644.

³ Rigsarkivet.

Fætaling, Korn og Foder saa meget, som i Byen var, saa de paa det sidste maatte hente af Landet, hvis de skulle opholde sig med; og udi midlertid de saaledes hos os laa, haver de udplyndret enhver udi sine Kvarterer, og den fattige Borgerskab, hvis Sølv, Pendinge og Godsforraad de havde, med Hug, Slag, Fængsel og Tvang af trængte; siden er udgivet en stor Foræring til Oberst Sack, som kommanderede det ganske Land, for han skulde borttage samme Folk heraf Byen, udi Sølv og Pending mere end 300 Rdl. Dernæst er paalagt Plovskat, af hver Plov et halvt Hundrede Rixdaler, og fire Rixdaler til Obersten, og straks samme Plovskat med sin Foræring var udlagt, haver de paalagt Byen ugentlig at udgive 300 Rdl., som siden blev efterkommet indtil mod Paaske, og da vi dette ikke længere kunde udstaa, haver forskrevne Oberst Sack paa Langfredag indsendt til os her i Byen halvtredsindstyve Ryttere, som eksekverede og skulde ganske ruinere Byen formedelst den Kaptajn, som her udkom og siden blev fangen og af vores Folk blev ført til Kjøbenhavn, saavel som og for Skatten, som resterede, hvorudover mesten Parten Borgerskabet med Hustruer og Børn blev forjaget fra Hus og Hjem, som en Part ikke endnu igen er tilstedekommet. Siden de, som igen var, blev paalagt ny Skat, saa de maatte derover laane og borge udi Landet saavel som udi Aalborg til samme Udgift baade Sølv og Pending, at man kunde redde og befri Hus og Gaard, som de truede at ville nederhugge og opbrænde; og endda imidlertid tvende Gange paany eksekverede Byen, indjaget dennem, som igen tilstede var, saavel som begge Præsterne hersammesteds i Fængsel, saa Kvinderne paa adskillige Steder maatte søge Middel at løse deres Mænd med. Item paa deres Udtog frataget os alt, hvis over var, Fetalje, Heste, Vogne, Klæder med alt mere, som forefandtes, og de medføre kunde, hvorover den fattige Borgerskab er ganske forarmet og paa adskillige Steder udi stor Borg og Gæld, som en Part aldrig kan betales, tilmed Havnen øde saavel som den tredje Part af Byen og mere er øde, som en Del tilforn er givet de velbyrdige, nu salig Kommissarier, Hr. Jørgen Urne og Albret Skeel, skriftligen tilkende. Dette vores Nødvendighed vi saaledes efterdi velbemeldte gode velb. Kommissariers Befaling højlig er foraarsaget at andrage og give tilkende, formodendes os hos den naadigste høje Øvrighed denne vores fattige Lejlighed maatte anses og udi Naade og Gunst annammes, Gud den allermægtigste ville det igen belønne, og vi fattige Folk med al Pligtskyldighed underdanigst findes. —

Sæby, d. 11. Novbr. 1645.

(Byens Segl).

Hans Nielsen (e H). Peder Christensen (e H).

Andres Giedszmandt (e H).

Gierdt Hermansen (e H). Peder Andersen (e H).

Det kan efter denne begrædelige Skildring forekomme mærkeligt, at Borgmester Hans Nielsen 1645 kunde bygge en ny Latin-skole i Sæby; man kunde maaske tænke sig, at Byen eller Latin-skolens Formue kunde afholde en saadan Udgift, skønt det synes lidet troligt, men Forholdet er dog snarere, at Bygningen har været vidt fremskredet inden Svenskernes Ankomst, og at den er fuldført 1645. At det er Hans Nielsen, der har bekostet den, synes at fremgaa af, at han over Døren anbragte en Plade, hvorpaa stod et Jesumonogram og Initialerne H. N. S. — K. M. D. 1646 samt Ordene: Ne vincaris malo, sed vince bono malum. Rom. 12.¹ (5: Lad dig ikke overvinde af det Onde, men overvind det Onde med det Gode. Rom. 12 K. 21 V). En Ting til maa forundre; — Hans Nielsen sætter sin 1640 afdøde Hustru Katrine Markvorsdatters Initialer paa Huset og ikke sin daværende Hustru Anne Jensdatters. Dette kan næppe forstaas anderledes, end at hans første Hustru, der, som nævnt, formodentlig ikke havde Livsarvinger, har givet eller ønsket at give Midler til denne Skolebygning, og det er maaske for at tilvejebringe disse Midler, at Hans Nielsen ved denne Tid solgte 16 Acre og en Hovedager ved østre Ende paa Toften i Sæby Mark for 200 Rdl. til Tolder i Sæby og Ridefoged til Bangsbo Jens Christensen Prang, død 1653, der 1650 testamenterede Jorderne til Sæby Hospital.² Selv havde Hans Nielsen — Tidspunkt ubekendt — givet 2 smaa Stykker Agerjord i Kathaven til Sæby Kirke, antagelig for et Begravelsessted der.³ 1646 sendte Hans Nielsen under et Ophold i Arendal en Ansøgning til Kongen, der da var i Arendal, om at faa nogen Godtgørelse for det Tab, Svenskerne havde tilføjet ham som Følge af Historien med Kaptajnen.

Hans Nielsen Grams Ansøgning, der findes i »Indkomne Breve til danske Kancelli« 24. Juli 1646, lyder saaledes med moderniseret Retskrivning: Allernaadigste Herre og Konge, Gud allermægtigste naadeligen længe og vel spare Eders kongelige Majestæt fra al Ulykke baade til Liv og Sjæl, Amen!

Er jeg underskrevne fattige, gamle og bedrøvede Mand for Guds Skyld underdanigst begærendes Eders kongelige Majestæt vilde værdiges at høre denne min ringe, dog sandfærdelige Beretning. Først haver jeg udi min Ungdoms Tid, min bedste Tid, til Hoven »sleat« (slidt) baade udi Eders kongelige Majestæts Tjeneste og andre godt Folkes, og der jeg nu er bleven bosat udi Sæby og der været først udi Kejserens Indfald tiltvungen at være Borgmester; hvad jeg fattige bedagede Mand af dennem lidt haver, er

¹ Borgmester Chr. Lauridsen Rhuus' Optegnelser 1694, Vends. Folk og Land III 96.

² Sæby Kirkeregnskabsbog 1629—1764, Bl. 271.

³ Kirkeregnskabsbogen 1629—1764.

Gud bekendt, og siden nu i denne sidste Svenskens Indfald er mig af en Oberst, nemlig Henrich von Zack, et Brev tilskrevet, som jeg nu her til Stede haver, indeholdendes, at jeg skulde forskaffe en Kaptajn Folk, Baad, Fætalje med al Ting, som med en ganske Mængde Breve skulde til Sverige. Der jeg nu nogenlunde forstod deres falske Anslag paa mit kære Fædreland, bestilte jeg af de Folk, som mig tilforn af Barndom havde tjent og med sejlet, og dennem hemmeligen indgav, de samme Kaptajn skulde omkomme og Brevene til Eders kongelige Majestæt levere, eller og samme Person til København forskaffe, hvilket ogsaa er efterkommet. Der nu dette er opkommen, haver mine Uvenner og tilhjulpet, saa det er kommen for benævnte Oberst Sack, saa han mig for samme Sag saa haardeligen haver eftertragtet og borttaget min ganske Formue, saa jeg paa det sidste med Livsfare, som Gud ved jeg ofte udstod, er rømt til Bahus og derfra kommen til København, og der jeg igen er hjemkommen, og Gud allermægtigste havde givet os den ønskelige Fred, havde jeg ikke saa meget, jeg kunde hælde mit Hoved til. Er for Guds Skyld underdanigst begærende, Eders kongelige Majestæt vilde noget lidet betænke mig gamle bedagede Mand med en liden Bondegaard liggende udi Aalborghus Len i Kær Herred udi en By hedder Gaaser, som en Mand, nemlig Anders Pedersen, paabor, skylder ungefær 8 Tdr. Kom aarligen, og den uden Landskyld og Arbejde udi min og min fattige Hustrus Livstid, ellers jeg fattige Mand paa min Alderdom nødes min Føde hos godt Folk at bede, hvilket jeg fortror Eders kongelige Majestæt saa vel der udi at ville have nogen Medynk; forhaaber her udi nogen gode Svar af Eders kongelige Majestæt, hvilket Gud allermægtigste belønne Eders kongelige Majestæt. Den allermægtigste Gud troligen befalet.

Arendal, den 24. Juli Anno etc. 1646.

Eders kongelige Majestæts underdanigste Tjener

Hans Nielsen,
Borgmester udi Sæby.

Baa Brevets Bagside staar :

Borgmester i Sæby.

Hans kongelige Majestæts naadige Svar er, at han om den begærede Gaards Beskaffenhed først vil vide Lensmandens underdanige Erklæring og sig siden herpaa naadigen videre vide at resolve.

Arendalhavn, 29. Juli 1646.

Otthe Kragh, m. p. a.

Endelig har Lensmanden paa Aalborghus Gunde Hansen Lange

Denne Gaard, her udi er suppliceret om, er en ringe Gaard liggendes i Hals Birk, skylder 1 Td. Aal og 4 Daler Gæsteri, er ingen Skov eller særdeles Herlighed til.

Aalborghus, 19. Febr. Anno 1647.

Hans Nielsen fik til sin Skuffelse ikke Gaarden i Gaaser, idet Oberstløjtnant Henrik Sandberg kom ham i Vejen.

1648 afgik Hans Nielsen som Borgmester, og da Lensmanden paa Sejlstrup Sten Holgersen Bille havde besværet sig over, at han ikke kunde faa nogen, der var dygtig til at være Borgmester, Byfoged eller anden Byens Øvrighed i Sæby, fordi de ikke fik noget for deres Bestilling, havde Kongen 28. Juni 1647 givet Ordre til Jens Høg til Vang og Mandrup Due til Halkær om snarest sammen med Sten Bille at rejse til Sæby og der undersøge, hvorledes Borgmester og Byfoged kunde faa noget for deres Tjeneste uden Kronens Skade, saa man kunde faa dygtige Personer til Embederne.¹ Sæby Raadstuearkivalier haves ikke for 1640—48, men 1649 synes der ikke at have været nogen Borgmester før 4. April, da den hidtil værende Raadmand Peder Christensen Knivholt første Gang optræder som saadan; han havde antagelig da en Tid været fungerende Borgmester.

1649 forsøgte Hans Nielsen atter at bevæge Kongen — det var jo nu Frederik III — til at yde sig Hjælp, og da denne Ansøgning, der findes blandt »Indkomne Breve til Danske Kancelli« 29. Maj 1649, indeholder yderligere Bidrag til Hans Niensens Karakteristik, meddeles den nedenfor med hans egen Retskrivning:

Allernaadigste Herre och Koning, Gud den allermegtt. Eders Konng. Maytt: naadeligen och faderligen med et languarende och Gud velbehageligt regimente till bestandig siels och liffuis velferdt, lenge och uell erholde och begaffue for Christi schyld,

Eftersom allernaadigste Herre och Koning ieg Eders fattige vnderszatte och plichtschyldige tiener hafde vnderdanigst andragit for Eders Kong: Maytt: elschelige, nu høyloufflig ihukomelsze, Her Fader, min tunge allerdomb och høyledrøffuede fatigdom, som ieg fatig mand er tilslagit udj diszsze tuende bedrøffuelig och fiendtlig indfalde, och nu sidste i sønderligheed for den troschab ieg meente och beuiste min allernaadigste Koning och mit fæderne land, der ieg hiemeligen ued skibsfolchen forraade den captein, som obrist von Zach ville haff fra Sæbye och till Gottenborig, och kom ved samme medell till Kiøbenhafuen med megit meere, som samme min vnderdanigste andragelsze jndholte. Da bekom ieg it

¹ Jyske Tegnelser 28. Juni 1647.

megit naadig, mild och kongelig anszuar aff høyloufflig ihukomelsze, min allernaadigste Here och Koning, paa en bundegaard i Wendszyszszel, och der ieg det mendst hafde formoedet, kom obriste leütenant Hendrich Sandbierig for mig och fich forn. bundegaard, saa er ieg fattig mand nu i denne dyre tid saa megit forarmed, at ieg iche formaar at holde auffuel till en bundegaard, enddog at ieg tilforn hafde saa goed formue, at ieg moxen skatet saa meget som toe af de andre beste borgere, mens formedelst denne capteins schyld blef saa gandsche vdplønderit och ald min formuffue mig fratagen, saa ieg med allerstørste lifsfare maatte røme fra min fatige hustrue och smaae børn, som da gich fruchtszommelig och nogle faa vgger derefter føede tuende drenge børn. Ieg end ochsaa sidst udj Keiszerens jndfald vofuedt mit lif paa det alleryderligste och med en liden baad kom selfanden thill Bahus och gaff Hans Maytt: fiendernis anszlag tilkiende, huilchet vaar gandsche kiert, som med S. Her Jens Sparis pas nochsom kan beuiszlig giøris. Huorfaare ieg paa det allerunderdanigste aff Eders Kongl.: May: begierer, at Eders Kongl: May: ville af kongelige clemendtz vnde mig fatige mand en Hans May: ringe gaarde, ligendis i Tye i Hiarmel sogn i Hou, som Niels Nielszen nu paaboer, och schylder aarlig tie tønder biug, femb tønder haffre, et suin, halftrediemarch g. terj, it pund smør, at maate hafue och niude den afgift och retigheed, der aarligen afgaar till hielp till mig, min fatige hustrue och smaa børnes vnderholdning, voris liffs tid, huormed vederfahris mig fatige mand en megit stoer barmhiertigheedsvelgierning, den allerhøyeste Gud ville Eders Kongl. May: denne med alle andre barmhiertigheedsgierninger rigeligen belønne her thiemelig och hiszit euige, will derfor nu och altid haffue Eders Kong: Maytt: med alt elschende, hult och kierthaffuende den allerhøyeste Gud throligen befahlet.

Sæbye, den 29. may anno 1649.

E: Ko: May:
wnderdanigste och ringeste tiener
Hans Nielszen,
forige borgemester vdi Sæby.

Paaskrift:

Denne gaard, som supplieris om, ligger 14 mielle her fra leenet oc derfor indet andet der af nydesz end det bare landgilde, Seglstrup, den 23. may 49.

S. Bilde
Holgersen.

7. Juli 1649 fik Hans Nielsen Bevilling til i sin Livstid at nyde den aarlige Afgift af ovennævnte Gaard, som dog i Følge Matriklen

1662 ikke laa i Hjardemaal Sogn, men i Hov i Sennels Sogn. (Jydske Reg. 1648—51, fol. 218b). 21. Aug. 1654 fik han endvidere Bevilling til, at hans Hustru Anne Jensdatter maatte nyde Indkomsten af Gaarden i Hov i Thy efter hans Død. (Jydske Reg. 1654).

Hans Nielsen blev dog boende i Sæby, og her fik han 1653 en Del Bryderi med Regnskabsvæsenet vedrørende Borgmesterembedet under Svenskekrigen. 16. Marts 1653 blev han stævnet for Gæld til Ridefoged til Sæbygaard Knud Thomsen Holst¹ Bo, idet Knud Holst havde gjort Udlæg for Byen under Krigen, og da Byens Regnskaber for den Tid ikke var i Orden, fik Hans Nielsen flere Ubehageligheder. Da der ikke var erlagt kgl. Byskat for Aarene 1646—47—48, og Lensmanden paa Sejlstrup, Sten Bille, pressede paa for at faa den erlagt, søgte Magistraten 1648 Kongen om Forskaaning, da Skatten ikke kunde betales uden Borgernes Ruin, og 16. Juli 1648 bevilgede Frederik III, at Skatten maatte eftergives mod, at Byen frafaldt sit Krav paa Kronen for Forstrækninger til Rytteri og Soldater. 11. Decbr. 1651 krævede Ernst Ernstsens v. Baden, Borgmester i Horsens, der skulde indkræve Kronens tilgodehavende Skatter i de jyske Købstæder, Sæby Magistrat for By-skatterne for 1. Maj 1649—50—51, og da Rykkerbrevet ikke hjalp, gentog han 1653 Kravet om snarlig Betaling.² Der skulde saa gøres klart, hvorledes det forholdt sig med Byens Regnskaber, og af Sagens Akter ses, at Hans Nielsen, der 1648 var afgaaet som Borgmester, havde beklædt dette Embede i 15 Aar,³ og i den Tid havde han ikke aflagt Regnskab; men han tilbød den nuværende Borgmester Peder Christensen Knivholt og de 2 Raadmænd Andreas Jakobsen Gedsmann og Peder Andersen Sundt, at han straks skulde klarere for Byens og Kirkens Regnskaber.⁴

Da der ingen Arkivalier (Raadstueprotokol eller Tingbog) haves fra Sæby for Tiden 1654—1661 og 1663—1674, kan der ikke ad den Vej oplyses mere om Hans Nielsen, og hans Død er ikke fundet; han nævnes dog endnu i Tingbogen 1662 (Bl. 31) som Debitor for 9 Sletdaler til salig Samuel Hermansen Gesmells Bo, og ligeledes nævnes han i Tingbogen 2. April 1662 (Bl. 81), da Preben Banner til Stenshede og Jomfru Mette Stygesdatter Høg til Vinderslevgaard stævnedes ham for 11 Aars Jordskyld af den

¹ Knud Thomsen Holst var 1634 Fuldmægtig hos Regnskabsprovsten over Vendelbo Provsti, tog 1637 Borgerskab i Sæby, hvor han var Købmand og tillige 1637—53 Ridefoged til Sæbygaard, død o. 1653. Hans Enke Maren Mouridsdatter blev gift II med Tolder i Sæby Peder Christensen Reenberg, Broder til Borgmester Claus Christensen Reenberg i Viborg. Tolderen blev 1660 afsat for Underslæb.

² Sæby Tgb. 11. Maj, 13. Juli 1653.

³ Altsaa ikke i 32 som hans Sønesøns Søn skriver, se foran S. 3.

⁴ Sæby Tgb. 20. Juli 1653.

Jord, som hans afdøde Søsters Mand salig Christen Hansen havde paaboet, og som Hans Nielsen senere havde haft og solgt.

I Ægteskabet med Anne Jensdatter (Worm) havde Hans Nielsen en Del Børn, der dog ikke alle kendes med Sikkerhed, men som førte Navnet Gram.

A. Niels Hansen Gram, f. Sæby 1642, d. Bjergby 18. Febr. 1712, Student Aalborg 1664, cand. theol. 1666, Sognepræst i Bjergby og Mygdal 1676, gift i Hammer 3. Okt. 1679 med Anne Mule, f. Septbr. 1661, d. Bjergby 8. Okt. 1731, 70 Aar 5 Uger, Datter af Christen Rasmussen Mule (1615—1667), Ejer af Attrup i Hammer S., og Margrete Jonasdatter (1623—1682).¹ I Aalborg Bispearkivs Skifter, Pakke VII b. Nr. 26 findes Skifte efter Niels Gram, hvorimod der ikke findes saadant efter hans Enke. Børn 1—10.

1. Karen, f. o. 1681, d. 17**, gift Bjergby 8. Jan. 1712 med Købmand i Aalborg Kjeld Christian Mule.
2. Margrete, f. o. 1683, gift Bjergby 10. Jan. 1713 med Faderens Eftermand i Embedet Christen Gassum.
3. Anne, f. o. 1684, var 1712 ugift og 1719 i Huset hos Pastor Jens Stampe i Hammer.
4. Hans Gram, f. 28. Okt. 1685, Historiker, Professor ved Kbh.s Universitet.
5. Christian Gram, f. o. 1687, d. i Aalborg 29. Novbr. 1718, ugift Købmandskarl.²
6. Johanne, døbt Bjergby Kr. Himmelf. 1689, gift efter 1712 med Søren Fausing, Podemester i Aalborg.³
7. Iver Gram, døbt Bjergby 1. April 1691, død før Faderen, men ikke indført som begravet i Bjergby.
8. Mogens Gram, døbt Bjergby Kr. Himmelf. 1697, Præst i Errindslev og Olstrup.
9. Kirsten, døbt Bjergby 11. S. e. Tr. 1700, var 1719 paa Astrupgaard i »Thy« (antagelig Salling).
10. Laurs Gram, f. Bjergby 19. Novbr. 1701, sidst Præst i Stege.

B. Frederik Hansen Gram, f. Sæby i Foraaret 1644, begr. i Raabjerg Kirke 4. Jan. 1697, 52 Aar; Student Aalborg 1667, Købmand i Skagen og efter 1694 i Aalbæk i Raabjerg S. Solgte 14. Jan. og 11. Novbr. 1691 sine 2 Gaarde i Sæby (Sæby Tgb.).

¹ I »Stamtavle over Familien Gram« er Pastor Niels Grams Børn urigtigt anført, idet Sofie Gram ikke var en Gram, men en Birch.

Anne Mules Søster Margrete, d. 1712, var gift med Niels Svendsen (Ryberg), Forpagter og Ridefoged paa Dronninglund, hvilket forklarer, at Professor Hans Gram som Dreng besøgte Slægtninge der.

² Skifte i Aalborg 10. Jan. 1719.

³ Ikke viet i Aalborg eller Bjergby.

- Gift Skagen 12. Aug. 1692 med Ingeborg Christensdatter, død Skagen 1694, ingen Børn.¹
- C. Søn (Tvilling), f. Sæby i Foraaret 1644. Kan muligt være den Christen Hansen Gram, der 6. Okt. 1676 fik kgl. Bevilling til Vielse u. Tr. og L. til Dorte Kruse.² (En Laurs Christensen Gram blev o. 1694 Skoleholder i Fredericia og o. 1698 i Hjørring).³
- D. Niels Hansen Gram,⁴ f. Sæby 25. Juli 1646, d. Kr. Himmelf. 1692 i Skibby i Horns Herred, hvor han 1682 var blevet Degn. Student Aalborg 1667. Gift 4. Febr. 1683 med Dorte Jensdatter Bagge, f. 17. Novbr. 1663, d. 20. Jan. 1732 paa Jægerspris, Datter af Sognepræst i Høve Jens Sørensen Bagge og Anne Mikkelsdatter. (Se nærmere Arkivar P. S. Finne-Grønns Artikel i Personalh. Tidsskr. 7 VI. 169 ff).
- E. Katrine Hansdatter Gram, f. Sæby o. 1647, d. 1725 i 79. Aar, gift med Akciseskriver ved Christianshavns Port Christen Sørensen Hornbech, f. 16***, d. 28. Juli 1705. Ingen Børn.⁵
- ?F. En Peder Hansen Gram, f. 1647, var i 1670'erne Løjtnant i Søetaten og gift med Katrine de Bruyn; han kan med Hensyn til Alder og Navn have været Søn af Sæbyborgmesteren. (En Overbarber Gram omkom 1714 ved Ostindisk Kompagnis Fregat »Dansborg«s Forlis paa Raabjerg Strand og blev begravet i Skagen med Prædiken, Sang, Klokkringning og Traktement.⁶ Skifte efter ham er forgæves eftersøgt i Københavns og Underadmiralitetstretens Skifter.

Om Hans Nielsen Grams og Anne Jensdatter Worms Descendens henvises iøvrigt til »Stamtavle over Familien Gram« (tr. Ms. Kbh. 1882), idet bemærkes, at den S. 14 nævnte Præst i Sundby-Hvorup Kjeld Nielsen ikke var gift med Karen Nielsdatter Gram, men med Anne Christensdatter Mule, ældre Søster til Karen Nielsdatter Grams Moder Anne Christensdatter Mule af Attrup.

¹ C. Klitgaard: Skagen Bys Historie, S. 30.

² Sjæll. Reg. 329.

³ Om ham og hans Børn se C. Klitgaard: Hjørring Bys Historie, S. 312.

⁴ Antagelig døbt Jens efter Morfaderen, men Jens og Niels brugtes da i Flæng, idet Niels dog nok ansaas for lidt pænere end Jens.

⁵ Personalh. Tidsskr. 7. VI. 171. Skifte findes ikke.

⁶ »Vendsysselske Aarbøger« 1922, S. 182.

LIDT HERALDISK KRITIK

Af Poul Bredo Grandjean.

I adskillige Tilfælde vil de Fejltagelser, der er begaaede ved Fremstillingen af et eller andet Vaaben, kunne sætte Beskueren i en vis Forlegenhed. Medens nogle er let kendelige for den, der ved blot lidt om Heraldikens Love, er andre Fejl af en saadan Art, at selv Fagmanden tit staar usikker og i Virkeligheden ikke forstaar, hvorledes det paagældende Vaaben rettelig skal opfattes. Nærværende Smaabemærkninger turde vistnok siges at være af nogen Interesse, fremsatte ikke mindst for at skærpe Kritiken paa et Omraade, hvor altfor mange Mennesker oftest lader sig nøje med det mindre gode. Samtidig meddeles forskellige spredte Iagttagelser, idet disse korte Linier ingenlunde gør Fordring paa at blive betragtede som en Helhed. Det meddelte er iøvrigt baseret paa Seglene, nærmere betegnet i Rigsarkivets Samling.

Vi ser her bort fra de næsten indtil Trivialitet gentagne Paa-visninger af rent generelle Forsyndelser mod de heraldiske Regler: urigtigt anbragte eller formede Hjelmklæder, frit i Luften svævende Hjelmtegn, det enkelte mod Venstre hældende Skjold med den ligeledes venstrevendte Hjelm, meningsløse proportionelle Forhold, der ofte viser et Skjold af en saadan Størrelse, at det, idet Hjelmen selvsagt angiver Mandens Højde, faktisk vilde være saa mægtigt som en Ladeport, o. s. v.

En tidlig begyndt heraldisk Dekadenceperiode, der egentlig først ophørte her i Landet takket være *Thi sets* og *Storcks*, senere end mere *Britzes* Vaabenkunst, viser Eksempler paa saa ussel Tegne- og Gravørfærdighed eller rettere Mangel paa Færdighed, at man kun vanskeligt forstaar de minimale Fordringer, som saa længe stilledes af en ellers kræsen og udsøgt Kreds. Et mere ynkeligt Segl end et af Slægten *Bildt's* (Nr. 1) kan vanskeligt tænkes. Og dog er det kun et Eksempel blandt Tusinder. Det stod imidlertid ikke bedre til andetsteds.

Adskillige Mennesker har en ganske fejlagtig Opfattelse af det bestemte Vaabens Uniformitet. Man betragter ikke blot dets fastsatte Figurer, men ogsaa disses ydre Form som noget urokkeligt. En én Gang begaaet Fejl reproduceres af Familien i det uendelige, sta-

dig mere udpræget for tilsidst at ende i den fuldkomne Uhyrlighed. Betragter man saaledes en lang Række Segl tilhørende samme Slægt, vil det ikke sjældent ses, at en bestemt Skjoldform, den være nok saa uheldig, paa det nøjagtigste overholdes. Den forekommer »hjemlig«, og det vilde snart sagt betragtes som en Helligbrøde at lade den afløse af en anden. Har en Slægts Medlemmer f. Eks. først vænnet sig til at se deres Vaaben uden Hjelmklæde, skal der mere end stærke Overtalelser til for at overbevise om dettes Nødvendighed, saa snart et nyt Signet skal stikkes. »Det kan vist ikke være rigtigt i *vor* Familie«, »saaledes saa Oldefaders Segl ikke ud!«.

Naar en ældre Dame — lad os af diskretionære Hensyn nævne hendes Navn i dets etymologiske Form: Skytte — absolut vilde have »den Gud Amor« i Skjoldet, var det heller ikke helt let for den, der skriver disse Linier, at forklare de »talende« Vaabeners særlige, dog saa indlysende Art. Man forstaar, at det drejede sig om en Mand med Bue og Pil. De talende Mærker har iøvrigt altid været populære, ogsaa udenfor Heraldiken. Den unge cand. phil. C a r l P l o u g benyttede saaledes i 1842 et Signet, der, helt uden Indskrift, blot viser en Plov.¹ — At det ogsaa kan være yderst vanskeligt at vejlede Personen, der ønsker at skabe et helt nyt Vaaben, skal ikke bestrides. Hvor langt er Fagheraldikeren ikke fra den Efterkrigstids Godsejer, der følte særlig Trang til over sin Port at opsætte et Vaaben — »vi støver det i Cement« — med »et Kretur i«, »f. Eks. en Ko«. Da dette saa nyttige Dyr formentlig havde mere Betydning for Mandens Økonomi end Tyren, var indtrængende Forestillinger nødvendige for at overbevise den ny Vaabeherre om Hankønnetts dominerende Stilling indenfor Heroldskunsten. Alt i alt, det tilkommer ikke blot Heraldikeren at kende sine Regler, men ogsaa Gang paa Gang at kæmpe til det yderste for at faa dem respekterede.

Det kan ikke nægtes, at det høje Kancelli lige fra Enevældens første Dage altfor ofte havde Ansvaret for heraldiske Misgreb. Undertiden kan de begaaede Fejl om ikke helt ophæves, saa dog mildnes. En selv i et kongeligt Patent indsat uheraldisk Vaabenfremstilling er ikke eo ipso saa sacrosanct, at den ikke tør røres. Alene den Omstændighed, at Patentets synlige Vaaben i mangfoldige Tilfælde ikke er overensstemmende med Tekstens Ordlyd, viser, at Kunstneren maa have en vis Margin, naar en korrekt Fremstilling tilsidst tilstræbes. Visse Fejl kan dog være uoprettelige, Eksempler skal ikke nævnes, hvor fristende dette end maatte være.

Man skulde ikke tro, at »Heroldsfigurerne«, de simple Delinger af Skjoldet kunde give større Anledning til Fejltagelser. Ikke des mindre er den strengeste Overholdelse af Reglerne maaske netop

¹ Universitets- og Skoledirektionens Sorø-Sager 1839 ²⁹/₆, 3. J. 638.

her i særlig Grad paakrævet. Den mindste Forsyndelse kan resultere i en fuldkommen Meningsløshed. Et af Claus Hartvig v. Berkentin i 1696 benyttet Segl viser denne Slægts mod Højre vendte — liggende — Spids dannet saaledes, at dens underste Linie er horizontal (Nr. 2). Den, der ikke paa Forhaand kendte dette Skjold, maatte — Skravering er ikke anvendt i Seglet — blasonere som følger: skraadelt fra Venstre af N. og N., over N. Skjoldfod. En fejlagtig Fremstilling af »fortykkede« Delingslinier og en altfor stærkt reduceret Form for de særlige, »smalle« heraldiske Figurer¹ vil i lige Grad kunne afstedkomme Fejltagelser. Flere af Slægten Gersdorff's Segl viser Eksempler paa, at de fortykkede Linier i et ældre Segl af en senere Gravør er opfattede som Figurer (Nr. 3). Modsat er Pælen i Slægten v. Holck's Skjold i en Række Segl fremstillet saa smal, at Gravøren til sidst har opfattet den som en klodset Delingslinie og derfor ganske udeladt den.

Hvad de almindelige Figurer angaar, er det naturligvis først og fremmest Tegning og Gravering, der indbyder til Kritik og det af skarpeste Art. En lang Række Buchwald'ske Segl viser det kronede Vildsvinehoved, for at nævne et Eksempel, fremstillet paa en saadan Maade, at det i Virkeligheden er ganske umuligt at identificere Dyret. Selv en saa kendt Figur som Lillien undergaar de mærkværdigste Metamorphoser. Det af Ritmester Johan Frederik Bardenfleth i 1757 benyttede Segl (Nr. 4) tjener som overbevisende Prøve paa slet Udførelse. Ikke sjældent har Tegner eller Gravør fuldstændig misforstaaet den paagældende Figur. Skønt Navnet burde have været et tilstrækkeligt Direktiv, viser et af Slægten Abildgaard's Segl tre Agern med Stilke og Blade i Stedet for Æblerne, der ellers »ledsager« Vidiegærden. — De tre flettede Ris paa den Ramel'ske Hjelm bliver i et Segl til tre Palmetræer, i et andet til flammeligende Figurer og i et tredje endelig til to Merkurstave [sic!]. De tre Lillier i Slægten Fabritius de Tengnagel's 3. Felt forvanskes til tre R'er, Bülow'ernes Pirol med Ring i Næbbet, det berømte Hjelmtegn, der illustrerer Slægtens skønne »Wappensage«,¹ taber unægtelig al sin Poesi, idet den — hvad et Segl viser — fremtræder som en Stork, i hvis lange Næb en Snog vrider sig. Man maa nærmest undre sig over, at de Brockdorff'ers vingede Fisk kun i et Par Segl er blevet til en Fugl.

Undertiden er der saa øjensynligt tilstræbt en »Forbedring«. Slægten v. Bredow's Stormstige — vi kender Figuren her i Landet, bl. a. fra det Fasti'ske Skjold — har inspireret Tegner eller

¹ Dansk Heraldik S. 88.

¹ A. v. Bülow: Bülowsche Familienbuch, Schwerin i. M. 1911, I S. 39.

Gravør til at fremstille en Øgle med nedadvendt Hoved [sic!]. Det er en Ritmester indenfor Slægten, der i 1786 bruger et Segl (Nr. 5) med denne besynderlige Misforstaaelse. Naar Slægten v. B ü l o w's fjorten Guld-Kugler, tidligere langt flere, er anbragt 4, 4, 3, 2, 1, kan ingen være i Tvivl om, at et langt og spidst gotisk Skjold oprindeligt har betinget Ordningen, opretholdt i senere Skjolde af den mest forskellige Form. En opfindsom Gravørs Opfattelse af denne Kuglegruppe maa siges at være et værdigt Side-stykke til det omtalte Reptilie. Han har simpelthen ændret den til — en Drueklase. Uden at gaa Familiens Ære for nær tør det nok antydes, at det S t o c k f l e t h'ske Vaaben er mere ejendommeligt end egentlig smukt. Man vil erindre Mandshovedet nede i Skjoldets venstre Side, betragtede en Stjerne øverst i højre. At Gravøren i dette Tilfælde har anbragt en Stjerne *over* Hovedet, uden Tvivl for Symmetriens Skyld, fristes selv Heraldikeren næsten til at tilgive. Det er ikke blot den udelige Gravør, der begaar Fejl. Et meget smukt Segl, først af en saa prominent Person som Generaløjtnant O v e F r e d e r i k B r o c k e n h u s († 1795), viser Slægtens tre Roser i *udelt* Skjold, skraveret som værende blaat (Nr. 6).

Naar den ukyndige Gravør undertiden glemmer, at Signetet er en negativ Matrice, og derfor reproducerer det positive Forlæg uforandret i Metallet, maa en saadan Fejltagelse regnes for en ren Lapsus, der selvsagt har til Følge, at Seglets Højre og Venstre fremtræder omvendt. Eksempler herpaa vises i mangfoldige Tilfælde, Slægten H o l s t e i n - R a t h l o u's Skjold saaledes urigtigt delt af R a t h l o u og H o l s t e i n, det A h l e f e l d t'ske med Vingen i venstre Felt, o. s. v. Det er ganske kuriøst, at Hjerteskjoldet i et af Slægten B r a e m's Segl er blankt, helt uden Mærke, en utvivlsom Forglemmelse fra Gravørens Side. Mere mærkeligt, at vedkommende Familiemedlem, trods denne saa synlige Fejl, alligevel har benyttet Signetet (Nr. 7), et tydeligt Bevis for, hvor lidt Folk stundom kender til deres eget Vaaben.

Den i Heraldiken undertiden anvendte Symbolik — i eller udenfor Skjoldet — skal ikke omtales. Læseren vil imidlertid nok forstaa, at det »Forsynets Øje«, som Lensgrevinden af D a n n e r lod anbringe over sin høje Gemals og sit eget Skjold (Nr. 8), ikke bør lades uomtalt. — Mange af den, om man saa maa sige »højere« Heraldiks Fænomener, der kendes i det Fremmede, fandt ikke Vej til vort beskedne Land. Det rudeformede »Dameskjold« forekommer saaledes yderst sjældent. En ganske interessant Kombination kendes fra et af Friherreinde B i r g i t t e T r o l l e ført Segl,¹

¹ Rentekammeret 1679 ff. Jordebøger med Korrespondancebilag Grevskaberne og Baronierne vedkommende.

som viser den hovedløse Troid anbragt i et i Skjoldet indtegnet rompatisk Felt.

Der er god Grund til lige at sige et Par Ord om »Alliancer«. Overholdelsen af den saakaldte Vaabenkourtoisie hører til Undtagelserne, hvor indlysende den end burde være, om ikke andet saa af rent æstetiske Grunde. Alliancen Løvenskiold-Løvenskiold (Nr. 9) taler for sig selv. — Som Hovedregel sættes Ægtemandens Rangkrone midt over de to Skjolde. Man forstaar, at Grevinde Danner satte Kongekronen over sin Gemals, Grevekronen over sit eget Skjold (Nr. 8), og vel nok saa nogenlunde, at Grevinde Juliane Sophie Danneskiold-Laurvigen, selv gift med en Mand af saa fornem gammel Adel som Geheimekonferensraad, Grev Frederik Vilhelm Conrad Holck, anbragte sin egen eksklusive Krone over begge Skjolde og de Danneskiold'ske Skjoldholdere omkring disse (Nr. 10) for herved at markere sin høje Byrd. I Virkeligheden havde den førstnævnte Dame intet andet Valg, da Kongens Krone naturligvis ikke kunde staa hen over hendes Skjold med den af Bier — de begynder ogsaa med B — omsværmede Lillie, mod hvilken smagfulde Komposition Valdemarernes Løve diskret vender Halen, en vist neppe villet Mangel paa Vaabenkourtoisie. For den anden Alliances Vedkommende maa det benyttede Arrangement absolut misbilliges, da den stærke Fremhævelse af Hustruens Vaaben faktisk resulterer i en Degradation af Mandens.

Naar Elefant- og Dannebrogordenens Statutter fastslog, at disse Ordeners Insignier af enhver Ridder skulde hænges under Skjoldet, i Kæde eller Baand, var dette kun overensstemmende med almindelig Sæd og Skik rundt omkring i Europa. Bruges Krone, udgaar Kæden eller Baandet som oftest fra denne (Nr. 11). Iøvrigt lader Tegneren Kæden forsvinde paa en eller anden mer eller mindre behændig Maade bag Skjoldet. Det er naturligvis ganske meningsløst at lade Baandet hænge ned fra Hjelmens Isse, vist i et af Familien Castenskiold's Segl (Nr. 12). — Dannebrogordenens Bryststjerne maa betragtes som et Gradstegn. At denne Stjerne, hvad et greveligt Ahlefeldt'sk Segl viser, er hængt i en Slags Skærf under Skjoldet i Stedet for selve Ordenstegnet, er vistnok et enestaaende Tilfælde, der kun har Kuriositetens Interesse. Som bekendt er Skjoldet hyppigt anbragt med Bryststjernen som Baggrund, idet Straalerne kun delvis er synlige. Er det en Kommandør — den Gang fandtes kun én Kommandørgrad og med Brystkors — indenfor Slægten Bille-Brahe, som har ladet den her gengivne, højst mærkelige Komposition udføre, ovenikøbet, hvad Tekniken uden ringeste Tvivl viser, af et af selve Gravørdynastiet Jacobson's Medlemmer (Nr. 13). Kritik er overflødig. Den Kunstner, der har udført Admiral Johan Pe-

ter Wleugel's Signet, har afpasset Skjoldets Form efter Ordensstjernen paa en virkelig dekorativ Maade (Nr. 14). Morsomt nok gaar den samme Skjoldform igen i et andet Segl *uden* Stjerne, et udmærket Eksempel paa den kritikløse Lyst til Reproduktion, som alt er omtalt. — Er Mandens Skjold omgivet af Ordenskæde, vil man, af symetriske Grunde, i Reglen se Hustruens smykket med en eller anden Guirlande eller Blomsterkrans. Det er aldeles forkasteligt at anbringe Korset, saaledes som sket er i det nævnte Holck-Danneskiold'ske Alliancesegl (Nr. 10). Skønt en lang Række Damer var dekorerede med l'Union parfaite-Ordenen, kendes kun ganske enkelte Eksempler paa dennes Anvendelse i en Alliance,¹ hvilket ogsaa gælder Mathildeordenen, om Alliancen Gähler-Ahlefeldt (Nr. 15) da ikke ligefrem er et Unikum.

I forrige Aarhundredes første Halvdel excellerede man iøvrigt i Anbringelsen af Kæder og Kors omkring og under Skjoldet. Efter hver ny Ordenstildeling lod den paagældende Person straks stikke et nyt Signet, der kunde være Vidnesbyrd om forøget Glans og Herlighed. Den i den danske Adel optagne Generalkrigskommissær, Oberst, Kammerherre, Dr. phil. Joseph Nicolai Benjamin Abrahamson († 1847) fører Segl med *en, fem, seks, syv* og *otte* Ordener under Skjoldet. Han har endda flere Gange ejet to forskellige Signeter med samme Antal Ordener. — De paa denne Maade udstyrede Segl vil let kunne identificeres. Naar et af Slægten Arenfeldt's Segl viser Sværorde- nens og Dannebrogordenens Kors under Skjoldet, er det ikke vanskeligt at bestemme dette Segl som General Christian Ditlev Adolfs. Skønt han, der tilhørte den »yngre norske« Linie, var født under Dannebrog som dansk Adelsmand og havde vundet sine første Officersepauletter i den danske Hær for senere at overgaa til den norske, stadig højt skattet af Frederik VI, var han efter Kielerfreden den svensk-norske Konges Generalmajor, hvorfor han da ogsaa satte det svenske Kors paa den fornemste Plads, det Udmærkelsestegn, som var tildelt ham af Monarken, mod hvem han tidligere havde ført Vaaben. Kun en lille Detaille, som alligevel giver Anledning til Eftertanke. I visse Tilfælde gik de mange Ordener stærkt ud over Smagen. Ingen vil nægte, at General Georg Frederik v. Krogh's († 1818) Segl (Nr. 16) nærmest er en Karrikatur af værste Slags.

Anbringelsen af Bogstaver i Skjoldet har altid været betragtet som en af de største Forsyndelser mod den gode Heraldik. Et Medlem af Slægten v. Ely har ikke des mindre anbragt sine Initialer under og over Skjoldmærket (Nr. 17). Et lignende Tilfælde kendes fra en langt tidligere Tid, idet en af de Juu'ler har sat sine

¹ Dansk Heraldik S. 215.

Initialer M. I. inde i Skjoldet, øverst paa hver Side af Lillien.¹ — Bogstaver eller Navne over eller omkring Skjoldet var derimod, som bekendt, gennem lange Tider næsten obligatoriske. Det kan betragtes som Udslag af stor Selvfølelse, naar Ulrik Frederik Gyldenløve over Vaabenet i sit i 1660'erne benyttede Signet kun havde sat Ordet: *Guldenlow*. Der var ikke andre. Noget tidligere viser hans Segl Initialerne V. F. G., men da levede rigtignok ogsaa en anden Gyldenløve, Generallojtnanten Ulrik Christian, Christian IV's navnkundige Søn. Griffenfeld manifesterer en vis Modernisme ved i et af sine Segl at forkorte sit Fornavn til P. — Disse sidste Bemærkninger om Bogstaver, egentlig Heraldik uvedkommende, skal sluttes med en lille Omtale af Kammerherre de Thygeson's Segl fra en helt ny Tid. Under sit Vaaben havde den gamle Hædersmand ladet gravere Ordet *Klitinspektøren*, uden Navn, et absolut Misgreb, der let kunde bibringe Offentligheden det Indtryk, at det her drejede sig om et Embedsvaaben.

Tinktur-Spørgsmaalet har alle Dage været et af de vanskeligste. Har man langt om længe fastsat de rette Farver og Metaller, skal det nok vise sig, at der hersker Uklarhed angaaende den eller den Detaille. For utalte middelalderlige Vaabeners Vedkommende er Tinkturene ukendte, idet den eneste Kilde er det ensfarvede Segl. At man da ofte benyttede Streger i én eller flere Retninger, Punkter o. l. for at fremhæve de enkelte Felter har intet at gøre med den egentlige heraldiske Skravering, der først kom op i det 17. Aarhundrede. Denne var imidlertid blot delvis det ønskede Hjælpemiddel. Detaillernes Tinktur vil det altid være ugørligt at angive. Enhver har erfaret, hvor lidt man kan stole paa Skraveringen, ofte anvendt for at skabe en vis Afveksling, uden at Gravøren har tænkt paa dens vedtagne Betydning.

Vanskelighederne melder sig først rigtigt, naar det gælder borgerlige Vaabener, der ikke nævnes i noget Leksikon og som oftest kun kendes fra Signeter med stadig vekslende Skravering. Med de kendte Regler for Øje — Farver og Metal veksler, Farve sættes paa Metal og omvendt — vil det i de fleste Tilfælde være muligt at komme til et tilfredsstillende Resultat. Skal et saadant »ufarvet« Vaabens Tinktur fastsættes, er der al Grund til at anvende saa faa som muligt og da blot de heraldiske med Udelukkelse af »Naturfarver«. Hertil kommer en vis Normalisering og en stilistisk-heraldisk Forbedring af Skjoldets Indhold.

Der kunde for at nævne et Eksempel være nogen Grund til at bemærke, at Slægten *Grandjean's* her i Tidsskriftet omtalte

¹ Signet i Jaspis (Nationalmuseet).

11

1

10

14

6

9

2

16

7

8

12

5

15

4

17

13

3

og gengivne Vaaben¹ vilde vinde i flere Henseender, dels ved at Træet fremstilledes paa heraldisk Vis med et Faatal Blade, dels ved at baade Træ og Hjort fremtraadte tingerede med rødt, dels endelig ved at den naturalistiske »Grund« i begge Felter blev erstattet af en grøn Skjoldfod i reduceret Højde, hen under begge Felter. Det maa indrømmes, at denne grønne Skjoldfod ikke er helt heldig sammen med de givne Tinkurer, og at man ved at forandre 2. Felts Tinkurer til Sølv-Trane og Søjle i rødt — da ialt to Farver rødt og grønt og det ene Metal, Sølv — maaske kom det heraldiske Ideal nærmest. Theoretisk set vilde det være endnu bedre, om Skjoldfoden deltes af Farve og Metal, rød i 1. Felt, Sølv i 2. Herved var man naaet til den yderste Reduktion, nemlig én Farve og ét Metal. De to Hjortevier, ikke som fejlagtigt angivet én saadan, kunde passende være røde. — Det oprindelig fremsatte Forslag var ikke værre, end at Thiset havde godkendt det. At jeg her kritiserer mig selv, turde dog maaske være en passende Afslutning paa disse Linier.

¹ 6. R., VI, 170.

H. C. ANDERSEN OG DE DANSKE I PARIS 1833
 EN VISE OG LIDT KOMMENTAR

Ved

H. G. Topsøe-Jensen.

Den 14. August 1833 — Dagen før Afrejsen fra Paris, hvor han havde opholdt sig siden 10. Maj — skrev H. C. Andersen et Brev til sin gode Ven Edvard Collin og sendte ham samtidig første Del af »Agnete og Havmanden« — »den eneste Guld-Frugt som mit poetiske Træ i denne Sommer har leveret« — samt »tre Sange, som vi have afsjunget; den længste seer De nok er et Spøg, som maa blive privat, da der er gjort Løier med os allesammen, men finder De at den anden den fra Mai 1833 var værd at offentliggjøres, da lad Liunge faae den, han bliver vist meget forbindtlig for den« (H. C. Andersens Brevveksling med Edvard og Henriette Collin, udg. af C. Behrend og H. Topsøe-Jensen, I, 1933, 162—63; naar intet andet anføres, gælder Sidehenvisninger i det følgende dette Værk). Den sidstnævnte er bekendt nok; den kom frem i Liunges Kjøbenhavnsposten 1833, Nr. 171, 31. August, under Titlen »Sang for de Danske i Paris. Ved et Middagsgilde i Hôtel Vivienne i Mai 1833« og er optrykt i 2. Udgave af Samlede Skrifter (XII, 475—76). Men den først omtalte muntre, der ikke skulde trykkes og heller ikke blev det, har jeg tidligere været tilbøjelig til at anse for tabt. Imidlertid har Dr. phil. Louis Bobé fremdraget den af Manuskriptsamlingen i De Rahbekske Mindestuer paa Bakkehuset og velvilligst stillet den til Disposition. Den skal derfor meddeles her. Skønt den ikke kan siges at hæve sig over Lejlighedsvisers beskedne Jævnmaal — Collins meget betingede Ros: »Den utrykkelige er jo kun for en vis Kreds, og kan der have været ret moersom« vil Læseren sikkert underskrive — har den dog en vis personalhistorisk Interesse, især fordi vi i det nævnte Brev har Digterens egen Kommentar til de fleste af dens ikke lige letforstaaelige Morsomheder.

Afskedssang for De Danske i Paris den 7. August 1833.

Mel.: Jeg ønsker mig en deilig Viv etc.

I

At skilles ad er Skjæbnens Viis,
Og Afskedsfesten den er denne;
Tidt vil vi tænke paa Paris,
Paa Livet i Hotel Vivienne.
Og danske Folk os søgte her,
Det var en Colonie af Danske,
Som Borrer hang vi sammen der
Til Skade for det Franske.

II

Hil Schwartzsen, han er meget
brav,
Og er i Sangen dog vor Herre,
Imellem var han ret en Gnæv,
Men salig Schou var meget værre!
Med Hjerte-Vennen tidt han blev,
Mod os han syntes noget prikken,
Vor Herre veed hvad de bedrev —?
De dyrked' vel Musikken!

III

Dig Seemann med det skarpe Blik
Der saarer dybt om ikke dræber,
Vi bringe her det Vers vi fik,
Det saligt mod din Høide stræber.
Hver Eva-Datter fik et Suk,
Vi hør'de nok Du udrød immer:
»O, pine Død! hvor hun var smuk!
Det var et Fruentimmer!«

IV

Nu maae vi have Müller fat,
Poeten har ham Sandhed loved',
Han troer vel ved sin store Hat
Han ogsaa fa'er det store Hoved!
Hans Ophold her har nys begyndt,
Ham gaaer det, som det os blev givet,
Han har det baade tykt og tyndt —
Det er Pariserlivet!

V

Men ei vi være kan bekjendt
I dette Vers uhøvisk Tone,
Der sidder jo vor Hof-Agent
Med Stage sin Pariser-Kone.
De reise snart; Farvel! farvel!
Paa London altfor stærkt de holde,
Lad det ei slaae Paris ihjel
Bag kjøbenhavnske Volde!

VI

Mod Castenskiold vi var' galant,
Han jo besørged' hvad vi skreve,
Men nu skal han faae grov Contant,
Nu har vi ingen flere Breve!
Han seer uskyldig ud! la, la!
La, la, la, la, la, la, la,
La, la, la, la, la, la, la,
La, la, la, la, la, la!

VII

De long vi synge høit i Skye,
Og Echo svarer os fra Lunden,
Men De skal ikke blive bly,
Der findes nok lidt Ondt paa Bunden.
Til »rue la Harpe« vi tidt gik op,
At træffe Dem var Hovedsagen,
Men De har altid stærk Galop,
De løber hele Dagen!

VIII

Om Haffner lyder det i Sal,
Saadan med Godt og Ondt man skifter,
Om Dagen præker han Moral,
Om Aftenen han altid skrifter.
Vi sige ei hvad han har gjort,
Her skal han ikke rent vanhædres,
Han er saa ung, vort Haab er stort,
Han kan, maaskee, forbedres!

IX

Nu vil vi tage fat paa Schram,
Parisermanden blandt de Danske,
Han gjør Stipendiet ei Skam,
Men lægger stærkt sig paa det franske;
Dog blev han Dansk i Sjæl og Grund,
Han har kun Franskhed paa Cocarden,
Han drak sit Øl, hver Aftenstund,
Med dem paa Boulevarden!

X

Hvorlænge bliver Falbe her?
Om ham jeg troer vi nu bør tale!
I Noget er han Høier nær:
Han mangler ogsaa jo Locale!
For al den Danskhed vi har nydt
Hos ham i disse franske Dage,
Vi sige til vor Ondskab: pyt!
Kom bare snart tilbage.

XI

Men vi har reent Poeten glemmt,
Der gaaer i Uskylds hvide Kofte,
En reen Tartuffe det er bestemt,
Det har vi sagt til ham saa ofte.
Tag til de Skjønne nu din Fart,
De boe paa Vælsklands stolte Dovre.
»Nei hvilket deiligt Knæbelsbart!«
De sige vil derovre.

XII

Held Neergaard og vor Dine-
sen,
Bortreiste vil vi ei bagtale,
Farvel, farvel! vi sees igjen
i Sjællands grønne Bøgesale.¹⁾
Hvem Skjæbnen vinker længer bort,
Vil Hjemmet kjære Breve sende;
For nu at gjøre Visen kort,
Saa troer jeg, vi vil ende!

H. C. Andersen.
ikke trykkes.

¹⁾ Ms.: Bøgeskove.

Andersen fortsætter derefter sit Brev saaledes (S. 163):

»At der ligger lidt Sandhed i hvert Vers er vist, i Schwartzens Vers, staaer om »Hjertevennen« 3: Henriques hvem han altid drev med. Om Seemann, ja, det er taget lige ud af Livet. — Müller gik med et Slags tydsk Hat, saa stor som en Paraplye og leed i Maven af Seinevand. — Stage og Agenten fandt Alt i Paris dybt under London, hvor vi andre Stakler ikke have været. Carstenschields forstaaes af sig selv. Delong er en halv Dansk, der er et Slags Comissionær. — Hafner er en ung Don Juan, Schram drak tidt Øl med D a m e r n e paa Boulevarden. — Falbes forstaaes nok. Mit Vers er de Andres Yttring, at jeg bestemt var en Tartuffe med min Uskyldighed, jeg troer det ikke, kun det om Knæbelsbarterne er vist! De leer. Brænd denne Efterskrift.«

Hertil kan nu gives forskellige supplerende Oplysninger. Desværre mangler Andersens Dagbog for Tiden 14. Juni—14. August 1833 — det havde f. Eks. været ganske interessant at høre lidt om selve Afskedsgildet — men forskelligt kan hentes fra hans Breve til Vennerne hjemme. Ved Ankomsten traf han af de i Sangen omtalte Dinesen og Delong; sidstnævnte havde sin Bopæl i Paris. Schram kom 25. Maj fra København; de øvrige i Løbet af Juni og Juli, Haffner og Otto Müller fra Italien. Kort efter Festen rejste Andersen til Schweiz, Seemann og Schwartz, Stage og Waagepetersen til København; Neergaard og Dinesen var allerede borte (Vers XII). Sangens Titel indeholder naturligvis en Allusion til Heibergs kendte Vaudeville, som netop 29. Januar 1833 var blevet opført første Gang paa Det kgl. Teater. Af andre litterære Hentydninger kan i sidste Vers nævnes Citatet af Oehenschlagers »Hjemvee«: Skjæbnen vinker længer bort.

I. Skuepladsen er Hotel Vivienne, rue Vivienne 14, bag Bibliothèque Nationale og tæt ved Palais Royal. Det var en rigtig Danskerrede og tilmed et billigt Sted; Andersen flyttede hertil Dagen efter at være kommet til Byen, »her har Hansen (Søofficeren) [3: Premierløjtnant H a n s J a c o b H a n s e n, død i Toulon 23. Marts 1830] boet, endnu staaer hans Navn med Kridt paa Døren« (Dagbogen, 11. Maj). I »Mit Livs Eventyr« hedder det: »Vi vare en Deel Danske sammen den Sommertid i Paris, vi boede i Hotel sammen, gik paa Restauration, Café, i Theater sammen, altid taltes det kjære Hjemmets Sprog, og helst om hvad Enhvers Breve meldte; det var hjerteligt, det var godt — men ude dog ikke den rette Art at tumle sig paa« (Samlede Skrifter, 2. Udg., I, 1876, 115). Og senere i samme Værk (S. 121): »Hvad mit Fransk angik, da havde jeg, under dette næsten tre Maaneders Ophold her,

ikke gjort noget stort Fremskridt; thi som sagt, vi Danske vare formeget sammen«.

Ren Idyl har det dog ingenlunde været. Udtrykket fra Sangen finder vi allerede i et Brev til Collin af 30. Juli: »De Danske hænge her sammen som Borer; det er slet ikke rart og de ere ikke alle lige elskværdige. — Her er ordenligt et lille Kjøbenhavn, formeligt Partier, men i al Venskabelighed; jeg hører til »det diplomatiske«, dog det fortælles Dem vel af Hr. Schram og Seemann, med meget mere! Jeg kan ellers tænke mig hvor der vil blive snakket om Paris og — meget forskjelligt! Gud skee Lov, jeg ikke skal høre det!« (S. 157). Det gaar ogsaa ud over den fattige Digtters knebne Rejsepenge, hvad et Brev fra 7. August, samme Dag som Festen, fortæller: »Der blev tidt gjorte Arrangementer der ikke vare saa ganske oconomiske. Flere Gange har jeg undslaaet mig og da gjalt jeg for lidt egensindig, andre Gange har jeg m a a t t e være med og det koster« (S. 158). Ved Lejligheder som Tredagesfesterne for Julirevolutionen ser vi saaledes de fleste af de Danske slaa sig sammen (S. 150—156).

II. Sangeren Julius Schwartz (1802—1875) rejste som sin Kollega Skuespiller Seemann med Understøttelse af Teaterkassen for i Sommerferien at studere Scenekunsten i Paris. »Det er ellers en skrækkelig kort Tid Skuespillerne ere her, de kan umelig have mindste Nytte deraf, — dog det rager ikke mig!«, skriver Andersen til Collin 24. Juni (S. 142). Schwartz, som havde taget Studentereksamen 1820, debuterede 16. September 1826 paa Det kgl. Teater, blev Januar 1827 kgl. Skuespiller og optraadte sidste Gang 5. Januar 1857. Han var i sin Ungdom en hyppig anvendt lyrisk Tenor — til hans Repertoire hørte Max i »Jægerbruden«, som betegner hans egentlige Gennembrud. Han medvirkede ogsaa i Vaudeviller, havde saaledes netop gjort Lykke som Ernest i »De Danske i Paris«. »Hjertevennen« Henriques er vistnok Guldsmedemester Markus Martin Henriques (1775—1857). Han synes rigtignok at være lidt gammel til det ungdommelige Selskab. Men en Gennemgang af Pasregnskaberne i Rigsarkivet viser, at der er udstedt Rejsepas til ham, lydende paa Paris, den 30. Maj, Dagen før Schwartz og Seemann fik deres Pas, og i Passagerlisten i »Dagen« for Dampskibet Frederik VI. 3. Juni fra København til Lübeck finder vi baade ham og de to Skuespillere. Henriques, der sammen med sin Broder drev en anset Juvelerforretning paa Købmagergade Nr. 16 (nu Nr. 24), hvor W e y s e var en stadig Kunde (J. M. Thiele: »Af mit Livs Aarbøger«, Dumreichers Udgave, I, 1917, 65), var ugift og en gammel Pariserfarer; allerede i Folketællingen 1801 hedder det om ham: »Reisende, nu i Paris«. Schwartz har aabenbart efter Verset at

dømme hørt til den Gruppe Landsmænd, som efter Andersens Mening var »ikke alle lige elskværdige«.

III. Skuespiller **Corfitz Seemann** (1800—1875) havde opgivet en Kopist-Post paa Underfogedens Kontor for at debutere paa Det kgl. Teater 10. Januar 1826 i Kruses Lystspil »Serenaden«. Allerede 8. Maj 1843 optraadte han for sidste Gang, tog sin Afsked fra Marts 1844 og gik i Toldvæsnets Tjeneste som Toldkontrollør i Dragør; fra 1849 til sin Død var han Toldinspektør i Nyborg. Efter sin Oplæsning i Odense 24. April 1868 skriver Andersen i Dagbogen: »Seemanns Datter bragte Hilsener fra Faderen« (H. C. Andersen og Odense 1866—1875, 1933, 66). Seemann havde et udmærket Teaterydre: en høj, kraftig Skikkelse, fri og rank Holdning, dertil en stærk og tydelig Talestemme, han hørte til Elsker- og Heltefaget, men hans store Repertoire strakte sig iøvrigt fra oehlenschlägerske Skurke til Joseph i »Bagtalelsens Skole«. Han kom imidlertid ikke til at indfri de Forventninger, han oprindeligt mødtes med, og blev efterhaanden fortrængt af Wilhelm Holst og Michael Wiehe.

IV. Auditor **Otto Frederik Müller** stod Andersen adskilligt nærmere end de to Skuespillere. Han fulgte Digteren tilvogns den 15. August, og de to blev Dus ved den Lejlighed. Otto Müller (1807—1882) var Søn af Sjællands Biskop P. E. Müller og Broder til Andersens gode Ven, Numismatikeren Ludvig Müller. 1832 var han taget udenlands med en Understøttelse af Fonden ad usus publicos paa 800 Rbd. Sølv, hvortil der 13. April 1833, samme Dag Andersen fik sit Rejsestipendium, bevilgedes yderligere 300 Rbd. Han havde studeret preussisk Kriminalret i Berlin, var rejst videre til Italien og indtraf nu fra Milano 26. Juli, saaledes at han netop kunde tilbringe de tre »Julidage« i Selskab med Andersen. De var iøvrigt dagligt sammen de sidste 14 Dage, Andersen var i Paris, og blev særdeles gode Venner; Venskabet fortsattes i København. Otto Müllers betydningsfulde Virke som Jurist og Politiker er jo iøvrigt velbekendt. Han tog sin Afsked som Højesteretsassessor 1878. Versets sidste Linier minder om, at ogsaa Andersen havde haft sin Omgang daarlig Mave med Feber og voldsomme Opkastninger (S. 134—35, Dagbogen 30. Maj—2. Juni); Dinesen og Arkæologen P. O. Brøndsted havde haft samme Skæbne, og i alle Tilfælde fik Seinevandet Skylden.

V. Hof-Agenten er Hofvinhandler **Christian Waagepetersen** (1787—1840), en Ven af Kunsten og Kunstnerne. Hans Gaard i store Strandstræde var Samlingsstedet for Musiklivets Spidser, og han synes endog (i Følge Øst's Forfatterlexicon) at have været paa Tale som Teaterdirektør. Chr. Waagepetersen havde, som Visen ogsaa fortæller, begyndt Rejsen i England (Pasregnska-

berne, 3. Juni) og sluttede nu i Paris. Hans Rejseledsager var den fortræffelige Skuespiller *Johan Adolph Gottlob Stage* (1791—1845), Regissør og senere Instruktør ved Det kgl. Teater, som ingen nærmere Præsentation har nødvendig. Stage bragte Manuskriptet til første Del af »Agnete og Havmanden« med sig hjem til København. Han og Digteren kom iøvrigt til at staa paa en venkabelig Fod, og Andersen er et af de sidste Mennesker, der har talt med Stage. I hans Almanak for 1845 findes følgende Optegnelse under 3. Oktober: »Stage hos mig; Stage faldet død om paa Gaden«.

VI. Cand. juris *Joachim Melchior Grevenkop Castenschiold* (1807—1878) var Attaché ved det danske Gesandtskab i Paris, og da næsten alle Breve til Pariserfarere gik gennem Legationen, gjaldt det om at staa sig godt med ham. I Andersens Vurdering af Landsmændene faar Castenschiold en høj Plads: »Kammerjunker Carstenskjold har No 2, han er af megen Godmodighed, og er aldeles fri for den Raahed, som desværre — men lad os ikke tale ondt om Nogen« (S. 142, smlgn. Breve fra H. C. Andersen, I, 1878, 126). Han blev samme Aar Legationssekretær i Stockholm, 1836 i Wien, hvor han var særdeles opmærksom mod Andersen under dennes Besøg i Juni 1841 og især i Marts 1846, sluttede sin diplomatiske Løbebane som Chargé d’Affaires i Lissabon 1847—48 og levede sine sidste Aar som Godsejer til Hørbygaard (1854) og Mariager Kloster (1876). 1849 blev han Kammerherre.

VII. Baron *Albert Herman Peter Gabriel Delong* (1798—1865), hvis romantiske Livshistorie kan efterlæses i Biografisk Leksikon, var Plejesøn af den danske Gesandt i Haag *Schubart*; han havde været dansk Søkadet, men opgivet Officersvejen under Indtrykket af Kielerfreden. Senere havde han lært Handelen hos Schubarts Svoger, den danske Konsul i Alicante; havde nedsat sig i Marseille og var derfra flyttet til Paris. 1836 blev han dansk Konsul, var 1838—1864 Generalkonsul, hædredes med høje Titler og blev 1853 dansk Baron. Han roses som »en virksom og fortjent Embedsmand, der anvendte sine udbredte Forbindelser til Gavn for de danske rejsende i Frankrig«. Andersen traf ham igen 1843 og 1863.

VIII. Kammerjunker *Wentzel Haffner* (1810—1835) var 1825 blevet udnævnt til Sekondløjtnant i Ingeniørkorpset, 1828 til Kammerjunker. Han var paa Hjemturen fra en Rejse i Italien og havde meddelt Andersen forskellige Erfaringer og Raad desangaaende. Da Digteren selv kom derned, konstaterede han, at »alle de Efterretninger Sager [cand. jur. *Hans Carl Sager*, 1808—1885, senere Bagermester i København, sidst By- og Herrødsfoged i Rudkøbing] og Hafner gave os ere som om disse Mennesker

aldrig havde reist der« (S. 193—94). Andersen og Haffner stod sammen i den vældige Trængsel i Tuillerieshaven under Festen den 28. Juli efter Afsløringen af Napoleonsstøtten paa Vendômesøjlen (S. 152). Haffner blev Premierløjtnant 14. December 1833, men døde allerede 5. Juli 1835.

IX. Interessantere er Helten i det følgende Vers, Fuldmægtig ved Den almindelige Enkekasse Johan Christian Gustav Schram, eller Skram, som han senere af patriotiske Grunde kaldte sig. Han er bekendt som den første administrerende Direktør ved det sjællandske Jærnbaneselskab (indtil 1856) og var Fader til Forfatteren Erik Skram. Schram havde siden 1830 været Fransk lærer ved Søkadetakademiet. 13. April 1833 fik han af Fonden ad usus publicos en Understøttelse paa 600 Rbd. Sølv »til nogle Maaneders Ophold i Paris til yderligere Uddannelse af sine Kundskaber i det franske Sprog« (Fondens Resolutionsprotokol) — samme Sum, som Andersen fik til et helt Aar! — og det var hans Hensigt at fortsætte sine tidligere Studier under Grammatikeren Charles Pierre Chapsal (1788—1858) for at søge hans Metode anvendt paa den hjemlige Franskundervisning. Med Schram havde Andersen meget at gøre i Paris. Han opmuntrede ham — baade med Rhabarberdraaber og med godt Humør — da Andersen laa med daarlig Mave og fablede om Kolera (S. 134; Dagbogen 31. Maj); han oversatte til Fransk en Afhandling af ham om nyere dansk Litteratur, bestemt for Tidsskriftet »L'Europe littéraire«, (S. 141—42; Breve fra Andersen, I, 125 og 128), som ganske vist aldrig naaede at blive trykt. Men iøvrigt var de to fødte Modsætninger. »Jeg boer i Hotel med Schram, der jo ogsaa reiser paa offentlig Bekostning. Han er meget lystig, og med flere, driller mig daglig over min »forunderlige Uskyldighed i Paris«, han er ellers saare godmodig og bliver ikke vred, skjøndt jeg sædvanlig gjør tvertimod hvad han foreslaaer, han siger ogsaa at min bekjendte Godmodighed, er i Paris gaaet over til Trods, men jeg vil nu have en Villie, det er paa Tiden og jeg kan tænke ligesaa sundt som nogen Anden« (S. 142).

X. Er Verset om Schram lidt onskabsfuldt, gælder dette ogsaa det saa harmløst udseende om Falbe. Christian Tuxen Falbe (1791—1849) begyndte sin Løbebane som Søofficer, anvendtes saaledes en Del under Kanonbaadskrigen, og han endte som Direktør for Christian VIII.'s partikulære arkæologiske Samling (Vase-, Mønt- og Medaillesamlingen paa Amalienborg), karakteriseret Kommandørkaptajn og Kammerherre, Forfatter af arkæologiske og numismatiske Afhandlinger. Falbe havde tidligere været Generalkonsul i Tunis og havde 1830 faaet Generalkrigskommissærs Karakter; nu var han under 20. Marts 1833 blevet udnævnt til Generalkonsul i Grækenland. Det uskyldige Spørgsmaal:

Hvorlænge bliver Falbe her? — kan besvares ved Hjælp af Journal over indkomne Consulat-Sager i Aaret 1833 (Rigsarkivet). 19. April fremsender Falbe sin Embedsed, 20. Maj meddeler han Kollegiet, at han endnu samme Uge vil tiltræde Rejsen til Grækenland. Rejsen førte naturligt over Paris — den eneste faste Forbindelse med det nye Kongerige foregik jo med de franske Krigsdampskibe i Middelhavsruuten — men da Generalkrigskommisæren var kommet til Seinestaden, har han aabenbart ikke haft synderligt Hastværk mere. Andersen havde forlængst passeret Alperne og sad nu i Firenze, da Falbe, »f. T. i Paris«, omsider 9. Oktober (!) indberetter, »at det er endeligen lykkedes ham at erholde en Leilighed i Nauplia til 50 Spanske Piastre maanedlig, hvilket omtrent aarligen vil medtage 1200 Rbd. af hans Gage, hvorfor han haaber, at Collegiet derpaa vil tage Hensyn, og i sin Tid anbefale ham til en Godtgjørelse i saa Henseende. Bemærker iøvrigt at den græske Regjering fra næste Aars Begyndelse vil blive forlagt til Athen«. Derpaa var Rejsen en uomgængelig Nødvendighed, og 2. November skriver han paany hjem, at han nu har indskibet sig i Toulon med Orlogskorvetten La Cornелиe til Nauplia. Han blev iøvrigt ikke gammel i dette Embede; allerede 3. Marts 1835 fik han sin Afsked.

Hos Falbe og hans Frue Clara f. Ipsen (1800—1877), havde de Danske i Sommeren 1833 haft et godt Tilholdssted. Fruen skaffede i Kraft af sine gode Forbindelser Andersen en Billet til det store Bal for 4000 Mennesker paa Paris' Raadhus 29. Juli (S. 153).

XI. Verset om Andersen selv frembyder ingen Vanskeligheder for Forstaaelsen. Knevelsbarterne blev, da han kom til Rom, forevigede af K ü c h l e r ; vi kender dem baade fra Maleriet paa Frederiksborgmuseet og fra Haandtegningen i Skandinavisk Forening i Rom. Til Collin skrev han, samme Dag Afskedsgildet stod: »troe mig, Dem kan jeg jo nok sige det, jeg forlader virkelig Paris, saa uskyldig som jeg kom, vel er mit Øre blevet meget forvent, jeg har selv kommet til at sige imellem en tvetydig Spøg, forledt af Tonen her,« — som f. Ex. den foreliggende Sang, tilføjer Læseren — »men det er ogsaa al min Synd« (S. 159).

XII. Tilsidst mindes et Par fraværende, Auskultant i Rentekamret, Kammerjunker Joachim Peter Christian Bruun de Neergaard (1806—1893) og Sekondløjtnant i Artilleriet Adolph Wilhelm Dinesen (1807—1876). Neergaard blev 1846 Besidder af Svenstrup; han døde som kongevalgt Landstingsmand og Gehejmekonferensraad. Dinesen udmærkede sig som en fortrinlig Batterichef under Trearskrigen (Kampen ved Mysunde 12. September 1850); 1852 tog han sin Afsked som Major. Allerede 1839 havde han overtaget Godset Katholm. Med Dinesen og Neergaard mødtes Andersen den 24. September i Milano, og de gjorde derfra Rejsen til Rom sammen. 18. Novem-

ber rejste Neergaard videre til Neapel, 30. November fulgte Dinesen efter.

Medens Neergaard aldrig omtales i Pariserbrevene, hørte Dinesen til Digterens nærmeste Omgang. Da Andersen kom til Paris, opsøgte han straks Løjtnanten og traf hos ham en Mængde Landsmænd (Breve fra H. C. Andersen, I, 118). Da han laa syg, var det Dinesen, der sammen med Schram hjalp med at holde Humøret oppe hos den hypokondre Poet. Dagbogen fortæller ofte om »Besøg af Dinesen«. »Den, som behager mig meest, er Artillerie-Lieutenant Dinesen, et brilliant Hoved«, skriver Andersen til Christian Voigt 26. Juni (Breve fra H. C. Andersen, I, 126); »Vi sladdre tidt til ud paa Natten«, fortæller han tre Dage senere Collin (S. 142). Dinesen var dernæst en god Tilhører ved hans Oplæsninger, satte den nye »Agnete« langt over »Aarets tolv Maaneder« (S. 144). I Rom var det dog ikke frit for, at det undertiden kom til Rivninger mellem dem med tilhørende Forsoningsscener, hvad Dagbogen flere Steder vidner om; men da Løjtnanten den 30. November drog til Neapel, skrev Digteren taknemlig i sin Dagbog: »Hvor meget har jeg ikke lært af dette unge, bestemte Menneske, der saa tidt har saaret mig i min Hengivenhed for ham. Gid jeg havde hans Karakter, selv med dens Feil! Farvel D!«

Rundt omkring i Visen gemmer der sig sikkert Hentydninger og Morsomheder, som det nu er vanskeligt at faa Øje paa. Og paa to Punkter maa Kommentaren give op: hvem er salig S c h o u og hvem er H ø i e r? Maaske kan disse Gaader løses, hvis der mellem Læserne befinder sig en kyndig Kender af De Danske i Paris i

FORRETNING OG FORLOVELSE
AV JOHAN ABRAHAM TRUSCHEWSKYS PAPIRER

Af
Hans H. Fusing.

I 1796 vendte lieutenant Matthias Christian Leth til Vedbygaard hjem fra en udenlandsrejse og havde med sig en blond og blaaøjet tjener paa 24 aar, som han havde fæstet paa sin rejse. Han hed Johan Abraham Truschewsky, eller rettere sagt, det kaldte han sig, for egentlig havde han kun faaet navnet Abraham ved sin daab d. 6. januar 1772 — født 1. januar — i den svenske kirke i Reval, hvor hans fader Jacob Johan Truschewsky var skræddermester.¹ Moderens fornavn var Elisabeth, og hun var svensk. Nogen profession havde han ikke lært, men derimod regning og skrivning saa godt, at han havde undervist i det, og en del sprogkundskaber maa han osse have samlet sig, for dels kunde han efter eget sigende tale russisk, tysk, fransk, noget engelsk og lærte sig hurtigt dansk, som han i hvert fald i sine senere aar skrev sikkert og flydende og med stor stilistisk evne, dels optraadte han i begyndelsen av det nittende aarhundrede i Svenborg og Odense som sproglærer og var dygtig nok i fransk til at blive benyttet som tolk av militæret i Svenborg.

Disse sprogkundskaber havde han formodentlig erhvervet i sine konditioner som kammertjener, for efter sin konfirmation i den svenske kirke i Reval 28. maj 1788 var han begyndt paa denne levevej, og da Leth engagerede ham, kunde han fremlægge anbefalinger fra forskellige fornemme folk. En kammerherre Igelström i Dorpat, hos hvem han havde været i to aar, erklærede 21. marts 1793, at han var »treu, nüchtern und ordentlich«, og den russiske tronfølgers — den senere kejser Pauls — livlæge i St. Petersburg J. Freigang udtalte 27. januar 1795, at Truschewsky havde tjent ham 16 maaneder »treu, ehrlich und nüchtern zu meiner völligen Zufriedenheit«. Det følgende aar var han hos den svenske chargé d'affaires i Dresden Cassström, der anbefalede ham for hans »besondere Wohlverhalten, Fleiss und gute Aufführung Dienstfeifer und Treue«.

Paa vejen hjem fra Hamburg besøgte lieutenant Leth paa

Vejlevgaard paa Fyn sin faster Adolphine Leth og hendes mand konferentsraad Michael Fabritius-Tengnagel og senere paa Steensgaard paa Langeland sin onkel Jørgen Ernst Leth, inden han tog hjem til sit nyerhvervede gods Vedbygaard. Her afskedigede han sin tjener med følgende anbefaling:

»Nærværende Johan Truschewsky har omtrent eet Aar til Dato tjent mig som Tjener og i den Tid opført sig paa allerbeste Maade, upaaklageligt i alle Deele, saa at jeg vil have ham efter Fortjeneste recommanderet hos alle og enhver, som dette foreviises, især til udenlandske Rejse eller Kammertjener, hvortil han befindes at være meget vel skikket.

Vedbygaard d. 30. Marti. 1797.

Leth.«

Denne anbefaling havde Leth næppe udstedt, dersom han havde været klar over, at hans lille kammertjener paa Vejlevgaard havde gjort et saa dybt indtryk paa hans attenaarige kusine Adolphine Wilhelmine Friederike Fabritius-Tengnagel, at hun forelskede sig lidenskabeligt i ham, og at de to førte en hemmelig korrespondance. Af denne er kun nogle av Wilhelmnes breve til hendes Johan bevaret og kun et enkelt av dem er dateret. Det sandsynligvis første av dem er en lille billet, der indeholder de hensmuldrende rester av en blomst, og som lyder: »Ich beschwöre Ihnen bey meiner reine libe, seyn sie getröst, wie ich nun wirchlig bin. Erwarten sie mit gedult morgen, dan sprechen wir uns wider, bis die zeit, sey glucklich, hoffe alles von ein mädchen, der dich aufrichtig liebt. W.«. Den maa sikkert stamme fra deres første forelskelsestid paa Vejlevgaard, da hun endnu vakler mellem sie og du. Muligvis fra samme tid er et omslag uden dato eller text indeholdende en askeblond haarlok og en forglemigej. Denne blomst var virkelig et symbol for hende, for hun sendte Johan en afskrift av et langt sentimentalt digt med omkvædet »Vergis mein nicht« og sluttede dette brev med nogle hexametre — formodentlig osse et citat — der begynder: »Siegen begleite dir freund, o sey der lieblich des glückes«!

Da Truschewsky rejste med sin herre til Langeland og Vedbygaard, skiltes de elskende, og selv om de følgende breve og et par tomme kuverter med udskrift til Truschewsky paa Vedbygaard viser, at de har vexlet breve i nogen tid, blev denne korrespondance dog vanskelig, som det fremgaar av det følgende, og den sluttede katastrofalt. Det første hele brev lyder:

Odensee den 4ten Martz 1797.

Ewig unvergesselicher freünd.

Wie glücklich, unaussprechelich glücklich bin ich. Also hat dein zährliches herz nicht vergessen mich zu lieben. Dein letztes brief hat mir wieder meine ruhe gegeben, die mir entflögen war zeitdem wir getrent waren. O guter engel, zweifele nie an meiner liebe und treü, den treü werde ich dir seyn

von jetz an bis in aller ewigkeit, den das ist eine handlung meiner seele; darüber bin ich herr, und wenn du mich nie wieder siehest, so solst du desto fröhlicher den ewigkeit entgegensehen, den dort wirst du ein herz finden, ein herz voll reiner liebe, das herz deiner W. Dir zu beschreiben wie unglücklich ich gewesen bin, zeit dem ich von dir getrent lebe, ist unmöglich, und noch meiner grösten qual, war ich von dem orte entfernt, wo ich so glücklich gewesen war. Wi oft bete ich kniet gott, dass er mir balt in deine arme auf immer solche stunden zu geben, oder ein schleier von vergessenheit über mein voriges glück wirfe, den die erinrung von mein vergangnes glück qvält mir zu tode. Auf dieser welt habe ich kein glück mehr, es ist verschwunden wie ein traum, verschwunden der keine wircklichkeit hat. Aber ich will nicht klagen, den balt sehe ich ende derauf, den der gram wird mein leben verkürzen, ein leben, das ohne dich ein druckhende last ist, — und am grabe bricht sich ja die wellen des menschliche elendes, über das grab hinaus reicht es nicht, und dan finde ich das herz meinen guten Johan. Doch den himmel sey dank das eine hoffnung wenigstens mich durch das leben begleite, die hoffnung deiner treü, und wiedersehen werden wir uns gewis. Doch guter freunt beschwere ich dich bey meiner reine liebe, komme nicht hir im lande um mir zu sehen, den wir werden verraten, von einander getrent und unglücklich. Gieb dich in ruhe, zukünftigen winter sehen wir uns wieder in Coppenhague. Inschwischen zeit lebe wohl und glücklich und denke zuweilen auf deine noch nie glückliche
W.«

Trods svulstige udtryk og ubehjælpsomt sprog overbeviser brevet en om den purunge piges stærke følelse, og vel vidste endnu ingen om hendes kærlighed til den lille blonde tjener, men hun forstod, at den sociale afstand mellem dem umuliggjorde hendes forening med sin blaaøjede ven. Den naivitet, hvormed hun det ene øjeblik taler om sin nær forestaaende død og det næste venter, at de skal ses i København i den kommende vinter, er baade pudsig og rørende. Det næste brev av den 22. marts er straks mere nøgternt i tonen. Det fortæller, at hun først dagen før har modtaget Truschewskys brev i Odense, da hun har været nogle dage paa landet, og hun tør ikke skrive av frygt for, at brevet skal gaa tabt og beder derfor om en sikker adresse i København. Desværre maa hun avslaa »deine bitte wegen das kleid«, da det ligger paa Vejlevgaard, men beder til gengæld ham om hans portræt. Han kan skrive til hende under Benzons adresse, og hun slutter, »vergis nie deine bis in tod ewig unveränderliche freundinn W.«

Benzon var major, kammerjunker Lars v. Benzon til Kaden (1763—1823), der 1790 var blevet gift med hendes søster Catherine Hedevig (1768—1850), med hvem han levede i et vistnok temmelig ulykkeligt ægteskab, der blev opløst 1799, hvorefter begge parter giftede sig igen. Hvor sikker Benzon var som postillon d'amour, viser Wilhelmines aabenbart sidste brev til Truschewsky. Det mangler dato, men har overskriften: »Sontag nacht kl. 12«, der pudsigt nok er rettet til »um mitternacht«:

»Theurer, einzigster und ewig geliebten freund.

Mit matter und halb toden hände ich leide viel bedenke wie es uns gehen wird, das letzte sysen trost, das wir unglücklichen liebenden hatten, das schreiben, raubt das grausamme schicksal uns..... Zeit dein letzten schreiben bin ich betlegerig gewesen, der artzt hatte alle hoffnung vür mein leben aufgegeben und mit freude sahe ich meine letzte stunde sich nahen, aber gutes gott so lange musste ich noch leben um dich dies traurige nachricht schreiben. Aber ich bitte dich, theürer, verzweifle nicht, lass die religion dein trost seyn.....« Hun vil tilstaa alt og bede ham tilgive hende nemlig..... »..... Den menschen unter welche adresse du mir geschrieben hast, hat liebe von mir gefordert, bloss um mir zu verführen, mir meine tugend zu rauben. Ich habe ihn ein derben verweis gegeben, und der grausamer hat mich rache geschworen. Gott weis ob er meine eltern etwas gesagt hat, mir deutet ihren umgang mit mir ist nicht mehr so freundschaftlich. Doch zwei bitten habe ich noch zu dir: suche nicht dich zu rachen, seyn böses gewissen wird strafe genug vür ihn seyn, und zweitens dass du mir vergisst zuviel wie deine ruhe es fordert. Dort, dort werde ich dich wiederfinden, dahin wird unsre mächtige liebe dringen können. Dies ist also das letzte mahl, das ich dich schreibe. Die heiligen versprechen dass ich dir gegeben haben, sol ich dich ewig treu bleiben, den letzten seufzer soll ich dich widmen und dich niemals mehr vergessen, als meine ruhe von mir fordert. O in welcher orte, du auch lebe und sterbe, so erinre dich deine Wilhelmine, o gott kom mir zu hülfe, stytze mein gebrochenes herz, o nu sehe ich dich weine und seufzen, aber verzweifle nicht, gott ist gerecht und gut und wird uns in ein besseres leben verreinigen. In zwischenzeit suche dir ein mädchen aus, dass dich liebt und die deine liebe verdient, und die liebe wird dich noch glücklich machen.«

Hun beder ham søge sin lykke et andet sted, da hun, som bor hos sine forældre, ingen penge har at hjælpe ham med. Kommer hun til København, kan de jo ses.

»..... in zwischenzeit muss ich schliesen, den ich bin so entkräftet, dass die veder mir von der hand velt. Also, gott, dieser ist das letzte lebe wohl, dass ich dich schreiben muss, du nicht mehr an mich schreiben, und ich nicht an dich, welchem elend, aber ich wil schweigen, den da ich gebohren würde, sagte mein schutzengel, leide und veine, bis das du staub wird. Also lebe wohl, du mein herz einsiges theurer freund, und sehen wir uns nicht wieder, müsst du die ewigkeit desto fröhlicher entgegen sehen, den dort, dort wirst du ein herz finden, ein herz voll reine liebe, dass herz deine Wilhelmine«.

Efterskrift: »..... Ich beschwure dich bei meine reine liebe, schreibe mir nicht mehr, den sonst muss ich mich zum selbstmord bringen, den der Benzons zeigt meine briefe.«

Benzons slyngelstreg standsede altsaa korrespondancen, og man maa haabe, at Wilhelmines ro, trods dette brevs overspændte udtryk, virkelig fordrede, at hun glemte sin Johan, for han var ikke hendes stærke følelser værd og synes i hvert fald ikke at have fulgt hendes raad om at søge trøst i religionen. Ganske vist skrev han saa sent som i 1800 d. 1. januar inden i en ikke avsendt kuvert adresseret til hende et udraab om, at hendes breve aldrig skal forlade hans hjærte før hans sidste aandedrag, men stadig skal gemmes til minde om hende, og brevene bevarede han, men paa

det tidspunkt havde han forlængst fulgt den resignerede unge piges andet raad og fundet sig en anden veninde, men rigtignok ikke handlet i den aand, hvori raadet var givet, og han havde saa oven i købet den frækhed at udføre sine gemenheder indenfor en familie, der var nært beslægtet med Fabritierne.

Wilhelmine Fabritius kan ikke have undgaaet at høre om den følgende affaire, og man kan let forestille sig, hvor pinligt den har virket paa hende. Vistnok i 1802 blev hun gift med dansk konsul i Cap Johannes Köhlen Whitte (1756—1831), med hvem hun fik sex børn. Hun døde 25. januar 1816.²

Desværre synes der ikke at være bevaret noget portræt af Wilhelmine Fabritius, skønt man ved, at hun i 1796, altsaa netop da hun traf Truschewsky, blev malet af Hans Hansen.³ I sin dagbog omtaler portrætmaleren hende og søsteren Constance, og han siger om den dag, han begyndte paa sine billeder av dem, at da de rejste, forsvandt glæden med dem, og senere kalder han dem glædens engle, der oplivede ham i hans kedsomhed..... »uskyldige ere de, især Wilhelmine..... [hun er] som den roelige Vidiebusk, som lader Vinden passere over Hovedet og bliver uforanderlig og speiler sig i den klare Bæk for at kiende sig selv.....«, modsat den mere vittige og romantisk følsomme søster. Hansen har ikke blot kendt dem som modeller, men har omgaaedes dem til daglig, mens han arbejdede paa portrætterne, ja han har været til høstgilde med dem, hvor de lod sig svinge av bønderkarlene, saa det billede, han giver av Wilhelmine, er bygget paa mange iagttagelser, der strækker sig over mindst en maaned, og det er derfor sikkert paalideligt. Wilhelmine har dog efter denne forelskelseshistorie at dømme været mere »romantisk følsom«, end Hansen har set, men man faar et bittert indtryk av den uskyldige unge pige, som betoges av den samvittighedsløse fremmede, der kom ude fra den store verden.

*

Som nævnt besøgte lieutenant M. C. Leth paa sin hjemrejse Langeland, hvor hans farbroder Jørgen Ernst Leth (1742—1818) boede paa Steensgaard med sin hustru Anna Sophie Kaas Steensen (1743—1813) og dennes søster Mette Brockdorff Steensen. Samme aar blev hans fætter, dette ægtepars søn, Carl Frederik Steensen-Leth d. 2. december gift med deres fælles kusine Constance Henriette Fabritius-Tengnagel (1777—1827), en søster til Wilhelmine Fabritius-Tengnagel.

Her har Truschewsky første gang kunnet træffe Mette Steensen, og da han aaret efter forlod M. C. Leths tjeneste, blev han engageret av Carl Frederik Steensen-Leth paa Egeløkke og fik

des rig lejlighed til at fortsætte bekendtskabet med hende. Hun født 1745 som datter av ritmester Carl Frederik ensen (1721—93) og Hilleborg Sophie Kaas 3—99) og boede da hos sin moder paa Steensgaard. Uden at oget sted er direkte udtalt, fremgaar det av det i de følgende cite og nævnte dokumenter, at hun var i hvert fald i nogen grad ssvag. Ved skiftet efter hendes fader, som sluttede 14. august , var der udlagt hende 20400 rdl., der var blevet anbragt ierne Steensgaard og Egeløkke, saaledes at hun nød renten av e sum, saa hun var ikke noget helt daarligt parti.⁴

Nu skete der det mærkelige, at denne halvforstyrrede og hel-e pige forelskede sig i den syv og tyve aar yngre Truschew-der efter hendes eget sigende — ved en notarialforretning — fortalte hende, at han var av fornem russisk familie og e været officer, men da han i en duel havde dræbt sin mod-ler, havde han maattet begive sig udi tjenerstanden for at e flygte fra Rusland. Hun har aabenbart været et let bytte tjærtেকnuseren Johan, og da han var en mand, der arbejdede bevidst og energisk, fik han hende til at underskrive en »ægte-«. Dette mærkelige dokument, der er dateret 1798, er endnu ret og ser saaledes ud:

Fra dags dato og i nerverende af tvende vidners paategnelse haver vi tegnede nemlig Abraham Johann Truschewsky paa den ene ette føed frøken Brochdorff von Stensen paa den an-ide efter vores nøje efter tancke med frij og ugetvungen villie besluttet ægte og forlovet os med hverandre. Forbligter og forbinder os her efter r melde vor løffte uagtet alle forre og paakommende hindringer, hvad de ent maatte have, og hvor fra de maatte komme. Skal vi med det opfyldte dette, vijes unter prestens haand og hold bryllupp; hvor ved vi nmigen overkommer at i alle vendente og uvendente fall uden prejudgetz dette, som oven anmeld; denne forlovene part, som ikke skulde efter-e nerverende løfte, skal til skadesløsholdelse, bekostninger m. v. unegte-overlade og af trede som ejendom i det mindeste det halve af sin for-saa vel løs som fast uden undtag, saa efter verdien, det sig fra denne (hul) forholder, til denne forlovnings troe forblivende part. Det til ffelse haver begge vores vidner egenhändig unterskreven tillige med hos trückte segl.

Truschewsky har her med andet blæk tilføjet: Skiødt paa Stensgaard den ovember) 1798.

Abraham Johan
Truschewsky
Hans Lambert

M. B. Steensen.
Hans Bild.

Alle underskriverne har sat segl under deres underskrift. Hans er ødelagt, i Hans Lamberts staar: B. N. F., Mette Steensens Steensen-segl uden bogstaver og Truschewsky har frejdigt nok glet med — hendes signet, idet seglet viser et kronet rokokol-d, hvori læses bogstaverne M. B. S..

Trods dokumentets kejtede udtryk og stavning, hvori man sikkert sporer Truschewskys tysk, er ægtepagten jo ikke til at tage fejl av: den ludfattige eventyrer var ude efter den rige adelsfrøkens formue. Skulde han tage hende selv med i købet, har det næppe generet ham, i hvert fald gjorde han energisk forsøg paa at blive gift med hende, og han forfulgte nu sit maal med hensynsløshed og udholdenhed og helmede ikke før hendes død gjorde ende paa hans forhaabninger, ja selv derefter søgte han forgæves at faa noget ud av sine rævestreger.

Vidnerne var et par almuesfolk, og da det ses, at Truschewsky i 1799 sendte Hans Biil en gave paa 4 mark, tør man maaske antage, at de er blevet købt til at være med til at lave den rævekage.⁵ H a n s L a m b e r t var væver og døde som almisselem d. 14. januar 1840, 78 aar gammel, og H a n s B i i l var skrædder og endte ligeledes sine dage som almisselem d. 29. juli 1858 i en alder av 80 aar.

Det har næppe varet længe, før familien paa Steensgaard opdagede, hvad der var i gære, og Truschewsky blev jaget paa porten. Han tog til København, hvor han i sommeren 1799 var assistent hos en købmand H e i l m a n n eller Heidemann fra Riga, der roste ham for redelighed og orden og tog ham med til Hamburg. Her fik han i november den kærkomne meddelelse, at hans »kærestes« moder, fru Hilleborg Sophie Steensen, var død d. 8. oktober, saaledes at Mette Steensen nu virkelig var blevet det gode parti, han havde regnet med, og han gik saa strax efter sin tilbagevenden til København i gang med at søge at faa »ægtepagten« sat i kraft.

Ved skiftet efter fru Steensen, der sluttedes 18. november 1799, blev det i overensstemmelse med fru Steensens testamente av 1. december 1795 ordnet saaledes, at Mette fik renten av sin fædre-arv og dernæst valget mellem frit ophold paa Steensgaard eller Egeløkke eller renten av 20000 rdl. og endelig noget nærmere specificeret sølvtoj, gangklæder etc.. Kammerherreinde Leth udtalte haabet om, at hun vilde foretrække at blive boende paa Egeløkke, da fru Leth »..... nu vilde sætte sin største glæde i at gjøre hendes kiære søster livet saa angenemt og lykkeligt som muligt.....«, og hvadenten det nu var efter frøken Mettes frie valg eller ej, saa blev hun i al fald paa gaarden. Siden 3. juli 1795 var amtmanden over Svenborg amt P e t e r C h r i s t i a n S c h u m a c h e r hendes curator, men da han var indsat til executor i boet, blev curateletoet overdraget til proprietær H a n s e n, Faarevejle,⁶ men efter boets avslutning blev kammerherre Schumacher igen hendes curator indtil 1805.

Truschewsky laa imidlertid ikke paa den lade side. Han tog til Langeland og slog sig ned i Lejbølle og ansøgte herfra cancelliet

om at faa udnævnt kommissarier til at paadømme lovligheden av den mellem ham og frøken Steensen indgaaede forening om at ægte hinanden, men d. 22. februar 1800 skrev kancelliet til amtmand Schumacher om at meddele Truschewsky, at da han meget godt kan faa sin formentlige anke paadømt ved ordentlig rettergang, kan det ansøgte ikke bevilges. Det tog imidlertid ikke pippet fra Truschewsky, der blot sendte kancelliet en ny ansøgning, denne gang om kongelig konfirmation paa »ægtepagten«. Uvist av hvilken grund trak han dog sin ansøgning tilbage, og d. 6. maj blev originalforeningen tilbageleveret ham. Omtrent samtidig maa Truschewsky have forsøgt paa anden maade at komme i forbindelse med sin kæreste, for under processen i 1809 fremlagde han i retten udskrifter om notarialforretninger paa Egeløkke 5. og 6. maj 1800, men da baade disse og notarialprotokollen mangler, kan man ikke se, hvad der er foregaaet. Muligvis har han forsøgt at faa en av notarius attesteret erklæring fra Mette om hendes alvorlige hensigter med hensyn til deres ægteskab.

Det ser ud til, at Truschewsky ikke var helt sikker paa, at den nu et par aar gamle ægtepagt kunde overbevise verden om, at det virkelig stadig var Mettes hensigt at ægte ham, og han vilde aabenbart forsøge at gennemtvinge en vielse, for 7. marts 1800 løste han kongebrev for dem. Tale med Mette selv kunde han ikke komme til, da hun blev holdt indespærret paa Egeløkke, og han mødtes derfor med Lars Nielsen fra Tressebølle og bødker Peder Christensen fra Karskov i den sidstes hus og fik dem til at opsøge Mette. En sommeraften fik de to fyre hende ned til stranden ved Egeløkke, og der bedyrede hun over for dem, at hun vilde ægte Truschewsky og skrev selv følgende dokument, som de underskrev til vitterlighed.

»Paa min forlovedes Abreham Johan Truschewskys forlangende gleder jeg mig at kunne afgive følgende erklæring:

Frivilig har ieg givet Truschewskye mit løfte om ægteskab og mit hierte skal aldrig svige dette løfte, uagtet lautenand Leth, under hvis egen myndige opsigt ieg befinder mig, foretager sig alt muligt for at forstørre mit løfte, min bestemmelse og at gøre mig derved livet ulykkeligt.

Han holder mig indespærret paa gaarden Egelyke her paa landet, nægtet mig at faa min forlovede i tale og saa enhver anden, som han blot kan formode ieg kunne ytter min venlige følelse for. Jeg kan ikke undløbe ham eller hans vagt, thi landet er en ø, hvorfra ieg ikke kand undflye uden at blive fandet. Sielv fangen, som sidder hæftet for misgierning kand ikke stærker bevogtes.

Aarsagen hertil er denne, at minne miller, som staa i det gods, han og hans moder besidder, ikke skal komme af deres hænder og værge, og de berige sig paa min lyksalighed bekostning.

Jeg klager til gud og mennesker over denne behandling, og omenskiønt min villie er frie, maae ieg for fres skyld taale baade villien og bevægelse læn-

ges (sic) thi forhen skal ieg flye, da hans tilhengere her paa landet understytter ham.

Min siel raaber derfor om befrielse, denne skylder du mig, min elskede Truschewskye. Jeg ved, du har kongebrev, og ieg er vilige til at lade mig vie til dig. Troe ikke, at ieg forander mit for forsæt (sic) om end baade min curator og flere skulde fremvise anden bestemmelse, saadan er altid en virkning af tvang. I min frihed skal ieg altid blive dig og mit hiertes oprigtighed troe.

Egeløke d. 10. Augustus 1800.

M. B. Steensen.

Det har næppe været muligt for hende at skrive dette brev paa selve stranden, da det trods sine kejtetheder og fynske foragt for d'er er skrevet fast og flydende og ganske klogt sat op. Mon ikke hun har skrevet det hjemme i sin stue efter et Truschewskysk forlæg? Navnlig de sidste bemærkninger tyder paa en forudseenhed, som hun næppe har været i besiddelse av. Paa den anden side udtrykte denne erklæring virkelig hendes hjertes ønske, saaledes som det fremgaar av følgende brev, der er skrevet paa et tidspunkt, hvor Truschewsky paa sin maade arbejdede for deres sag i Køge. Det lyder:

»Kiereste ven.

Du ser af min siste forpligtelse til dig mine ønsker, saa du intet tør tvile om min bestandighed mod dig. Udagtet al min skriftlige og muntlige løfter til dig ser ieg kun liden fremgang fra dig. Ieg ieg raader dig til, du søger vor naadige konge, som ieg haaber med milhed vil høre din begiering. Vores forældre efter loed vi toe søster en temmelig formue af sølv og gul og møller og jorde goeds og 2 herre gaarde. Alt dette tog min søster i besiddelse, mig blev kuns tilskreven 40000 rdl., som kuns er en liden del af min foræders formue. Ieg er lige saa vel en af vores kongens under saater som min søster, ja ieg er et fader og moderløse barn, som aller mest behøver min konges naadige understøttelse i dette mit ingangne egteskab løfte med dig, alle hels da min søster og søstersøn er ganske der imod. Du ved deres omgang mod mig, ieg er her ved min søstersøn, som beboer Egelykke, under opsig, som falder mig tungt. Kiereste ven, søg nu vor gode konger om bistand i dette, at vi kand blive giftet med vær andre paa en anstændig maade. Ieg (ved) vores konger er et forsvar for de fader løse børn. Din ud for anderlig ven til døden

M. B. Steensen.

Eggelyke d. 12 december 1800.

Brevet viser ikke blot, at Mette var giftesyg og intet begreb havde om sine økonomiske forhold, men ogsaa, at hun var abnorm, for en normal kvinde paa 55 vilde næppe betegne sig selv som et fader- og moderløst barn! Det var hendes søster jo for den sags skyld osse. Tilliden til Christian VII er meget rørende, men man kan ikke fortænke kaptajn Leth i, at han søgte at forhindre, at hans moster og hendes formue faldt i hænderne paa hans smarte lakaj.

Da det nu saa ud til, at krigen skulde trække i langdrag, maat-

te Truschewsky se at skaffe sig penge til krigens førelse, og paa en eller anden maade kom han i forbindelse med en jøde i Køge, I. S. Franck,^{6a} og aabenbart ved at forevise »ægtepagten« og Mettes nye erklæring er det lykkedes ham at faa Franck til at financiere foretagendet, for Franck forpligtede sig til foreløbig i sex maaneder hver torsdag at udbetale Truschewsky 10 rdl. »Dog ophører denne betaling, naar alt haab skulde briste for hr. Truschewsky at komme i besiddelse af frøken Steensen. Desuden betaler jeg, naar den af hr. Truschewsky til kongen indgivne ansøgning om at faa bemelte frøken Steensen paa frie fod er bevilget, 300 rdl. dansk courant til reisepenge for ham, hvilke bortfalder, naar frøkenen paa anden maade kommer i frelse«. Denne forskrivning maatte Truschewsky ikke transportere.

Det var altsaa lykkedes Truschewsky at overbevise Franck om sin forretnings soliditet, men Franck gjorde det dog ikke blot for hans blaa øjnes skyld, selv om disse maaske netop i denne sag var et av hans bedste aktiver, for desuden modtog Franck tolv reverser, hver paa 999 rdl. 5 mk. 15 skl. udstedte av Truschewsky. De skulde dog først blive Francks ejendom, naar Truschewsky blev gift med frøken Mette, som betaling for hans »møjsomme arbeide med denne sag«, men han skulde tilbagelevere de elleve, »naar den ommeldte affaire skulde for Dem falde uheldig ud og De ikke komme i ægteskab med frøkenen«.

Overenskomsten er dateret København 19. december 1800 og lader intet tilbage at ønske i retning av tydelighed. For alle tilfældes skyld sikrede Franck sig yderligere ved i sit værge at beholde de papirer, hvorpaa hele aktionen hvilede: ægteskabskontrakten, Mette Steensens erklæring, kongebrevet og syv breve fra Mette. Disse papirers skæbne vil fremgaa av det følgende. Franck satte dog en del penge i foretagendet, i hvert fald gjorde han senere fordring paa ikke mindre end 1600 rdl., som han paa dette grundlag havde forstrakt Truschewsky med. De gik tabt, men han synes jo osse, efter den avance, han regnede med at skulle faa, at have indset, at forretningen var risikabel, dog er der vist noget i, hvad Truschewskys forsvarer i den nedennævnte proces i Skelskør sagde om Franck, at han havde behandlet Truschewsky »jødisk«.

Den ansøgning til kongen, hvortil der ovenfor hentydes, er desværre gaaet tabt, men av referatet i kancelliets protokol ses, at Truschewsky 10. januar 1801 ansøgte om, at hans »elskerinde« ved øvrighedens hjælp maatte komme fri av det fængsel, hvori hendes frønder holder hende indespærret paa Egeløkke, saa de kan blive gift. Sagen blev sendt amtmanden til erklæring, og denne mangler ligeledes, men kancelliets svar d. 16. juni s. aa. gik ud paa, at da sagen var aldeles privat, vilde kancelliet overhovedet ikke udtale sig. Helt privat og kancelliet uvedkommende kan det vel ikke siges

at være, at en dame holdes indespærret mod sin vilje, saa amtmanden har formodentlig oplyst om Mettes sindstilstand.

Imidlertid fortsatte Truschewsky sin korrespondance med Mette og med sine venner paa Langeland, den nævnte bødker og hans kone, der fungerede som mellemlid mellem parret, men disse breve er paa et par nær gaaet tabt. De eksisterede imidlertid i 1809, da de var fremlagt i retten av Truschewsky, der vel har ment, at de talte til gunst for ham og hans krav. Det ældste av de bevarede breve er skrevet i Karskov paa Langeland d. 27. marts 1801 av en vis **K a r e n C h r i s t e n s e n**, formodentlig bødkeren Peter Christensens kone. Hun skriver, fordi hun er bange for, at Mettes egne breve skal blive opsnappet, og fortæller, at amtmanden har været paa Egelykke to dage før. Der blev intet skriftligt foretaget, men Mette erklærede igen, at hun vilde have sin Johan. Nu venter »vi«, at amtmanden skal svare cancelliet, som saa nok vil give Truschewsky Mette, »hvilket vilde meget krænke Deres modstander, destomere glæde os«, men Truschewsky bør vogte sig for slangens indsmigrende gift. Han skal osse tale med sin »gode og oprigtige iorist om den som (5: sum) ei kan forminskes; heller at give Deres gode prokurator en god belønning end en, hvis hensigt er paa egen vinding«. Hun mener, at amtmanden har faaet en irettesættelse og fortæller, at Mette har været rask mod Leths forvalter **M e i e r** »og talte hanm groft til«. Truschewsky bør skrive til »os«, d. v. s. bødkerens, »det andet er tvilsom«.

Naar amtmand Schumacher har været paa Egelykke, er det formodentlig for at skaffe sig grundlag for sin erklæring til cancelliet i anledning av Truschewskys ansøgning om Mettes frigivelse; men besøget faldt ikke ud, som familien Leth havde haabet, for Mette var, som det osse fremgaar av hendes nedenstaaende brev, fast i sit forsæt, og i sin søsters nærværelse erklærede hun, at hun vilde ægte sin Johan. En officiel erklæring fra hende med dette indhold maa være blevet udfærdiget, for en saadan blev fremlagt i retten i 1810, men den eksisterer ikke mere. Med slangens indsmigrende gift mener den gode Karen maaske, at hun nærede frygt for, at Truschewsky skulde inklade sig paa et forlig. Hvilken av de talrige sagførere, som Truschewsky henvendte sig til, der menes med den gode jurist er tvivlsomt, men den antydede egennyttige person er vel Franck, hvis glubende krav paa andel i Mettes formue nok kunde forskrække baade Mette og hendes venner.

Om amtmandens visit faar vi osse besked av et brev fra Mette selv av 12. april 1801, som gengives i sin helhed, da det tydeligt viser, hvor indskrænket Mette var.

»Kiæreste ven.

Den 25 marti var amtmanden hos mig paa Eggelyke og Hansen paa Faarevølle og min søster forvalte. Amtmand spurt, om ieg selv hafte un der skreven

alle disse dukke menter. Ieg svarte ia, og at ieg ville have Johan Troskefsky, skulde andet blive [sagt?] af amtmanden, er det urigtig. Kiere ven, du gjør mig tiden lang, mine dage gaaer bort, mit helbred svækkes, og alt dette lider ieg udforskyt. Kan det, du har bekommet af mig, intet hielpe os, nødes ieg til selv at bede det kongelige danske canseli at udstede en befalning til mig, at ieg skal selv komme til canseliet, eller bliver det hiemme forderit [sic!]. Ieg venter dog min kiereste ven, du snart kommer at af hente mig, lev altid vel, det ønsker din oprigtige og udforanderlige kiereste

M. B. Stensen.

I denne periode boede Truschewsky i København, hvor han aabenbart har søgt at hverve tilhængere for sin sag, og saa vidt man kan dømme efter udtalelser fra folk, der har omgaaedes ham i denne tid, har han virket tillidvækkende. Fuldmægtig hos kammeradvokat Schönheyder Niels Chr. Bierring,^{6b} der har skrevet en av ansøgningerne til kongen for ham, roser ham og har ydet ham et lille laan. Siden paaske 1801 boede Truschewsky hos kongelig lakaj Georg Wilhelm Siverson i Hans Stæhrs gaard, Vesterbro 36, og begge disse mænd roser Truschewsky i alle retninger som ordentlig og anstændig. Mere fyldigt er det billede, der fremgaar av et brev fra prokurator Eskild Magnus Dich, Grønnegade 182.^{6c} Under Skelskør-sagen skrev han et helt defensorat for den »eenfoldige« Truschewsky i et brev, hvori det bl. a. hedder: »Jeg kender ham meget nøje og kan paa ære og samvittighed bevidne, at han er et meget skikkeligt og anstændigt menneske, hvornæst jeg maa anmærke: han har udsigter til at gøre megen lykke, da han endog er forlovet med et fruentimmer af stand, og som ejer midler, og for at fuldbyrde dette gælder hans rejse. Skulde denne sag fremmes, er han evig ulykkelig.« Dich har skrevet en anden av de forgæves ansøgninger for Truschewsky og har muligvis været en slags mellemmand mellem ham og Franck, i hvert fald har han været godt inde i hans sager, saa enten har Truschewsky forstaaet at dupere ham, eller osse har Dich haft en tilstrækkelig smidig moral til ikke at blive stødt over den forlovelshistorie, saa hans udtalelse kan der næppe bygges alt for meget paa. Mere værd er en erklæring av 2. 2. 1803 fra kommissionær J. Worsøe i Klosterstræde 49 i København, der i 1799 har truffet Truschewsky hos købmand Heilmann, og som dels selv har fundet, at han var »stedse rosværdig, stille, rolig og moralsk god i hele sin opførsel og adfærd«, dels vidste, at Heilmann roste ham og viste ham tillid.

Anledningen til disse breve og erklæringer fra godtfolk i København var den, at Truschewsky d. 13. juni 1801 var blevet arresteret i Skelskør, fordi han havde forfalsket sit pas en smule. I november 1800 havde han i sinde at rejse over til Langeland til Mette, og han fik derfor d. 25. november udstedt et københavnsk po-

litipas til en indenlandsk rejse, men paa grund av forretninger maatte den fyrige elsker opsætte avrejsen, og da han først paa sommeren 1801 virkelig skulde av sted, rettede han passets dato til 12. juni 1801. Det var imidlertid saa klodset gjort, at byfoged B o r r i n g i Skelskør, der skulde paategne passet, opdagede det og lod ham arrestere. Selv paastod han, at han havde rettet datoen, fordi prokurator Dich havde sagt ham, at han næppe kunde faa noget pas, fordi han ikke havde nogen egentlig bestilling, men Dich fralagde sig ethvert ansvar.

Der blev rejst tiltale mod Truschewsky efter D. L. 6—18—6 for falsk, hvad der vilde medføre tab av haand, ære og boeslod, saa det saa jo temmelig farligt ud for ham, men hans defensor, kommissær A. H a n s e n, hævdede, at der ikke forelaa falsk, ingen havde lidt skade, og han vilde let have kunnet faa et pas, saa da han ellers var brav og hæderlig, vilde det være rimeligt, om han blot for sin uforsigtighed bødede et par rigsdaler til fattigvæsnet. Defensor fremskaffede de ovenfor citerede erklæringer om hans vandel, og dommen, der faldt 2. juli, gav ham for saa vidt ret, som den fastslog, at der ikke forelaa falsk, saa Truschewsky slap med for sit uforsigtige og lovstridige forhold at bøde 5 rdl. til de fattige + omkostninger.

Sagen sendtes til amtmanden, der efter at have korresponderet med Københavns politi besluttede appel, og d. 19. august kom sagen for de sjællandske landsdommere i Sorø. Truschewsky sad stadig i arrest i Skelskør og skrev herfra et indlæg, hvori det bl. a. hedder: »Iblandt de krænkelser, som nærværende sag, og det deri omhandlede, volder mig, er det vistnok ikke det ringeste, at jeg formedelst adskillige aarsage, der muligen let vil indses, ikke kan fremføre adskilligt, der enten ganske vilde tjene til min undskyldning eller dog i høj grad formindske min brøde. En person, jeg skylder min agtelse, en mægtig familie, jeg maa frygte, og omstændigheder, hvor visse de end er, jeg dog ikke kan bevise, nøder mig at fortie meget. ikke bekostningen paa et nyt pas, men udsprede rygter, at jeg efterstræbtes, og at man beopbagede alle mine handlinger og foretagender for at lægge mig ubillige og ufortjente hindringer i vejen til min timelige velfærds spille.....« var grunden til, at han foretog rettelsen, hvis rækkevidde han ikke kendte danske love tilstrækkeligt til at forstaa, og han haaber sig frifundet »i betragtning af min lange arrest og ubetydelige forseelse«.

Den delikatesse, hvormed Truschewsky omtaler sit forhold til Mette Steensen, virker overraskende, og er næppe heller andet end et forsøg paa at plumre vandet, men har dog ikke været helt uden virkning, for i overrettsdommen hedder det, at vel foreligger der ikke falsk, og han har ikke villet opnaa fordel paa andres bekost-

ning og kunde let have faaet et andet pas, men selv om bevæg-
grunden var »frygt for at blive formedelst private familie forbind-
elser hindret i den forehavende rejse«, saa har han dog forset sig,
og underrettsdommen stadfæstedes. Truschewsky akviescerede ved
dommen 29. september, og i de bevarede akter findes intet, der
kan oplyse om, hvorvidt hans frygt for forfølgelser var berettiget,
men den behandling, han senere fik paa Langeland, tyder ikke
paa, at hans modstandere var altfor kræsne i valget av deres
metoder.

Sandsynligvis har Truschewsky i arresten modtaget det sidste
brev, der er bevaret fra Mette, og det er præget av en naturlig
utaalmodighed efter den forsinkede elsker, hvis lille uheld hun ikke
synes at kende noget til, men den energi, hvormed hun fastslaar,
at hun vil giftes med ham, maa have været en trøst for ham. Det
lyder:

»Min kiere Johan.

Jeg er meget kee af at være paa Egelyke, der ikke gode imod mig. Jeg
skal sprade for lille frue ver dag og har ingen fornøiels i nogen maade. Min
gode Johan, tøv ikke for lenge, men kum, saa snart du kan til mig. Du skal
ikke tyile om min bestandighed lig imod dig. Naar du kommer, vil ieg gaa u
i gaarden og møde dig og frit sige, ia, ieg vil haver dig. Kunde ieg kuns selv
faaet at se du kommer, for ellers faar ieg det ikke at vide, saa det gaar lige
som den anden gand, du var her. Lev bestandig vel, det ønsker din toe og
rigtige kiereste

M. B. Stensen.«

Eggelycke de. 12 september 1801.

Paa en løs lap staar yderligere: »Min ud foranderlige beslut-
ning er at ette Johan Trokey, og at leve i hans nærværelse er min
ønske.«

»Den lille frue« er aabenbart Constance Leth, og man kan
knap tænke sig en større modsætning end den charmerende unge
frue og den giftelystne gamle pige, der i sine slægtninges forsøg
paa at hindre, at hun — og formuen — faldt i hænderne paa even-
tyreren i sin taabelige tilstand, ikke kunde se andet end en forføl-
gelse. Man maa haabe, at fru Constance og hendes mand har for-
staaet at bære over med den gamle stakkel.

Bortset fra den lange arrest har Skelskørsagen i sig selv med
den milde dom ikke været særlig generende for Truschewsky, men
dels forhindrede den ham i at komme til Langeland, dels gav den
anledning til ubehagelige rygter. En av hans bekendte, hvis iden-
titet det ikke har været muligt at fastslaa, N. Simonsen
Schjødtz, skrev 26. juli 1801 til ham i arresten, at forvalter
Kastrup⁷ paa Nedergaard paa Langeland udsprede rygter om,
at Franck havde sat ham fast for gæld i Skelskør, »som dog er
Løgn«, og bad ham iøvrigt fra en ven paa Langeland — mon

Mette selv? — om endelig ikke at slutte forlig med sin modstander, men blot være taalmodig. Rygterne om Skelskørsagen har aabenbart holdt sig og voldt Truschewsky besvær, for i 1811 skrev han til major i landeværnet J. R. Quistgaard og bad ham om en udtalelse om hans forhold i Skelskør, men Quistgaard undslog sig med en intetsigende erklæring om, at han ikke kunde, da han forlængst var flyttet fra byen!

Sagen havde imidlertid en anden ubehagelig følge for den ludfattige Truschewsky, idet den bragte ham i gæld til defensoren A. Hansen. Herom foreligger et brev fra Hansen av 29. december 1804, hvori han skriver, at han ikke kan gaa ind paa Truschewskys forslag om ordning av gældsbetalingen, men han kræver 150 rdl. betalt inden sex uger, og herved taber han endda en fjerdedel av sin kapital og alle omkostningerne. Hansen er endda meget rørt over sin egen ædelhed og anstiller nogle moralske betragtninger om gældsstiftelsen. Maaske er det denne gældsforøgelse i forbindelse med den lange varetægtsarrest, der har gjort Truschewsky mør, saa han trods opfordringen fra Langeland til ikke at gaa paa forlig, alligevel søgte at komme i forhandling med kaptajn Leth. I hvert fald udstedte han d. 15. august 1805 en fuldmagt til tidligere guvernør i Guinea Andreas Niegelsen Bjørn (1748—1821) til paa hans vegne at forhandle med Mette Steensens familie. Bjørn er næppe nogensinde kommet i forbindelse med familien Leth, for da der virkelig blev gjort et forsøg paa at faa forhandlinger i gang, havde Truschewsky en anden talsmand, nemlig herredsfoged og landsdommer Gustav Ludvig Baden.⁸ Badens iltre og uligevægtige temperament gjorde ham næppe egnet til denne opgave, men han gjorde da et forsøg paa at faa noget ud av sin klients krav. Fra Nyborg skrev han 24. juli 1805 til amtmand Schumacher og krævede Mette Steensen og hendes værge indkaldt for forligskommissionen, fordi hun ikke »hidintil har været til at formaa til at opfylde« noget av kravene i kontrakten av 14. november 1798. Amtmanden henviste Baden til den langeslandske forligskommission, der bestod av pastor Brandt i Tryggelev⁹ og forpagter Langkilde paa Knepholm.¹⁰ Baden bad saa 4. august kommissionen indkalde Mette Steensen, og 26. august holdtes der et forligskommissionsmøde paa Rudkøbing apotek, hvor Baden var repræsenteret av sin fuldmægtig og Mette Steensen av lieutenant Kastrup, forvalter paa Nedergaard. Mettes kurator, amtmand Schumacher, nægtede derimod at møde, fordi han ikke havde faaet indkaldelsen forkyndt ved de beskikkede stævnevidner. Dette var aabenbart blot et paaskud for at vinde tid til at komme ud av hele affæren, for da det næste kommissionsmøde holdtes hos Langkilde d. 23. september, forelaa der en meddelelse fra Schumacher om, at kongen havde fritaget ham for ku-

ratelet, og i stedet mødte kaptajn Leth, der fremlagde en kongelig beskikkelse som kurator for sin moster, dateret 6. september. Om de forhandlinger, der foregik, indeholder protokollen desværre ikke et ord. Der staar blot, at da parterne ikke kunde blive enige om sagens mindelige avgørelse, blev den efter deres forlangende henvist til avgørelse ved domstolen, men det skete først i 1810.

Omtrent samtidig har Truschewsky faaet en ny financier, idet de papirer, der hidtil havde beroet hos Franck, i 1810 var pantsat for 1600 rdl. til en tractor A. A n g é i København, der endnu i 1811 var Truschewskys bagmand.¹¹ I aarene op til 1809 synes der iøvrigt at være forholdsvis ro om sagen, muligvis fordi Truschewsky ikke kunde skaffe penge til en proces. Hans økonomiske forhold har i disse aar været elendige, for ganske vist havde han 30. 6. 1809 c. 200 rdl. til gode hos sin gamle vært Siversen i København, men aaret efter fik han 20. 4. kgl. bevilling paa at være befriet for personlig hæftelse av sine creditorer, hvorav en krævede ham for 804 rdl. Han flyttede omkring og levede snart som sproglærer i Svenborg, snart som forretningsmand i Slesvig, hvor han i 1805 fik udstedt et pas i Husum til en forretningsrejse. Han beskrives da som undersætsig (62 tommer) med brunt haar, blaa øjne og rundt ansigt. Medens kampen om Mette og hendes mange penge stod paa, var han sproglærer i Odense, men umiddelbart før havde han været i Sverige i syv maaneder.

Processen er ikke helt let at skildre, da der ganske mangler bilag til justitsprotokollen, ja selv dommen kendes kun andetstedsfra, og referatet av sagen i justitsprotokollen bestaar udover redegørelse for ligegyldige formaliteter mest av parternes skændsmaal om, hvem av dem, der er skyld i, at sagen trækker i langdrag. En del av de fremlagte akter findes blandt Truschewskys papirer, men i protokollen nævnes mange flere, og parternes indlæg havde det været rart at kunne se.

Inden processen kom i gang, gjorde Truschewsky dog et sidste forsøg paa at komme i forbindelse med sin elskede Mette. I december 1807 tog han fra København over Korsør til Rudkøbing, men han har aabenbart ikke følt sig sikker paa Langeland, for han tog over til Vemmenæs paa Taasinge d. 21. december, og her blev han syg og laa hos færgemanden Eriksen i næsten fire maaneder. Da han var restitueret, tog han igen d. 18. April 1808 til Langeland, men saa gik det galt.

Langeland »regeredes« da med fast haand av »generalen«, grev Frederik Ahlefeldt Laurvig, og natten til d. 20. april lod han Truschewsky arrestere og under bevogtning av en underofficer og en soldat sende over til Svenborg. Samtidig skrev han til byfogeden, N e l l e m a n n,¹² at Truschewsky var blevet anholdt, fordi han uden tilmelding havde indkvarteret sig hos en bonde.

Hans brevtaskes indhold havde vel ikke givet anledning til arrestation, men da den indeholdt flere breve fra Sverige — med hvilken stat Danmark dengang laa i krig — havde generalen sendt ham ud av landet »til Deres velvisheds videre foranstaltning«. Da Truschewsky næppe udgjorde nogen mindre fare for den nationale sikkerhed paa Fyn end paa Langeland, kan man vist roligt betragte hans arrestation som en tjeneste, generalen har gjort sin ven kaptajn Leth.¹³

Nellemann holdt forhør og undersøgte Truschewskys brevtaske, og baade den og han befandtes ganske uskyldige, og han bladrede i sin lov omhyggelig, men fandt intet der for sig, hvorved forbuden var at rejse til Langeland. Paa den anden side vilde han ikke rage uklar med den mægtige general, og i sin nød og vaande skrev han til amtmand Schumacher, der havde mere ben i næsen og d. 23. svarede ham, at han var ganske enig med Nellemann i, at der ingen grund var til at holde Truschewsky arresteret, saa han burde løslades og have sine dokumenter igen, da de intet mistænkeligt indeholdt. Sikret ved dette moralske rygstød løslod byfogeden saa Truschewsky d. 25. april.

Man kan ikke fortænke Truschewsky i, at han nu vilde søge at faa ram paa kaptajn Leth, men der gik dog over et aar, før sagen kom i gang. Han søgte og fik 4. august 1809 kgl. bevilling til at faa beskikket en gratis sagfører i sagen om »sin formentlige ret« overfor Mette Steensen, og efter at amtmand Schumacher først havde avslaaet hans anmodning om at faa beskikket exam. jur. H a n s e n paa Vejrumgaard, »eftersom der ingen mangel er paa beskikkede prokuratorer«, fik han dog endelig amtmanden overtalt til at beskikke ham denne til sagfører, og i oktober overlod Truschewsky ham alle de papirer i sagen, han havde, foruden at Hansen allerede tidligere fra traktør A. Angé, der nok vilde have noget ud av sin »forretning«, havde faaet en anden bunke, hvori blandt andet den pantsatte ægteskabskontrakt, kongebrevet, Mettes erklæring av 10. august 1800 og en mængde breve fra Mette og andre. Størstedelen av disse papirer findes desværre ikke mere.

Inden processen begyndte, fandt der en forpostfægtning sted i Odense. Gennem notarius publicus henvendte Truschewsky sig 17. oktober 1809 til Mettes farbroder, V i n c e n t s S t e e n s e n til Torpegaard (1728—1814), og bad ham udtale sig om, hvorvidt han havde noget imod hans ægteskab med Mette, og hvad det i saa fald var, og om han nogensinde hemmeligt eller aabenbart havde modsat sig det. Steensen udbad sig først en afskrift av den paaberaabte ægtepagt, men svarede derpaa med at henvise til værgen, kaptajn Leth, der muligvis kunde erklære sig om, »hvorvidt hun maatte være i den stand, at hun kan indgaa ægteskab«, aabenbart en hentydning til Mettes sindstilstand. Saa gik der et par

uger, og Truschewsky forsøgte en ny henvendelse d. 8. november, og Steensen svarede, at han skulde udtale sig, saasnt han havde hørt fra Leth, hvilket skete d. 16., men da Leth ikke til Steensen havde udtalt sig om dette spørgsmaal, men blot henviste til, hvad han havde meddelt sagfører Hansen, kunde Steensen, som han skrev d. 25., ikke erklære sig om sagen. Dermed synes det at være løbet ud i sandet, i hvert fald findes der ingen udtalelse fra Steensen omtalt under processen, og det nævnte brev fra Leth til Hansen eksisterer heller ikke mere. Truschewsky havde løbet panden mod en mur.

Truschewskys proces mod Mette Steensen og hendes værge kaptajn Leth begyndte saa for alvor i Rudkøbing d. 13. januar 1810, hvor Truschewsky selv mødte sammen med Hansen og fremlagde sit beneficium paupertatis og Hansens beskikkelse og desuden avleverede et indlæg med bilag. Leth mødte personlig og fik sagen udsat i 4 uger. Umiddelbart efter at Truschewsky og Hansen havde forladt retten, blev de imidlertid arresteret av »commandantskabet« og indsat i byens hovedvagt, hvor de maatte udholde nogle timers arrest blandt soldaterne. Dette aabenbare overgreb fra kommandantens, d. v. s. general Ahlefeldts, side falder godt i traad med denne egenmægtige herres behandling av Truschewsky i 1807 og skyldes aabenbart kaptajn Leths gode militære forbindelser, men mærkværdigvis ses Truschewsky ikke at have udnyttet dette overfald, der dog gav ham et godt kort paa haanden i hans paastand om at være forfulgt av »en mægtig familie«, men maaske har han været bange for yderligere overgreb fra generalens side.

Ved den næste retsforhandling mødte Truschewsky ligeledes selv »paa grund af sin sagførers upasselighed« og fremlagde bilag, som Leths sagfører, lieutenant og procurator M o g e n s e n av Humble,¹⁴ fandt saa vigtige, at han bad om yderligere 4 ugers udsættelse, men iøvrigt mente han, at Truschewskys bemærkninger blot tjente til at vidtløftiggøre sagen, og at Hansens indlæg var ganske utilstrækkeligt til dens oplysning. Saadanne bemærkninger eller andre av samme karakter bombarderede parterne nu hinanden med i de følgende mange retsmøder, som det vil være alt for vidtløftigt at referere i deres helhed. Ved næste møde udsattes sagen blot yderligere en maaned, og det samme skete d. 31. marts med den udtrykkelige begrundelse, at der var forligsforhandlinger i gang. Naar man tænker paa, hvor stejlt Leth hidtil havde staaet, forbløffes man unægtelig over, at han blot et øjeblik kunde tænke paa et forlig som det nedenfor skitserede. Leth har vaklet i sin tro paa at kunne vinde sagen, og d. 3. marts opsattes der paa Egeløkke et forligsudkast, der er underskrevet av ham og Hansen, og som gaar ud paa følgende:

Truschewsky frafalder alle krav baade paa Mette Steensens person og formue, hvorimod hun til gengæld strax udbetaler de 1600 rdl., hvorfor Truschewskys papirer er pantsat til traktør Angé, dernæst betaler hun til juni termin Truschewsky 500 rdl. og til december termin 3500 rdl., for hvilke beløb Leth og hans moder skal være selvskyldnerkautionister. Begge parter forbeholder sig 6 ugers betænkning med hensyn til dette forlig, som, hvis det ikke accepteres, skal være uden nogetsomhelst forbindende for parterne.

Det vilde have været et resultat for Truschewsky! Det blev imidlertid ikke til noget, og under resten av processen hentydes der ikke fra nogen av parterne til det, og man kan ikke se, hvem det er, der er sprunget fra. Herom kan man kun anstille løse gætninger, og efter processens forløb at dømme er det vel sandsynligst, at Leth har nægtet at indgaa forlig paa dette grundlag, men Truschewskys store krav og stridbarhed gør det muligt, at det heller ikke har tilfredsstillet ham, og maaske er dette forligsforslag aarsagen til, at han ragede uklar med sin sagfører. Det næste, der foreligger i sagen, er nemlig et brev fra Truschewsky til amtmand Schumacher d. 26. april, hvori han meddeler, at han har tabt tilliden til Hansen, og derfor beder om at faa beskikket by- og raadstueskriver i Odense, prokurator *L a n g e* i hans sted.¹⁵ Amtmanden kunde i sin erklæring av 27. april ikke nægte sig den fornøjelse at harcellere over, at Hansen jo netop efter Truschewskys udtrykkelige ønske var blevet beskikket, men hvis Hansen frivilligt vilde træde tilbage fra sagen, kunde Lange blive beskikket. Det vilde Hansen imidlertid ikke, i hvert fald ikke strax, og i retsmødet d. 28. april beklagede Mogensen sig med rette over, at han ikke vidste, hvem der repræsenterede hans modpart, da baade Hansens fuldmægtig og Lange var mødt. Nu prøvede Hansen paa at blande sit regningsmellemværende med Truschewsky ind i sagen, men dette avviste retten, og enden blev, at Hansen traadte tilbage, idet han dog beholdt en række av sagens dokumenter, som Truschewsky først efter lang tids forløb med besvær fik vredet fra ham, og imedens hoverede Mogensen og klagede over, at sagen blev trukket i langdrag. Nye, nu tabte, indlæg udvexledes, og Truschewsky undsaa sig ikke for at fremskaffe og forelægge en erklæring om sin fortræffelighed fra en av *Wilhelmine Fabritius'* brødre, hvilken kan desværre ikke ses, men den var nu kun saa som saa, for den gik blot ud paa, at han havde været fransk tolk for militæret i *Svenborg*, og at han, »saa vidt denne forretning angaar, har opført sig godt«.

Nu leverede Mogensen imidlertid et hovedslag, idet han fremskaffede en erklæring fra Mette, der var av ødelæggende virkning for Truschewsky. Leth henvendte sig til notarius i *Rudkøbing* og bad ham fremskaffe en erklæring fra hans tante i anledning av

»min forrige tjeners« sag mod dem, »betreffende at han har tilvendt sig en slags saa kaldet contract, hvorefter han paastaar, at bemelte min tante enten skal ægte ham eller avstaa til ham den halve del af sin formue, skøndt nu denne aventürie af flere fornuftige folk er overtudet, at han efter bemeldte document ej kan vinde nogen sag mod os, saa vedbliver han dog at chicanere os«. Notaren tog ud til Frederikslund, hvor Mette opholdt sig, og der erklærede Mette nu overfor ham, at hun aldrig før havde set »ægtepagten«, ikke kendte dens indhold eller hensigt, at hun ikke vidste, om hun havde underskrevet den, eller hvordan navnet var kommet under den, at hun endnu ej var sindet at gifte sig, at Truschewsky havde fortalt hende, at han var russisk officer av fornem familie, der paa grund av en duel havde begivet sig i tjenerstand for at kunne flygte. »Forøvrigt beder jeg, at min curator vil drage omsorg for, at jeg bliver befriet for bemeldte Truschewsky eller hans udsendtes personlige nærværelse, da jeg paa ingen maade med dem vil tale«.

Det var et tordenslag for Truschewsky, for da erklæringen var givet til notarius, maatte retten selvfølgelig gaa ud fra, at den var avgivet uden nogen tvang fra familiens side, og nu at hævde, at hun var aandssvag, gik ikke, for i saa fald havde hun næppe heller været ved sin forstands fulde brug, da hun avgav sine tidligere erklæringer. Sikker paa, at denne erklæring er avgivet helt frit, kan man vel ikke være, for hvorfor var det saa ikke før nu lykkedes Leth at fremskaffe en saadan udtalelse, der ganske tog grunden væk under Truschewsky? Man maa vist desværre gaa ud fra, at familien efterhaanden har faaet Mette gjort mør. I betragtning av damens fremrykkede alder, hun var nu 65 aar, viser hendes udtalelse om, at hun »endnu« ikke havde i sinde at gifte sig, bedst, at hun ikke har været normal.

Ved det næste retsmøde d. 1. september krævede Lange, at Mette Steensen selv skulde møde i retten og udtale sig om, hvorvidt hun selv havde underskrevet ægtepagten, og om hun vilde ægte hans mandant, men Mogensen fremlagde blot udskrift av ovennævnte notarialforretning. Den overraskede Lange, der ikke kendte den i forvejen, men han tog sig dog sammen til at erklære, at den kun tilsigtede at dække sandheden og »frøken Steensens frie og hjertelige ønsker«. For at bevise dette, indkaldte Lange til næste retsmøde d. 15. september Lars Nielsen og bødker Peder Christensen, de to mænd, der som vitterlighedsvidner havde underskrevet Mettes erklæring d. 10. august 1800. De forklarede begge, at de dengang havde hørt frøken Steensen erklære, at hun var forlovet med Truschewsky, som de kendte fra den tid, han var ansat hos Leth, og genkendte erklæringen, der blev oplæst for dem. Peder Christensen vidste, at forlovelsen var familien Leth imod, og

havde fungeret som mellemmand mellem parret og besørget en del av deres korrespondance. Noget nyt fremkom ikke, og d. 3. oktober avsaagde dommeren kendelse om, at Mette Steensen ikke skulde møde i retten.

Ugen efter søgte Lange ny udsættelse, idet han henviste til, at han søgte kancelliet om at faa beneficium paupertatis i Truschewskys sag mod sagfører Hansen. Mogensen erklærede med rette dette for udflugter, der ikke vedkom sagen, og paastod desuden, at han havde grundet formodning om, at Truschewsky vilde forsøge at »overraske« Mette, og som bevis fremlagde han en opsnappet »blanket«, med datoen in blanco og konciperet av Truschewsky, som havde søgt at faa hende til at underskrive den. Denne er nu tabt, men formodentlig har Truschewsky forsøgt at faa Mette til at avgive en ny erklæring om, at hun vilde giftes med ham.

Trods dommerens kraftige henstillinger til parterne om at avslutte sagen udvexledes der nye indlæg i en lang række retsmøder, ikke mindre end 16, og begge parter synes at have trukket tiden urimeligt ud, men endelig d. 4. april 1811 faldt dommen, hvorved Mette Steensen og Leth frifandt es, mens omkostningerne op-hævedes. Præmisserne kendes ikke.¹⁶

Kort i forvejen havde Truschewsky (10/3) faaet avslag paa sin ansøgning om fri proces i sagen mod Hansen, og den løb ud i sandet, men han havde dog ikke helt tabt modet, og efter at han for-gæves havde søgt at faa højesteretsadvokat Ch r. K l i n g b e r g¹⁷ til at føre sin sag, søgte og fik han, til trods for at appelfristen var overskredet, d. 30. januar 1813 tilladelse til appel, og 10. januar 1814 udstedte landsoverretten stævning i sagen til behandling d. 28. februar, men senere skriver Truschewsky (15. marts 1816), at »..... da ieg ikke havde penge ved haanden til sagens bekostning, lod min commissionair imod ald formodning stævningen uforkyndt henligge og sagen gaa overstyr«. Det var jo fatalt, at Truschewskys evige plage pengemanglen igen kom ham paa tværs, men der kom altsaa intet ud av appellen, og iøvrigt var Mette Steensen da død d. 11. februar, og han gjorde intet krav gældende i hendes bo, der tilfaldt kaptajn Leth som eneste arving. Senere maa Truschewsky vel have ment, at han havde faaet samlet penge sammen til en ny proces, for 15. marts 1816 ansøgte han kongen om tilladelse til at genoptage sagen for at faa major Leth til at udrede den erstatning, han mente sig berettiget til, fordi Mette Steensen under sagen i Rudkøbing havde erklæret, at hun ikke vilde ægte ham. »Det er for mig en betydelig velfærds sag, hvorunder til min rets krænkel-se fra major Leths side er lagt alle optænkelige hindringer imod ægteskabs contractens opfyldelse, som dog frøchen Steensen saa inderlig af hiertet har ønsket.....«, men efter at sagen havde været til erklæring hos Fyns stiftamt, der fraraadede at bevilge ansøgningen

(23. marts 1816), avslag kancelliet d. 27. april s. aa. at indstille hans andragende til hans majestæts bøn høre, og dermed var det definitivt forbi. Truschewsky fik ikke del i Mette Steensens mange rare penge.

Imidlertid havde Truschewsky slaaet sig ned i Odense som sproglærer og handelsmand, idet han 27. november 1814 fik stiftamtets tilladelse til at handle med kinesiske, ostindiske og vestindiske varer, og 4. december samme aar fik han borgerskab i Odense. Han handlede desuden med kniplinger og drog til markeder, men hans økonomiske forhold var daarlige. I 1816 klagede han over at være sat i for højt bidrag til skolevæsnet, men blev avvist, og i 1818 var han kommet i saa stor gæld til en mand i Kerteminde, at han kom i gælds fængsel. Her befandt han sig naturligvis ikke vel og søgte derfor ved ansøgning til stiftamtet av 27. juli 1818 at forbedre sit ophold. Han klagede over, at han var »bleven indesluttet i et tyvehul med jerngitter og træluger, skummelt og fælt«, og da han jo ikke var en almindelig forbryder, vilde han sættes i en ordentlig civilarrest! Ansøgningen blev avslaaet, men uforknyt tog han fat paa en frisk og søgte igen, men dennegang sendte han sin bøn til guvernementet. Denne mærkelige institution var oprettet, for at kronprinsen Christian (VIII) kunde sætte sig ind i lokalstyret under sit ophold paa Odense slot, men betød i realiteten kun lidt, og ansøgningen blev blot expederet videre til amtet, der naturligvis kun henviste til sin forrige erklæring. Ansøgningen, der er et godt eksempel paa Truschewskys skrivefærdighed, indeholder blandt andet følgende: »..... Som gieldsfange tilkommer mig et anstændigt og lyst værelse, hvori jeg kan foretage mig nyttig tidsfordriv, læsning og skrivning, følgelig burde værelset være forsynet med lysning, stol og bord og om vinteren med kakkellovn, men i steden er jeg bleven anvist et skummelt og næsten mørkt tyvehul«. Han vil have »en lovmæssig og blid behandling, som kan vise forskellen mellem en ufeldig borger og den virkelige forbryder«. I betragtning av at det foregik om sommeren, kan kravet om en kakkellovn maaske synes noget utidigt, men Truschewsky var en forudseende mand, og da byfogeden, hvem sagen var sendt til erklæring, ikke benægter Truschewskys fremstilling av arrestens tilstand, kan man vist godt gaa ud fra, at det har været et slemt hul.

I disse aar var Truschewsky stadig forfulgt av sine kreditorer, og selv om han i 1821 ved dom fik en særlig energisk kreditors krav nedsat, var hans forhold dog kummerlige, og da der i 1822 blev gjort udlæg i hans ejendele, var han saa fattig, at de kun blev vurderet til 16 rdl, og saa var hans borgeruniform endda en av de vigtigste effekter. Det har imidlertid ingen almindelig interesse i

enkeltheder at følge Truschewskys kamp for brødet, saa det skal blot nævnes, at han i 1835 kom i en hæftig strid med Odense kræmmerlav, der beskyldte ham for mange slemme ting. Lavet paastod, at han dels drev bissekræmmeri og forprang, dels i sin butik paa Vestergade handlede med varer, der laa udenfor hans bevillings omraade, dels endelig at han i denne butik blot var straa- mand for en tobaksfabrikant. I sine indlæg værgede han sig med større energi end klarhed og slog om sig med løse insinuationer overfor lavets medlemmer, men dommen frifandt ham — 3. september 1835 — for det første og sidste forhold, mens han for det andet blev idømt en lille bøde og maatte betale lavets omkostninger. Sagen fik et pudsigt efterspil, idet Truschewsky, der under sagen havde paastaet, at kræmmerlavets medlemmer drev forprang, d. 16. august 1838 sammen med en anden handelsmand til magistraten indsendte en ansøgning om at maatte faa en slags autorisation til at drage rundt paa Fyn og undersøge, om forbudet mod landprang blev overholdt, men det blev dog avslaaet.

Truschewsky var imidlertid blevet gammel og svag, — imellem hans papirer ligger en hel samling av recepter, — og i 1840 fandt han et asyl i Graabrødre hospital, »da jeg formedelst kjøbmandslaugets forfølgelser har seet mig nødt til at opgive min handel«, og herfra bombarderede han dels hospitalets direktion, dels kongen med ansøgninger om understøttelser. Efterhaanden som der i hospitalet, hvor han i begyndelsen kun havde bolig, blev pladser ledige, fik han kost og nogle rigsdaler om aaret, og da Christian VIII i 1841 besøgte stiftelsen, lovede han at hjælpe ham, og fra 1842 fik Truschewsky aarlig udbetalt 5 rdl. av den kongelige chatolkasse.

Truschewsky havde været officer i borgervæbningen, og da han døde d. 11. februar 1855 blev han baaret til graven av medlemmerne av den borgerlige militære sygekasse.

Den forløbne estlænder er ikke nogen tiltalende person, men hans mærkelige skæbne, hans energi og hans kvikke pen gør ham endnu interessant, og hans charme har dog engang faaet Wilhelmine Fabritius hjærte til at banke, saa hun gav ham en lok av sit askeblonde haar og udgød hede taarer for hans skyld.

KILDER.

Truschewskys papirer findes i personaliesamlingen i fynske landsarkiv og omfatter alle de her omhandlede privatbreve og erklæringer, concepter til ansøgninger og retsindlæg, forretningsbreve og en række attesterede udskrifter av retsprotokoller etc. Yderligere oplysninger er hentet fra justitsprotokollerne og notarialprotokoller med bilag, fra Fyns stiftamts og Odense magistrats arkiver, og fra Danske Kancelli, hvor sagerne let vil kunne findes efter de i artiklen

nævnte datoer. Der er en række huller i materialet: alle bilag til sagerne paa Langeland mangler, og Svenborg amts arkiv begynder først 1820, Odense notarialprotokol mangler, men her findes en pakke bilag. I Tranekær arkiv er efter velvillig meddelelse fra hr. lensgreve Fr. Ahlefeldt Laurvig intet om generalens stilling til sagen, ligesom der i familien Fabritius Tegnagel ikke synes at være opbevaret noget om Truschewsky, og Wilhelmine Fabritius' billede kendes ikke mere. De følgende noter indeholder kun nogle supplerende data etc. Brevene og citaterne er gengivet ordret, men der er intet hensyn taget til den vaklende tegnsætning og brug av store bogstaver. Om de forskellige medlemmer av familierne Fabritius Tegnagel, Leth og Steensen, der var stærkt indgiftet i hinanden, henvises til D. A. A. XXXVII, der indeholder stamtavler over de tre slægter.

¹⁾ Truschewskys udseende kendes fra hans pas. Blandt hans papirer findes en daabs- og en konfirmationsattest.

²⁾ Om Whittes slægt se Roskilde skoleprogram 1866 under Rønne latin-skoles rektorer.

³⁾ Rist og Clausen. Memoirer og Breve. VII.

⁴⁾ Skiftet mangler, men ordningen av Mette Steensens forhold ved farens død fremgaar av skiftet efter hendes moder.

⁵⁾ Brev av 28/10 1799 til T. fra en vis Jacob Flindt, hvem det ikke er lykkedes at identificere.

⁶⁾ Niels Hansen. 1744—1806 1/2.

^{6a)} Ifølge folketællingen fra Køge 1801 boede paa torvets vestre side nr. 33 Joelsen Franck, handelsjøde, 39 aar med sin hustru Rebecca Lewin, 22 aar, og deres børn Rosa, 3 aar, og Raket, 2 aar, og hans virksomhed maa have været ret stor, for han havde to handelsbetjente, een læredreng og to tjenestepiger. Han gik konkurs i 1807, og ved et møde i skifteretten 27/7 1809 sagde han udtrykkelig, at de reverser paa i alt 10917 rdl., som Truschewsky havde udstedt til ham, var uerholdelige, da T. var insolvent.

^{6b)} Efter velvillig meddelelse fra hr. arkivar Hjorth-Nielsen er der tale om »den lille Marat«. Se Biogr. Lex.

^{6c)} Hr. Hjorth-Nielsen har ligeledes venligst meddelt, at Dich var en misliebige person, der ved Hof- og Stadsretsdom 23/4 1804 fradømtes sin prokuratorbevilling for at have borthjulpet en person, der var indkaldt for politiretten. Han blev 1/4 1826 undertold- og konsumtionsbetjent i Vejle, hvor han døde 3/3 1829 68 aar gammel.

⁷⁾ Jørgen Kastrup, død 1841 3/6.

⁸⁾ Se Personalh. Tidsskr. 1905. Baden optræder ikke senere i sagen.

⁹⁾ Gomme Frederik Brandt. 1773—1829.

¹⁰⁾ Rasmus Hansen Langkilde, senere ejer av Biskopstorp. 1744—1820.

¹¹⁾ Antoine Angé, født i Lyon, fik 21/11 1785 borgerskab i København som traktor. 1790—94 var han »billardholder« i Gl. Strand 18.

¹²⁾ Johannes Magnus Nellesmann. 1764—1833.

¹³⁾ Om general Ahlefeldts forbindelse med familien Leth se F. Ahlefeldt-Laurvig: Generalen. III.

¹⁴⁾ Chr Mogensen. 1766—1819 5/10.

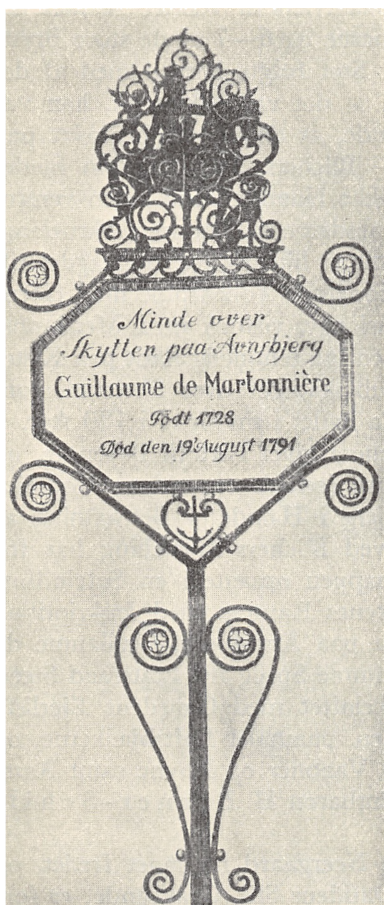
¹⁵⁾ Hans Mossin Lange. 1755—1816.

¹⁶⁾ Dommen findes kun i landsoverrettens stævning til T. i 1814, der ligger blandt hans papirer. Overrettens arkiv indeholder intet om sagen.

¹⁷⁾ Justitsraad Christian Klingberg. 1765—1821.

SKYTTEEN PAA AUNSBJERG
 GUILLAUME DE MARTONNIÈRE — WILHELM JOHANSEN

Af *Hector Boeck*.

Tegning til Monument paa Skyttens Grav paa Vium Kirkegaard af Domarkitekt *Lønborg-Jensen*, bekostet af Godsejer *P. de Neergaard*, Aunsbjerg.

I sit Værk »Steen Blichers Livs Tragedie i Breve og Aktstykker«, II. Bind (1904), Side 134—138, udtaler *Jeppe Aakjær*, at Skytten ser ud til at være en god Dansker, der i Vium Kirkebogs Dødsregister nemlig benævnes som *Wilhelm Johansen*; det franske Navn *Guillaume de Martonniere* nævnes indesteds, ligesaa lidt som *Barnets og Hustruens Død*; hellerikke Kirkebogen i Sjørsløv ved noget om det *Hastværksbryllup* med Skytten og *Mette Kjeldsdatter*, som *Blicher* vil have »bivaanet« der i Kirken. Hvad der kendes til ham, indskrænkes til hans ulykkelige Død, hvorom *Præsten Niels Blicher* (*Steen Blichers Fader*) meddeler saaledes i Vium Sogns Kirkebog for 1791: »Onsdagen den 24. August begravet Skytten *Wilhelm Johansen* fra Aunsbjerg, som fandtes død under sin Hest paa *Colonien Steendalsgaards Mark*, og, som efter *Syns-Forretning* og *Amtmandens Erklæring* blev jordet, da han var fundet den

20de og formodentlig styrtet den 19de — 63 Aar gl.« —
 Saavidt Jeppe Aakjær. En Tildragelse i 1911 kaldte Skyttens
 Navn frem igen.

Den 25. Juli 1911 døde i Vium Gaardejer Jens Chr. Dam
 (f. smstds. 29. Sept. 1876) og skulde begraves paa Kirkegaarden.
 Under Gravens Opkastning 10 m Nordvest for Kirketaarnet stødte
 Graver Niels Steffensen¹ uformodet paa en frisk Fyrretræskiste i
 den stive Lerjord. Kisten stod til venstre og noget skraat for Li-
 nien Øst-Vest og afskar saaledes et Stykke af den venstre Fod-
 ende af Gaardmandens Grav. For at skaffe Plads, huggede Gra-
 veren derfor med en Økse Hul paa Midten af Kisten og bemær-
 kede gennem den fremkomne Aabning en grøn Klædes-Jægeruni-
 form med en Række store Malmknapper paa Kjølens venstre Side
 og 4 mindre, lignende Knapper paa tværs af venstre Ærmes ne-
 derste Del. Han afrev Ærmeknapperne og 6—7 af de store Bryst-
 knapper og stak dem til sig. Lidt Stof fulgte herved med af det
 mørnede Tøj. Han var klar over, at det var »Skytten«, han var
 stødt paa. Man vidste i Folkemunde, at denne var begravet paa
 Kirkegaarden, men ikke hvor. — Blichers Beretning om Stedet
 passer saaledes nøje. — Ved at stikke Haanden ned i den venstre
 Kjølelomme fandtes en drejet Tobaksdaase af Træ med Skruelaag,
 halvt fyldt med gulnet Tobak, samt et lille Fyrtøj, der lagdes til-
 bage. Ved Skyttens Side laa en middelstor Tobakspibe med Horn-
 spids med Knopper og Hesthaarsslange, vistnok med Merskums-
 hoved, som ikke berørtes. Uniformen laa temmelig fladt paa Kiste-
 bunden, som det syntes ganske ubeskadiget over Skelettet, som
 ikke bemærkedes. Skytten havde da hvilet i sin Grav i 120 Aar.

Knapperne havde Graveren senere givet bort til Bekendte, og
 en Dag i 1925 kom en af de store (senere en anden) Godsejer
 P. de Neergaard paa Aunsbjerg i Hænde. I Betragtning af
 den historiske Interesse, Skytten ved Blichers Fortælling har for
 Herregaarden, lod Godsejeren Knappen opsætte i en Sølvindfat-
 ning paa den ene af Spisestuedørenes Ramme med Inskription:
 »En Uniformsknap tilhørt Skytten paa Aunsbjerg, Guillaume de
 Martonnière«. Her taler den sit stumme Sprog fra Etatsraad Steen
 de Steensens Tid under Egebjælkeloftet med Gaardens Ejerliste
 fra det 13. Aarhundrede til Nutiden, paamalet Loftsbjælkerne, og
 indeholdende Ejernes med Koners Vaabner og Navne samt Aars-
 tal for Ejertiden, udarbejdet af Lensbaron H. Berner-Schil-
 den-Holsten.

Skyttens Grav har Godsjer de Neergaard nu faaet fredet, og
 ved den opsættes en Gravtavle i Datidens Stil. Gravfundet er for-
 længst rygtedes, og Turister eftersøger Graven.

¹ Dennes Beretning 11. Juli 1933 til Forf.

Efter Blichers Fortælling var Skytten af Etatsraad de Steensen sendt til Alheden for at skyde Urfugle. Da han denne Dag og den følgende ikke var vendt tilbage, og da han anden Dags Aften og følgende Formiddag forgæves var eftersøgt af et Par udsendte Folk, var Etatsraaden urolig herover selv redet ud med Forvalteren og to Skovfogeder. Undervejs hørtes i Retning af Stendalsgaard, der som nu dengang var Skovridergaard, en Hunds ynkelige Tuden. Ved at ride efter Lyden i Retning af det stærkt kuperede Terrain Vest for Skovridergaarden, hvor der til Nyplantninger var gravet Huller, fandtes Skytten liggende »foran« Hesten, begge døde, Hesten med Saar i Bringen, Hunden ved Skyttens Side. Skyttens Lig lugtede allerede stærkt i den varme Augustdag, og Bønderne vægrede sig ved at lægge Skytten i den fremskaffede Kiste, frygtagtige for den haarde Franskmand. Steensen lagde da selv sin gamle tro Tjener i Kisten, og denne kørtes til Vium Kirkegaard og nedsattes i aaben Grav, da Steensen fastholdt, at Skytten var faldet for en Krybskyttes Skud, der havde ramt Hesten. I fire Dage stod Kisten her, indtil Begravelsen besluttedes af Myndighederne.² Hesten jordedes paa Toften ved Aunsbjerg. Den udmattede, trofaste Hund Vagtel slæbte sig ud til Graven og døde her uden at have taget Næring til sig. Forgæves søgte Blichers Fader at trøste Skyttens Enke, der om Aftnerne sad ved Kirketaarnets Fod med sin Sorg, og døde inden en Maaned efter, som Blicher fortæller.

Om Skytten har Blicher iøvrigt fortalt, at han, den unge Franskmand, efter en Duel fulgte General F r. v. N u m s e n, Randers-Dragonernes senere Chef, under dennes Deltagelse paa franskøstrigsk Side i Syvaarskrigen og kom med denne til Danmark. Derefter var han i Tjeneste hos den strenge Landsdommer F r. d e S c h i n k e l paa Hald, fra hvem han kom til dennes Svoger, den milde Etatsraad S t e e n d e S t e e n s e n paa Aunsbjerg. I den sidste Periode indtræffer Mordet paa den unge Pige fra Tem ved Silkeborgskovene, hvortil Aunsbjerg Gods dengang strakte sig mod Syd, Skyttens hastige Giftermaal med den unge Stuepige paa Aunsbjerg, M e t t e K j e l d s d a t t e r, og kort efter hans tragiske Død.

Den 24 aarige Rytterofficer Numsen havde efter Marchal S o u b i e s e s Rapport udmærket sig ved Münster i 1761. To Aar senere er han ansat som Generaladjutant hos General S a i n t G e r m a i n, der førte den danske Hær 1762 under Felittoget i Mecklenburg mod Russerne, 1763 blev han Oberstløjtnant ved Slesvigske Kyrasserregiment og først i September 1771 tiltræder

² Foged-Protokol for 1791 og tidligere Aar mangler i Landsarkivet i Viborg, hvorfor intet vides om Synsforretningen.

han i Fredericia som Chef for Jydske Rytterregiment, der Aaret efter forlagdes til Randers. Skytten er da 44 Aar og kan endnu som hvervet Soldat have tjent ved Regimentet. Men sættes hans Tjeneste hos Numsen i Frankrig til at begynde ved Aar 1760, er han da allerede 32 Aar gammel. Navnet de Martonnière kendes ikke i de franske Adelsleksika, og man begynder at hælde til den Anskuelse, at Skytten har fulgt Numsen som dansk Rytter eller Officerstjener.

Et Ønske om at finde Skytten under sit franske Navn i Folketællingen af 1769 maa opgives, da dennes Lister er tilintetgjort. Men Folketællingen 1787 hjælper; dog her træffer vi ham i Elsborg Sogn i Lysgaard Herred under det danske Navn Wilhelm Johansen, Madfader, 58 Aar gl., Husmand og Skytte under Aunsbjerg; Hustruen hedder Ingeborg Andersdatter, er 34 Aar gl., begge er i første Ægteskab, og der anføres her tre Døtre, Anne Cathrine (uden Efternavn) 14 Aar, Karen Wilhelmsdatter 9 Aar gl., og Ane Wilhelmsdatter 6 Aar gl., for de to sidstes Vedkommende med Bemærkning om, avlet i første Ægteskab. Den ældste Datter er da født omkring 1773, og Skyttens Hustru er saaledes ikke Mette Kjeldsdatter. Denne er Skovfogden paa Tejlgaarden ved Aunsbjerg Kjeld Nielsen³ yngste Datter og da kun 5 Aar gl. Hermed forsvinder Blichers Beretning om Skyttens hastige Bryllup med hende ud af Verden.

En Eftersøgning af Skyttens Dødsboskifte⁴ giver som Resultat hans hele Familie i Husmandsstedet i Elsborg. Her udførtes 19. Sept. 1791 lovlig Skifteforretning efter »Wilhelm Johansen |: som den 20de August sidde ved ulykkelig Hændelse, af et Bæst han var udredet paa i Herskabets Tjeneste, hvor han var, der faldt paa Hesten og begge tilsatte Livet :| og bemeldte efterladte Enke Ingeborg Andreasdatter, samt deres i Ægteskabet sammen avlede Børn, som ere: a) Een Datter Anne Chatrine 18 Aar, b) Een Søn Andreas 16 Aar, c) Johannes 14 Aar, d) Een Datter Karen 12 Aar, e) Een dito Anne 10 Aar, f) Een dito Christiane 8 Aar, og g) Een Søn Joseph 3 Aar gl.« Hans efterladte Hustru er fremdeles Ingeborg Andreasdatter, og der er ialt 7 Børn. Boet er fattigt. Hele Beholdningen opgøres til 21 Rd. 4 Mrk. 13 Sk., hvorimod findes Hæfte til Mølleren Jens Fogh i Højbjerg paa leveret Korn 8 Rd., til Niels Nielsen af Elsborg til Penge til Korn og anden nødvendige Ting, hun

³ Skovfogdens yngste Søn hedder Steen, opkaldt efter Etatsraaden, ligesom Datteren Mette er opkaldt efter Etatsraadinden. Den ældste Søns Navn er endnu bevaret ved den store Mergelgrav paa Aunsbjerg som »Jens Kjeldsens Grav«.

⁴ Skifteprot. for Aunsbjerg Gods 1784—1803, S. 60 (Landsark. i Viborg).

behøvede, 8 Rd. 1 Mrk. 2 Sk., til Mads Nielsen af Elsborg, som havde laant hende til Korn og Bistader 4 Rd., samt til Hr. Kloch af Elsborg for Skoleløn 1 Mrk., ialt 20 Rd. 2 Mrk. 2 Sk. Naar her til lægges Skifteomkostningerne 1 Rd. 3 Mrk., er Boet insolvent med 5 Skilling, der eftergaves Enken. De vigtigste Ejendele i Boet, foruden Fyrretræsbord med Krydsfod og 4 Stole, er et gammelt Ege-Skab, en Fyrtøjsbakke, en gl. Lysbakke, en Bilægger-Kakkellovn, et Klok-Viserværk, en gl. Ege-Halvkiste, en Ege-Dragekiste med Fyrretræsskuffer, en gl. Bøsse med Messingbeslag, afdødes Gangklæder, en grøn Klædes Kjole og Vest, et Par Manchester-Bukser, endvidere en sorthjelmet Ko og 2 gamle Bistader. Skyttens Jagtrekvisiter har været anbragt i hans Kammer paa Aunsbjerg.

Skyttens Enke var da 49 Aar gammel. Hendes snarlige Død, hvorom Blicher beretter, findes hverken i Sjørslev, Vium, Elsborg eller Højbjerg Kirkebøgers Dødsregistre. Hun maa da søges andetsteds. I Lægdsrullen for Silkeborg Amt for 1790 for Elsborg Sogn⁶ benævnes Skytten som »Wilhelm Skjøtte«, der var hans daglige Navn. Hans to Sønner, Joseph Wilhelmsen (2 Aar) og Johannes Wilhelmsen (11 Aar), begge af Elsborg, er indrulleret her, den yngste først. Skyttens ældste Søn er efter Skik ikke indrulleret. I Rullen for 1792 sammesteds er der til de to Sønner tilført Bemærkning om Indførsel i Skanderborg Amt efter Amtmandens Foranstaltning, og i Rullen dør for 1793 ses de flyttet til Rye, ankommet fra Elsborg Sogn med Moderen Ingeborg Andreasdatter. Deres Fødested angives her som Palstrup (Herregaarden). Dennes Hovedkirke er Højbjerg med Anneks Elsborg. Moderen er altsaa flyttet til Rye (Gammel Rye), hvor hun formodentlig er hjemmehørende. I Lægdsrullen for Aarhus Amt 1795 er den ældste af disse Sønner flyttet fra Rye til det nærliggende Venge Sogn og ude at tjene som 16 aarig. Endnu nævnes hans Moder her, og Blichers Fortælling om hendes snartpaafølgende Død efter Mandens stemmer saaledes ikke. Hendes Giftermaal med Skytten maa efter det ældste Barns Fødsel ansættes til 1772. Dette bekræfter ogsaa Rye Kirkebog. Her anfører Præsten: »16de trin. [⁴/₁₀] trolovet Wilhelm Johansen af Rye og Ingeborg Andreasdatter i Løgager. Forlovernes Navne: Joen Joensen Skomager og Rhode i Rye.« Og kort efter i 1772: »³¹/₁₀ copulerede jeg Wilhelm Johansen og Ingeborg Andreasdatter i Rye.« —

Her hører altsaa Blichers Udsagn om det hastige Bryllup hjemme. Pigen er kun 19 Aar, Skytten 44. Hun tjener muligvis da paa Aunsbjerg. Hun hører hjemme i Smaagaardene i Løgager, op til

⁶ Lægds Register for Dronningborg, Mariager, Silkeborg Amt 1789 og 1790 (Rigsark.).

Silkeborgskovenes vestlige Udløber, 1 Mil Nordvest for Tem og godt 2 fra Rye. Hendes Slægt har Natmandsblod i Aarene,⁶ formodentlig Efterkommere af forældreløse Soldaterbørn. I Løgager trolovede Præsten hende i Hjemmet faa Uger før Vielsen i Rye Kirke til Wilhelm Johansen af Rye — og hermed er Franskmanden borte. Skytten maa forstaas som født i Rye, maaske som Søn af en fransk Emigrant-Soldat. Da Kirkebogen for Rye Sogn først begynder 1762, kan Daaben ikke findes. Sandsynligvis hører han ogsaa til Natmandsslægt, selv om Blichers Beskrivelse af hans Ydre passer til en Franskmands. Han er født omkring 1728, paa en Tid, hvor adskillige Fransk mænd under den Store nordiske Krig var hvervede Soldater ved danske Regimentter.

Skyttens Tilstedekomst paa Aunsbjerg kan tidligst fastslaaes til 1782, da hans Datter Anna døbttes 4. trin. i Højbjerg Kirke, hvor senere de yngre Børn ogsaa døbttes. Tidspunktet passer med Blichers Fortælling. Hans Ophold paa Hald hos Schinkel kan ikke konstateres, men kan være rigtig. Efter Kirkebogen for Finderup, der begynder først 1777, er ingen af de ældre Børn døbt her. Dette udelukker dog ikke Muligheden for et kortvarigt Ophold hos »den gale Schinkel paa Hald«. Sandsynligvis har Skytten været Rytter under Numsen ved Slesvigske Kyrasserregiment, der fra 1763 havde Garnison i Randers, Aarhus og Horsens. 1734 havde Regimentet været ved Rhinen paa tysk Side mod Fransk mændene. Skyttens Fader kan da muligvis have tjent her. Har Skytten staaet ved Regimentet,⁷ er de ældste Børn fødte ved dette, men herimod taler det, at han ved sin Vielse ikke benævnes ved militær Stilling. Dog kan han paa dette Tidspunkt have været afskediget fra Regimentet.

Tilbage bliver da at undersøge den omtalte Mordsag, og om Skyttens Herkomst nævnes under denne i Justitsprotokollen. Mordet har fundet Sted, men allerede i 1786. I Justitsprotokol for Tyrstinge-Vrads Herreder Aar 1786—87, Blad 321 C, nævnes kun »Skytten paa Aunsbjerg, Wilhelm Johansen«, indkaldt 31. Januar 1787 til Forhør, uden anden Oplysning om ham. Sagen omhandler, at Søren Pedersen af Tem Sogn myrdede Maren Torbensdatter sammesteds, som han havde besvangret og nu vilde skaffe bort for at kunne gifte sig med en anden. Han blev halshugget. — Her passer altsaa Blichers Fortælling for saa vidt, hvad angaar Sagen, ikke paa Aar eller hvad angaar den unge Mette Kjeldsdatter, hvem Blicher omtaler som den, Morderen ogsaa havde be-

⁶ Meddelt af Arkivregistrator O. M. Hofman-Bang (Viborg).

⁷ Der findes ingen Lægdsruller i Rigsarkivet før 1789, ejheller Ruller eller tilstrækkelige Stambøger i Hærens Arkiv, hvorfor Konstatning af en militær Tjeneste udelukkes.

svangret og ønskede sig, men som Skytten ædelmodigt paatog sig Skylden for og ægtede.

Skytten er saaledes *Wilhelm Johansen af Rye*. Om *Guillaume de Martonnière* maa siges efter Jurisprudensen: *Quod non in actis, non in mundo*. Franskmanden eksisterer derfor ikke, Navnet har Blicher tildiget Skytten.

N. F. B. SEHESTED TIL BROHOLM SOM ARKÆOLOG

Af *Poul Møller*.

Niels Frederik Bernhard Sehested blev født paa Herregaarden Broholm paa Fyn den 20. Februar 1813. Han var eneste Barn af Godsejer, Løjtnant Anders Sehested og Hustru, Edel Marie, f. Kjær, en Degnedatter fra Landsbyen Marslev ved Odense. Da Løjtnant Sehested døde allerede 1819, blev den lille Fritz, som Drengen sædvanlig kaldtes, knyttet stærkt til sin Moder, som beholdt ham hos sig paa Broholm. Her tilbragte han hele sin Barndom med Undtagelse af et Aarstid (1827—28), i hvilket han var Elev paa Sorø Akademi.¹

Edel Marie Sehested gav sin Søn en fast Opdragelse, der især havde til Formaal at udvikle hans Arbejdslyst og give den en praktisk Retning. Med Naturen blev Drengen tidligt fortrolig, idet hans Moder, fra han var ganske lille, tog ham med paa sine Ture rundt paa Godset. Fru Sehested var en dygtig Godsadministrator, og under hendes Ledelse fik Sønnen en udmærket Uddannelse som Landmand. Allerede som ganske ung førte han Tilsyn med Hovedgaardens Drift, og da han saaledes daglig færdedes i den frugtbare og naturskønne Egn, voksede der en stærk og dyb Kærlighed til Hjemstavnens op i ham. Da indtraf der, kort efter at han var fyldt tyve Aar, en Begivenhed, som henledte hans Opmærksomhed paa Egnens rige Oldtidsminder.

Den 18. April 1833 kom Sehested ind paa en af Broholms Hovmarker for at tilse Pløjningen. Han mærkede da straks, at der maatte være sket noget usædvanligt, for Bønderne var holdt inde med Arbejdet og stod i Smaagrupper og talte sammen. Straks efter fortalte Avlsforvalteren ham, at man ved Pløjningen havde fundet nogle store, gule Ringe, som var blevet sendt hjem til Broholm. Sehested skyndte sig nu hjem, og ved at undersøge Metallens Vægtfylde konstaterede han, at Ringene var af Guld. Han skyndte sig derfor atter ud til Findestedet, hvor man derpaa ved Gravning fandt endnu en Del Guldsager. Da hans Moder kort Tid efter overleverede det rige Fund, i alt 51 Stykker med en samlet Guldverdi af over 7000 Kr., til Bestyreren af Oldnordisk Museum, C. J. Thomsen, var Sehested til Stede, og et dybt Indtryk gjorde det

paa ham at se, med hvilken Glæde Thomsen modtog Fundet til sit Museum.²

Skønt dette store Guldfund, »Broholmfundet«, efterfulgtes af mange mindre, af hvilke adskillige indsendtes til Museet gennem Sehested, saa var han dog i disse Aar for optaget af det praktiske Liv til at kunne faa Tid til et nøjere Studium af de arkæologiske Forhold i sin Fødeegn. Især lagde Landbruget Beslag paa hans Kræfter; bl. a. omdannede han et tidligere Skovareal til Agerland, som blev lagt ind under Gaarden Brændeskov. Da han i Sommeren 1839 giftede sig med en ung Pige af en gammel Embedsmandsfamilie, Charlotte Christine Linde, satte han Bo her; men da hans Moder døde i November samme Aar, flyttede de nygifte til Broholm.

I de følgende Aar udfoldede Sehested en rig Virksomhed som Godsadministrator og deltog desuden med Iver i Tidens Debat om Fæstevæsenet. En kort Tid var han Medlem af Rigsraadets Lands-ting, men større Pris satte han paa sine lokale Tillidshverv som Amsraadsmedlem og som Bestyrelsesmedlem i forskellige fynske Foreninger og Virksomheder. Ogsaa ved Oprettelsen af Landmandsbanken og Livsforsikringsselskabet »Hafnia« var Sehesteds Initiativ virksomt, og allerede i 1848 havde hans Organisationstalent vist sig ved Oprettelsen af Herregaardsskytternes Korps. Til Belysning af hans Interesses Alsidighed skal endnu blot nævnes, at de omfattede saa forskelligartede Emner som Hundeavl og Astro-nomi. Baggrunden for hele denne omfattende Virksomhed var det lykkelige Familieliv, Sehested levede med sin Hustru i deres smukke Hjem paa Broholm. I Ægteskabet fødtes 14 Børn, af hvilke 2 døde i den spæde Alder. Børnenes Opdragelse beskæftigede ham meget; især lagde han Vægt paa at lære dem Sanddruhed og Nøjagtighed, to Egenskaber, der var stærkt udviklet hos ham selv.³

Skønt Sehesteds mange forskellige Interesser lagde stærkt Beslag paa hans Tid og Kræfter, evnede de dog ikke at fortrænge hans Hovedinteresse: Kærligheden til Jorden. Selve det praktiske Landbrugsarbejde havde hele Livet igennem stor Tillokkelse for Sehested; han førte personlig Tilsyn med Arbejdet i Mark og Skov, og paa sine Inspektionsture opdagede han ofte med sin skarpe Iagttagelsesevne Ting, som unddrog sig andres Opmærksomhed. Da han saaledes en Dag i Aaret 1854 passerede en nyanlagt Vej ved Broholm, fik han Øje paa fire mørke Pletter. Lignende mørke Steder havde han ofte før set overskaarne ved nye Grøfter; men tidligere havde han ikke været klar over, hvorfra de stammede. Nu dukkede den Tanke op i ham, at de var Ildsteder. I de følgende Aar saa han dem hvert Aar paa sine Marker, hvor de kom til Syne ved Dræning. De var anbragt i smaa Fordybninger i Jorden, og da Sehested ikke kendte saadanne Ildsteder fra nyere Tider,

mente han, de maatte være Oldtidslevninger, uden at han dog kunde tænke sig, hvortil de var blevet brugt. Undertiden kom der ogsaa Gravurner for Dagens Lys, som Sehested lod bringe til Broholm med deres Indhold af brændte Ben og Oldsager.

Disse Forhold beskæftigede Sehested saa stærkt, at han i Begyndelsen af 1860 meddelte sine Iagttagelser til Arkæologen J. J. A. Worsaae,⁴ med hvem han tidligere havde korresponderet om politiske Emner, og paa det skandinaviske Naturforsker møde i København i Juli Maaned samme Aar foreviste og forklarede Sehested i den etnografiske Sektion nogle Tegninger af Ildsteder, som hermed for første Gang var inddraget i den videnskabelige Diskussion, uden at det dog lykkedes at komme til Klarhed over, hvad de havde været benyttet til.⁵

I de følgende Aar gjordes der en Række nye Oldsagsfund i Omegnen af Broholm, og i samme Grad som Sehesteds Oldsags-samling forøgedes, voksede ogsaa hans Interesse for arkæologiske Spørgsmaal. I Sommeren 1863 ytrede han derfor til Worsaae Ønske om at faa Lov til at deltage i Frederik VII's Udgravninger i Sundeved;⁶ men nogle faa Maaneder senere døde Kongen, og den derpaa følgende ulykkelige Krig tyngede Sehested haardt og lammede hans Arbejdslyst. I 1865 bragte en Vejentreprenør nogle Oldsager til Broholm. De var fundet i en Langdysse paa Gudbjerg Præstegaards Mark, hvorfra man tog Sten til Landevejen. En saadan Ødelæggelse af Dyserne skete ofte ved Vejanlæg, og Sehested kunde med retfærdig Harme omtale Landevejsentreprenørerne som »et Folkefærd, hos hvem der ikke fandtes Skaansomhed mod nogen nok saa prægtig Dysse«.⁷

Imidlertid voksede Oldsagssamlingen paa Broholm i Slutningen af 1860'erne saa stærkt, at Sehested følte Nødvendigheden af at søge Vejledning hos en Fagmand, hvis han skulde have virkelig Fornøjelse af sin Indsamling af Oldsager, og han henvendte sig derfor i Sommeren 1871 til Naturforskeren J a p e t u s S t e e n s t r u p. Den øjeblikkelige Anledning hertil var, at Sehested havde fundet en Del Gravurner i en af sine Marker. Steenstrup gav beredvilligt Sehested Oplysninger om Fremgangsmaaden ved Udgravninger og arkæologisk Undersøgelse af Jordlagene, og især fremhævede han Arkæologen L u d v i g Z i n c k s Udgravninger af Højene ved Kalundborg som mønsterværdige paa Grund af den Omhu og Grundighed, hvormed de var foretaget.⁸

Forbindelsen med Steenstrup fik stor Betydning for Sehested, som af ham modtog stærke Tilskyndelser til at fortsætte Indsamlingen af Oldsager med det Formaal at indrette et Museum paa Broholm. I de følgende Aar besøgte han efter Sehesteds Opfordring et Par Gange Broholm for at se Oldsagssamlingens Vækst og deltage i Gravninger, saaledes f. Eks. i Oktober 1874. Da han

saa Sehesteds stadig voksende Interesse for arkæologiske Problemer og blev klar over Broholmegnens usædvanlige Rigdom paa Oldtidsminder, opfordrede han ham til at gaa systematisk til Værks og til at udgive en Beskrivelse af sine arkæologiske Fund og Iagttagelser.⁹ Sehested greb denne Tanke med Begejstring, og endnu mens Steenstrup var paa Broholm, skrev han til Tegneren R. F. S. M e j b o r g, som havde aftegnet Jordbundslag i Vendsyssel for Steenstrup,¹⁰ og bad ham komme til Broholm for at udføre Illustrationerne til det paatænkte Værk, hvilket Mejborg erklærede sig villig til.¹¹ Omtrent samtidig kom Sehested gennem Arkæologen C. F. H e r b s t¹² i Forbindelse med en ung Magister i Oldtidsvidenskab, H e n r y P e t e r s e n, som lovede at assistere Sehested ved hans arkæologiske Arbejder, saaledes at disse kunde blive udført paa en videnskabeligt forsvarlig Maade.

Det blev aftalt, at Henry Petersen skulde komme til Broholm i Begyndelsen af Januar Maaned 1875 for at bringe Orden i Oldsagsssamlingen. Men ved Nytaarstid fik Sehested Lungebetændelse, hvorfor Besøget maatte opsættes til midt i Maaneden, og da Henry Petersen derpaa den 16. Januar kom til Broholm, var Sehested om Formiddagen blevet meget alvorligt syg af en Hjertelammelse, saa at Henry Petersen maatte rejse hjem uden at have udrettet noget. Sygdommen blev langvarig med flere Tilbagefald, men til sidst sejrede Sehesteds kraftige Konstitution. Den nu 62-aarige Mand var dog blevet stærkt ældet,¹³ og den Opfattelse havde bundfældet sig i hans Sind, at han kun havde faa Aar tilbage at virke i. Denne Tanke om Døden som nær forestaaende er Forudsætningen for hele den rastløse Virksomhed, Sehested udfoldede i de følgende Aar.

Hans Iver efter at faa taget fat viste sig allerede under Sygdommen, idet han de Dage, da han var oven Senge, ordnede en Mængde Stenoldsager for at skaffe sig Overblik over dem. Desuden satte han Henry Petersen i Arbejde med at skaffe Beskrivelser af de Guldfund fra Broholmegnen, der i Tidens Løb var blevet indleveret til Oldnordisk Museum. Først i April Maaned var Sehested saa rask og Vejret saa mildt, at der kunde være Tale om at foretage arkæologiske Undersøgelser i Marken, men paa Grund af Arbejde for Oldnordisk Museum kunde Henry Petersen ikke komme til Broholm før i Slutningen af Maj. Saa længe kunde Sehested imidlertid ikke styre sin Lyst efter at faa begyndt. Allerede sidst i April foretog han sammen med Amtmand E m i l V e d e l, hvis arkæologiske Speciale var Jernaldergrave, nogle Undersøgelser paa en af Broholms Marker, hvor der fandtes en Urnegravnplads fra den ældre Jernalder, Mage til de af Vedel udgravede paa Bornholm.¹⁴

Endelig den 24. Maj kom Henry Petersen til Broholm, og der

toges nu kraftigt fat paa arkæologiske Undersøgelser: Der arbejdedes fra Kl. 9—10 om Morgenen til Kl. 5—6 om Aftenen, kun afbrudt af korte Spisepauser. Aftenerne tilbragtes delvis med at undersøge de Oldsager, Gaardens Folk i Dagens Løb havde indsamlet. For at øge sin Samling hurtigst muligt betalte Sehested nemlig Folkene for de Oldsager, de bragte ham, og da selv Flintaffald betalt stykkevis, løb Præmierne op til anselige Summer.¹⁵ Den saaledes stærkt voksende Samling ønskede Sehested ordnet efter videnskabelige Principper, og han fik derfor Henry Petersen til at bede sin Fader, der var Skoleinspektør i København, men som i sin Fritid dyrkede Arkæologi, om at sende en Fortegnelse over sin Samling for at have et Forbillede at gaa efter.

Forholdet mellem Sehested og Henry Petersen udviklede sig hurtigt, trods den store Aldersforskel, til et varmt Venskab, baseret paa gensidig Beundring og Respekt. Henry Petersen beundrede den ligefrem ungdommelige Begejstring og Energi, hvormed Sehested søgte at sætte sig ind i Arkæologien, og han lærte snart af personlig Erfaring hans Offervilje og Rundhaandethed at kende, naar det gjaldt denne hans Yndlingsbeskæftigelse. Som de fleste af dem, der kom i Berøring med Sehested, frastødtes han vel i Begyndelsen af hans overdrevne Vidtløftighed og Hang til Pedanteri; men hurtigt indsaa han, at disse Egenskaber kunde have deres Værdi ved at fremtræde som videnskabelig Grundighed og Nøjagtighed; og Henry Petersen forstod straks, at Sehesteds reserverede Ydre dækkede over en trofast og varmtførende Sjæl. Sehested paa sin Side kom til at holde af Henry Petersen paa Grund af dennes hjælpsomme og ligevægtige Natur, og han forstod fuldt ud at vurdere hans Overlegenhed i arkæologisk Viden. Gensidigt paavirkede de og lærte af hinanden, og det frugtbare Samarbejde, der i de følgende Aar fandt Sted imellem dem, fik stor Betydning for begges arkæologiske Udvikling.

Henry Petersens Ophold paa Broholm i Sommeren 1875 strakte sig over to Maaneder. Der begyndtes med Udgravning af nogle Bronzealderhøje, hvilket tog næsten hele Juni, og der fortsattes saa i Juli med Undersøgelser paa Jernaldergravpladsen. Her optoges der bl. a. en Gravurne med et Hagekors. Det var første Gang, man i Danmark traf Hagekorset afbildet paa en Urne, og Henry Petersen fik derfor Sehesteds Tilladelse til at omtale det i den Doktor-disputats, han arbejdede paa.¹⁶

Foruden Henry Petersen var ogsaa Mejborg paa Broholm for at deltage i de arkæologiske Undersøgelser, som han skulde beskrive og illustrere. Han var som Oldforsker Autodidakt og manglede videnskabelig Skoling, saa at hans Beskrivelser blev lange og uklare. Heller ikke hans Tegninger var tilfredsstillende, og Henry Petersen fik derfor Sehested til at lade en Del af Illustrationerne til sin Bog

udføre af Tegneren og Arkæologen M a g n u s P e t e r s e n, der var kendt for sin Nøjagtighed. Da det undertiden var nødvendigt at lade foretage Planteundersøgelser, fik Sehested Botanikeren E m i l R o s t r u p, som var Lærer ved det nærliggende Skaarup Seminarium, til at paatage sig disse, ligesom han lejlighedsvis fik bestemt Dyreben af Japetus Steenstrup.

I den Tid Henry Petersen var paa Broholm, arbejdedes der ivrigt med Arkæologien, og trods den nys overstaaede Sygdom trættes Sehested ikke, men var tværtimod i usædvanlig godt Humør. Fælles for Sehested og Henry Petersen var en vis barnlig Umiddelbarhed, som hurtigt medførte, at de behandlede hinanden som gamle Bekendte. Under Udgravningerne indtoges Frokosten ofte i det Grønne, og Stemningen var da altid munter. Det var derfor kun ugerne, at Sehested i Begyndelsen af August gav Slip paa Henry Petersen, som skulde foretage Undersøgelser paa Langeland for Oldnordisk Museum.

Jo mere Sehested beskæftigede sig med Oldsagerne, des mere kom det til at staa ham klart, hvor spredt og tynd hans arkæologiske Viden var, og han gennemgik derfor paany sin Samling i Efteraaret 1875, hvorpaa han efter Henry Petersens Opfordring aflagde Besøg paa Oldnordisk Museum for at sætte sig ind i den større Sammenhæng, i hvilken hans egen Samling maatte ses. Dette gav ham vel noget mere Sikkerhed og Overblik, men han var dog fuldstændig klar over sin Begrænsning og satte derfor som Formaalet med sit Værk kun at fremlægge et paalideligt Materiale, som det saa blev Videnskabsmændenes Sag at benytte.

I Foraaret 1876 kom Henry Petersen atter til Broholm, hvor han ledede Udgravningerne fra Midten af April til Slutningen af Maj. Han udnævntes straks af Sehested til »Despot«, og under hans Regimente indtraadte der en vild Forvirring i den ellers saa ordentlige Husførelse. Spisetiderne suspenderedes, og Maaltiderne indtoges, naar Undersøgelserne tillod en Standsning i Arbejdet. Havestuens nyferniserede Gulv fyldtes med Stenredskaber og Lerkar; et Gæsteværelse benyttedes paa samme Maade, og i Dagligstuen foretoges der jævnlig Urneundersøgelser. Men Sehested var i ypperligt Humør, og hans Hustrus Bebrejdelser var milde, fordi hun ikke i lang Tid havde set ham saa rask og glad.¹⁷

Undersøgelserne paa Urnegravpladsen fra den ældre Jernalder, der var paabegyndt Aaret før, fortsattes, og desuden gravedes der paa en anden Mark, hvor der fandtes en lignende Gravplads. For at faa Overblik over Gravpladsernes Udstrækning bad Henry Petersen om Tilladelse til at grave paa Kryds og tværs; men dette vilde Sehested ikke gaa med til: Han følte sine »Gravran« næsten som Forbrydelser.¹⁸ I dette Foraar opholdt ogsaa Tegneren A. P. M a d s e n sig paa Broholm, anbefalet til Sehested af Henry Peter-

sen. Med sit hurtige og sikre Tegnentalent afbildede han Urnerne, som de fandtes paa Marken. Mejborg, der saaledes var sat til Side som Tegner, kastede sig med større Iver end Held over Ordningen af Oldsagerne. Trods sin mangelfulde arkæologiske Uddannelse kritiserede han skarpt Henry Petersens Ordningemetoder, og Sehested, der satte stor Pris paa Mejborgs utrættelige Ihærdighed og ganske sikkert ogsaa søgende Aand, var undertiden tilbøjelig til at give ham Medhold.

Men lykkeligvis fik Henry Petersen i Sehesteds Sekretær, en ung Seminarist ved Navn Thodberg, en virksom Forbunds-fælle, som med Held forsvarede hans Synspunkter, naar han ikke selv var til Stede. Thodberg fik stor Betydning for Sehesteds arkæologiske Virksomhed, som han, skønt ikke fagkyndig, omfattede med levende Interesse. Især var han paa Vagt over for den Tilbøjelighed til overdreven Vidtløftighed, hvori Sehested bestyrkedes af Mejborg, og med stor Smidighed lykkedes det ham at fremme Arbejdet med Manuskriptet til Sehesteds Bog. Det er sandsynligt, at Udgivelsen af denne vilde være blevet væsentligt forhalet, hvis ikke Thodberg Gang paa Gang havde faaet sat Fart i Arbejdet, naar det truede med at køre fast.¹⁹

I Sommeren 1876 var Sehested Gæst hos Godsejer Rosenørn-Teilmann paa Nørholm ved Varde, hvor han iagttog den da uddøende Jydepotteindustri. Ved at se den Maade, hvorpaa Pottebrændingen foregik over Ildsteder, som var anbragt i Fordybninger i Jorden, fik han den Idé, at de Ildsteder af samme Type, som han i 1860 havde omtalt paa Naturforsker mødet, og som han senere havde antaget for Arner i lette Bygninger,²⁰ stammede fra Lerkarbrænding i Oldtiden.

Arbejdet med Manuskriptet skred rask fremad i Sommerens Løb, og samtidig arbejdede baade Magnus Petersen og A. P. Madsen paa Plancherne til Værket. Men trods det meget Arbejde var det dog vanskeligt at faa Manuskriptet gjort færdigt til Trykning, bl. a. fordi der til Stadighed gjordes nye interessante Fund, som det blev besluttet at tage med. Oprindeligt havde Sehested tænkt sig, at han kunde bringe den færdige Bog med sig til Buda-Pest, hvor han i September 1876 vilde deltage i den arkæologiske Kongres; men denne Plan maatte opgives. Henry Petersen tilskyndede da Sehested til i Stedet at tage nogle af Plancherne med, hvilket han mente vilde være god Reklame for hans kommende Værk.²¹ Kort Tid før Afrejsen indbød Sehested Henry Petersen til at deltage i Udenlandsrejsen som sin Gæst. Henry Petersen, der paa dette Tidspunkt foretog Undersøgelser paa Langeland for Museet, kunde imidlertid ikke afbryde disse og maatte derfor afslaa at modtage Tilbudet.²² Paa Rejsen, som varede en Maanedstid, var Sehested ledsaget af sin ældste Søn, Hannibal, Hjemturen lagdes

over Wien, Salzburg, München, Würzburg, Mainz og Cölln, hvor Fader og Søn aflagde flittige Besøg i Museerne.²³

Efter sin Hjemkomst i Slutningen af September tog Sehested fat paa den sidste Gennemgang af Manuskriptet; men ud paa Efteraaret optoges han i saa høj Grad af Jagt og Gæster, at han fik meget lidt Tid tilovers til arkæologisk Virksomhed, og Arbejdet skred derfor kun langsomt fremad. Først i Februar 1877 var Manuskriptet endelig færdigt til Trykning. Denne paabegyndtes imidlertid ikke straks, bl. a. fordi Papiret, som skulde være af en særlig fin Kvalitet, først maatte importeres fra Leipzig. Nu, da hans Værk nærmede sig sin Fuldendelse, var han meget ivrig efter at faa det frem for Offentligheden. »Paa en Maade lever jeg for Tiden kun for at se Værket færdigt«, skrev han til Thodberg;²⁴ og han bestemte, at denne og Henry Petersen som hans to nærmeste Medarbejdere skulde fuldføre Udgivelsen, hvis han døde forinden.²⁵

Omtrent samtidig med at Bogen i Foraaret 1877 gik i Trykken, begyndte Sehested at beskæftige sig med Planer om at opføre en særlig Museumsbygning til sin Samling. Som Byggeplads ud søgte han et passende Sted i Broholms Have ud til Voldgraven, og Opførelsen paabegyndtes i Sommerens Løb. Med sin praktiske Sans gav han Bygningen en ejendommelig Form med tre Fløje, hvilket gav meget stor Vægplads; og for at faa gode Belysningsforhold bestemte han sig til at lade den midterste Del af Bygningen overdække med et Glastag.

Ved Siden heraf fortsattes de arkæologiske Undersøgelser, og der gjordes flere interessante Fund; saaledes blev der paa Langaa Mark, ca. 5 km fra Broholm, optaget en stor Jernkedel, hvori der fandtes en Mængde mærkelige Genstande af Jern og Bronze, hvilke Henry Petersen straks tydede som Beslag fra en Oldtidsvogn.²⁶ Denne Teori vakte dog stor Skepsis hos Arkæologerne, f. Eks. hos Engelhardt, der i Juni Maaned var Gæst paa Broholm. Men Henry Petersen fik faa Aar senere sin Teori bekræftet ved de to berømte Vognfund i Dejbjerg Mose ved Ringkøbing, som han optog i Somrene 1881 og 1883.

Kedelfundet paa Langaa Mark gav Anledning til, at man her fandt en ny Jernaldergravplads, som straks blev undersøgt. Skønt Sehesteds Værk nu var under Trykning, besluttedes det dog at medtage dette og flere andre Fund fra Sommeren 1877.

I Oktober Maaned dette Aar realiserede Sehested en længe næret Plan, idet han sammen med Henry Petersen opholdt sig paa sin jyske Besiddelse, Addit, Syd for Salten Langsø, hvor der foretoges forskellige Undersøgelser, bl. a. af nogle mærkelige Stenlægninger, som Henry Petersen mente stammede fra en Oldtidsbo-plads.²⁷ Efter sin Hjemkomst fra Addit kunde Sehested tage fat

paa Opstillingen af Oldsagerne i den nu færdige Museumsbygning, hvilket Arbejde han selv ledede.

Med Trykningen af Værket var man i Slutningen af Aaret naaet omtrent til Ende, saaledes at der kun manglede et fransk Resumé, som var nødvendigt af Hensyn til udenlandske Forskere. Oprindeligt havde Henry Petersen udarbejdet et dansk Udkast hertil, men han havde stillet sig saa frit over for den Tekst, han skulde resumere, at det nærmest havde faaet Karakteren af en helt ny Afhandling. Utilfreds hermed fulgte Sehested et Forslag, som Sekretæren Thodberg havde fremsat, og som gik ud paa at udarbejde Resumeet i nøje Tilknytning til Teksten, for en stor Del citerende denne ordret.²⁸ Dette Resumé blev nu oversat til Fransk af to af Sehesteds Døtre, Thyr a og Hilda, og derpaa kunde Bogen trykkes færdig i de første Maaneder af 1878.

Sehesteds Værk udkom saa endelig i Marts Maaned 1878 under Titlen »Fortidsminder og Oldsager fra Egnen om Broholm«, og paa et Møde i Oldskriftselskabet fremlagde han selv sit Værk for Arkæologerne. Disse var ikke alene imponerede af Bogens usædvanlig fornemme Udstyrelse, men maatte tillige erkende, at Sehested havde naaet sit Maal: at give en nøjagtig og detailleret Beskrivelse af sin Hjemstavns antikvariske Minder. Over for en Indvending, som Worsaae lejlighedsvis fremsatte til Henry Petersen, gaaende ud paa, at saadanne objektive Udgravningsberetninger vilde kede Læserne, fremhævede Henry Petersen, at de var nødvendige for at give Arkæologerne et fast empirisk Grundlag at arbejde paa, og han sammenlignede dem træffende med Aktstykkksamlinger. Efter Henry Petersens Mening burde »Fortidsminder og Oldsager« være Begyndelsen til et »arkæologisk Diplomatarium«, som maatte udgives saa hurtigt som muligt, da Tusinder af Oldtidsgrave sløjfedes hvert Aar.²⁹ Anmelderne³⁰ modtog alle Sehesteds Bog med Anerkendelse og fremhævede netop den objektive Beskrivelse som en af Værkets vigtigste Fortjenester.

Imidlertid var Samlingen paa Broholm i Vinterens Løb blevet opstillet i Museet. Langs Væggene var anbragt Reoler, som fra Loft til Gulv var fyldt med Stensager, i den ene Fløj fra Addit, i de to andre fra Broholm. I Fløjen lige for Indgangsdøren opstilledes et stort Elsdyrskellet, som i 1874 var fundet paa Gudme Mark, og som Sehested havde ladet restaurere i København under Steenstrups Tilsyn. I de to andre Fløje stod Montrer med samlede Fund, hvoriblandt ogsaa fandtes Facsimiler i forgyldt Messing af alle Guldfundene fra Broholmegnen. Midt i Rummet hævede sig en Pyramide med Hylde, hvorpaa samtlige Gravpladsurner fik deres Plads, og under dem anbragtes Montrer med de i Urnerne fundne Sager. Trods sin Størrelse, — den var i Aarenes Løb vokset

til over 10.000 Stykker —, var Samlingen opstillet paa en praktisk og overskuelig Maade.

Anden Paaskedag 1878 aabnedes Broholm Museum for Of-fentligheden, og ikke mindre end 443 Personer efterkom den Indbydelse til at aflægge det Besøg, som Sehested havde ladet udsende gennem Godskontoret.³¹

Den egentlige Indvielse fandt dog først Sted i Midten af Maj ved en »arkæologisk Kongres«, hvori deltog Worsaae og Engelhardt samt Amtmand Vedel og den svenske Arkæolog Oscar Montelius — foruden naturligvis Henry Petersen. Gæsterne kom Mandag den 13. Maj, og efter Middagen præsenteredes Museet, hvor det især var Jernalderfundene, der beskæftigede dem. Sehesteds Hovedinteresse var derimod Stenalderen, og han havde en Trumf i Baghaanden, som han haabede skulde give Gæsterne større Respekt for denne Periode: Efter Besøget i Museet førte han dem ud paa en lille Ø i Voldgraven, »Bremerholm«, som var forbundet med Haven ved en Bro. Her ude fandt de til deres store Overraskelse en halv Snes Mand i fuldt Arbejde med Flintværktøj: Der kløvedes og overhuggedes Stammer, der høvledes med flade Kiler, der lavedes Træsko, Spydskafter osv. — alt med en Lethed, der var saa meget mere forbavsende, som Redskaberne først et Par Timer i Forvejen var kommet i Arbejdernes Hænder. Redskaberne var blevet skæftet, men benyttedes ellers i den Tilstand, hvori de var fundet, uden fornyet Slibning. Arbejdet tog meget lidt paa Æggene; en Granstamme med et Tværmaal paa ca. 20 cm overhuggedes med en Flintøkse i Løbet af 13 Minutter, uden at Æggen fik noget Skaar. Det viste sig, at de Kiler, der kun var tilhugne, bed langt daarligere end de slebne.

Den følgende Dag, om Tirsdagen, gravede Sehesteds Gæster under Henry Petersens Ledelse paa den største af Jernaldergravpladserne, hvor man i Forvejen havde afmærket 65 Urnegrave, som stod parate til nærmere Undersøgelse. Efter nogle Timers Arbejde indtoges Frokosten i det Grønne, og »saa atter paa Potterne«, som Henry Petersen sagde. Ogsaa Onsdag Formiddag arbejdedes der paa Gravpladsen. Efter Frokost foretoges der en Køretur gennem Egnen, paa hvilken Sehested viste Gæsterne Dysser og Høje og andre Oldtidsminder. Torsdag Middag opløstes »Kongressen«, hvis Deltagere rejste hver til sit, fulde af Lovord over, hvad de havde set.³²

I det hele taget høstede Sehested megen Anerkendelse af sin arkæologiske Virksomhed. Allerede paa Christian IX's Fødselsdag, den 8. April, var han blevet udnævnt til Kammerherre, i Anledning af sin Bog, som Majestæten udtrykkelig udtalte.³³ Især var Sehested dog glad for de rosende Anmeldelser, »Fortidsminder og Oldsager« fik; og selv om Bogen paa Grund af sin høje Pris ikke

blev nogen Salgssukces, saa slog den dog hans Navn som Oldforsker fast baade her hjemme og i Udlandet, og adskillige Arkæologer skrev til ham om Enkeltheder i Værket.³⁴ Ogsaa sit Museum fik Sehested stor Glæde af; han gav Offentligheden Adgang og foreviste ofte selv Sagerne. Publikum fulgte i stor Udstrækning hans Indbydelse, og i de fire Aar, han havde tilbage at leve i, besøgte Museet af mange Hundrede Mennesker.³⁵

Umiddelbart efter »Kongressen« paa Broholm rejste Henry Petersen og Thodberg til Addit for at grave her, og i Begyndelsen af Juni indtraf Sehested og deltog en Ugestid i Undersøgelserne, som fortsattes til Midten af Juni. Ogsaa ved Broholm foretoges der i Sommerens Løb en Del Udgravninger, og Museet fik en betydelig Tilvækst, særlig af Stensager, ved hvis Ordning og Opstilling Mejborg var behjælpelig. Desuden beskæftigede Sehested sig med Planer om en mere systematisk Fortsættelse af de halvt improviserede Forsøg med Stenredskaber, som var blevet udført paa »Kongressen«. Efter Hjemkomsten til København havde Worsaae udtalt til Herbst, at det vel var forbavsende at se, hvad man kunde udrette med Flint, men med Bronze kunde det gøres langt hurtigere og bedre.³⁶ Sehested derimod mente, at Arkæologerne undervurderede Stenredskabernes Anvendelighed, og han besluttede ved praktiske Forsøg at komme til Klarhed over dette for Forstaaelsen af Oldtidsfolkernes Levevis saa vigtige Spørgsmaal.

I Efteraaret 1878 fattede Sehested da en Plan, som paa en anskuelig Maade skulde vise, hvad Oldtidens Mennesker formaaede at udrette med deres Stenredskaber: Han vilde — udelukkende ved Hjælp af saadanne — lade opføre et Hus af Træ, Mage til de Bjælkehytter, man i vore Dage bygger i Norge og Svejts. Han vilde gerne begynde paa Arbejdet, inden Dagene blev for korte, hvorfor han valgte en Plads til Huset paa »Bremerholm«, tæt ved Museet, og lod Mejborg udarbejde nogle Bygningstegninger.³⁷ Imidlertid viste det sig, at Opførelsen maatte udskydes til det følgende Aar, da Træerne kun lader sig afbarke i Forsommeren. Men ivrig som Sehested var efter at tage fat, foretog han med det samme en foreløbig Prøve med Stenredskabers Anvendelse paa Træer med Bark. Gennem Henry Petersen fik han af Oldnordisk Museum overladt nogle defekte Stenredskaber, som han lod slibe efter Metoder, han selv gennem talrige Forsøg udfandt som de mest hensigtsmæssige, naar man kun maatte bruge Oldtidens Hjelpe-midler til Slibningen.

Endelig kom saa i Slutningen af Juni 1879 det Tidspunkt, da Arbejdet paa Blokhuset kunde tage sin Begyndelse. For saa nøjagtigt som muligt at konstatere Stenredskabernes Brugbarhed blev det besluttet at føre Protokol over Arbejdstiden og over Arbejdets Virkning paa Redskaberne. Den 26. Juni begav Sehested sig ud i

en af Broholms Skove sammen med en Snedkersvend og en Tømersvend samt to Skovhuggere foruden en Del Tilskuere fra Broholm. Af Værktøj medbragtes kun Stenredskaber, som i Forvejen var blevet slebet og skæftet. Ankommet til Skoven tog de to Svende fat paa Fældningen af hver sin Gran, ca. 20 cm tyk. Det første Træ blev fældet i Løbet af 8 Minutter, og et Øjeblik efter faldt det andet. Begejstringen over dette overraskende gode Resultat var saa stor, at Sehested og flere af de andre Tilskuere gav sig til at fælde hver sit Træ.

I Løbet af to Dage fældedes der i alt 63 Graner, uden at de Økser af lys Flint, som anvendtes til Arbejdet, blev beskadiget eller behøvede at hvæsses. Efterhaanden som Træerne fældedes, blev de afknastede af de to Skovhuggere, der i alt afhuggede over 6000 Grene. Den 5. Juli fældedes der paany Træer, denne Gang 60 unge Graner, ca. 10 cm tykke; Arbejdet udførtes af 1 Mand i 5 Timer. Derpaa kørtes Træerne til Tømmerpladsen ved Broholm, hvor Tilhugningen af Tømmeret begyndte samme Dag og fortsattes under Sehesteds personlige Tilsyn til den 14. August. Herfra førtes Tømmeret saa ud paa »Bremerholm«, hvor Bygningen rejstes uden Benyttelse af Søm eller andre Bindemidler af Metal. Man udregnede paa Grundlag af den førte Protokol, at hele Arbejdet med Fældning af Træerne, Tilhugning af Tømmeret og Opførelse af Huset vilde have kunnet udføres af 1 Mand i ca. 80 Dage à 10 Arbejdstimer, og Sehested havde saaledes bevist, at Oldtidens Mennesker havde været i Stand til at bygge sig gode Boliger med deres Stenredskaber.³⁸ C. F. Herbst og Skoleinspektør Petersen, Henry Petersens Fader, som var Gæster paa Broholm, mens Arbejdet stod paa, var meget imponerede af Stenredskabernes Brugbarhed.

Et andet Arbejde, der beskæftigede Sehesteds Tanker meget, var en Afhandling om Jydepotteindustrien, som han havde lovet Geografen E d v a r d E r s l e v at skrive til Geografisk Tidsskrift. I den Anledning indsamlede Thodberg Oplysninger om Pottebrændingen hos alle Præsterne i det sydlige Jylland, og paa Grundlag heraf omarbejdede og udvidede Sehested Fremstillingen i »Fortidsminder og Oldsager«. Men Erslev forlangte saa væsentlige Ændringer i Afhandlingen som Betingelse for dens Optagelse i Tidsskriftet, at Sehested foretrak selv at udgive den.³⁹

I Sommeren 1879 var Sehested saa optaget af sine praktiske Forsøg og af Bjælkehusets Opførelse, at de arkæologiske Undersøgelser i Marken traadte noget i Baggrunden, om end han gravede baade paa Broholm og ved Addit, som sædvanlig bistaet af Henry Petersen. Desuden var han begyndt at tumle med en helt ny Plan, som viser, hvorledes hans arkæologiske Interesse, der oprindelig var udsprunget af Hjemstavnsfølelsen, nu begyndte at ud-

vide sig til at omfatte hele Landets Forhistorie: Han vilde udgive en Oversigt over samtlige danske Stenalderfund, til hvilken Thodberg samlede Materiale af Oldnordisk Museums Protokoller.⁴⁰ Endvidere foretog Sehested i Maj 1880 sammen med Henry Petersen Undersøgelser i Køkkenmøddingen ved Mejlgaard i Jylland, hvor det videnskabelige Udbytte dog var ringe.⁴¹

Ved Naturforsker mødet i Stockholm i Juli Maaned samme Aar var det Henry Petersens Hensigt at holde Foredrag om Broncealdermenneskets Klædedragt og Smykker, og han bad derfor Sehested om Tilladelse til at omtale en Opdagelse, der var gjort i en Broncealdergrav ved Broholm: Ved en omhyggelig Bestemmelse af Oldsagernes Beliggenhed i Forhold til Skelettet havde man nemlig bl. a. konstateret, at nogle Smykker, som Arkæologerne hidtil havde anset for at være Diademer, i Virkeligheden var en Art Halskraver. Denne Teori fandt imidlertid ikke Bifald blandt Arkæologerne, som tvivlede om dens Almengyldighed; ogsaa Sehested mente, at den var for umoden til Offentliggørelse. Men kort før Naturforsker mødet udgravede Henry Petersens Kollega Sophus Müller i en Høj ved Ølby nær Køge et Fund, der bekræftede Teorien. For at nu ikke andre skulde komme først, indvilligede Sehested da i at lade Henry Petersen omtale Opdagelsen i sit Foredrag. Selv talte Sehested paa Mødet om sine Forsøg med Stenredskaber og om Opførelsen af Træhuset.⁴²

I August Maaned var Sehested derpaa til antropologisk Udstilling i Berlin, hvor han stiftede Bekendtskab med Arkæologen Otto Tischler fra Königsberg, hvis Forsøg med Boring og Savning i Sten gav ham Impulsen til selv at foretage saadanne.⁴³

Sophus Müllers Ølbyfund havde gjort det klart, at Sehested burde udgive sine arkæologiske Undersøgelser, inden de blev for gamle og eventuelt overflødiggjort ved, at andre kom ham i Forkøbet. Henry Petersen foreslog derfor, at Sehested skulde udgive en Bog med Titlen »Højjudgravninger 1876—1880«; naar en saadan ny Bog ikke fremtraadte som en direkte Fortsættelse af Broholmværket, kunde han give den en billigere Udstyrelse, navnlig med Hensyn til Afbildningerne.⁴⁴ Thodberg derimod mente, at det vilde være en baade hurtigere og mindre bekostelig Udgivelsesmaade at lade Sehesteds Afhandlinger fremkomme en efter en i Oldskriftselskabets »Aarbøger«.⁴⁵

Med Sehesteds tidligere saa store Arbejdslyst og Energi gik det imidlertid stærkt tilbage i Vinteren 1880—81; den tidligere Koncentrationsevne var borte, og Hukommelsen svigtede. Med Undtagelse af nogle praktiske Forsøg med Savning og Boring i Sten og Skæring med Stenredskaber i Ben beskæftigede han sig ikke meget med Arkæologi. Denne paafaldende Passivitet havde forskellige Grunde. For det første var Thodberg, som længe havde ønsket at

faa et Skoleembede, i Efteraaret 1880 blevet ansat som Førstelærer i Ærøskøbing, og selv om han ofte tog til Broholm paa kortere Besøg, følte Sehested dog stærkt Savnet af sin Sekretær. Hertil kom, at baade Thodberg og Henry Petersen fraraadede Sehested at realisere sin Plan om at udgive en Oversigt over alle danske Stenalderfund, da de frygtede, han vilde forløfte sig paa denne Opgave. Denne Mistillid til hans Evner som Arkæolog ødelagde hans Humør og Arbejdsglæde. Det var ham ikke mere nok at foretage Indsamling af Materiale og at udføre praktiske Forsøg; han vilde selv anstille Betragtninger og drage Slutninger paa Oldforskningens Omraade, lige saa vel som han i sine yngre Aar med Held havde gjort det paa andre Felter. Men med sin stærke Selvkritik indsaa han dog, at han løb Fare for at »prostituere sig«, naar han vovede sig uden for sit arkæologiske Speciale.

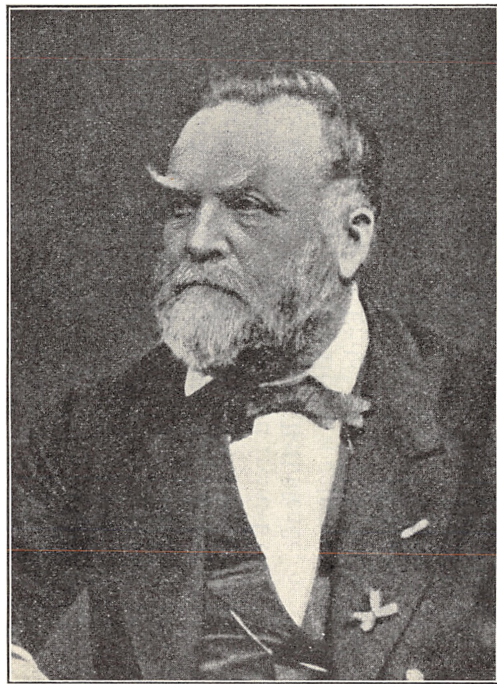
Disse Forhold beskæftigede Sehested stærkt⁴⁶ og var medvirkende til at øge den Passivitet, som Alderen begyndte at medføre. Heri indtraadte der dog en afgørende Vending i Sommeren 1881, idet han nu bestemte sig til at udgive en Fortsættelse af »Fortidsminder«, som foruden Udgravningsberetninger skulde indeholde Beskrivelser af de praktiske Forsøg. Da Sehested havde taget denne Beslutning, tog han fat paa Arbejdet med den gamle Lyst og Lidenskab, og i Efteraaret 1881 gravede han ivrigt paa den store Urnegravplads, bistaet af Henry Petersen, ligesom han med fornyet Kraft fortsatte sine praktiske Forsøg.

Juleaften 1881 var alle Sehesteds 12 Børn samlede i deres Barndomshjem, og den 27. December indtraf Henry Petersen for ligesom de foregaaende Aar at fejre Aarsskiftet paa Broholm. Han overraskede Sehested ved hans Arbejdsbord i det nederste Taarnværelse, omgivet af Guldhorns- og Helleristningsafstøbninger, som Henry Petersen havde foræret ham, og med sin store danske Hund ved Fødderne. Samme Dag blev han syg, og da Henry Petersen den 2. Januar sagde Farvel til ham og forlod Broholm, var han saa svag, at han maatte stønne sine Ord frem. I de følgende Dage syntes der dog at være Bedring i hans Befindende, og om Aftenen den 14. Januar var han vel til Mode, spøjte med sin Hustru og vilde høre en Fortælling til Ende, skønt Klokken var blevet 11, og han efterhaanden følte sig noget mat. Efter faa Timers Søvn vaagnede han med Sting i Siden. Han kaldte paa sin Tjener og bad ham føle sin Puls. Tjeneren kunde slet ikke mærke noget Pulsslæg. Straks efter drog Sehested tre hurtige Aandedrag og var død.⁴⁷

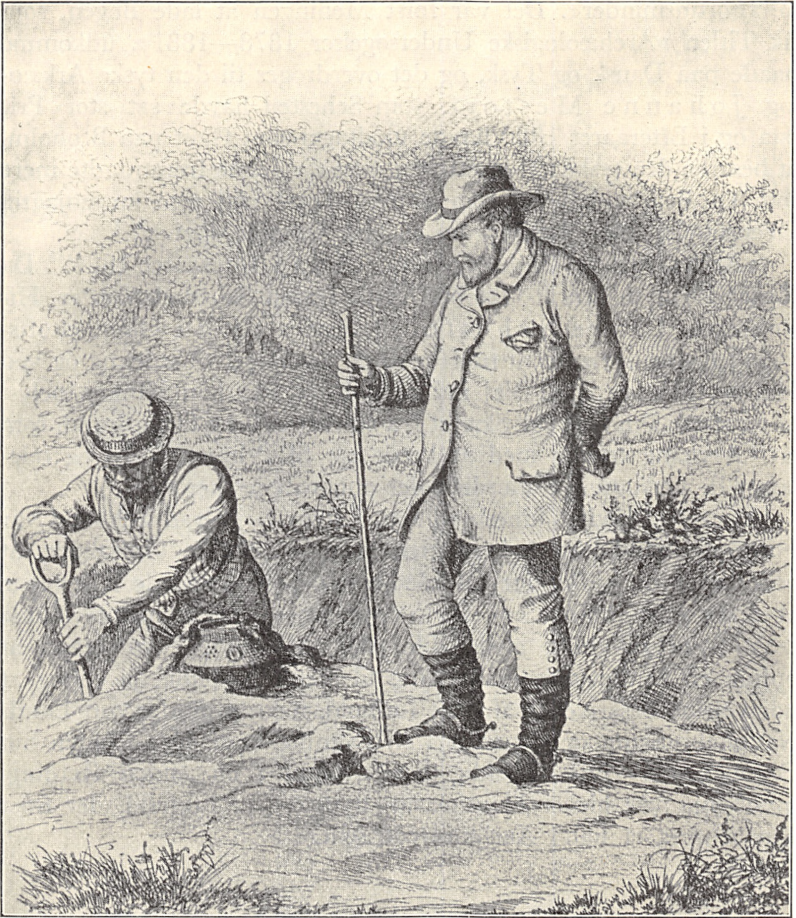
Sehested var gaet bort midt under sit Arbejde, netop som Planerne til et nyt arkæologisk Værk var begyndt at antage fast Form. Familien fandt det da naturligt at sætte ham et litterært Monument ved Udgivelsen af dette Værk. Arbejdet hermed overdroges

Henry Petersen.
Fotografi 1873.

N. F. B. Sehested.
Efter Maleri.

Urneudgravning (Til højre Sehested).

Kobberstik af Magnus Petersen 1882.

til Henry Petersen i Forening med Thodberg som de to, der kendte den Afdødes Synsmaader og Arbejdsmetoder bedst. Blandt de Efterladte var det den almindelige Opfattelse, at intet maatte spares, for at det posthume Værk kunde blive en værdig Fortsættelse af »Fortidsminder«. Det var først Meningen at lade Bogen, som fik Titlen »Archæologiske Undersøgelser 1878—1881«, udkomme baade paa Dansk og Tysk, og det overdroges til den tyske Arkæolog Johanne Mestorf, som Sehested havde sat stor Pris paa og i Efteraaret 1880 havde modtaget som Gæst paa Broholm, at besøge den tyske Oversættelse; men da denne fremtraadte mere som en Bearbejdelse af den danske Tekst end som en nøjagtig Oversættelse, blev Tanken om en tysk Udgave opgivet.⁴⁸

»Archæologiske Undersøgelser« udkom i Efteraaret 1884.⁴⁹ Da Henry Petersen den 3. Oktober havde besøgt Sehesteds Datter, Historikeren Thyra Sehested, i hendes Hjem i Gammeltoftsgade i København for at træffe Aftale om Bogens Uddeling og ved Halvsyvtiden var paa Vej ind mod Byen, saa han Himlen belyst af en stærk Ild. Det var Skæret fra Christiansborg Slots Brand, som en Overgang truede med at brede sig til Prinsens Palæ og ødelægge de uerstattelige Værdier, der opbevaredes her.⁵⁰

Det er et godt Vidnesbyrd om, i hvor høj Grad Sehested var Foregangsmand paa Arkæologiens som paa andre Omraader, at han under sin kortvarige Oldforskervirksomhed naaede ikke alene at skabe en Samling, som for Stensagernes Vedkommende kunde taale Sammenligning med Oldnordisk Museum,⁵¹ men ogsaa at opføre en hensigtsmæssig Bygning til denne Samling, ja endog at udgive sine Beskrivelser af dens Indhold, mens samtidig vort Lands Nationalmuseum opbevaredes i en Bygning, som, hvis Vinden hin Oktoberaften 1884 tilfældig havde blæst i en anden Retning, utvivlsomt var blevet Flammernes Bytte — et Forhold, der først blev ændret et halvt Aarhundrede senere.

NOTER OG HENVISNINGER.

Nærværende Afhandling bygger paa det omfattende Materiale, som findes i det Sehestedske Privatarkiv, der efter at være blevet ordnet og registreret af Videnskabernes Selskabs Arkivkommission er deponeret i Rigsarkivet. Af Kilderne til en Skildring af N. F. B. Sehesteds arkæologiske Virksomhed kan foruden en Mængde Breve til Sehested fra danske og udenlandske Arkæologer fremhæves den store Korrespondance mellem Henry Petersen paa den ene Side og Sehested og Sekretæren Thodberg paa den anden samt talrige Breve fra Henry Petersen til hans intime Ven, den norske Arkæolog Ingvald Undset.

¹⁾ Sorø Akademis Immatrulationsprotokol 1822—1858 (Landsark. f. Sjælland).

²⁾ Broholmfundet 1833 er skildret af Sehested selv i »Fortidsminder og Oldsager« p. 199 ff., hvor der (p. 202) findes Litteraturhenvisninger.

³⁾ Sehesteds Liv er foruden i en Nekrolog i Illustreret Tidende 22. 1. 1882 (hvori Afsnittet om Sehested som Oldforsker er skrevet af Henry Petersen) skildret af Ludvig Zinck i Biografisk Lexikon XV p. 520—522, af A. Thiset i »Fyens historiske Herregaarde« I p. 66—72 og af William Norvin i »Danske Herregaarde« II p. 39—41.

⁴⁾ Brev fra Worsaae til Sehested 19. 2. 1860.

⁵⁾ »Forhandl. v. Naturforsker mødet i Kbh. 1860« p. 805 ff.

⁶⁾ Brev fra Worsaae til Sehested 15. 9. 1863.

⁷⁾ »Fortidsminder og Oldsager« p. 3.

⁸⁾ Brev fra Steenstrup til Sehested 28. 8. 1871.

⁹⁾ Sehested følte sig i stor Taknemmelighedsgæld til Steenstrup; se f. Eks. Koncept til Brev fra Sehested til Steenstrup 21. 7. 1878.

¹⁰⁾ Biografisk Lexikon XI p. 218.

¹¹⁾ Breve fra Mejborg til Sehested 30. 10. og 11. 11. 1874.

¹²⁾ Brev fra Herbst til Henry Petersen 12. 6. 1875.

¹³⁾ Brev fra Sehested til Henry Petersen 2. 3. 1875.

¹⁴⁾ Brev fra Vedel til Sehested 6. 5. 1875.

¹⁵⁾ Breve fra Henry Petersen til hans Forældre 28. 5. og 5. 6. 1875.

¹⁶⁾ »Om Nordboernes Gudedyrkelse og Gudetrol i Hedenold«. Kbh. 1876.

¹⁷⁾ Brev fra Henry Petersen til hans Forældre 23. 4. 1876.

¹⁸⁾ Brev fra Henry Petersen til Ingvald Undset 1. 5. 1876.

¹⁹⁾ Thodbergs til Utaalmodighed grænsende Iver lyser ofte ud af hans Breve.

²⁰⁾ Brev fra Sehested til hans Søn Hannibal 28. 2. 1867.

²¹⁾ Brev fra Henry Petersen til Sehested 20. 8. 1876.

²²⁾ Brev fra Henry Petersen til Sehested 21. 8. 1876.

²³⁾ Rejsen er skildret i Sehesteds Breve til Hustruen.

²⁴⁾ Brev fra Sehested til Thodberg 5. 5. 1877.

²⁵⁾ Brev fra Sehested til Thodberg 10. 5. 1877.

²⁶⁾ Brev fra Henry Petersen til Ingvald Undset 12. 7. 1877.

²⁷⁾ Brev fra Henry Petersen til Ingvald Undset 27.—28. 10. 1877.

²⁸⁾ Se Thodbergs Breve til Sehested Aug.—Nov. 1877, f. Eks. 14. 11. 1877.

²⁹⁾ Breve fra Henry Petersen til Ingvald Undset 16. 12. 1877 og 17. 1. 1878.

³⁰⁾ George Stephens i »Fædrelandet« 24. 4. 1878 og i »The Athenaeum« Nr. 2649, 1879; Vilhelm Boye i »Dagbladet« 24. 5. 1878; Ingvald Undset i »Nordisk tidskrift för vetenskap, konst och industri« 1879, 2. Hft., og i »Correspondenz-Blatt für Anthropologie, Ethnologie und Urgeschichte« 1879 p. 29—31; Johanne Mestorf i »Archiv für Anthropologie« XI p. 477—479; Eugène Beauvois i »Revue des questions historiques« 1. 7. 1878.

³¹⁾ Besøgsbog for Broholm Museum 1878—1882.

³²⁾ Brev fra Henry Petersen til Ingvald Undset 24. 5. 1878.

³³⁾ Brev fra Henry Petersen til Ingvald Undset 9. 4. 1878.

³⁴⁾ F. Eks. Franskmanden Charles de Linas om Elsehoved-Fibulaen.

³⁵⁾ Besøgsbog for Broholm Museum 1878—1882.

³⁶⁾ Brev fra Henry Petersen til Sehested 3. 7. 1878.

³⁷⁾ Brev fra Sehested til Henry Petersen 18. 10. 1878.

³⁸⁾ »Archæologiske Undersøgelser« p. 3—13.

³⁹⁾ »Jydepotteindustrien«. Kbh. 1881. — Om denne Afhandling veksledes adskillige Breve mellem Sehested og Erslev i Efteraaret 1879, se f. Eks. Koncept til Brev fra Sehested til Erslev 1. 10. 1879.

⁴⁰⁾ Brev fra Thodberg til Henry Petersen 23. 10. 1878.

⁴¹⁾ Brev fra Henry Petersen til Ingvald Undset 31. 5. 1880.

⁴²⁾ »Förhandl. v. Naturforskarnes Möte i Sthlm. 1880« p. 586 ff.

⁴³⁾ »Archæologiske Undersøgelser« p. 23, 1. Note.

⁴⁴⁾ Brev fra Henry Petersen til Sehested 5. 9. 1880.

⁴⁵⁾ Brev fra Thodberg til Sehested 13. 6. 1881.

⁴⁶⁾ Herom vidner adskillige af Sehesteds Breve til Henry Petersen og til Thodberg fra første Halvdel af 1881.

⁴⁷⁾ Brev fra Henry Petersen til Ingvald Undset 28. 1. 1882.

⁴⁸⁾ Brev fra Henry Petersen til Ingvald Undset 28. 1. 1883.

⁴⁹⁾ Anmeldelser: George Stephens i »Dagens Nyheder« 14. 10. 1884; Vilhelm Boye i »Nationaltidende« 14.—15. 11. 1884; Ingvald Undset i »Correspondenz-Blatt für Anthropologie, Ethnologie und Urgeschichte« 1885 p. 30—31 og i »L'homme« 1885 p. 311—312.

⁵⁰⁾ Brev fra Henry Petersen til Ingvald Undset 6. 10. 1884.

⁵¹⁾ Ved Sehesteds Død var Antallet af Stensager i Broholm Museum (bortset fra dem, som hørte til samlede Fund) vokset til over 70000 Stykker.

Efter at denne Afhandling var gaet i Trykken, har fhv. Museumsinspektør C. Neergaard i »Aarsskrift for Svendborg Amts historiske Samfund« 1933 offentliggjort en Skildring af Kammerherre N. F. B. Sehested og hans arkæologiske Virksomhed. Da Museumsinspektør Neergaard imidlertid ikke har benyttet det store utrykte Materiale, paa hvilket cand. mag. Poul Møllers Fremstilling bygger, supplerer de to Afhandlinger hinanden.

OM SYSTEMER FOR OPSTILLING AF EFTERSLÆGTSTAVLER

Af *Albert Fabritius*.

I Anledning af de Indvendinger Arkivar S. Nygård i sin indgaaende Anmeldelse af Paul Hennings' efterladte Bog »Slægtsforskning« i nærværende Tidsskrift 9. VI. S. 266—70 har gjort imod mit væsentligste Bidrag til dette Arbejde, fremkommer følgende, der dog ikke udelukkende har til Hensigt at polemisere imod de af Anmelderen fremsatte Synspunkter, men tillige gerne skulde bidrage sit til — ogsaa for de mange Amatører der beskæftiger sig med genealogisk Forskning — at klargøre et Problem af den største faglige Interesse, saa meget større som Efterslægtstavlen i alt overvejende Grad hidtil har været og endnu er Genstanden for de genealogiske Publikationer, der fremkommer her i Landet. Kunde en Diskussion paa rent sagligt Grundlag herom medføre det Resultat, at der tilvejebragtes en større Ensartethed i kommende genealogiske Produktioner, end man hidtil har fundet, maa man være Anmelderen taknemlig for, at han ved sin — som det synes mig i Realiteter noget svagt underbyggede — Kritik af den generationsvise Opstilling har givet Stødet til, at disse vigtige teoretiske Spørgsmaal bliver underkastet en nøjere Drøftelse.

Det er udenfor al Tvivl, at Størsteparten af vor genealogiske Litteratur udgøres af Stamtavler — eller Efterslægtstavler, med en nok saa karakteriserende Betegnelse — og Hovedparten af disse bestaar igen af de rent agnatiske Efterslægtstavler, eller af en Blanding af agnatiske og kognatiske Genealogier, idet Spindeliniernes første Generation oftere medtages. Fuldstændige Efterslægtstavler findes kun i et begrænset Antal og tjener da gerne et snævrere Formaal, som at tilvejebringe en Fortegnelse over samtlige til et Legat adkomstberettigede Personer og lign., men for disses Opstilling gælder det iøvrigt, at de samme Systemer, som anvendes ved agnatiske Efterslægtstavler, ogsaa her finder Anvendelse. Den foreliggende Litteratur er opstillet paa mange forskellige Maader, men samler sig dog om de tre Systemer, der i det følgende skal omtales nærmere: 1) Indrykningssystemet, 2) den tabellariske Opstilling og 3) den generationsvise Opstilling, idet der her ses bort fra den ideelle Tavleform, hvis Anvendelse ved blot nogenlunde store Efterslægtstavler forbyder sig selv. At Tavleformen er den mest overskuelige, er jeg ganske enig med Arkivar Nygård i, ligesom vi ogsaa er enige om, at dens Værdi gaar tabt, dersom enkelte Børnekuld

anbringes andetsteds paa Tavlen, end hvor de rettelig hører hjemme; at Fordelene ved denne Form ogsaa forsvinder, dersom Tavlen deles ud i for mange Underafdelinger paa andre Tavler, kan der formentlig heller ikke være Tvivl om, og et Eksempel som det af Paul Hennings (S. 31 Noten) anførte paa en Tavle, der, naar den foldes ud, maaler 13 Alen, viser klart, hvilke Vanskeligheder der her rejser sig. Der kan saaledes ikke være Tvivl om, at denne Form maa lades ude af Betragtning.

I n d r y k n i n g s s y s t e m e t har Navn efter den rent typografiske Opsætning, idet man som oftest, men dog langtfra altid, lader den Tekst, der omhandler en bestemt Generation, rykke ind til højre under den lige foregaaende, ældre Generation, og ud til venstre under den foregaaende, yngre Generation.

Det karakteristiske ved denne Opstillingsmetode er jo iøvrigt det, at den følger Primogeniturordenen, saaledes at man stadig gaar fra en Mand til hans ældste Barn, idet man da — for at begrænse os til det enkleste Tilfælde, den rent agnatiske Efterslægtstavle — følger den fra Stamfaderen nedstammende lige Mandslinie; først naar man har færdigbehandlet den yngste Generation af denne Linie, gaar man over til næst yngste Generation og tager — stadig i Overensstemmelse med Primogeniturordenen — hvert enkelt Medlems Descendens straks, for saa at gaa over til tredjeyngste Generation o. s. fr.; har man saaledes færdigbehandlet hele Descendensen efter Stamfaderens ældste Søn, tager man paa samme Maade hans næstældste Søns Descendens og saaledes videre.

Der er flere forskellige Maader at betegne de enkelte Medlemmer paa for at bestemme deres Plads i Stamtavlen. Det System, der er anvendt i de udkomne fem Bind af »Patriciske Slægter« — for at nævne et let tilgængeligt Eksempel — er indrettet saaledes, at Stamfaderen ingen Betegnelse faar; hans Børn (2. Generation) betegnes med arabiske Tal: 1, 2, 3, 4, osv.; hans Børnebørn (3. Generation) med smaa Bogstaver: a, b, c, d, osv., idet det dog bemærkes, at disse Betegnelser gentages forfra for hvert nyt Kuld indenfor samme Generation.

Eks.: Patriciske Slægter, V, 1930: Slægten Bergsøe: Stamfaderen (S. 9) uden Betegnelse, 2. Generation (S. 9, 10, 11, 12 og 13) betegnes 1—9, 3. Generation (S. 10 f. S. 12 og S. 12 f.) henholdsvis a—i, a—d og a—c, saaledes at der altsaa er tre Medlemmer i tredje Generation, nemlig det ældste Barn af hvert af de tre Kuld, der har samme Betegnelse: a.

Fortsætter man, viser det sig, at den næste Generation (4) vil paa Betegnelser med arabiske Tal med Parentes til højre 1), 2), 3), 4) osv., den følgende Generation (5) smaa Bogstaver med Parentes til højre a), b), c), d), osv.; derpaa fortsættes med Parentes til venstre: (1, (2, (3, (4, og (a, (b, (c, (d, osv. Naar man er for-

trolig med Systemet, vil man umiddelbart kunne se, at en Person, der har Betegnelsen f) er det sjette Barn i et af Kuldene i femte Generation, hvorimod man ikke umiddelbart ser, hvilket Kuld indenfor Generationen, det tilhører.

Ganske det samme gælder om det i Danmarks Adels Aarbogs Stamtavler indtil 1919 anvendte System, der vekslede mellem store Bogstaver, Tal og smaa Bogstaver, og derefter de samme Betegnelser med Parenteser først til højre, saa til venstre, altsaa A, 1, a, A), 1), a), (A, (1, (a osv..

Et andet Betegnelsessystem haves der Eksempel paa i P. B. Grandjean: Den Graae'ske Slægtebog (og adskillige andre Steder), hvor 1. Generation ikke betegnes, 2. Generation kaldes: A, 3. Gen.: B, 4de: C, 5te: D osv., og indenfor de enkelte Kuld anvendes saa fortløbende Nummerering med arabiske Tal, saaledes, at det ogsaa her umiddelbart ses, at den Person, der betegnes D 6, er sjette Barn i et eller andet, men ikke hvilket, Kuld af femte Generation.

Det skal endnu nævnes, at ogsaa adskillige andre Systemer har fundet Anvendelse, f. Eks. med Romertal som Generationsbetegnelse og fortløbende arabiske Tal til Bestemmelse af Pladsen indenfor Kuldet (f. Eks. Samlingen Danske Slægter Fabricius), eller med en Forening af Generations- og Kuldbetegnelse, saaledes at 1ste Generation ikke betegnes, 2den: har fortløbende Romertal, 3die: fortløbende store Bogstaver, 4de: fortløbende arabiske Tal, 5te: fortløbende smaa Bogstaver osv. (se f. Eks. Aage Dahl: Stamtavle over Efterkommerne af Mathias Clausen Dahl, 1932), men det vil let ses, at samtlige nævnte Systemer ikke er væsensforskellige, og den Anke, at Personen ikke er saaledes betegnet, at man umiddelbart kan se, baade hvilken Generation og hvilket Kuld og tillige hans Plads i Rækken indenfor Kuldet, kan rettes mod dem alle.

Undertiden gøres der dog Forsøg paa ogsaa at betegne Kuldet saaledes, at det er muligt udfra et hvilket som helst Sted i Efter-slægtstavlen at følge den paagældende Persons Ascendens, idet man som f. Eks. J. Vahl i sin »Slægtebog over Afkommet af Christjern Nielsen«, 1879—86, over hver enkelt Side anfører Ascendenternes Betegnelser; ubetinget heldig kan man imidlertid næppe kalde denne Fremgangsmaade, naar man til Eks. S. 94 ser Betegnelsen: »fra B 2, C 1, D 1, E 1, F 3, G 1, H 7, J 5, K 2, L 5, M 2, N 5«, og det vil ikke volde Vanskeligheder at nævne Eksempler, der er endnu mere komplicerede.

Den tabellariske Opstilling er vel den her i Landet sjældnest forekommende Opstillingsmetode; naar den overhovedet er blevet nævnt i Paul Hennings' Bog, skyldes det utvivlsomt den store Udbredelse, denne Metode har vundet navnlig i Sverige, og den skal derfor ogsaa kort omtales her.

Princippet for denne Opstilling er dette, at Medlemmerne er

ordnet i Familiegrupper, saaledes at Tabel 1 omhandler Stamfaderen og alle hans Børn, idet der dog ikke anføres andet end Navn og eventuelt Aarstal for de af Børnene, som har haft Efterslægt, medens de andre færdigbehandles. Paa Tabel 2 opføres Stamfaderens ældste Søn og hans Børn, behandlede paa samme Maade, paa Tabel 3 atter ældste Søn af 2. Generations ældste Medlem, saaledes at Ordningen af Tabellerne er i Overensstemmelse med Primogeniturordenen. Det vil klart ses, at den tabellariske Opstilling er en Mellemting mellem Indrykningssystemet og den generationsvise Opstilling, idet den — ligesom sidstnævnte Metode — holder Søkendekuldet samlet, medens den iøvrigt ved sin stærke Afhængighed af Primogeniturordenen er i Overensstemmelse med Indrykningssystemet.

Af danske Eksempler skal jeg her blot nævne C. Chr. Lausen Utzon: Familien Utzon, 1907, der med en enkelt Fravigelse (S. 11 har Forfatteren foretrukket straks at omtale den paa Tabel 10 behandlede Persons eneste Datters Barn, i Stedet for at anføre det paa en ny Tabel) ellers er overensstemmende med den ovenfor skitserede Ordning.

Systemet kan iøvrigt nærmere studeres i Svenska adelns ättartavlor, for at nævne et let tilgængeligt Sted, og i Stamtavler i (svensk) Personhistorisk Tidsskrift; baade dette sidste Sted (f. Eks. XXXIII, 1932, S. 41) og i Svenska adelns ättartavlor findes fortræffelige Oversigtstavler, der klart viser Fremgangsmaaden, og som tillige delvis afbøder den Ulempe, der knyttede sig til Systemet, saaledes som det anvendtes af Anrep, nemlig at man ganske manglede Overblikket over, hvilken Generation der behandlede.

Fordelen ved dette System — der er blevet det sejrende, da Sveriges Genealoger indsaa, at Indrykningssystemet er for upraktisk, og derfor forlod det — er den, at Forældre og Børn, som det naturligt sammenhørende ogsaa behandles samtidig. Naar denne Form alligevel ikke kan anbefales fremfor den generationsvise Opstilling, skyldes det, at ogsaa den — som nævnt — er baseret paa Primogenituren, og derved mangler den i Tid kontinuerlige Fremstilling, der som det skal omtales nedenfor, maa opstilles som et uafviseligt Krav.¹

I den Form, i hvilken Systemet hyppigst finder Anvendelse i Sverige, er Personerne ikke paa nogen Maade betegnet saaledes, at det fremgaar, hvilken Generation eller hvilket Kuld vedkommende tilhører; en Angivelse af Børnenes Rækkefølge indenfor det enkelte

¹ I sin dybtgaaende Anmeldelse af Hennings' Bog i (svensk) Personhistorisk Tidsskrift, XXXIV, 1933, S. 112—16, kommer Redaktions-Sekretær Bengt Hildebrand nærmere ind paa disse Spørgsmaal. Denne Anmelder, der levende forfægter den tabellariske Opstilling, er enig med Arkivar Nygård i, at intet af Systemerne tilfredsstillende alle Fordringer, og deri er jeg selvsagt ogsaa enig.

Kuld er vistnok heller ikke almindelig, hvorimod der er givet Henvisning til den foregaaende Tabel, hvor den paagældende Persons Fader er omtalt, og til de efterfølgende Tabeller, der omhandler de af vedkommendes Børn, der har haft Efterslægt. De øvrige Oplysninger maa da søges paa den nys nævnte Oversigtstavle.

Det nævnte danske Eksempel (Familien Utzon) adskiller sig herfra ved saavel at have Generationsbetegnelse (Romertal) som Betegnelse af Rækkefølgen indenfor Kuldet (arabiske Tal), derimod er der heller ikke her — saalidt som ved Indrykningssystemet Tale om, at man umiddelbart af Personbetegnelsen kan se, hvilket Kuld den paagældende Person tilhører. Det skal dog siges, at en saadan Betegnelse, netop ved at samtlige Børn anbringes lige under Forældrene, ogsaa i nogen Grad overflødiggøres.

Den generationsvise Opstilling adskiller sig fra de to andre Systemer derved, at den ikke følger Primogeniturordenen, idet den saa at sige tager Efterslægtstavlen paa tværs, medens de andre Systemer tager den paa langs.

Princippet for denne Opstilling er — som Navnet antyder det — dette, at hver Generation behandles for sig som et afsluttet Hele, og indenfor hver Generation behandles igen hvert enkelt Kuld for sig, idet Kuldene nummereres fortløbende med Romertal. Over hvert Kuld anføres Forældrenes Navne, og under hvert Ægtepar angives Børnenes Generations- og Kuldbetegnelse. Rækkefølgen indenfor det enkelte Kuld er angivet med arabiske Tal.

Som det her er skildret, fremtræder Systemet i Danmarks Adels Aarbogs Stamtavler fra 1919 og til Dato.

Angaaende en Udbygning af dette System, hvorved det er muliggjort at følge Afstamningens Forløb saavel frem som tilbage i Tiden, maa det, da der beklageligvis ikke staar andre Eksempler til Raadighed, være mig tilladt at henvise til følgende af mine egne Arbejder: »Slægten Edinger« (nærværende Tidsskrift 9. III. 1930 S. 46—70), »Anders Andersen Borchs Descendenter«, 1933 og »Slægten Schwensen fra Aabenraa«, 1934. Her anvendes en fortløbende Nummerering af Personerne, begyndende med Stamfaderen som Nr. 1, desuden anføres under hvert Forældrepar Børnenes Antal, Generations- og Kuldbetegnelse, samt Løbenumre, og ved Forældrenes Navne over hvert enkelt Kuld anføres deres Løbenummer, saaledes at man straks kan slaa op paa det, man søger.

Med hvilken Berettigelse en saadan Nummerering (Anmeldelsen S. 268) faar Etiketten »noget kunstig«, er det mig ikke muligt at se; Arkivar Nygård vilde her have tjent mig med at anføre Eksempler paa en mere enkel Fremgangsmaade.

Der vil, efter det om Tavleformen forhen anførte, være Enighed om, at kun Tekstformen lader sig anvende, hvor det drejer sig om Efterslægtstavler af et nogenlunde stort Format, men det vil

naturligvis altid være af Værdi, at man, hvor Forholdene tillader det, lader Tekstformen ledsage af Oversigtstavler, der med det absolut nødvendige Minimum af Oplysninger yderligere anskueliggør Teksten. Et fortræffeligt Eksempel paa den Hjælp, en saadan Tavle yder, og det Overblik, den giver over en Slægts Historie, haves i den Oversigtstavle, der ledsager Louis Bobé: Slægten Ahlefeldts Historie (Bd. I). Spørgsmaalet bliver da, hvilket af de tre Systemer der giver de største Fordele, eller i størst muligt Omfang tilfredsstiller de Krav, der stilles, og som derfor fortrinsvis bør finde Anvendelse.

For at naa til et Resultat her, vil det imidlertid være nødvendigt, at man først og fremmest klargør sig, hvilke Krav der maa stilles til en Efterslægtstavle, og dette Spørgsmaal rejser igen et andet, nemlig: hvilke Formaal skal Efterslægtstavlen tjene?

Der kan formentlig skelnes mellem to Interessessfærer, den snævrere Slægtsinteresse, der som oftest vil være den, der bevirker, at Arbejdet med Efterslægtstavlen paabegyndes, og overhovedet muliggør dens Udarbejdelse, og den videre genealogiske Interesse, der knytter sig til enhver genealogisk-personhistorisk Publikation.

Den snævre Slægtsinteresse er som Drivfjeder saare værdifuld; den Værdi, den iøvrigt kan have i etisk Henseende, skal jeg ikke her komme nærmere ind paa. Det kan imidlertid være denne Interesse ligegyldigt, hvilket System der lægges til Grund for Opstillingen af Efterslægtstavlen, naar blot Familien selv er fortrolig med den fulgte Fremgangsmaade, idet Efterslægtstavlens Formaal her blot er det, at tilvejebringe en Oversigt over Slægtens Medlemmer og paa eet Sted samle den overleverede og indhøstede Viden om Forfædrenes Liv og Virke.

Det maa imidlertid ingenlunde overses, at Efterslægtstavlen ved Siden heraf har en større, almen Interesse, og dette gælder ligefuldt, hvadenten Talen er om en Slægt, af hvilken et eller flere Medlemmer har gjort sig offentlig bekendte, eller har ydet en Indsats, der medfører, at ogsaa andre end deres egen Slægt maa beskæftige sig med dem, eller det drejer sig om en Slægt, hvis hele Liv er henrundet, uden at Offentligheden har en saadan Interesse. Det vil formentlig omsider være indset, at Genealogien — den Forskning, der beskæftiger sig med det enkelte Menneskes Afstammings- og Forplantningsforhold — foruden at være en i sig selv hvilende Videnskab, ogsaa tjener som Hjælpemiddel for adskillige andre Videnskaber og Videnskabsgrene; historisk — i dette Ords videste Betydning — arveretligt, racebiologisk, sociologisk, socialpolitisk, osv. har Genealogien den største Interesse.

Det er derfor en Selvfølge, at Opstillingen af Teksten maa foretages paa en saadan Maade, at der straks og fuldt ud gives Besked om det, der søges. Det maa fremgaa klart og tydeligt, hvorle-

des Slægtskabsforholdet er mellem den Person, man specielt interesserer sig for, og hans Slægtninge. Det maa kunne ses, hvem der var hans Forældre, hvem hans Søkende var, og hvormange han havde, hvormange Børn han har haft, og hvorledes det er gaaet dem i Livet. Dette, naar man interesserer sig for den enkelte Person.

Spørger man, for at tage et Eksempel, hvilken Indflydelse Adam Gottlob Moltkes høje Stilling, Godsrigdom osv. havde paa hans Børns Livsstillinger, Ægteskaber osv., saa har man i den generationsvise Opstilling disse Børn staaende samlet paa et Sted, og man kan i Løbet af et Øjeblik fastslaa, at af hans 22 Børn var de femten Sønner, af hvilke fem døde som Børn og en var sindssyg. Af de resterende ni Sønner blev seks Gehejmekonferensraader, en General, en Generallieutenant og en Viceadmiral; samtlige blev Riddere, en standsede ved Storkorset og to naaede at faa Elefantordenen. Ser man efter, hvilken Indflydelse Struensees voksende Magt fik i denne Familiekrede, maa man nøjes med at betragte A. G. Moltkes Sønner af første Ægteskab; der var otte Sønner, af hvilke to lades ude af Betragtning (en død som Barn, og en sindssyg). Der er altsaa Tale om seks Sønner, der alle var voksne og i Embedsstillinger ved Moltkes Fald 20. December 1770. Paa dette Tidspunkt var en Gehejmekonferensraad (udnævnt 1769), en Generalmajor (1765), en Deputeret i Generallandvæsenskollegiet (1769), en Deputeret i Admiralitets- og Generalitetskollegiet (1770) og en Kammerherre og Kommandørkaptajn (1767); af disse seks blev de tre afskedigede henholdsvis 7. og 24. Marts og 2. April 1771. Paa samme Maade kan det let ses, hvilke Ægteskaber, saavel Sønner som Døtre indgik, og hvorledes disse var bestemte af Faderens Godspolitik, ligesom det vil være paafaldende — og kaste et skarpt Lys over Modsætningsforholdet mellem de udpræget danske og udpræget tyske Kulturkredse — hvor lille Forbindelsen er mellem disse Kredse.

Dersom nu Moltke-Stamtavlen havde været opstillet efter Indrykningssystemet, vilde disse 22 Børn, — forudsat at Efterslægtstavlens Medlemmer var nummereret fortløbende, hvad der jo ikke er det almindelige — have haft Numrene 2, 4, 5, 9, 10, 100, 101, 105, 129, 137—143, 169—173 og 189. Det vil vel vanskeligt kunne bestrides, at den generationsvise Opstilling her har simplificeret Sagen betydeligt. Og det vil tillige være klart, at denne Opstilling har muliggjort, at Forhold, som man ikke paa Forhaand har Viden om, springer i Øjnene, hvad Indrykningssystemet umuliggør.

Jeg maa derfor hævde, at en Efterslægtstavle, der er opstillet efter Indrykningssystemet — og det samme gælder den tabellariske Opstilling, fordi ogsaa den er afhængig af Primogenituren — ikke tilfredsstiller disse Fordringer. Hermed er naturligvis ikke sagt, at Systemerne er uanvendelige, men som Flertallet af de paa disse to

Maader opstillede Stamtavler er ordnede — Patriciske Slægter og Danmarks Adels Aarbog ikke undtaget — er de saare vanskelige og saare tidsspildende at benytte. Det er ovenfor paavist, hvorledes man, naar man vil vide noget samlet om et bestemt Søskendekuld, i de fleste Tilfælde er tvunget til møjsommeligt at samle disse Børn sammen rundt omkring i Bogen, dernæst maa man paany gennemgaa Stamtavlen omhyggeligt for at forvise sig om, at man nu har alle Børnene, og at man ikke har faaet fat i Børn af andre Søskendekuld; dette, at flere Medlemmer af samme Generation har samme Betegnelser, gør jo ikke Sagen lettere, men udfordrer des større Omhyggelighed ved Undersøgelsen. Saadanne Ulemper af rent teknisk Art kan imidlertid afhjælpes, dersom man, saaledes som det anvendes nogle Steder (eksempelvis i den tidligere omtalte Samling: Danske Slægter Fabricius o. a. St.) nummererer Personerne fortløbende, bag ved Løbenummeret anfører Faderens Løbenummer i Parentes, og under hvert Ægtepar angiver Antallet af Børn og disses Løbenumre, men den Kontinuitet i Fremstillingen, som synes mig ganske uundværlig, gaar jo alligevel tabt.

Hvis det nemlig er Slægten som Helhed, man vil have et Billede af, maa Kravet om, at Fremstillingen forløber uden for bratte Omvæltninger i Tid, være det væsentlige. Kontinuiteten kan være saare vanskelig at bevare — de af Arkivar Nygård fremhævede Eksempler taler jo et tydeligt Sprog om, hvilke Forskydninger man kan komme ud for, — fordi der i hver Generation sker en Forskydning, saaledes at det Tilfælde paa et vist Tidspunkt indtræder, at en Person af en bestemt Generation vil være jævnaaig med en Person, der tilhører en yngre Generation, det er jo levende Stof, der arbejdes med; men det maa dog fremhæves, at kan saadanne Spring end ikke helt undgaas, saa vil de alligevel ved den generationsvise Opstilling være langt mere begrænsede end ved noget af de Systemer, der er afhængige af Primogenituren. Det synes mig indlysende, at det maa være en Hovedopgave at begrænse de uundgaaelige Brud paa den i Tid kontinuerlige Fremstilling saa stærkt, som det overhovedet er muligt, og det kan ikke paastaas, at denne Opgave løses af en Opstilling, baseret paa Primogenituren, idet Fremstillingen i denne Opstilling jo ifølge Sagens Natur idelig maa afbrydes for at gribe tilbage i Tiden, og der kan sandelig fremføres Eksempler paa Spring, der ligger langt over Forskellen mellem Frederik VII's og hans Tiptiptipoldefader, Christian V's Fødsel (162 Aar).

Den Betragtning, der ligger til Grund for Arkivar Nygårds Eksempler paa Afstande indenfor Generationerne (Anmeldelsen S. 268) er imidlertid næppe holdbar. Jeg har skrevet, at nogenlunde samtidige Personer behandles samtidigt, og jeg kan ikke paa nogen Maade se, at dette er blevet afkræftet. Man kan slaa op i en hvil-

kensomhelst Stamtavle, ordnet efter den generationsvise Opstilling, og man vil altid finde en i Tid kontinuerlig Fremstilling. Lad os atter illustrere med et Eksempel, og for stadig at benytte et af Arkivar Nygård anført, betragte Moltke-Stamtavlen i Danmarks Adels Aarbog, og lad os tage syvende Slægtled, der, som Arkivar Nygård bemærker, er begrænset ved Fødselsaarene 1825 og 1905. Efter den Maade, hvorpaa Arkivar Nygård argumenterer, skulde man nu tro, at denne Forskel i Tid virkede som et Spring, analogt med de Spring, der forekommer i Tavler opstillet efter andre Systemer, men at dette ikke er Tilfældet, vil enhver med Lethed kunne overbevise sig om, Fremstillingen er ganske jævnt fremadskridende i Løbet af de 80 Aar, denne Generation spænder over. Men det er heller ikke her Ulemperne ligger. Det afgørende er ikke, hvor langt et Tidsrum en Generation, der behandles som et selvstændigt Hele, strækker sig over, men hvor langt man maa springe tilbage i Tiden, naar man gaar fra den ene Generation til den næste. Jeg tager igen Moltke-Stamtavlen. Syvende Slægtleds yngste Medlem er født 1905, og ældste Medlem af ottende Slægtled 1861; Springet tilbage i Tiden, naar man er færdig med Læsningen af syvende og begynder paa ottende Slægtled, er altsaa 44 Aar. Syvende Slægtleds ældste Medlem er født 1825 og sjette Slægtleds yngste Medlem er født 1868, her er Springet tilbage altsaa 43 Aar. Det vil næppe kunne bestrides, at dette er at behandle nogenlunde samtidige Personer samtidigt. Samtidighed er jo iøvrigt et temmelig vidt Begreb; ingen vil vel kunne hævde, at en Person, der er født i 1854 og lever 1934, ikke er samtidig med en, der er født i 1904, og dog er der 50 Aar mellem deres Fødsel.

Det maa endvidere bemærkes, at de af Arkivar Nygård anførte Eksempler ikke kan siges at give Udtryk for en almindelig Regel. Det tør dog vist kaldes en Undtagelse, at en Mand, som det var Tilfældet med A. G. Moltke, har en Børneflokk paa 22, af hvilken det ældste Barn (f. 1736) var 37 Aar ved det yngstes Fødsel (1773), og en saadan Forskydning allerede i Moltke-Stamtavlens fjerde Slægtled maa nødvendigvis uddybes i de senere Generationer.

»At forskydningerne let kunde være blevne endnu voldsommere, hvis eksemplerne var hentede fra egentlige efterslægtstavler«, som Arkivar Nygård anfører S. 268, er vel sandsynligt, »men sådanne har ikke i større omfang stået til rådighed«. Arkivar Nygård har jo, af de samme Grunde, som afholder mig fra at vove Forsøget, undladt at undersøge, hvorledes Forholdet stiller sig i Vahl's Slægtbog. Min tidligere omtalte Bog: Anders Andersen Borchs Descendenter, der jo er en fuldstændig Efterslægtstavle, viser imidlertid, at der indenfor sjette Generation er en Forskel i Tid paa 57 Aar (1868—1925), i femte Generation er Forskellen 80 Aar

(1811—1891), det vil altsaa ses, at man for at komme fra femte til sjette Generation kun er nødt til at gaa 23 Aar tilbage i Tiden, nemlig fra 1891 til 1868.

Det kan dog — saaledes som det har fundet Sted i stor Udstrækning i Adelsaabogens Stamtavler — være praktisk at dele Slægten i Linier, og saa følge disse til Nutiden efter den generationsvise Opstilling. Derved vil for det første opnaas, at de Spring i Tid, man vil kunne blive udsat for, formindskes, og dernæst at man undgaar at sammenstille Slægtsgrene, mellem hvilke al Forbindelse for længst er afbrudt, og hvis Forhold har været vidt forskellige; en saadan Deling bør dog kun anvendes, hvor der er Tale om større Slægter, og kun hvor Delingen er begrundet i Forhold indenfor Slægten.

Det er en Selvfølge, at man, naar en saadan Deling i Linier foreligger, er nødt til ved senere Udgaver af Efterslægtstavlen at ændre Løbenumrene, saaledes som man altid er tvunget til det ved Nyudgaver efter de andre Systemer, men det er ligesaa selvfølgelig — hvad Arkivar Nygård synes at benægte — at en saadan Ommummerering ikke er nødvendig, dersom Deling i Linier ikke er foretaget; jeg tager her det samme Forbehold, som jeg tog i Hennings' Bog (S. 197), nemlig, at Førsteudgaven er fuldstændig, saaledes at der ikke senere findes Personer, der ikke er placerede i denne, og jeg tager naturligvis ogsaa det Forbehold, at det kun gælder de Generationer, der er afsluttede, men dette syntes mig saa selvindlysende, at jeg dengang fandt en nærmere Paavisning heraf overflødig.

Arkivar Nygård indrømmer, at den generationsvise Opstilling byder visse Fordele, idet det i mange Tilfælde har sin Betydning, at man finder de til samme Generation hørende Personer samlede paa et Sted. Der kan anføres mangfoldige. Prøver paa den Værdi, der ligger heri. Jeg har allerede nævnt, at Forhold, til hvilke man ikke forud havde Kendskab, vil være iøjnefaldende, medens de, ved at Personerne staa spredte, lettere vil unddrage sig Opmærksomheden. Vil man, for at tage nogle historiske Eksempler, vide, hvormange Medlemmer af Slægten Ahlefeldt, der deltog eller faldt i Ditmarskertoget, vil man undersøge, hvorledes Bille'rne stillede sig til Reformationen, studere Statsbankerottens Indflydelse paa Slægten Moltkes Godsbesiddelser, Rantzau-Ættens Stilling i 1848, saa er Arbejdet med saadanne Undersøgelser tifold lettet ved den generationsvise Opstilling.

Hvorledes vil det være, dersom man skal undersøge Slægtskabets Nærhed mellem to Personer, det Spørgsmaal, der er staaende ved Bestemmelserne om Ægteskab mellem Beslægtede og i Arveretten? Kan det nægtes, at man ved at sidestille Personer, der til-

hører samme Generation, i høj Grad har lettet Afgørelsen af dette Spørgsmaal?

Ogsaa af andre Hensyn vil det være af den største Betydning at anvende en saadan Opstilling. Der er vel ingen, der nærer Tvivl om, at det — med de Fremskridt Arvelighedsforskningen har gjort, siden Gregor Mendels betydningsfulde Undersøgelser for blot en Menneskealder siden blev taget op til Videreførelse — i Løbet af kortere eller længere Tid vil lykkes Biologerne at trænge dybere ind i Menneskets komplicerede Arvelighedsforhold, og er det da ikke Genealogernes Pligt at sørge for, at der, naar Biologen faar Brug derfor, foreligger et Materiale, der er let tilgængeligt for ham? Kan der tvivles om den Betydning, Arvelighedsforskning og Racehygiejne vil faa for det menneskelige Samfund?

Arkivar Nygårds Kritik har beklageligvis været af ren negativ Karakter paa disse Punkter; der er intet fremført til Forsvar for Indrykningssystemet, og det kan maaske ogsaa hævdes at have ligget udenfor Anmelderens Opgave, men jeg skulde dog mene, at det havde været mere frugtbart, og tillige mere virkningsfuldt, at nævne de Ting — om saadanne findes — der taler til Fordel for Primogeniturordens-Systemerne, Krav, der opfyldes af hine Systemer, men ikke honoreres af den generationsvise Opstilling.

Det vil næppe kunne hævdes, at det er en Fordel ved Indrykningssystemet, at man straks kan se, hvem der er regerende Fyrste indenfor en Dynastslægt, eller Besidder af et Len, og hvem der er Successor, eller vil blive det, naar Hovedlinien er uddød — og det er muligvis saadanne Synspunkter, der ligger til Grund for disse Systemer — thi disse Forhold fremgaar lige saa klart af den generationsvise Opstilling. Den Adskillelse i Grene, der er en naturlig Følge af Indrykningssystemet, og som selvsagt ogsaa har sin Værdi, kan det som nævnt ogsaa være praktisk at anvende i den generationsvise Opstilling.

At denne sidste ved at fylde den trykte Side helt synes mere tiltalende for Øjet, er maaske individuelt; om Smagen kan der jo ikke disputeres, og jeg skal derfor afholde mig fra at komme ind paa æstetiske, saavel som økonomiske Synspunkter, selvom det for mig synes at være kun et Plus mere, at den generationsvise Opstilling er billigere at trykke end Indrykningssystemet.

Det er et saare daarligt Argument, at Indrykningssystemet stadig bruges af »en række af de mest ansete genealoger i Danmark og Norge«. Metodernes Værdi kan dog ikke afgøres ved at optælle, hvor mange »ansete genealoger« der anvender det ene, og hvor mange det andet System. At den generationsvise Opstilling endnu kun er lidet anvendt i Skandinavien, er jeg vel vidende om, men dette er jo heller intet Bevis. Det skyldes sandsynligvis, at Størsteparten af disse ansete Genealoger forbliver tro mod deres Børnelær-

dom og ikke gør sig den Ulejlighed at prøve andre Systemer og veje det ene mod det andet.

I Stedet for at foragte Menneskehedens »idelige trang til at forandre og eventuelt forbedre«, burde man betænke, at ethvert Fremskridt — stort eller lille — skyldes denne Trang.

Jeg maa derfor sluttelig — selv med Beskyldningen for Ensidighed hængende over mit Hoved — hævde, at af de tre omtalte Systemer er den generationsvise Opstilling, forsynet med de tidligere omtalte Løbenumre og Henvisninger, absolut det, i hvilket der sker de færreste og mindste Brud paa den kontinuerlige Fremstilling, og tillige det, der byder de største praktiske Fordele. Ved et passende typografisk Udstyr; ved at udhæve Overskrifterne over Kuldene, ved at lade en ny Generation begynde paa en ny Side, og paa hver Side anføre, hvilken Generation denne behandler, kan Systemet gøres endnu mere overskueligt.

Vil man alligevel anvende hine to Systemer — og andre af de hidtil fremkomne maa absolut fraraades — maa det i hvert Fald saa kraftigt som muligt anbefales at benytte en saadan Nummerering, at det er muligt for den, der skal bruge Stamtavlen til sine Undersøgelser, og som møder uden Kendskab til den paagældende Slægt, at se, hvormange Børn et bestemt Søkendekuld omfatter, og hvor de er at finde.

GENSVAR.

Med ikke ringe forundring har jeg sét, at hr. Fabritius er fremkommet med ovenstående redegørelse formedelst den »kritik af den generationsvise opstilling«, jeg skal have givet udtryk for i min anmeldelse af »Slægtsforskning«, og til min beklagelse ser jeg, at denne formentlige kritik »i realiteter er noget svagt underbygget«. Overfor denne mærkelige påstand må jeg straks slå fast, at jeg *ikke* har fremsat nogen sådan kritik. Hvad jeg har kritiseret er hr. F.s uheldige forsvar for den nævnte opstillingsmåde, et forsvar, der falder i stumper og stykker, blot man puster på det; nu fremfører hr. F. en række nye argumenter, som jeg senere skal berøre, og samtidig søger han påny at redde fiktionen om, at medlemmerne af en slægt i det væsentlige behandles i kronologisk rækkefølge, når man anvender generationsvis opstilling, som jeg ved mine bemærkninger mente at have drevet en forsvarlig pæl igennem. Det, der nu fremføres i den anledning, synes jeg imidlertid kun at kunne betegne som et kluntet forsøg på at knibe udenom, og jeg skal derfor ikke indlade mig på betragtninger desangående; det ændrer ikke det mindste i min påstand om, at en generation kan strække sig

over et såre langt åremål, så at man ikke ved den nævnte opstilling opnår at behandle »nogenlunde samtidige personer« samtidig, men da der foruden hine udenomsbetragtninger dog fremsættes noget, der virkelig berører sagens kerne, skal jeg ikke vægre mig ved at fremsætte nogle nye bemærkninger om dette vigtige spørgsmål. Jeg kalder det vigtigt, fordi man så ofte af venner af den generationsvise opstilling just har fået fremdraget denne formentlige samtidighed.

Hr. F. bemærker, at samtidighed er et temmelig vidt begreb; »ingen vil vel kunne hævde, at en person, der er født i 1854 og lever 1934, ikke er samtidig med en, der er født i 1904, og dog er der 50 år mellem deres fødsel«. Nej, at de har levet samtidigt, vil visselig ingen benægte, men er de derfor samtidige? At de er samtidige vil sige, at de har *virket* samtidigt, men det har sådanne to personer næsten aldrig. Jeg tror ikke, at mange vil give hr. F. medhold i, at Georg Brandes (f. 1842) er samtidig med J. L. Heiberg (f. 1791), eller at H. C. Andersen (f. 1805) til den ene side er samtidig med C. H. Pram (f. 1756) og P. A. Heiberg (f. 1758), disse to ægte børn af oplysningstiden, og til den anden side med Henr. Pontoppidan og Herman Bang (begge fødte 1857), to repræsentanter for en ganske anden tid. Jeg har også ondt ved at indrømme, at Napoleon den store (f. 1769) er samtidig med Meir Goldschmidt (f. 1819), og at denne er samtidig med — mig selv (f. 1869). Jeg må bestemt påstå, at jeg aldrig har følt mig som dennes samtidig, skønt han levede omtrent til jeg blev student.

Men indrømmes må det jo, at begrebet »samtidig« i denne forbindelse er vanskeligt at definere; dog skulde jeg tro, at 40 års spillerum var mere rimeligt end 50. Da jeg med min kritik af »Slægtsforskning« for øje gennemgik en stor mængde — vel c. 200 — stamtavler (særlig danske, dog også norske, svenske og tyske), udkød jeg dem, hvori ingen generationsforskydning nåede op til 40 år, men gjorde mine uddrag af alle de andre — naturligvis også Vahls slægtbog, som hr. F. (Gud véd hvorfor!) siger, at jeg ikke har benyttet. Det kan han jo aldeles intet begreb have om! Ved at gennemgå så mange stamtavler, hvoraf flere var meget vanskelige at benytte, navnlig dog de, der er udparcellerede i talrige slægtslinjer (Rosenkrantz, Rantzau, Schack osv.), er der vel næppe tvivl om, at jeg har begået enkelte fejl, og en revision af det hele kan jeg selvsagt ikke inklade mig på. Men da de eventuelle fejl navnlig må hidrøre fra, at jeg ikke altid har fundet det allerførste og allersidste fødselsår indenfor en generation, vil fejlene komme hr. F. til gode. Ret meget af mit stof kan jeg jo ikke her fremlægge, men min kontrapart skal gerne få det at se, og enkelte resultater skal jeg her meddele.

Det viste sig da, at jeg i 121 af de benyttede stamtavler fandt

generationsforskydninger på over 40 år. I 18 af dem var den største forefundne forskydning på 40—49 år, i 34 50—59, i 24 60—69, i 19 70—79, i 15 80—99, i 6 100—124, i 4 125—149 og i 1 (Billernes) over 150. Det vil sige, at der i over 100 af disse 121 stamtavler var større forskydninger end selv hr. F. synes at betragte som det tilladte maximum. — Det var altså tallene for de største forskydninger, jeg fandt, men naturligvis undersøgte jeg flere generationer i hver stamtavle — dog ikke dem alle — og fandt i de 121 ialt 445 generationer med forskydninger på 40 år og derover, nemlig i 132 tilfælde forskydninger på 40—49 år, i 101 på 50—59, i 78 på 60—69, i 49 på 70—79, i 55 på 80—99, i 20 på 100—124, i 9 på 125—149 og i 1 altså over 150 år. Følgelig var der i 313 af disse 445 generationer forskydninger, der overskred de af hr. F. nævnte 50 år*).

Hermed må al tale om, at man ved den generationsvise opstilling får samlet i grupper de personer, der har levet og virket samtidigt, høre op, og dermed bortfalder også delvis den af hr. F. gjorde bemærkning om, hvor let denne opstilling gør det at finde ud af, hvor mange medlemmer af slægten Ahlefeldt, der deltog i toget til Ditmarsken, eller hvorledes Billerne stillede sig til reformationen, ti man kan altså ikke nøjes med at undersøge én generation; man må undersøge flere. Vil hr. F. finde de medlemmer af sidstnævnte slægt, der oplevede statsomvæltningen 1660, må han søge dem i 10., 11. og 12. slægtled, og de, der levede under den store nordiske krig, findes spredte i 11., 12., 13. og 14. slægtled. Nu har jeg her peget på de slægtled, der skal eftersés, men havde jeg ikke gjort det, måtte den, der vilde have oplysning derom, desuden se efter i både det foregående og det følgende slægtled for at være på den sikre side. Og endnu langt værre bliver det, når en slægt deles i flere linjer, hvad hr. F. finder »praktisk«. Jeg finder det i de fleste tilfælde højst upraktisk, men det bruges meget og er desværre ofte ved indrykningsmetoden et uundgåeligt onde, da de talrige indrykninger fører til, at linjen tilsidst bliver altfor kort, så at der intet kan stå i den. Kan nogen virkelig finde det praktisk, at

*) Eksempelvis skal jeg nævne, at i Hundrup: Oluf Bangs efterkommere var forskydningerne i generation e—i henholdsvis 80, 98, 109, 134 og 131 år, i Adolf v. Bülow: »Bülowisches Familienbuch« for generationerne 14—18 hhv. 86, 95, 108, 132 og 126 år, i »Slægten Fabricius fra Faaborg« (1884) for generationerne IV og V hhv. 112 og 114 år, i Bidstrups stamtavle over slægten Koefoed (A) for generationerne G—K hhv. 63, 92, 104 og 105, og i sammes Koefoed (B) for generationerne E—H hhv. 75, 91, 99 og 94 år, i Vahls (ufuldendte) slægtebog for generationerne G—M hhv. 78, 91, 108, 97, 149 og 136 (afsnittet Vedel, gen. H—M hhv. 66, 96, 84, 123, 114, afsnittet Worm, gen. H—M hhv. 75, 88, 73, 95, 104). Endelig skal anføres, at slægten v. Schack, linjerne A og B (i adelsårbogens 49. bind) for generationerne 4—11 giver hhv. 100, 74, 101, 114, 105, 111, 134 og 93 år.

stamtavlen over Rantzauerne i adelsårbogens 47. årgang er delt i 30 stykker? Den, der vil se, hvilke Rantzauer der levede på et givet tidspunkt, må undersøge alle disse linjer og stadig være på sin post med eventuelle generationsforskydninger for øje. Sandelig et besværligt arbejde!

Hr. F.s motivering for en sådan deling er iøvrigt ret kurios, da han derved dels vil stræbe at tilsløre de stærke generationsforskydninger, dels mener derved at undgå »at sammenstille slægtsgrene, mellem hvilke al forbindelse for længst er afbrudt«. Hvad véd vi om hvilke slægtsgrene, der har afbrudt forbindelsen, og har man ikke sét selv de allermest nærpårørende, f. eks. forældre og børn, komme således på kant med hinanden, at al forbindelse mellem dem afbrydes? Mest mærkeligt er det dog, at hr. F. finder det praktisk, at en generationsvis opstillet stamtavle deles i et større eller mindre antal linjer, men finder det upraktisk at dele tavlen på en lignende måde. Når galt skal være, svækker det dog mindre overblikket, at denne deles end hin.

Når hr. F. finder, at den generationsvise opstilling rummer så mange fordele, ja, egentlig er den eneste, der bør være tale om at benytte, synes det mærkeligt, at han ikke til sin propaganda for denne søger al den støtte, han kan få og f. eks. henviser til, at dr. Bobé, hvis ord dog med god grund i vide krese har så stor vægt, når talen er om personalhistoriske og genealogiske spørgsmål, to steder har udtalt sig om denne opstillingsmåde (i Danmark Adels Aarb. 36. og 50. bind) og ganske slutter sig til den. Jeg er dybt uenig med doctoren i hans syn, men, var jeg enig med ham, skulde jeg visselig ikke undlade at pege på dette faktum, når jeg vilde slå et slag for metoden, ligesom jeg i min anmeldelse af »Slægtsforskning« fandt en støtte for rigtigheden af *mit* syn i den omstændighed, at »en række af de mest ansete genealoger i Danmark og Norge« stadig bruger indrykningsmetoden. Den ukloge og lidet sømmelige måde, hvorpå hr. F. afviser disse genealogers autoritet, skal jeg ikke komme ind på, men jeg vil pege på, at skønt dr. Bobé er så ivrig en forkæmper for den af hr. F. knæsatte metode, bruger han dog stadig i mange tilfælde indrykningsmetoden, således i de sidste bind af »Efterladte Papirer« og i »St. Petri Gemeinde«, og doctoren lægger aldeles ikke skjul på, at han finder, at denne metode er den mest overskuelige til mindre stamtavler. Derom kan der heller ikke være nogen tvivl. Når man skal opstille en stamtavle, skal man nemlig ikke, som hr. F. er tilbøjelig til, spørge: Hvad mener biologerne, hvad mener sociologerne? Der er mange andre hensyn at tage (jvfr. en udtalelse af sekretær Bengt Hildebrand i »Personhistorisk Tidsskrift« XXXIV, 115), og det man navnlig skal lægge vægt på er, at stoffet bliver ordnet så overskueligt som muligt for dem, som arbejdet navnlig er beregnet for, alt-

så slægtsinteresserede personer, genealoger, historikere. Bruger man den generationsvise eller den tabellariske metode, splittes det hele i stumper og stykker uden anden sammenhæng end den, at søskendekuld holdes samlede. Bruger man derimod indrykningssystemet, fremtræder stamtavlen som en *organisk helhed*, og i mindre stamtavler kan man ofte straks overse det hele, uden at benytte frem- og tilbagevisning, ja mangen gang uden at vende et blad. Det viser stamtavlerne i »St. Petri Gemeinde« og talrige i adelsårbogen. Slår man op på slægten Blaa (adelsårb. 5. bd.), kan man på side 84—85 med ét blik se, hvem der var Sivert Lauridsens forældre og bedsteforældre, hans børn, hans søskende, hans søskendes børn, hans onkler og tanter m. m., slår man op på slægten Falk (smst. 9.), har man på side 120—121 straks et fuldstændigt overblik over Eskild Pedersen Falks forældre, bedsteforældre, oldeforældre, børn og børnebørn m. m. I 26. bind vil man finde hele den nyere slægt Pors, hvis kendte fødselsår ligger mellem 1617 og 1740, klart og overskueligt på side 362—363, og i 33. bind finder man (s. 436—37) alle de 7 generationer, hvoraf slægten Skiernov II bestod, og således kunde man blive ved. Jeg gad vide, om noget menneske virkelig kan finde det bædre at opstille sådanne stamtavler udstykket i generationer, hvorved man kun kan opnå, at overblikket går tabt. — Således stiller det sig altså med de små stamtavler, men selv om de bliver betydelig mere omfangsrige, falder indrykningsmetodens gode egenskaber i øjnene, selv om det naturligvis såvel ved denne som ved de andre metoder gælder, at jo mere omfangsrig stamtavlen bliver, jo vanskeligere bliver det at få et klart overblik.

Hr. F. lægger megen vægt på, at en søskendeflok skal stå samlet, og jeg skal villigt indrømme, at det eksempel, han henter fra familien Moltke, virker bestikkende, men jeg vil dog med hr. Bengt Hildebrand (ovennævnte sted s. 114) hævde, at det er vigtigere at forbindelsen mellem forældre og børn ikke brydes end forbindelsen mellem søskende. Når man bruger en stamtavle, spørger man langt oftere om, hvem en mand er søn af og hvilke børn han havde, end om, hvilke søskende han havde. Det er derfor en væsentlig fejl ved den generationsvise opstilling, at den systematisk bryder forbindelsen mellem forældre og børn; det gør indrykningsmetoden ikke. Dens princip er netop, at det ældste barn følger umiddelbart efter forældrene, og derefter følger ofte de øvrige i sluttet trop eller med ganske små afbrydelser, forårsagede ved at et eller flere af disse børn selv bliver far til en flok børn, hvis plads er lige under ham. Det er ofte fremhævet som en af denne metodes mest iøjnefaldende fejl, at søskende på den måde kan komme til at stå meget spredt i stamtavlen, og det kan ikke nægtes, at sligt sker. I Grandjeans stamtavle over Peder Jacobsen Deichmanns efterkommere vil man således finde stamfarens ti børn spredt på siderne 1—2, 7, 46, 96 og

125, og i sammes Graae'ske slægtebog står de seks børn, stamfaren til den nyere slægt havde, på siderne 20, 79, 85 og 94—95. Sligt er i store stamtavler, der ikke er delt i linjer, aldeles ikke ualmindeligt. Men på den anden side sker det, som ovenfor berørt, langt hyppigere, end man skulde vente, at hele børneflokket følger lige efter forældrene. I Rosenkrantzernes stamtavle i 27. bind af adelsårbogen vil man således kunne iagttage følgende: På side 391—92 findes et børnekuld på 7 personer i sluttet række, s. 393—94 ligeledes et kuld på 9, s. 395 ligeledes et kuld på 6, s. 395—96 ligeledes et på 10 børn, s. 397 et på 3, s. 398 et på 14, s. 400 et på 4, s. 401—02 et på 12, s. 404 et kuld på 16 børn og s. 406—07 et på 14 med kun en ubetydelig afbrydelse, som ikke i mindste måde bryder overblikket, og således kunde man blive ved. At ganske lignende forhold gør sig gældende i mange andre slægter er jo en naturlig følge af, at så mange sønner ikke efterlader sig afkom, hvadenten de nu dør som små eller er ugifte, og døtrenes medtages ikke på en almindelig stamtavle. Kommer iøvrigt et børnekuld til at stå spredt, kan der jo let bødes på denne vanskelighed ved hjælp af fremvisninger, hvilket går ganske af sig selv, hvis der er løbenumre; ellers kan man henvise til siderne. Men iøvrigt giver signaturerne i de fleste tilfælde fornøden vejledning.

Hr. F. er så stærkt optaget af, at man altid straks i en stamtavle skal kunne se, til hvilken af slægtens generationer et barn hører. I sig selv er dette ikke et særlig vigtigt spørgsmål, ti den, der bruger stamtavlen, vil kun undtagelsesvis interessere sig derfor, og det er heldigt, at det er således, da det ofte er vanskeligt for den kyndige og vist næsten umuligt for den kun lidet kyndige at finde ud deraf, når stamtavlen er delt i en række slægtslinjer, hvilket hr. F. jo finder praktisk. Man kan til en prøve slå op i adelsårbogens 47. bind og se at finde ud af, til hvilken generation af Rantzauernes vidtløftige slægt den på s. 156 nævnte rigsgreve C. F. E. Rantzow hører. Hr. F. og jeg kan jo endda ret hurtigt finde ud af det, men hvordan går det den, der mangler øvelse i at bruge stamtavler? — Er slægten ikke delt i linjer, går det jo som fod i hose, hvad enten generationvis opstilling eller indrykning er benyttet, da i første fald generationens nummer er anført et sted over den person, man interesserer sig for, og i sidstnævnte fremgår det — når adelsårbogens system indtil 1918 benyttes — umiddelbart af den signatur, der står lige foran personens navn, idet f. eks. a, b, c osv. betegner fjerde generation, (1, (2, (3 osv. syvende, således som hr. F. ovenfor har antydnet — men rigtignok ikke korrekt. Heller ikke dr. Bobé har gengivet det rigtigt, hvor han omtaler det og bekæmper den hele metode i adelsårbogen (36. bind, forordet side XIV og 50. binds 1. afdel., Adelsgenealogisk forskning i Danmark gennem tiderne s. 81), ti Thisets system, der også i det væsentlige bruges i

»Patriciske Slægter«, dog med udeladelse af de store bogstaver, var: Første generation har ingen betegnelse, anden betegnes ved A, B, C osv., tredje ved 1, 2, 3 osv., fjerde ved a, b, c osv., femte ved 1), 2), 3) osv., sjette ved a) b) c) osv., syvende ved (1, (2, (3 osv., ottende ved (a, (b, (c osv., og hvis det er nødvendigt på grund af generationernes mængde, begyndes derefter igen — idet de store bogstaver ikke gentages — med 1, 2, 3, derefter a, b, c osv. osv. At de samme signaturer kommer igen kan ingen forstyrrelse volde, da de nu står rykket langt ind til højre, men så vidt muligt undgås det dog ved at stamtavlen deles i slægtslinjer, hvad jeg altså egentlig ikke finder »praktisk«, men snarere betragter som et nødvendigt onde ved indrykningssystemet, hvad jeg før har berørt.

Hr. F. lamenterer over, at på den måde får »flere medlemmer af samme generation samme betegnelser«, og at de får det, er sandt nok, men det gør de også ved den generationsvise opstilling. Således er der f. eks. — ja, der kunde jo nævnes i tusindvis af eksempler — fire medlemmer af slægten Edingers (nærværende tidskrift 9, III, s. 46—70) fjerde generation, der har betegnelsen a. En sådan gentagelse af betegnelser volder intet bryderi, og det er fuldstændig hen i været, når hr. F. finder det nødvendigt efter i en stamtavle, opstillet efter indrykningssystemet, »møjsommeligt« — i de fleste tilfælde er der slet ikke tale om nogen møje — at have samlet de børn, der hører til samme kuld, »påny at gennemgå stamtavlen omhyggeligt for at forvise sig om, at man nu har alle børnene, og at man ikke har fået fat i børn af andre søskendekuld«. Når det ikke drejer sig om stamtavler, der har ganske abnorme dimensioner, som f. eks. Vahls slægtebog eller den tidligere nævnte stamtavle over familien Deichmann, er der aldeles ingen vanskelighed ved at finde ud af, hvilke børn der hører til samme kuld, da de dels skal være betegnede ved en fortløbende række af tal eller bogstaver, dels skilles fra det følgende kuld med samme betegnelser ved en eller flere linjer, der er rykket længere til venstre og derfor virker som en stoppebom. Jeg kan ikke nægte, at jeg nogle gange ved at læse hr. F.s bemærkninger er kommet til at tænke på det gamle ord: »Jorden er altid frossen for utrevne svin«, for min kontrapart finder stadig vanskeligheder, hvor der ingen er, NB. når det gælder den stamtavleopstilling, som han ikke ynder. Til gengæld finder han i den generationsvise opstilling lettelser, som slet ikke eksisterer. Når det således påstås, at det ved denne opstilling er så uhyre let at finde ud af slægtskabsforholdet mellem to personer af samme slægt, kunde jeg godt have lyst til at se, hvorledes hr. F. i en håndevending af Ahlefeldternes stamtavle (i adelsårbogens 46. bind) konstaterer, hvorledes slægtskabet er mellem Ottilie Johanne Caroline på s. 96 og greve Preben på s. 208. Er denne opgave for vanskelig, fordi slægten er delt i så mange linjer, hvil-

ket hr. F. jo dog finder praktisk, så vil jeg henstille, at der gøres et forsøg på at udfinde slægtskabet mellem to Ulfelder, hvis stamtavle findes i 40. bind af adelsårbogen, opstillet på den eneste brugbare måde, dog uden at den har den praktiske fordel at være delt i linjer. Man prøve her på at konstatere slægtskabsforholdet mellem Vibeke Sophie og Marie Wilhelmine, bægge nævnte på s. 538. Ja, det kan jo gøres, men at det skulde være så forbløffende let, kan jeg i hvert fald ikke se, og navnlig vil den, der ikke er vant til at bruge stamtavler, utvivlsomt finde, at det er en hård nød at knække. I forbigående skal jeg gøre den bemærkning, at hvis der nogensteds er grund til at udskille en slægtslinje af en stamtavle, måtte det gælde den til Østrig ekspatrierede grevelige linje af Ulfelderne. Det vilde selv jeg finde rimeligt, uden at jeg dog vil beklage, at det ikke er skét. Iøvrigt må jeg, inden jeg slipper det spørgsmål, jeg ovenfor har berørt, gøre den bemærkning, at det er ulige lettere at finde ud af slægtskabsforholdet mellem to personer, når stamtavlen er opstillet efter indrykningssystemet, idet man i så fald blot skal følge signaturerne baglængs, til man finder det fælles ophav. I stamtavler, der ikke har et usædvanligt omfang, kan det i reglen gøres i et øjeblik. Det forekommer mig, at hr. F. ikke spiller helt ærligt spil, når han vil fremstille sagen anderledes, og det er jo ikke det eneste tilfælde, hvor hr. F. tillægger sin yndlingsmetode dyder, som den enten slet ikke har eller i hvert fald ikke har fremfor den opstilling, han bekæmper.

Når hr. F. påpeger, at det jævnlig sker ved sidstnævnte opstilling, at to personer står umiddelbart efter hinanden, skønt der ligger mange år mellem deres fødsel, er det uimodsigeligt. I første afdeling af Vahls slægtebog følger på side 47 en person, der er født 1587, lige efter én, der er født 1728, på side 130 er et lignende spring fra 1820 til 1609, side 164 ligeledes et fra 1879 til 1710, og på samme måde følger i Raben-stamtavlen (adelsårbogens 13. bind s. 340) en person, født 1694, efter én, der er født 1856, og i Mur-Kaasernes stamtavle (smst. 34 bd. s. 249) ligeledes en person, f. i reformationstiden, efter en anden, der er født 1720, og der kunde anføres utallige eksempler på sådanne spring, større endnu, om det skulde være. For så vidt har altså hr. F. ret, hvad enhver genealog véd, men er det nogen grund til at forkaste indrykningssystemet? Nej, absolut ikke! Det, der sker, er, at stamtavlen på denne måde deles i slægtslinjer, men man rykker ikke linjerne bort fra den plads, der af tavlen, som er alle systemernes udgangspunkt, er anvist dem. Man lader dem stå, hvor de rettelig hører hjemme ifølge den organiske forbindelse, mens derimod min kontrapart med vold vil fjærne dem derfra og anbringe dem, hvor det kan falde sig. Man opstiller så de ret vilkårligt udpillede slægtslinjer i en ret vilkårlig rækkefølge (med henvisninger til dem) og så gør det

intet, at kronologien går i stumper og stykker. Hr. F. forarges ikke over, at der f. eks. i Ahlefeldternes stamtavle (adelsårbogens 46. bind) lige efter en linje, der (på s. 165) er ført helt op til 1925, følger en anden, der (side 166) begynder 1558, heller ikke finder han det urimeligt, at en linje af familie Schack (adelsårbogens 49. bind) på side 96 ender med året 1915, hvorefter der umiddelbart springes tilbage til tiden før år 1500. Jeg må indrømme, at jeg ganske mangler ævnen til at fatte en sådan logik! Og denne urimelige uvilje mod disse spring! Det er jo naturen selv, der vil det således, og hr. F.s generationsvise opstilling kan ikke fri ham derfor. Han kunde ved en sådan opstilling af Billernes stamtavle have risikeret at et barn, der var født 1718 kom til at stå umiddelbart op ad et andet, der er født 1880 (dog »nogenlunde samtidigt«!); men selv om skæbnen ikke har villet forvolde hr. F. denne tort — de står jo kun i samme generation, og det må være galt nok! — så må han dog, hvis han opstiller nævnte stamtavle på nævnte måde, finde sig i, at der i 14. generation side om side står to børn, der er fødte henholdsvis c. 1695 og 1792, og i 15. to, hvis fødselsår er c. 1718 og 1830, og i andre stamtavler vilde der sikkert ret ofte side om side stå børn, mellem hvis fødselsår der er forløbet op imod 100 år; det fremgår med ret stor sikkerhed af de undersøgelser, jeg ovenfor har givet resultaterne af i store træk. Således tumler skæbnen med »den genstridige lille menneskevilje«, og vi kan derfor næppe vente nogensinde at få stamtavler at se, der opfylder de strænge kronologiske krav, hr. F. foreløbig med så lidet held opstiller, ti det er og vil altid være »levende stof, der arbejdes med«.

Med hensyn til de løbenumre, hr. F. så varmt anbefaler, skal jeg kun sige, at det er noget, vi alle har erfaret, at de er bekvemme, når man vil vise frem eller tilbage, men man skal nu vogte sig for at gøre systemet for kompliceret, og de fordyrer trykningen, når de — som i Edinger-stamtavlen — står frit ude i marginen, og skal de bruges, er det jo næsten nødvendigt, at de står iøjnefaldende. Jeg er derfor noget i tvivl om, hvorvidt de i almindelighed er anbefalelsesværdige, og jeg finder det absurd fortløbende at nummere personerne i en stamtavle, der falder i flere eller mange slægtslinjer, for ikke at tale om, at de i vidtløftige arbejder kan komme op på fire- ja på femcifrede tal, således i Vahls slægtsbog, der omfatter op imod 30.000 personer. Metoden er jo benyttet der, men ikke gennemført, fordi bogen udkom stykkevis. Hvis stamtavlen havde foreligget fiks og færdig, inden den gik i trykken, må herren vide, hvor høje løbenumre, man havde fået at bakse med. Jeg ønsker iøvrigt ikke i øjeblikket at tage afgjort standpunkt til dette spørgsmål, men skal kun sige, at hensynet til de forandringer i numrene, der kan forårsages ved en ny udgave, er ret ligegyldigt. En ny ud-

gave udkommer jo sjældent, uden at man på vigtigere punkter end dette må foretage rettelser.

Jeg tror hermed at have berørt de fleste af de vigtigere punkter i hr. F.s afhandling, og da dette arbejde er faldet mig i skødet på et tidspunkt, der var mig meget ubelejligt, fordi der er så meget andet arbejde, der venter på mig, må jeg hermed slutte. Jeg har overhovedet kun kunnet inklade mig på det nu, fordi jeg forlængst har taget standpunkt til en del af de spørgsmål, der forekommer, og da jeg skrev min anmeldelse af »Slægtsforskning«, foretog mange undersøgelser, der stod i forbindelse hermed. Havde jeg haft mere tid til min rådighed nu, vilde jeg dog sikkert have kunnet uddybe mine bemærkninger mere og have fremdraget mere slående eksempler på mangt og meget, men det vilde næppe have været til større nytte, for det vilde sikkert under alle omstændigheder være forgæves at gøre forsøg på at rokke ved en så ungdommelig, énsidig og fanatisk begejstring for den generationsvise stamtavleopstilling, som kommer til syne i hr. F.s afhandling. Men han vil nok med tiden gennem erfaring opdage, at det ikke er de vises sten, han har fundet. Erfaring er i det hele taget en god læremester, men den arbejder langsomt. Vi ældre må endnu stadig af den tage lære, og hr. F., der endnu er så ung, vil gennem årene kunne erfare mangt og meget og først derved ret blive moden til at belære os andre. Den dag turde vel komme, da han også vil indse, at hans begejstring for den menneskelige »trang til at forandre og eventuelt forbædre« er noget overdreven, da denne trang vel *kan* føre fremad, men vist nok så ofte fører i modsat retning, for ikke at tale om, hvor ofte den kun bevirker et lignende resultat, som det en vis herre opnåede ved at tage glasbukser på Lidt mindre trang til forandring end den, der for tiden besjæler menneskeheden, vilde visse- lig ikke kunne skade denne. — Tror hr. F. iøvrigt virkelig, at hin trang er kilden til »ethvert fremskridt, stort eller lille«? Mon ikke f. eks. menneskenes religiøse forestillinger også stundom kan have en lille andel i visse fremskridt.

I min anmeldelse erkendte jeg, at hver af de tre omhandlede metoder kan have sine fordele, og at det beror på omstændighederne og et sundt skøn, hvilken der i hvert enkelt tilfælde vil være mest hensigtssvarende. Jeg turde ikke inklade mig på at opstille regler derfor. Det tør jeg naturligvis heller ikke nu, men jeg vil på det bestemteste hævde, at den eneste metode, der fremstiller slægten som den *organiske helhed*, den nu engang er, er indrykningsmetoden, og at den derfor bør anvendes overalt, hvor ikke særlige forhold eller særlige hensigter taler derimod. Både ved den generationsvise og ved den tabellariske opstilling falder det hele i stumper og stykker uden sammenhæng, man nødes til at klistre disse stykker sammen ved gentagelser, der tager megen plads — se f. eks.

side 64 ff. af Krabbernes stamtavle i adelsårbogens 45. bind — og ved stadige frem- og tilbagevisninger, og vil man undersøge, hvordan to personer er beslægtede med hinanden — et spørgsmål, der jo idelig og idelig kommer igen ved benyttelsen af stamtavler — skal man blade frem og tilbage og frem og tilbage for at få klarhed over det. Således er det næsten altid ved disse stamtavler, mens en stamtavle i den af mig foretrukne form meget ofte — som det ovenfor er vist — straks besvarer spørgsmålet eller i mangel deraf med langt ringere besvær.

Vil man spørge mig, hvilke forhold, jeg særlig tænker mig kunde foranledige fravigelse af indrykningsmetoden, skal jeg f. eks. nævne, at når en slægtbog indeholder mange og forholdsvis lange biografier, sprænges let overblikket ved anvendelse af denne metode. Jeg finder ganske vist, at de af P. B. Grandjean udarbejdede slægtbøger, der er opstillede efter indrykningsmetoden, er overskuelige, men biografierne kan jo blive endnu talrigere og længere, og der kan findes illustrationer, som yderligere virker til, at oversigten svækkes; i så fald vil jeg tro, at den generationsvise opstilling bør foretrækkes, vel at mærke, når der medfølger en oversigtstavle. Det er i det hele taget navnlig til egentlige stamtavler, der ikke medtager overflødig stof — f. eks. bibliografisk som i 5. bind af »Patriciske Slægter« — indrykningsmetoden bør anvendes. Dèr kommer den til sin fulde ret! og hvis den nu så almindelige børnebegrænsning fortsættes ud i en fjern fremtid, så at stamtavlerne bliver meget lidt komplicerede, vil næppe nogen falde på at bruge andre metoder, hvis der da ikke opfindes nye, om hvilke vi nu intet begreb har.

Men vil man ikke bruge denne opstillingsmåde, er jeg tilbøjelig til at foretrække den tabellariske for den generationsvise af de grunde, som sekretær Hildebrand (der muligvis af hr. F. betragtes med samme overlegenhed som »en række af de mest ansete genealoger i Danmark og Norge«) har anført i »Personhistorisk Tidsskrift«, 34. årg. s. 114, blandt hvilke også er den, at den generationsvise opstilling foregøgl en fast kronologi, som slet ikke findes, og at den sprænger forbindelsen mellem forældre og børn mere end den tabellariske. Når jeg fremhæver denne form, tænker jeg mig den naturligvis forsynet med de i den nye udgave af »Svenska Adelsn Attartavlor« brugelige små oversigtstavler.

Nu kan hr. F. med rette sige, at jeg har kritiseret den generationsvise opstilling, og det har ikke været mig ukært engang at få lejlighed til at gøre det. Det må indrømmes — og derom er hr. F. og jeg jo enige — at ingen af de tre metoder virker helt tilfredsstillende; de har alle deres mangler, og de har alle visse fortrin. Men de fleste mangler og de færreste fortrin har den generations-

vide opstilling at fremvise. Såvel hine som disse har jeg ovenfor søgt at klarlægge.

Der synes egentlig kun med rette at kunne tillægges denne opstilling to særlige fortrin, nemlig for det første det, at princippet er, at de enkelte børnekuld skal holdes samlede, for det andet det, at selv om der er nok så mange generationer, behøver man ikke at udskille slægtslinjer, således som det ved indrykningsmetoden bliver nødvendigt, når generationerne overstiger en halv snes stykker. Således vilde det ved denne metode ikke være muligt i en bog af almindeligt format at opstille stamtavlerne over Juelernes 18 eller Østergård-Krabbernes 19 slægtled (jvfr. adelsårbogens 44. og 45. bd.) uden at dele dem i slægtslinjer.

Men hvordan virker nu denne generationsvise opstilling i praksis? Ja, ser vi igen på Rantzau-stamtavlen (adelsårbogens 47. bind), vil vi opdage, at børnekuldene alligevel ikke *altid* er holdt samlede. På side 35 er f. eks. to børn (formedelst delingen i slægtslinjer) pillet ud og anbragte andensteds, på side 98 er fire børn behandlet på samme måde og således fremdeles. Slikt vil man finde i næsten alle mere omfangsrige stamtavler, hvilket vil sige, at slige stamtavler i reglen er delte i en række slægtslinjer. Men dette vil atter sige, at det andet fortrin, jeg nævnte ovenfor, bliver ganske illusorisk. Man *kan* lade være med at udstykke stamtavlen, men man undlader det ikke. Tværtimod udstykker man ofte langt mere, end der tilsyneladende er nogen grund til, og resultatet bliver derfor, at det er vanskeligt at fatte, hvilke fordele der til syvende og sidst er ved at bruge den generationsvise opstilling. Om den for biologer, sociologer m. fl. har visse fortrin*), hvorom jeg dog intet véd, kan — som ovenfor berørt — ikke være det afgørende; det gælder kun om at opstille det indsamlede stof så overskueligt som muligt for dem, for hvem det først og fremmest er bestemt, uden at skæve til højre og venstre for at se, om andre muligvis kunde ønske en anden opstilling, ti ingen kan tjæne to herrer.

S. Nygård.

*) Da tavlen for dem som for os andre i hvert fald er mest overskuelig, skal det i forbigående bemærkes, at det må anses som en fordel ved en stamtavle, der er opstillet efter indrykningsmetoden, at den er ulige lettere at omskrive i tavleform end en efter generationer opstillet stamtavle.

ANMELDELSE.

Danmarks Kirker. Udgivet af Nationalmuseet. Præstø Amt, 1—4. Hefte, 1933—34. (G. E. C. Gads Forlag).

Af dette længe og grundigt forberedte nationale Stovværk foreligger nu 4 Hefter, som tilsammen fylder 630 Sider af de ca. 1000 Sider, der er beregnet til Præstø Amt. Sorø Amts Kirker vil udkomme endnu i indeværende Aar. Da Danmark har at opvise ialt 2000 Kirker, kan man let forstaa, at Værkets Udgivelse vil strække sig over en lang Aarrække og blive af betydeligt Omfang.

I sammentrængt og almentilgængelig Form fremlægges af vore ypperste Sagkyndige, i første Række Museumsdirektør, Dr. phil. M. Mackeprang og hans nærmeste Medarbejdere Magister Chr. Axel Jensen og Dr. phil. Poul Nørlund, et overvældende rigt og fyldigt gennemillustreret Stof til Gavn og Glæde for alle historisk interesserede Landet over.

I nærværende Forbindelse skal kun fremhæves den betydningsfulde Berigelse, dansk Slægtsforskning vil kunne høste af Værket, som det er en uafviselig Pligt for alle Dyrkere af Genealogi og Personhistorie herhjemme at gøre sig fortrolig med.

Da Værkets Plan for en Aarrække siden drøftedes paa et Møde af Historikere, fremkom der fra slægts- og personhistorisk interesseret Side mange, til dels vidtgaaende Krav og Ønsker. Det skal allerede nu siges, at Redaktionen fuldtid, indenfor rimelige Grænser, har opfyldt de i saa Henseende nærede Forventninger.

Det siger sig selv, at Pladshensyn ikke tillader at aftrykke Gravmindernes ofte meget vidtløftige Indskrifter fuldstændigt; kun de, der er ældre end 1550, gengives ord- og bogstavret. Af de yngre gives kun Udtog med alle Indskriftens positive Oplysninger om Personerne og deres Livsforhold samt om selve Mindesmærkets Tilblivelse. Almindelige Formularer som »Her ligger begravet« eller Titulaturer udelades, ligesaa Bibelciterer. Ærevers og andre Digte citeres kun udførligere, hvis de paa Grund af Digternavn og ejendommeligt Indhold frembyder mer end almindelig Interesse. I Udtogene, der overalt gives paa Dansk, anføres Person- og Stednavne bogstavret. Latinske Navne sættes i Nominativ, og den danske Form vedføjes, hvis den ad en eller anden Vej er kendt eller ikke frembyder nogen Tvivl. Fuldstændigt citerede latinske Indskrifter oversættes, naar undtages de mange hyppigt gentagne og oftest ligegyldige Sætninger. Overalt er raadspurgt den personhistoriske Literatur og af haandskrevne Kilder de stedlige Kaldsbøger og Kirkebøger samt ældre Præsteindberetninger.

Rationelle, sagkyndige og omhyggelige Undersøgelser af Gravminderne har fremdraget nyt og uanet Stof for Person- og Ættegranskeren. Skjulte og uansede Gravstene er kommet for Dagens Lys, og mangelfuldt eller overhovedet endnu ikke tydede Indskrifter kan nu paa bekvem Maade drages til Nytte for Specialforskeren. Ogsaa paa det heraldiske Omraade, der længe har været forsømt, har Fagkundskaben sat mange værdifulde Spor. Særlig skal fremhæves

den Omhu, Nationalmuseets Udsendinge har vist Kistepladerne, hvis Indskrifter er af stor Betydning i personhistorisk Henseende. Skjulte længe i Gravkældere eller hengemte og vanrøgtede i en Krog af Kirken fremdrages de nu og værnes mod Tilintetgørelse eller Forsvinden ved at kodificeres. Værkets Værdi for den genealogiske Forskning kan bedst godtgøres ved de Berigtigelser og Suppleringer, de hidtil udkomne Hefter bringer til fremtrædende Adelslægters Genealogier.

Af Kisteplader, fremdragne i 1929 af Gravkældereren i Kongsted Kirke (S. 525) oplyses det, at Rigskansler Eiler Grubbess til Lystrups Frue Kirsten Lykke, hvis Data hidtil ikke kendtes (D. Adels Aarb. XII, 165), var født paa Mariager Kloster næste Torsdag før Palmesøndag (31. Marts) 1558 og døde paa sin Gaard Lystrup 11. Marts 1630. Hidtil uoplyste Data om deres Sønnesøn Peder Grubbe til Lystrup, f. 23. Marts 1621 paa Lystrup, † 8. Juni 1667 i Næstved. Gravskriften over dennes Søn Tønne Grubbe til Lystrup († 1721) indeholder de bemærkelsesværdige Ord: »Her endis Grubbers Nafn i denne Dødis Aske«.

Efter Hellested Kirkebog 1797 er meddelt (S. 423) en Række Indskrifter fra nu forsvundne Kister i den Juelske Familiegravelse. Herefter skulde Jens Juel (»en tapper og ypperlig Soldat og fornuftig Statsmand«) være født paa Højris, som hans Fader dog først skal have erhvervet 1636, ikke som ellers overalt angives, paa Nørtorp. Ny er ogsaa Oplysningen om hans første Frues Fødselsdag, f. 16. Marts 1633 (D. Adels Aarb. XLIV, II, S. 33) og angives hendes Dødsdag at være 20. Jan. (ellers 23. Jan.). Jens Juels Datter Sophie Catharine til Baroniet Juellinge var født 5. Febr. 1664 i Stockholm. Her er indløbet en vitterlig Fejltagelse, idet Aar og Dag for hendes Vielse med Stiftamtmand Frederik Wind — 22. Jan. 1692 — angives som dennes Dødsdag; han døde 24. April 1702.

Andre Adelsgenealogierne berigende Nyfund yder Redegørelsen for Gravminderne i Valløby Kirke (S. 310).

Hvor rigt et Udbytte Værket giver for Gejstlighedens og Borgerstandens Personhistorie, viser noksom Listen over ikke mindre end 70 Gravstene i Næstved St. Peders Kirke, hvoraf flere i fortræffelig Gengivelse. Som Exempel paa Værkets mønstergyldige, mere indgaaende Beskrivelser af Gravmæler skal nævnes den af Claus Lyskanders Epitafium i Herfølge Kirke.

Takket være forskellige Fonds' Rundhaandethed (Gl. Carlsberg, Ny Carlsberg og L. Zeuthens Mindefond) er Prisen for hvert Hefte (paa ca. 20 Ark) sat saa forbavsende lavt som 3 Kroner, hvilket muliggør Anskaffelsen af det til alle Sider rigt givende Værk i de videste Kredse.

L. B.

SMAA MEDDELELSER.

ERNST V. D. RECKE.

At der ved Dr. phil. Ernst v. d. Recke's Bortgang ogsaa lyder nogle Mindeord fra heraldisk Side, er kun ret og billigt.

Allerede med sin Artikel *Heraldik* i Salmonsens Konversationsleksikons 1. Udgave (VIII Bind, 1898) ydede han et fagligt Bidrag, som ofte blev raadspurgt. Den Gang var jo kun lidt publiceret her hjemme paa dette Omraade. Først over en Snes Aar senere udtalte v. d. Recke sig atter offentlig om heraldiske Spørgsmaal. Det var Fremkomsten af »*Dansk Heraldik*«, som lagde ham Pennen i Haanden, idet han her i Tidsskriftet (7, IV) fremkom med sine værdifulde »*Randbemærkninger om Heraldik*«, paa én Gang

en — kun altfor velvillig — Anmeldelse af og Kommentarer til mit Arbejde. I en følgende Artikel »Endnu nogle heraldiske Bemærkninger« tog jeg til Genmæle mod v. d. Recke, der som den fanatiske Theoretiker havde bebrejdet mig en vis Hensyntagen til dansk Praksis, samtidig med at flere af ham foreslaede Kunstudtryk blev tilbagevist. — Hans næste Bidrag til Tidsskriftet *Det danske Kongevaaben*. En kritisk Undersøgelse (8. VI) var fremkaldt af Bogen »Det danske Rigsvaaben«. Ogsaa denne Artikel indeholdt højst vægtige og tankevækkende Ord, mest dog beregnede paa Fagmænd i aller egentligste Forstand. Flere Paastande, f. Eks. om Betimeligheden af den norske Løves Genindsættelse i det danske Rigsvaaben efter Glücksborg-Liniens Succession i 1863, trods de klare Bestemmelser i Kieler-Traktaten, havde kunnet friste til Modsigelse, om Artiklen blot ikke, dens Forfatters kendte Formfuldhed iøvrigt uførtalt, faktisk var affattet saaledes, at den maatte forekomme en Ikke-Fagmand næsten ganske ulæselig. Det skyldes denne Kendsgerning, at v. d. Recke nu ikke blev modsagt. Læsere havde en Polemik i hvert Fald neppe fundet. Alt i alt vil dog begge de anførte Artikler bevare deres store Betydning.

I anden Udgave af Salmonsens offentliggjorde v. d. Recke en ny Artikel om Heraldik (XI Bind, 1921). Denne er og bliver hans værdifuldeste Bidrag til vor heraldiske Litteratur. Paa femten to-spaltede Sider giver han et Utal af Oplysninger, der, ikke mindst hvad angaar det historiske Element indenfor Vaabenkunsten, viser en ganske overordentlig udstrakt Viden. Det var ønskeligt, om denne Artikel fremkom som selvstændigt Tryk i almindeligt Bogformat, ledsaget af de af dens Forfatter udførte, nydelige Vaabentegninger, som allerede kendes af Leksikonets Læsere.

P. B. G.

OVERRETSSAGFØRER JOHANNES WERNER.

Baade gennem sit Forfatterskab og den varme Interesse han gennem mange Aar viste for vort Samfunds Opgaver og Bestræbelser har Johannes Werner Krav paa at mindes paa dette Sted. Hans lysvaagne Natur og travle Optagetthed af Dagens Gerning var forenet med en stærk Trang til Fordybelse i Fortiden, som hovedsagelig gjaldt dansk Handels- og Finanshistorie, paa hvilket Omraade han har efterladt Arbejder af blivende Værd, saasom *Børsen* (1915). En dansk Storkøbmand, Christian Wilhelm Duntzfelt (1927) og senest G. A. Gedalia (1934), af hvis mærkelige Livsskæbne og Indsats i vort Bankliv han har givet et virkningsfuldt Billede. Fortjenstfuldt er ogsaa hans smukke Billedværk »Gravminder fra Kjøbenhavns og Frederiksbergs Kirkegaarde« (1912) og endelig har han i »Rygaard« (1925) givet en indgaaende Fremstilling af sin tidligere Ejendom i Hellerup. I de af hans Arbejder, der omhandler Enkeltkæbner, spores en umiskendelig Indtrængen i de personhistoriske Kendsgerninger.

Ved vort Samfunds Mødeafter svigtede han sjældent og kun nødtvungent. Her som overalt, hvor han færdedes, virkede han saa velgørende forfriskende som Festtaler, Deltager i Diskussionen og Dirigent med sit smittende Lune, sine fornøjelige Indfald og Udfald. Det var ogsaa ham, der ved Samfundets 40 Aars Jubilæum satte sig i Spidsen for en Indsamling af Pengebidrag til Fremme af dets Virksomhed, som, takket være hans ildnende Agitation gav et smukt Udbytte. Vi blandt Johannes Werners Samtidige, der mødtes med ham paa de gamle Stier, vil gemme Mindet om ham som en af de umiddelbart mest tiltalende Fremtoninger paa Vejen gennem Livet. Hans ranke og frejdige

Færd var i Samspil med hans høje, spænstige Skikkelse, de lysende Øjne og det sjældent smukke Smil, som ikke mere skal hilse os.

L. B.

KONTORCHEF FRITZ SOMMER.

I en Alder af 67 Aar er Kontorchef Fritz Sommer afgaaet ved Døden. Han var Søn af Grosserer L. C. A. Sommer af Firmaet Chr. Meyer & Sommer og blev Student fra Cohns Kursus i 1886. Et Par Aar studerede han Jura og Statsvidenskab, men blev derefter ansat i Kjøbenhavns Kreditforening, 1889—97 var han Sekretær hos Direktør A. Hein under Arbejdet for Oprettelsen af en Kreditforening for industrielle Ejendomme, i hvilken han senere fik Ansættelse og avancerede til Kontorchef.

Fra sin Ungdom af var Kontorchef F. C. Sommer en ivrig Personalthistoriker. Han var Studenterkammerat med Dr. Bobé og arbejdede i de første Aar sammen med ham, bl. a. paa Slægten Heerings Stamtavle. Han var i Besiddelse af en fin Sporsans og opnaaede derfor smukke Resultater, saaledes i den store Bog om Slægten Astrup og i Forarbejderne til Slægten Aall. Hans Interesse var at opspore, ikke at bearbejde Stoffet. Hans Arbejde i Kreditkassen lagde imidlertid snart saa stærkt Beslag paa ham, at han blev henvist til at dyrke Personalthistorien con amore. Han var Medlem af Dansk Genealogisk Institut og i en Aarrække af Bestyrelsen for Samfundet for dansk-norsk Genealogi og Personalthistorie. Ligeledes var han i et Par Aar Kasserer i Dansk Forfatterforening.

Th. Hauch-Fausbøll.

FAMILIEN SCHILDENS ÆLDRE LED.

Familien Schildens Stamtavle, der bragtes i Udsnit i Danmarks Adels Aarbog XLIII og senere har været gjort til Genstand for en Studie af Major Karl Freiherr von Bothmer i Vierteljahrschr. f. Wappen-, Siegel- u. Familienkunde, 1930 (anmeldt af Dr. Louis Bobé i nærv. Tidsskr. 9. III. 1930 S. 220 f.) er af ikke ringe Interesse for den danske Adels Ahnetavlestudier. Familiens ældste Led er nu taget op til ny Behandling af Professor Dr. Theodor Wilhelm Werner, Hannover, der i to Afhandlinger: »Gerdt Schildt, Organist an der Aegidienkirche von 1547 bis 1569. Ein Beitrag zur Geschichte des hannoverschen Organistengeschlechtes der Schilde« (Zeitschr. d. Ges. f. niedersächs. Kirchengesch. 38, 1933) og »Arkivalische Nachrichten und Dokumente zur Kenntnis der Familie Schildt« (Theodor Kroyer-Festschrift, Regensburg 1933) har fremlagt Resultaterne af sine grundige og, som det synes, til Bunds gaaende Forskninger. I Afhandlingerne, der gengiver de vigtigste Dokumenter og Kildedsteder, paavises det, at Freiherr v. Bothmers Formodning om, at Organisten Gerdt Schildt var Fader til Organisten Antonius Schildt, er rigtig, og desuden er det lykkedes at føre Familiens Stamtavle endnu tre Generationer tilbage. Stamrækken kan nu paa Grundlag af Prof. Werners Undersøgelser opstilles saaledes:

Ludeke Schild tog 1466 Borgerskab i Hannover; som Garant for ham optraadte Diderik Honhoff (maaske hans Svigerfader?), der 18. Maj 1470 overlod ham sit Hus (0.235) i Osterstrasse. Sammen med sin Hustru Jutta legerede han 24. Juni 1489 15. hann. Pund til St. Aegidienkirche, hvorfor der skulde holdes Sjælemesser for Ægteparret, deres Forældre, afdøde Slægtninge og alle kristne Mennesker. Ludеke Schild døde endnu s. A. (1489); han var Fader til

Harmen Schild, der 13. Oktbr. 1497 solgte Huset (0.235) til Hans Knokke, men beholdt »die Bude« (0.234), som han 7. Marts 1524 overlod sin Søn

Hinrik Schild. Denne oprettede 1562 Testamente til Fordel for sin Sønnesøn Gerdt Schild d. y., hvilket han Aaret efter omstødte, da Gerdt var død. Efter sin Søn, Gerdt Schildts Død 1569, oprettede Hinrik Schildt et nyt Testamente, denne Gang til Fordel for sin Sønnesøn Antonius. Hinrik Schild var Fader til

Gerdt Schildt, der 1547 ansattes som Organist ved St. Aegidienkirche i Hannover. Det første Aar synes han dog kun at have fungeret ved de større Kirkefester, idet han formentlig da havde Ansættelse i Brunswick, hvor Navnet iøvrigt forekommer med en Husejer Peter Schilt, der nævnes 1518 og 1533. Forbindelse mellem denne og Gerdt Schildts Slægt er dog ikke paavist. Gerdt Schildt, der døde 1569 før 1. Juli, ægtede 1. Gang før 1556 Barthold Scherers Datter Gisela, der døde i Pesten 1566, 2. Gang en Datter af Uldvæveren Bartram Fromeling, der overlevede ham, og med hvem han havde en Søn Hans, der nævnes i Bedstefaderens Testamente 1569. Med Gisela Scherer havde Gerdt Schildt seks Børn: et Barn, begr. 1556, en Søn og en Datter, døde i Pestaaret 1566, en Søn, død 1567, den ovenfor omtalte Søn Gerdt, der døde 1562 eller 1563, og Sønnen Antonius Schildt, død 11. Maj 1635. Han var først Organist ved Kreuzkirche, fra 1593 ved Marktkirche, og i sit Ægteskab (~ 18/9 1586) med Anna Sedeler (Sadeler) Fader til den ogsaa i dansk Musikhistorie velkendte Melchior Schildt og til Organisten Ludolf Schildt, fra hvem den 1738 af Kejseren adlede Linie nedstammer.

Det er ikke lykkedes at paavise Forbindelse mellem denne og en anden Familie Schild, der allerede 1426 indvandrede til Hannover med Uldvæveren Hans Schild. Han ejede et Hus (K. 248) og købte 1455 endnu et (K. 249), som 1495 ejedes af Cordt Schild og 1520 af dennes Enke, »die olde Schildische«. Efter hende gik Ejendommene over til den fra Hannovers Reformationshistorie kendte Barthold Schildt, der 1558 efterfulgtes af Christoffer Schildt. Dennes 1. Hustru døde 1572, han selv 1585 og Ejendommene gik da over til hans Enke, der 1588 ægtede Diettrich Wilken (d. 1599), der nævnes som Ejer sammen med sin Broder Melchior Wilken (d. 1589). Det er sandsynligt, om end ikke paavist, at Komponisten Melchior Schildt har nogen Forbindelse med denne Familie, idet han i sit Testamente omtaler en Fætter Melchior Wilke, der maaske er Søn af en af de nævnte Brødre. Det er heller ikke lykkedes at placere den 1434 og 1435 nævnte Musiker Diderik Schildt indenfor nogen af disse to Slægter.

Albert Fabritius.

CORRIGENDA AD »PARSBERG«.

I Personalhistorisk Tidsskrift 9. VI, 136 er der meddelt en Række genealogiske Oplysninger om Rigsraad Tønne Parsberg († 1521), hans Hustru Ingeborg Podebusk og deres Børn paa Grundlag af Optegnelser, der er indførte bag i en Bønnenbog i Det kgl. Bibliotek i Stockholm. Da jeg ved velvilligt Udlaan fra Biblioteket fik Lejlighed til at undersøge det paagældende Haandskrift (A 40) i København, blev jeg imidlertid opmærksom paa, at baade Aarstallene (og — som Følge deraf — Datoerne) i den omtalte Meddelelse var opløst paa en Maade, som næppe er berettiget. Det vil derfor sikkert være formaalstjenligt paa ny at meddele en Liste over de paagældende Aarstal og Datoer, men efter en Udregning, som er i Overensstemmelse med Datidens almindelige Sprogbrug. For yderligere Sikkerheds Skyld skal dog efter den om-

regnede Tidsbestemmelse den oprindelige tilføjes i Originalens Form, omend blot ordret, ikke bogstavret.

Tønne Parsbergs og Ingeborg Podebusks Bryllup fandt i Følge Optegnelserne Sted 26. Maj 1510 (MCCCC paa det tiende, Helligtre-foldighedssøndag). Af deres Børn fødtes Verner 6. Febr. 1511 (MCCCC paa det ellefte, St. Dorothee Dag), Jørgen 12. Marts 1512 (paa det tolvte, St. Gregorii Dag i Fasten), Vibeke 1. Maj 1513 (paa det xiiij, St. Valborgs Dag), Anna 29. Maj 1515 (paa det xv, 3. Dag Pinse), Jytte 8. Maj 1516 (paa det xvij, viij Dage efter St. Valborgs Dag), Niels 12. Juni 1517 (xviij, anden Helliglegemsdag), Valdemar 12. Maj 1519 (Mdxix, Torsdag næst efter St. Hans Dag ante portam latinam). Selv døde Hr. Tønne Parsberg 23. Novbr. 1521 (Mdxix, St. Clemens' Dag før Jul).

Bjørn Kornerup.

EN OPLYSNING TIL ET GAMMELT SPØRGSMÅAL.

Da Provst Vahl for et halvt Hundrede Aar siden udsendte sin »Slægtebog«, maatte han Side 51 i første Del, hvor han gør Rede for Børnene af Sognepræst Anders Klyne i Kvislemark, nøjes med at sige om Datteren Magdalene, at hun var gift med Christian Andersen Frick »Præst«; men hvor han var Præst og hans Efterslægts Skæbne, kendte Vahl intet til.

Nu er jeg bleven opmærksom paa, at dette aabne Spørgsmaal gaar igen i en Afhandling af Ingeniør Marstrand i dette Tidsskrifts Aargang for 1928, 9. I.,*) og jeg skal da henvise til nogle Steder, hvor der kan hentes Oplysning om Manden, nemlig Jydske Slg. 3. V. 296, Persh. Tidsskr. 1. IV. 294 og Andreas Erlandsen: »Biographiske Efterretninger om den nordenfjeldske Geistlighed«, Side 446.

Men Manden hed ganske vist ikke Frick, han hed Fich.

Om ham kan da følgende Oplysninger gives:

Christen Andersen Fich blev 1681 Student fra Odense Gymnasium, hvilket stemmer med Erlandsens Udsagn, at han var fra Fyn. Hans Udspring maa vist søges i Svendborgegnen, en Slægning af ham var den Hans Fich, der 1663 blev Sognepræst i Bjerreby paa Taasinge. — 3. November 1689 blev han præsteviet som Kapellan hos Sognepræsten i Korup og Ubberud ved Odense Hans Olsen Steen, der var en Præstesøn fra Svendborg og gift med en Præstedatter fra Bjerreby paa Taasinge.

Omtrent samtidig er han bleven gift med sin første Hustru Ivara Margrethe Hansdatter, der døde i Korup i Aaret 1696. Efter en Iver Christensen i Bergen havde Ivara Margrethe vistnok arvet Gaarden Kvistgaard i Hygum Sogn ved Lemvig; i hvert Fald solgte Christen Fich i Aaret 1690 denne Gaard til Opkomlingen Christen Andersen til Vads-kjærgaard i det nærliggende Tørring Sogn.

Efter den første Hustrus Død blev Fich den 23. Oktober 1696 i Københavns Frue Kirke viet til Magdalene Andersdatter Klyne fra Kvislemark Præstegaard; hun var født 1663.

Erlandsen siger, at Christen Andersen Fich havde været Skibspræst, hvilket ingenlunde er umuligt; naar man trængte til Præster til Flaadens Skibe, blev Kapellaner jævnlig udkommanderet til at gøre Tjeneste. Fich findes imidlertid ikke blandt den Fortegnelse over Skibspræster fra Christian den femtes Tid, der findes i Kirkehist. Slg. 5. IV. 671 ff.

*) Det sker i en Note til hans Afhandling om Slægten Walter.

Den 22. Oktober 1701 (Norske Reg. 19. 262) blev han kaldet til Sognepræst i Tingvold Præstegæld i Norge — Tingvold, Øre og Fredø —, og den 30. April 1702 aflagde han Ed for Biskoppen. — Erlandsen siger om ham, at *han* var meget begærlig og *Almuen* haardnakket og vankundig, derfor var der ikke det bedste Forhold imellem dem. En anden Mand, der har skrevet om Præsterne Levned, udtrykker det saaledes paa Latin: »Brevi tempore infelix ibi vixit, eo, quod non bene inter illum et auditores convenit«. Det gik saa vidt, at der blev anlagt Sag imod ham, hvorfor han suspenderedes; men inden Sagen afsluttedes, døde han den 30. Januar 1706.

I Ægteskabet med Magdalene Klyne var der ikke saa faa Børn, der alle var smaa ved Faderens Død. Efter at have ordnet sine Forhold i Norge, vendte Enken med Børnene tilbage til Danmark 1708.

L. Vesten, Sognepræst,
Sulsted.

Amtsforvalterforeningen har paa en d. 25. November f. A. afholdt Generalforsamling vedtaget at tilbyde Samfundets Medlemmer Særtryk af Harald Hatt »Danmarks Amtsforgvaltere 1848—1932« for en Pris af 3 Kr. pr. Ekspil. Prisen for Ikke-Medlemmer er 5 Kr.. Medlemmer, der maatte ønske at benytte sig af Tilbudet, bedes meddele dette til Samfundets Sekretær.

Samtidig henledes Medlemmernes Opmærksomhed atter paa, at Udgiveren af den i Personalhistorisk Tidsskrift 9. VI. 132 f. anmeldte Bog »Gejstligheden i Slesvig og Holsten fra Reformationen til 1864«, Hr. Kommunelæge Otto Fr. Arends, tilbyder Samfundets Medlemmer denne Bog til en Pris, der ligger 20 pCt. under Bogladeprisen, Kr. 15.—. Meddelelser fra Medlemmer, der ønsker at gøre Brug af Tilbudet, bedes sendt til Samfundets Sekretær.

Opmærksomheden henledes paa, at Samfundets Kommissionær fremtidig er Firmaet Levin & Munksgaard, Nørregade 6.

Ligeledes henledes Opmærksomheden paa, at Samfundets Medlemmer ved Henvendelse til Firmaet vil kunne erhverve enkelte Aargange af »Personalhistorisk Tidsskrift« til og med Aargangen 1930 for en Pris af 1 Kr. pr. Aargang. Ved Køb af hele den før nævnte Aar udkomne Del af Tidsskriftet, med Undtagelse af de udsolgte Aargange 1880—82, 1898 og 1919, leveres dette for en Pris af 40 Kr.. Samfundets øvrige Skrifter tilbydes Medlemmerne med 50 % Reduktion af de hidtil gældende Priser.

Biblioteker, Samlinger og Private kan erhverve »Personalhistorisk Tidsskrift« til og med Aargangen 1930 for en Pris af 1 Kr. 50 Øre pr. Aargang og 60 Kr. for hele den ikke udsolgte Del, 46 Aargange. Ligeledes er der foretaget en Prisreduktion for Samfundets øvrige Skrifter, hvorom henvises til Bekendtgørelsen paa Omslaget af nærværende Hefte.

Samfundets Medlemmers Opmærksomhed henledes paa, at Sekretærens Adresse fremtidig er: Bredgade 29, III, København K., Tlf. Palæ 2006.

SPØRGSMÅAL OG SVAR.

SPØRGSMÅAL.

1.

Kurtz.

Joachim Kurtz, begravet i St. Petri 31/12 1679, var gift med Margrethe Ahmmüller, Datter af Overtommester Hans Ahmmüller og Enke efter Michel Krakowitz.

I. Hvem er Joachim Kurtz en Søn af? Marcus Kurtz var gift med Cathrine Byssing, Datter af Handelsmand Claus Byssing.

II. Hvem er Marcus Kurtz en Søn af? Er han og Joachim Brødre?
A. Sidelmann,
Lærer.

2.

Løffler.

Kan Oplysninger gives om den Louise Marie Løffler, som ifølge Lampe: Bergens Stifts Geistlighed I. Side 226 blev gift i Kjøbenhavn 1799 med senere Sognepræst til Fjelberg Augustinus Meldal Brun? Jeg vil gjerne vide, naar og hvor hun blev født, naar og hvor (Kjøbenhavn) hun blev gift. Hvem hendes Forældre var, fuldt Navn, naar og hvor de var født, gift og død. Farens Livsstilling. Kan ellers noget oplyses, som kan være av Slægtshistorisk Interesse om de nævnte Personer, er jeg taknemlig derfor. Ifølge A. M. Wiesener: Dødsfald i Bergen, døde Louise Marie Løffler 8/10 1802 — 37 Aar gammel.

Th. Bull,
Oslo.

3.

Kammann.

Oplysning søges om følgende:

Mathias Hansen Kammann. Søn af? født? var Snedker i Fladbygden i Stange Præstegæld paa Hedemarken i Aggershus Stift i Norge.

I ~ ? 2 Børn A og B.

A. Anne Kirstine Kammann ugift, død 16/3 1824 i Christiania, 87 Aar gml. Ejede ved sin Død en lille Ejendom i Store Strandgade 223 i Christiania, tilskødet hende 24/5 1808, tinglæst 7/7 1808, Skifteforretning begyndt 17/3 1824, sluttet 13/8 1825 (Riksarkivets Retsprotokoller No. 2960 og 2965).

B. Margrethe Kammann født? død ca. 1809.

~ en Møller i Gudbrandsdalen død ca. 1809

2 Børn a) En Søn ved Krigsvæsenet i 1815,

b) En Datter, der i 1815 conditionerer hos en Gæstgiver i Hedemarken. Begge Børn er vist døde før 16/3 1824.

II ~ 16/3 1749 i Stange K. med Kirstine Buscou, født? død? af Bragernæs (Drammen).

C. J a c o b K a m m a n, født 22/9 1749 i Stange, død 17/10 1816 i Roskilde. Om denne Søn haves alle Oplysninger.

Mathias Hansen Kamman formodes at være indvandret i Norge fra Slesvig, Holsten (maaske Itzehoe).

Kamman,
Oberstløjtnant.

4.

K a m m a n (n).

K o r d t J a c o b K a m m a n (n) f. ? hvor ? † ?

1724 og 1727 Musketær, 1732 Grenader ved Major (senere Oblt.) Thiels Kompagni af Fyenske Regiment.

~ B i r t h e (eller Birgitte) f. ? † ?

Børn: 1. En Søn beg. 11/10 1723 Garnisonskirkegaarden.

2. Jens Martin K. døbt 27/1 1724 i Garnisonskirken, tysk Menighed.

3. Kordt David K. døbt 4/4 1727 i Citadelskirken, † 1728, begr. 2/2 1728 Garnisonskirkegaarden.

4. Johann Friedrich K. døbt 20/2 1729 i Garnisonskirken.

5. Anna Margretha K. døbt 17/5 1732 i Citadelskirken.

Hvem var Kordt Jacob Kamman(n)s Forældre?

Oplysninger om Jens Martins og Johann Friedrichs Efterslægt haves.

Kamman.
Oberstløjtnant.

5.

F l e n s b u r g.

J e n s F l e n s b u r g født 25/2 1784 Slesvig (maaske Holsten). Forældre? Halvbroder til Marie Thøgersen f. 1788, døbt 4/9 1788 i Vinding K. ved Bryrup, død 23/11 1822 i København, begr. Assistents Kirkegaard. (Se Landsarkivet, København. Forsegingsprotokol 1822/23 No. 5, Litra B, Side 337 No. 789, 25/11 1822).

Jens Flensburg var Landmaaler, Traadhandler i København, Ejer af Hovedgaarden Højriis i Ikast Sogn, døde 6/1 1831 i København.

Rasmus Jensen Thøgersen f. ca. 1749. begr. 22/3 1824 i Vinding, 75 Aar gl. Gaardfæster i Vinding Sogn.

I ~ M e t t e S ø r e n s d a t t e r f. ? begr. 14/9 1793 i Vinding.

6 Børn. 1) Ane Kirstine, f. ca. 1779.

2) Sidsel, f. ca. 1780.

3) Inger Marie, døbt 31/10 1784.

4) Jensine, døbt 15/10 1786.

5) Marie (se ovenfor), døbt 4/9 1788.

6) Inger Marie, døbt 10/10 1790.

II ~ A n e S ø r e n s d a t t e r, f. ? begr. 13/11 1813, 53 Aar gl.

4 Børn. 7) Jens, døbt 1/8 1794.

8) Mette, døbt 26/12 1796.

9) Søren, døbt 6/9 1799.

10) Rasmus, døbt 4/4 1802.

Hvem var Jens Flensburgs Forældre?

Kamman.
Oberstløjtnant.

6.

Willumsen.

Jens Flensburg blev gift 6/12 1805 med (Helliggejst K.).

Anne Bolette Willumsen, f. 5/8 1779?

† 24/7 1826 i København (Helliggejst K.).

Var hun Datter af Peter Boesen Willumsen, f. i Nyborg, døbt 28/12 1756 i Nyborg. † 18/10 1807 i København. (Helliggejst K.).

og Johanne Dorothea Kousted, f. ca. 1755.

† 29/10 1819 i København. (Helliggejst K.)?

Kamman.

Oberstløjtnant.

7.

Christen Sørensen.

Oplysninger — særlig om Fødselsdata og Vielse — søges for Degn og Skoleholder paa Gjøl, Christen Sørensen og hans Hustru Mette Andersdtr.

Følgende Børn hendes:

1. Anders, døbt i Nørre Sundby 29/5 1763.

2. Johanne Marie, døbt ssts. 17/11 1764.

3. Niels, døbt sammesteds 29/10 1769; han førte senere Navnet Niels Lassen Holm og blev Præst paa Færøerne (Nordstrómó) † 7/7 1839.

4. Severin, døbt 20/2 1774 i Gjøl Kirke og begr. 24/4 1774.

Degnen, Christen Sørensen, blev begravet paa Gjøl 20/12 1798, 65 Aar gl., og Mette Andersdtr. (Madam Sørensen) blev begravet paa Gjøl 14/5 1802, 63 Aar gl. Hun skulde da være født ca. 1739; men ifølge Aldersopgivelsen i Folketællingslisten for 1787 skulde hun være født ca. 1732.

S. Ringsted,

Serridslevvej 10,

Kbhvn. Ø.

8.

Mandix.

Jeg vil være meget taknemlig for Oplysninger om nedennævnte Personer:

1. Mouritz Mouritzen Mandix, f. 1685 (Vor Frue Kirkebog), Præst i Jyllinge, g. m. Enke Cathrine Margrethe Nygaard, f. 1697, d. 1760.

2. Sophie Margrethe Mandix, g. 1727 m. Vilhelm Meller, Klokker ved Trinitatis Kirke.

3. Peter Mandix, g. 1657 m. Kirstine Nielsdatter (Lengnick).

4. Lauritx Mandix. 4 Børn: a. Gedske, f. 1642, b. Ole, f. 1644, c. Hans, f. 1646, d. Maren, f. 1654 (Lengnick).

5. Peder Mandix. 4 Børn: a. Laurits, f. 1657, b. Ane Lisbeth, f. 1659, c. Conradus, f. 1661, d. Laurs, f. 1664. (Lengnick).

6. Mette Danielsdatter Mandix, g. m. Gudmandsøn Brochmann, Præst i Udsundby Sogn, hvis anden Kone hun var.

7. Anna Hansdatter Mandix, g. m. Hans Ditlefsen Schrøder, hvis Datter blev gift m. Peder Nielsen Trochiscus, Præst i Asminderup.

8. Anne Marie Mandix, g. 1 G. m. Apoteker Johan Adolph Schumacher i Hillerød; g. 2 G. m. Knud Winding, Apoteker s. St.; (Richter).
9. Oluf Pedersen Mandix, d. 1697 som Forpagter af Hansted Hovedgaard.
10. Jens Mouritsen Mandix, g. m. Kirstine Laursdatter (Jyske Registre 77).
11. Byfoged Jens Mouritsen (Mandix) (Persh. Tidsskr. 1926 S. 286).
12. Inger Margrethe Mandix, d. 3/11 1783, 62 Aar gl. (Richter).
13. Hans Jacobsen Mandix (Sjællandske Registre 171 f.).

A. Sidelmann,
Lærer,
Ramsing Skole.

9.

Irgens.

Røros Kobberverks privilegier er gitt av Chr. IV og de daterer sig fra 19. okt. 1646 i Rendsborghus, likesom de ved forskjellige senere leiligheter er bekreftet eller fornyet, første gang 19. mars 1649 av Fr. III.

Privilegierne er utferdiget til »Os elskelig Joachim Irgens, vores camertiener, med hvis participanter han til sig at tage agter«. Man har i Norge fremstillet det således at Joachim Irgens ved å få privilegierne utferdiget på sitt navn har benyttet sig av en uhederlig fremgangsmåte, idet han skulde ha brukt den list å foregi at han vilde opta et nytt verk, som ingen tidligere hadde bearbeidet, jfr. bl. a. direktør P. Hjorts og sogneprest P. S. Krag's »Efterretninger om Røraas Kobberverk« ved sogneprest John Aas, Christiania 1846, side 19.

Joachim Irgens blev angående verket innviklet i flere tvistigheter, derunder i en process med Otte Lorich (eller Lorch) omkring 1652 (samme skrift som ovenicert, side 47). Det fremgår av et innlegg fra Lorch's side, beroende i det norske riksarkiv, at Irgens har påberopt sig en oprindelig finderett til ertsforekomsten og en derpå erhvervet muting, men dette dokument har ifl. Lorch ikke kunnet tilrettelegges ved processen.

Nu spørs det om der i det til grunn for privilegierne av 19. okt. 1646 foreliggende foredrag eller innstilling er anført noget om dette forhold, eller om dette er omhandlet ved stadfestelsen 19. mars 1649.

Aage Irgens,
Sandefjord.

SVAR.

(9. V. 271).

Den på s. 272 i forrige bind af nærv. tidsskrift nævnte Peder Jensen Brandts hustru Maren Christensdatter døde i Jærne 26/11 1820, 61 år gl.

Deres børn var:

A. Maren (således i Jærne sogns folketælling 1787) eller snarere Karen (således efter mine optegnelser), dbt. N. Nebel 6. s. e. tr. [26/7]

1778. Hun er muligvis identisk med Niels Stalds hustru Karen Brandt, som døde i Varde 30/4 1827, 50 år gl.

B. Jens Christian, dbt. N. Nebel 11. s. e. tr. [6/8] 1780.

C. Kirstine Margrete, f. Jærne 25/3 1782.

D. Christen, f. Jærne 9/2 1784, † Sædding i N. Nebel sogn 13/6 1850 som farver, kaldes da Christen Thomsen Brandt og siges forhen at have været borger i Varde. Gift Varde 27/6 1813 m. mad. Vibeke Stauning f. Hammer, f. Janderup 20/3 1753, † Varde 5/1 1837 og kaldes da Vibeke Christine, datter af sognepræst i Janderup og Billum Jens Christian Hammer og Else Kirstine Johansdatter Krag (Hun g. 1° Varde 24/2 1803 købmand Nicolaj Stauning, enkemand, dbt. Varde 28/5 1752, † smst. 6/4 1810).

E. Christiane Elisabet, f. Jærne 5/7 1787, † Strandby i Jærne sogn 12/8 1829.

F. Anders, f. Jærne 3/7 1789, tog 23/5 1814 (med kgl. privilegium af 7/12 1813) borgerskab i Horsens som tobaksfabrikør, † Ålborg 23/3 1836 og kaldes da og oftere Andreas Petersen Brandt. Gift Horsens 27/10 1812 m. Inger Marie Jensen, vist identisk med enke og hospitalslem Inger Marie Brandt, der † Ålborg 13/6 1877, 90 år gl.

G. Morten Kisbye, f. Jærne 9/5 1795, kirkesanger i Rindom, † dør 21/5 1834, gift Anst (stuebryll.) 22/3 1817 m. Hanne Glörfeldt (Se om hende E. Juel Hansen: Slægten Glörfeldt s. 11).

De tre brødre Nicolai, Andreas og Peder Brandt var fødte i Horsens (den første dbt. 21/5 1745, de to andre 22/8 1749) og sønner af guldsmed smst. Knud Rasmussen Brandt. Denne blev døbt i Fredericia Michaelis kirke 16/2 1701 (søn af Rasm. B., begr. smst. 2/1 1731, 77 år og 8 mån. gl.), tog 1/7 1737 borgerskab i Horsens som guldsmed, ægtede 15/7 1744 i Ålborg (Budolfi) Anna Cathrine Flensborg og blev begr. i Horsens 5/8 1778; hans enke begravedes smst. 27/10 1785, 66 år gl. Om disse Brandt'er har noget med Odense-klokkeren at gøre turde være meget tvivlsomt.

S. Nygård.

REGNSKAB FOR AARET 1933.

160

	Kr. Ø.		Kr. Ø.
Saldo overført fra Regnskabsaaret 1932	538. 31	Honorarer for Bidrag til 1.—4. Hefte.....	754. 00
Bidrag fra den danske Stat	390. 00	Trykning	3,206. 89
Bidrag fra Julius Strikes Stiftelse	200. 00	Tryksager.....	28. 80
Bidrag fra Carlsen-Langes Stiftelse.....	100. 00	Porto	89. 26
Indvundne Renter.	121. 35	Kontingent til Dansk Historisk Fællesforening.....	10. 00
Amtsforvalterforeningen: Danmarks Amtsforgvaltere i Særtryk	282. 82	Omkostninger ved Møderne ^{20/2, 20/3, 27/11} 1933.....	337. 30
Medlemskontingent	3,668. 00	J. H. Schultz's Kommission	499. 37
Salg af Bøger og ældre Aargange af Tidsskriftet	232. 50	Flytning af Personalhistorisk Tidsskrift's Oplag m.m.....	26. 50
		Saldo, overføres til næste Aar	580. 86
	<hr/>		<hr/>
	5,532. 98		5,532. 98

Samfundet ejer den 31. December 1933, foruden Kassebeholdningen Kr. 580.86, som indestaar i Kjøbenhavns Handelsbank, Kr. 1,000.00 ⁴/₀ jydsk Landkreditf. Obligation, testamentarisk Gave fra Hds. Maj. Enkedronningen, Kr. 200.00 ⁵/₀ amort. danske Statsoblig. af 1919, Kr. 700.00 ⁴/₂ ⁰/₀ Vest- og sønderj. Kreditf. Oblig., samt Kr. 400.00 ⁴/₂ ⁰/₀ Fyens Kreditforenings Oblig.

Kjøbenhavn den 6. Marts 1934.

O. H. Clementsen.

Ovenstaaende Regnskab har vi gennemgaaet og sammenholdt med de os forelagte Bilag, og vi have intet fundet at erindre. Formuen har vi befundet at være tilstede. Obligationerne lyde paa Samfundets Navn.

L. Bie.

Stefan Hetsch.

ERINDRINGER FRA AARENE SOM VOLONTØR OG KANDIDAT I KOMMUNEHOSPITALET OG I ST. HANS HOSPITAL

Af *Victor Lange*.

Hvorfor jeg nedskrev disse Erindringer?

Jo! fordi det for det Første har interesseret mig at kaste et Tilbageblik paa den Række af vigtige Aar, hvori der skulde lægges et Fundament for den Virksomhed, jeg havde valgt mig til Livsopgave. Jeg har heller ikke fundet det afvejen at gjøre et Regnskab op for at se om det stemmer, saa at man kan være det nogenlunde bekendt. Sagen er at jeg medbragte en levende Interesse for Lægekunsten og at jeg har været saa heldig overalt at træffe paa Forhold, der var istand til at holde »Ilden brændende«: udmærkede Lærere, gode Kammerater og særlig Disciplin og streng Paapasselighed, der fordredes i Smaat og Stort. Der var saaledes alle Betingelser for en ung Mand, der var vaagen og modtagelig for grundig Belæring baade i den ene og anden Henseende. Jeg taler jo her kun om de Hospitaler, hvortil jeg har været knyttet, men jeg kan med lige saa stor Ret udstrække mine Bemærkninger til Livet ved Universitetet.

Dernæst kunde jeg tænke mig at eventuelle medicinske Læsere maaske kunde have Interesse af at sammenligne Forholdene paa Hospitalet i min Tid — altsaa for c. 60 Aar tilbage — med de nuværende; selv om der er sket mangehaande Forandringer særlig paa Grund af den stærkt tiltagende Mængde af Læger og, paa Grund af det meget udvidede Studium med allehaande Fag, der ere nye for min Tid, er jeg overbevist om at den røde Traad, der gik igennem Hospitalslivet i tidligere Dage, er uforandret den samme den Dag idag; der arbeides i Studiet, der jo er i rivende Udvikling paa mange Omraader særlig i de sidste Par Decennier, med samme Alvor og Ihærdighed som før, og den danske Lægestand kan kun glæde sig over den høie Standard, som ikke mindst Udlandet er villig til at anerkende.

-Vor berømte Sprogforsker I. N. Madvig udtalte som Rector magnificus i sin Tale Aar efter Tabet ved vor sidste Krig med Rette: »Fordi vi ere blevne færre, ere vi ikke derfor blevne ringere«. Disse sande og opmuntrende Ord til Efterverdenen findes indgraverede paa den Mindetavle, der er sat paa det Hus i Hillerød, hvor han boede som Elev i Frederiksborg lærde Skole.

Og endelig ville læge Læsere, der kunne ønske at gjøres bekiendt med tidligere Tidens Forhold, maaske have Interesse af at faa et lille Indblik i Hospitalsforhold, der selvfølgelig er dem ret fremmede. Selv en saa beskeden Piece som den foreliggende kan uden Tvivl — da jeg haaber at Fremstillingen er tilstrækkelig klar og forstaaelig selv for Lægmænd — give et nogenlunde fyldigt Indtryk af den Kultur og smukke Tradition, der herskede —

og uforandret hersker i vore Hospitaler og som har bidraget i ikke ringe Grad til at den danske Lægestand indtager en saa værdig Plads i Samfundet som Tilfældet er.

1ste Afsnit.

Volontøraarene.

Allerede i mit Rusaar, 1866, fik jeg Tilladelse til at følge med Volontørerne ved Stuegangen i Kommunehospitalets kirurgiske Afdeling. Endskjøndt jeg — særlig efter en lidt ældre Broders Tilskyndelse — havde bestemt mig for det medicinske Studium, mente jeg at det ikke var afveien at orientere mig lidt om, hvorvidt jeg vilde blive tiltrukken eller frastødt af Forholdene paa en saadan Afdeling. Som fremmed og uforstaaende kunde man jo let komme til kun at se de mindre tiltalende Sider ved Hospitalsgerningen — Patienter med mere og mindre svære Saar med Materie og Blødninger ved Operationerne — noget der senere traadte i Baggrunden, da Opmærksomheden var fæstet paa Opgaven: at hjælpe. Da jeg efter Prøvetiden følte mig tiltrukken af en Læges smukke Gierning, ventede jeg ganske rolig indtil jeg i October 1868 efter vel overstaaet medicinsk Forberedelsesexamen — den saakaldte »Kantusse« — kunde melde mig i Kommunehospitalet med Ansøgning om at blive antaget som Volontør. Den daværende udmærkede Reservekirurg, Dr. H e m m e, modtog mig med Elskværdighed og indførte mig i Protocollen som Volontør ved Hospitalets kirurgiske Afdeling, hvis Overlæge var den i mange Henseender betydelige Prof. V. H o l m e r. Jeg fik nu sammen med nogle Kammerater den Besked at møde den følgende Dag Kl. 8 om Morgenen til Tjeneste ved nævnte Afdeling; vi havde at medbringe en Forbindtaske, indeholdende en Sax, Pincet, Sonde og maaske andre Smaating, jeg ikke erindrer, og forøvrigt møde med Lyst og godt Humør.

Det var naturligvis med en ikke ringe Spænding, da man nu skulde til at gjøre Tjeneste indenfor Murene af den Bygning der rummede saa megen Alvor; og selv om den unge Mand ikke formaaede tilfulde at fatte denne — det var dog en fremmed, egenartet Verden, han skulde lære at kiende — stod det ham dog klart, at her gjaldt det om at sætte sin hele Person ind paa den Gjerning, han havde valgt til Fremtids Opgave, at være vaagen, lære af de Ældres Erfaringer og fremfor alt at forstaa, at et Hospital rummer syge Mennesker, der med Rette kunne gjøre Fordring paa, at alt opbydes for at hjælpe saameget det er menneskelig Magt mulig. Men selv om man nu kom med den bedste Villie og desuden bestyrkedes af ældre alvorlige Kammerater i Nødvendingheden af at det gjaldt om et Enten—Eller, maatte der for den Ny-

indtrædende hengaa en Tid, førend han kunde gjøre sig fortrolig med alt det Nye og Fremmede, der satte hans Hierne i mægtige Svingninger og førend han selv fik Lejlighed til at se med egne Øine de Tusind Detailler, der rummedes i det store Spørgsmaal: Sygdom.

Som omtalt ansattes den nye Volontør paa kirurgisk Afdeling med Forpligtelse til — hvis der da ikke stillede sig uovervindelige Hindringer iveien f. Eks. Sygdom, svageligt Helbred og navnlig en bestemt Opfattelse, at den Gerning, man havde valgt, ikke tiltalte En og mange andre Grunde — at tiene det »kirurgiske Aar«, der dog indskrænkedes til 11 Maaneder, forsaavidt Hospitalet ikke havde haft nogen Grund til at være utilfreds med Ens Tjeneste. Lad mig blot sige, at jeg ikke erindrer at Nogen af mit Hold var Gjenstand for Indvendinger fra Hospitalets Side i saa Henseende.

Volontøren havde at følge Overlægen eller Reservelægen ved Stuegangen og være til hans Tjeneste med en eller anden Haandsrækning, saaledes med at overlade ham Instrumenter af den medbragte Forbindstaske, hvis Indhold ikke betroedes Volontøren førend han var moden til at gjøre Brug deraf. Den unge Mands Opgave var altsaa som passivt Medlem at se hvorledes de forskellige Bind anlagdes paa rette Maade, hvorledes Omslag anbragtes og ikke mindst, hvorledes der skulde tages paa Patienten paa den mest skaanende Maade. Naar man saa lidt efter lidt var begyndt at blive husvant og fandtes egnet til selv at tage fat, fik man Vejledning i Udførelsen af de omtalte Manipulationer.

I de første Aar af mit Hospitalsophold fandtes kun 1 kirurgisk Afdeling, der næsten altid var belagt, saa at Stuegangen ofte trak ud i 4—5 Timer, et umaadeligt Arbeide for Overlæge, Reservelæge og Kandidater; dertil kom saa de næsten daglige Operationer af mere og mindre alvorlig Art.

Mod Slutningen af det kirurgiske Aar betroedes der En Forbindinger af sværere Tilfælde under skarpt Tilsyn fra de Overordnede Side. Thi det maa siges, der var en udmærket Disciplin paa Afdelingen, og gjorde man sin Pligt kunde man ogsaa være sikker paa Opmuntring i alle Henseender og fik overladt Tilfælde, man kunde være voxen. Det var et herligt Aar, som man tænker tilbage paa med Glæde over, hvad man havde lært. Dertil kom et godt Kammeratskab mellem os unge Volontører og et behageligt Forhold til alle de Overordnede.

Hospitalet rummede dengang 4 Afdelinger: den 1ste for Kirurgi, den 2den og 3die for medicinske Sygdomme og den 4de for Hud- og Kønssygdomme; det varede dog ikke længe, førend der oprettedes en 5te Afdeling til for Kirurgi, da det i Længden var uoverkommeligt for en enkelt Overlæge at bestride det enorme, opslidende Arbeide, som en kirurgisk Afdeling lægger paa en nok-

saa dygtig og udholdende Mands Skuldre; senere er Hospitalet blevet betydelig udvidet — og bliver det endnu for Øjeblikket — for at kunne rumme 6te, 7de og 8de Afdeling, henholdsvis for Nervesygdomme, Øiensygdomme, Øre-, Næse- og Hals sygdomme, Massage, Røntgenbehandling osv.

Til de medicinske Afdelinger hørte desuden 2 Pavilloner, der laa ud mod Østersøgade; de bestyredes for et Aar ad Gangen af Overlægen i 2den og 3die Afdeling; den ene Pavillon var for Mæslinger, Skarlagensfeber, Rosen, Difteritis, Dysenteri og lignende smittende Sygdomme, medens den anden i Stueetagen var Opholdssted for Delirister og paa 1ste Sal for alvorligere Nervesygdomme, der var til Observation saalænge, indtil Patienten kunde udskrives eller overflyttes til St. Hans Hospital, der jo hører under Kjøbenhavns Kommune.

Med de 4 Afdelinger havde Volontørerne forholdsvis meget lidt at gøre efter Afslutningen af det kirurgiske Aar; man indkaldtes efter Tour til i et Par Uger at gjøre Skrivetjeneste 3: nedskrive efter Overlægens eller Reservelægens Diktat de daglige Optegnelser i Sygejournalerne snart paa den ene, snart paa den anden Afdeling samt paa Obduktionsstuen. Man fik dog paa den Maade jævnlig Berøring med alt, hvad der rørte sig indenfor Hospitalets Mure og fik desuden, naar Ens Tid ellers tillod det for Forelæsninger og forskellige Øvelser paa Frederiks Hospital og Kirurgisk Akademi, Lejlighed til at gøre Stuegang med Overlæge og Reservelæge, der gerne hialp En til Forstaaelse af de forskellige Sygdomme.

Jeg har ovenfor berørt, at der i hele Hospitalet herskede en smuk Disciplin, hvilket ogsaa var af stor Betydning for de Unge, selv om de kom fra disciplinerede Hiem; jeg har desuden det Indtryk, at de forskjellige Afdelinger stod i godt kollegialt Forhold til hverandre — selv om der maaske kunde have været noget mere Samarbejde mellem de enkelte Afdelinger. I de Aar jeg stod i mer og mindre Rapport til Hospitalet var der en Række dygtige og meget ansete Overlæger, der støttedes af en Stab af flinke og elskværdige Reservelæger, hvoraf mange senere kom til at indtage fremragende Stillinger baade ved Hospitaler og ved Universitetet.

Det mangler ikke paa Lyst til at omtale nærmere mange af disse udmærkede Læger; men det vilde være for uoverkommeligt og overskride Rammerne af denne Artikel. Imidlertid maa jeg standse ved Omtalen af en enkelt Overlæge, da hans Navn ikke bør gaa i Glemme for Almenheden; privatim maa jeg tilføie, at han baade som Læge og Menneske har havt den allerstørste Betydning for mig, hvilket iøvrigt ogsaa har været Tilfældet for

mange Andre. Denne Mand var Overlæge Sophus Engelsted!

En smuk Nekrolog i Illustr. Tidende 1914, hans Dødsaar, begynder med de sande og meget rammende Ord: »Han var den største Personlighed indenfor dansk Lægeverden«. Det hører i Virkeligheden til de største Sjældenheder at træffe en Mand med en saa helstøbt Karakter som Engelsted, hvis hele Liv peger paa en Række Handlinger, der havde det ene og store Formaal at hjælpe sine Patienter og gavne sit Fædreland paa enhver Maade. Han var klog, usnobbet, beskeden, trofast, i Besiddelse af en ukuelig Evne til at føre en smuk og samfundsnyttig Opgave til Ende, trods Kritik og Modstand; han var en Hader af halvgiort Arbejde og kunde ikke døie Vigtigpetere. Han var i Besiddelse af en sielden Sindsligevægt, besad et velgørende Lune, og havde et venligt Smil tilovers for alle, ikke mindst for Mennesker paa Livets Skyggeside; han gav tilmed gierne med en rund Haand, naar han mente at kunne hjælpe — og det var meget ofte Tilfælde. Engelsted hyldede Rasmus Rasks bekiendte Ord: »Sit Fædreland skylder man Alt, hvad man kan udrette«. Derfor gik han strax efter Examen med som Frivillig i 1848, gjorde Tjeneste som Læge paa de aabne Kanonbaade — han fyrede endog Kanonen af, naar det kneb — og ydede senere under Fredericias Beleiring en saa glimrende Lægegierning, at han i 26 Aars Alderen hædredes med Ridderkorset. Han var en uforfærdet Mand, altid tilstede hvor det kneb og altid istand til ved sit udmærkede Humør at sætte Liv i Kammeraterne. Vi ser ham nogle Aar efter som Læge paa det gamle Almindelighospital under den store Koleræpidemi i 1853, der lyste frygtelig op i de gamle Hospitalslemmers Rækker; overalt paa sin Plads, opmuntrende de Syge og Lægerne, hvoraf mange var ved at tabe Hovedet; det véd jeg fra en af dem, den senere udmærkede Prof. Steenberg, Overlæge i St. Hans Hospital, hvor jeg i 1876 havde den Lykke at gjøre Kandidattieneste.

Engelsted havde tidligt fattet den største Interesse for Tuberkulosen — herom dreiede hans smukke Doktordisputats sig —; hans Studier i Udlandet af denne Sygdom og hans enorme Erfaring fra hans Virksomhed i Kommunehospitalets 4de Afdeling, hvor der var rigeligt af kirtelsyge Børn, gav Anledning til at han skaffede os efter fransk Mønster — Kysthospitalet i Berck-sur-Mer — det noksom bekiendte Kysthospital ved Refnæs; han saa nemlig med sit klare Blik, at Kirtelsyge saa ofte er Forløber for Tuberkulose; kunde man helbrede den første, kunde man forebygge den sidste, og at Veien hertil var at skabe et Opholdssted for de syge Børn, hvor der var Lys, Luft, Sol, god Ernæring og alle mulige hygieiniske Betingelser under sunde Omgivelser. Det er et

uforgængeligt Minde Engelsted her har sat sig i det velsignelsesrige Hospital, en Opgave, der kostede utrolige Overvindelser og som kun kunde løses af en Mand med hans Klogskab og Energi. Blandt andre filantropiske Foretagender han satte i Gang skal blot noteres Oprettelsen af billige Spisehuse og Foreningen til forvildede unge Pigers Frelse. Engelsted nød en sielden Tillid blandt alle, og iblandt sit store velhavende Klientel og Bekiendtskab fandt han altid velvillig og betydelig Assistance, naar det galdt om Støtte til filantropiske Foretagender. Selv holdt han sig ikke tilbage!

Engelsted blev i 1863, da Kommunehospitalet toges i Brug, udnævnt til Overlæge over dettes 4de Afdeling. Det var en stor og vanskelig Afdeling, der just ikke i Folkemunde nød nogen særlig Sympathi paa Grund af de mindre tiltalende Sygdomme, der havde til Huse der. I de mange store Stuer — Afdelingen var den største i Hospitalet — var der nemlig altid et Utal af Patienter med Hudsygdomme af alle Arter, hvoriblandt den saa alvorlige Lupus, af kirtelsyge Patienter, hvoraf Børn var i Overtal, og endelig af Patienter med Kønssygdomme. Naar man erindrer, at et ikke ringe Antal af Ladegaardens Lemmer ogsaa fandt Optagelse i Hospitalet, kan man slutte sig til Kvaliteten af mange Patienter; heldigvis varede det ikke ret mange Aar, førend Hospitalet befriedes for de Gæster, men der var nok tilbage af høist utiltalende Individuer fra de obscure Gader, hvoraf der dengang eksisterede flere end nutildags, da der rømmes godt op i de usle, usunde Boliger, der altfor længe har været til Skam for vor By.

Der hørte en Mand af Engelsteds Støbning med rig Erfaring, human Tankegang og fremragende administrativt Talent til at bringe Orden i en saadan Afdeling; og i Virkeligheden varede det ikke længe, før han havde formaaet at hæve Afdelingen, saa at Publikum fik Respekt for den og med Tillid søgte derhen for at nyde godt af hans Dygtighed som Læge og hans sieldne Menneskelighed. Man skal have haft Lejlighed til at følge denne Udvikling for ret at kunne værdsætte Engelsteds store Arbeide og den Betydning, dette fik for Hospitalet og Befolkningen.

Det var en sand Fornøjelse at følge med ved Stuegangen og se hvorledes ikke mindst hans Humanitet traadte frem i Alt, hvad han foretog sig; for ham var Patienten en Syg, der kunde gjøre Fordring paa den omhyggeligste Behandling, han var ens mod alle, om det var det fattigste eller rigeste Menneske, der var under hans Varetægt. Et lysende Exempel at tage til Efterfølgelse for os Unge.

Endnu fra mine første Hospitalsaar erindrer jeg adskillige sørgelige og uhyggelige Tilfælde af Syfilis paa 4de Afdeling; de forekom i Reglen hos Individuer, der forsømte at søge Lægehjælp i

rette Tid og som levede i Nød og Svineri, og som var hengivne til Drik og Udskeielser af enhver Art, der nok skulde give den undergravende Sygdom rigelig Næring. Fra min Kandidattid paa Engelsteds Afdeling i 1878 mindes jeg ikke de forfærdelige Tilfælde, hvor der var Substandstab i Hovedets Ben, saa at Dele af Hiernen laa blot, hvor større eller mindre Partier af Næsen var borte eller hvor den var indsunken til en flad Klump, da den Del af Skelettet, der skulde være Støtte for Næsen, var gaet tabt. Syfilis var allerede paa det Tidspunkt ved at antage mildere Former, og med den nyere og mere indgribende Behandling har den jo heldigvis tabt sin Brod, og giver i langt større Grad end før Chancer for en radikal Helbredelse; det gaar med den Infektion som med mange andre, at god Behandling, Hygieine og bedre Livsvilkaar formaar i Tidens Løb at afsvække Giftstoffet; og saaledes oplever vi det smukke Resultat, at det Antal af nye Tilfælde af Syfilis, der anføres i Ugelisten her i København, er ganske forsvindende i Sammenligning med det, vi blot for 10—15 Aar siden var vant til. Det gaar i alle Lande, hvor Behandlingen af denne Sygdom er energisk, paa samme Maade som hos os; jeg kan saaledes anføre et udmærket tysk Arbejde over Syfilis fra de tidligste Tider indtil 1929, hvor Forfatteren gaar saa vidt, at han har givet sin Bog Titlen »Eine sterbende Krankheit«.

Ser man hen til dette smukke Resultat, maa man inderlig ønske at det maa lykkes den »næsten feberagtig« arbeidende Lægekunst i alle Lande at finde lige saa gode Midler mod 2 andre af Menneskehedens Svøber, Kræft og Tuberkulose, der endnu gjøre uhyggelig lyst i Rækkerne.

Jeg har gemt til Slutningen af denne Artikels 1ste Afsnit at omtale den mægtige Omvæltning for Kirurgiens Vedkommende, der skabtes ved den banebrydende Lister'ske Antiseptik, der gaar ud paa at hindre de mangehaande særlig i Luften værende Bakterier i at inficere Saar og derved forhale eller umuliggøre Helbredelse. Forud for Lister havde den geniale Franskmand Pasteur ved Filtrering af Luften paavist mangehaande Bakterier og Gærsvampe som var istand til at fremkalde Infektion; hans Iagttagelse gav Stødet til, at den franske Kirurg Guerin indførte en Vatforbinding, der skulde holde de skadelige Mikroorganismer borte. Trods de mange Mangler, der klæbede ved hans Forbindingsmethode, kan man dog betragte den som Forløber for Listers Fremgangsmaade. Denne nøjedes imidlertid ikke med en simpel Forbinding; han greb Ondet an ved Roden, idet han sørgede for, at det opererede eller angrebne Sted først og fremmest rensedes omhyggeligt i alle Kroge og Kanter og dernæst dækkedes af Stoffer, der indeholdt Midler, der var istand til at holde de i den omgivende Luft svævende skadelige Mikroorganismer borte. Som det virksom-

me Stof til at rense Saar og beskytte dem mod Luftens Paavirkning, valgte han *Karbol*. Desuden lagde han Vægt paa at Instrumenter rensedes omhyggelig før Brugen og at der iagttoges pinlig Renlighed med Alt og Alle, der kom i Berøring med Patienten; nærmere herom senere.

Først skal jeg med nogle Ord omtale Behandlingen paa den kirurgiske Afdeling, da jeg i 1868 kom til Hospitalet; som ved et Trylleslag forvandlede den ganske kort efter, saa at jeg har haft Lejlighed til at se det Gamle og være med fra det Nyes Indførelse.

Førend Listers Methode holdt sit Indtog herhjemme — altsaa endnu i Slutningen af Tredserne — var de store Gryder, hvori Grød til Omslag tilberedtes, i idelig Kog; Omslagene anbragtes paa Saarene, dækkedes af Gummilærred og fæstedes ved Bind. Luften paa de Sygestuer, hvor der laa Patienter med stærkt suppurerende Saar, særlig i Bendelene, var ofte fyldt af Stank, der vanskelig lod sig fjerne, endskiøndt Sygestuerne var rummelige og høje; naar man skiftede Forbindingerne hos disse Patienter, der kunde være saa angrebne, at de enten døde eller udskreves som stakkels Invalider, havde man ofte Vanskelighed ved at udholde den kvælende Stank. Man maa have oplevet den gamle Tilstand for ret at kunne vurdere den himmelvide Forskiel, der indtraadte efter at Listers Antiseptik havde holdt sit Indtog. Ganske vist var Sygestuerne og Operationsstuen fyldt med Karbollugt, men den fandt Alle saa behagelig, at den endog betragtedes som en tiltalende »Parfume«. Men det der var *Tyngdepunktet i Resultaterne* ved den nye Forbindsmethode var Følgende: før Karbolens Indførelse hørte det desværre til Sielenhederne at Operationssaar helede »per primam intentionem«, d. v. s. uden Suppuration; man var forberedt paa, at Helingen foregik i et ret langsomt Tempo, hvilket ikke alene forhalede Hospitalsopholdet men ogsaa kunde bevirke forskellige Komplikationer, som yderligere trak Tiden ud. Man gik i en idelig Spænding, naar der skulde skiftes Forbindinger paa store Operationssaar. Efter at Listers Fremgangsmaade havde faaet Fodfæste, varede det ikke længe før man med Forbavselse og Beundring saa de smukke Resultater, man nu opnaaede; store Saar efter Amputationer helede saa at sige næsten for Ens Øine; fra Saarfladerne afsondredes kun ringe Materie og tidligere frygtede Komplikationer udeblev; hele Processen forløb uden eller med ringe Feber, og hvad der ikke var den mindste Glæde og Opmuntring for Patienten og Operatøren: Hospitalsopholdet forkortedes meget betydeligt og Tilliden til den operative Lægekunst voxede. Det var et Trylleri, der var sket, og som ikke mindst gav Operatøren Løn for hans ansvarsfulde Gerning. Det ene Skridt tog det andet og det varede ikke længe, før man gav sig i Lag med

store Opgaver, som man tidligere havde gyst tilbage for og kun i Nødtilfælde indlod sig med. Jeg behøver kun at pege paa de enorme Indgreb der kunne foretages paa Underlivet med et udmærket Resultat fra den tekniske Side og dermed med de første Betingelser for en Helbredelse. Det er ingen Overdrivelse naar man paastaar, at Listers Methode har reddet og redder Millioner af Mennesker; blandt andet er Dødeligheden i Krigen paa Grund af Skudskaar og de som Følge deraf nødvendige Operationer aftaget meget betydelig.

Et smukt Exempel herhjemme fra paa Listers Methodes seirrige Gang kan jeg hente fra Fødselsstiftelsen, hvor dennes Overlæge, Prof. Stadfeldt, snart kunde møde med det udmærkede Resultat, at Dødelighedsprocenten nedsattes meget betydelig; det erindrer jeg tydelig fra min Kandidattieneste paa Stiftelsen i 1874.

Et lille Memento har i Tidens Løb lydt fra fremragende Kirurger, ikke mindst fra den høit ansete Professor Ernst von Bergmann, hvor han søger at lægge en Dæmper paa »for operationslystne Læger«. Der er nemlig ogsaa Noget, der hedder »konservativ Lægekunst«. Det er noksom bekiendt, at han som Overkirurg under Krigen i Bulgarien reddede mange Saarede ved at fraraade Snderingen af Saarkanalerne.

Efter saa mange Aars Forløb kan jeg selvfølgelig ikke erindre de mange Nuancer, der efter haanden foretoges med Listers Methode — det spiller ogsaa en underordnet Rolle —; jeg skal blot i korte Træk omtale den Form, der fra først af brugtes i Kommunehospitalet. Saarene rensedes omhyggeligt og afvaskedes med Karbolvand; paa mindre Saar anbragtes Kompresser dyppede i Karbolvand og derover Gummilærred; men med større, mere supurerende Saar, lagdes ovenpaa dette en Pasta, der bestod i en Slags tæt Grød, dannet af Kridt, udrørt med Karbololie, indsvøbt i Staniol. Det ser jo noget aparte ud, at det desinficerende Stof indpakkedes i et for Luft mindre gennemtrængeligt Stof som Staniol; men Karbolen gjorde ikke desto mindre sin Nytte, idet der i Virkeligheden ved Præparation af Pastaen var sivet Karbolud, hvilket mærkedes ved den stærke Lugt, der var ved Pasta-Pakken. Et Bevis herfor fik man ret hurtigt, idet den i Begyndelsen benyttede Karbololie var meget stærk, saa at den snart maatte gøres svagere, eftersom Patientens Hud angrebes deraf og fordi der ogsaa viste sig Tegn fra Nyernes Side.

For at gøre Desinfektionen fuldstændigere indførtes efter nogen Tids Forløb Brug af en Haandspray, fyldt med Karbolvand; en Volontør betiente Apparatet allerede inden Forbindingen skiftedes og vedblev dermed, indtil en ny var anbragt. Denne Methode uvidedes snart, saa at der ved Operationer anvendtes Damp-Sprayer, hvis Indhold udtømtes over Operationsfeltet; Operatøren arbej-

dede saaledes under en stadig rindende Karbolvands-Strøm, der vel frembød nogen Gene, men som sikrede, at Alt var rent. Jeg husker ikke nøie hvorlænge denne Methode, som man med Hensyn til Resultatet af Indgrebene var tilfreds med og som syntes at skulle have en lang Levetid for sig, var den herskende, indtil der i et tysk Tidsskrift sprang en Bombe med Devisen: »fort mit dem Spray«; det gav naturligvis et Sæt i Kirurgerne, og man tænkte: »kan det ogsaa gaa an, og hvad skal der nu sættes istedetfor den allerede hævdede Methode?« Men da der fra mange Sider svaredes, at Alt gik udmærket uden det vidtløftige Apparat, faldt Gemytterne efterhaanden til Ro, og en af vore fremragende Kirurger — der var nu 2 kirurgiske Afdelinger — Overlæge S t u d s g a a r d, der ikke var bange for at være Foregangsmand paa mange Punkter, overraskede en skøn Dag Afdelingens Læger med at erklære, at han nu fulgte Opraabet fra Udlandet.

Hvad laa der nu til Grund for denne Afløsning af den tidligere omtalte Behandling? Som Kiærnepunktet i Listers antiseptiske Methode fremgik med Tydelighed, at det gjaldt om en *absolut Renlighed* med Alt; Luften i Operationsstuen burde være ren, Lægerne maatte sæbevadske Hænder og Arme, alle burde iføres rene Kitler, Instrumenterne skulde koges og henlægges i Alkohol før Brugen, Patienten renses saavel paa Operationsstedet som paa dets Omgivelser, og der burde kun anvendes sterile Stoffer, der ved Dampning var befriede for mulige Mikroorganismer, og som tildels vare imprægnerede med desinfiserende Stoffer f. Ex. det i lang Tid benyttede Jodoform, hvis Anvendelse dog efterhaanden indskrænkedes noget, særlig af Hensyn til dets gennemtrængende og for mange Patienter generende stærke Lugt. Men endnu idag er Jodoformgaze et ret uundværligt Stof i mange Tilfælde.

Mottoet var altsaa: en pinlig Renlighed fra Top til Taa med Alt og Alle. Principet i Listers Antiseptik havde altsaa seiret, selv om Formen for det til Grund liggende Princip efterhaanden afveg fra den oprindelige.

Naar man var kommet godt hen i Studiet — i Almindelighed det sidste Aar før man skulde op til Examen — fik man i Reglen Lælighed til at vicariere for en Kandidat, der var syg eller havde Orlov. Desuden holdt Overlægen af egen Drift Forelæsninger for de Studerende samt Praktikantklinikere, idet man fik tildelt Patienter til Undersøgelse, for Dagen efter at levere en Sygejournal, hvis Indhold da blev gennemgaaet og korrigeret af Overlægen, hvad der afgav et overordentlig nyttigt Supplement til de faa Undersøgelser ved Sygeseng, som »vi« fra Kommunehospitalet fik Anledning til at gøre paa Frederiks Hospitals kirurgiske og medicinske Afdelinger, der lededes af Universitetsprofessorer og hvor det samlede Antal af Studerende var for stort til at hver Enkelt

kunde faa Øvelse i at undersøge Patienter. Man maatte da nøies med at examineres et Par Gange i Semestret og forøvrigt følge godt med Kammeraternes Præstationer og Overlægernes Korrektioner.

Undtagelsesvis skal jeg meddele et meget interessant og enestaaende Tilfælde, som næppe mange Læger have oplevet; jeg erindrer i hvert Fald ikke, at nogen af mine Kolleger før eller efter den Tid har omtalt et lignende. Det forekom paa min Vagtdag i 1872 som Vicar paa den dengang eksisterende 5te Afdeling, den saakaldte »blandede Afdeling«, som Finansborgmester Fenger, den fra Frederiks Hospital berømte Overlæge, indførte til Prøve, et Forsøg, der hurtigt opgaves, da det til Grund liggende Princip viste sig upraktisk; den omdannedes derfor til en ren kirurgisk Afdeling, hvortil der var stærk Trang. Overlægen var Vald. Rasmussen, en høist videnskabelig Mand med udmærket Uddannelse, ikke mindst i pathologisk Anatomi, men den haardeste Læge jeg i mit Liv har truffet. Han var bl. a. bekiendt for sin Doktordisputats, der handlede om den paa Island hyppigt forekommende Ekinokoksygdom, der som bekendt bestaar i Tilstedeværelsen i Leveren af en Blæreorm, der er et Udviklingstrin af Hundens Bændelorm, *tænia echinococcus*. Jeg er tilbøjelig til at tro, at Rasmussen aldrig har glemt »sin gamle Kærlighed« — af følgende Grund. Paa min Vagtdag modtog jeg nemlig en gammel forkommen Kvinde, der i Aarevis var vandret fra Hospital til Hospital for en Sygdom i Underlivet. Min Journal indeholdt selvfølgelig hendes Lidelseshistorie men Intet om den egentlige Aarsag til hendes Sygdom af den simple Grund, at jeg ikke havde kunnet finde den. Dagen efter foretog Rasmussen en grundig Undersøgelse, og det varede ikke længe før han udbrød: »Vil d'Herrer høre efter denne tintement metallique«; Metal-klangen var ganske rigtig let at opfatte. Reservelæge Stage blev hentet og Rasmussen foretog en Punktur ved en Morfinsprojte, der hurtigt fyldtes af en klar Vædske. »Den maa ikke coagulere ved Kogning«, hvilket ogsaa slog til. Da jeg stod ved Hovedenden af Sengen var det mig paafaldende, at Patienten pludselig begyndte at gabe og falde hen; jeg følte Pulsen, der syntes ophørt med at slaa, og gjorde Overlægen opmærksom derpaa; først da Patienten gav et Gisp fra sig og laa med brustent Blik, blev han urolig og maatte til sin Sorg og Forbauselse konstatere, at Døden var indtraadt. Katastrofen varede kun faa Minuter. Skiærmbrettet sattes om Sengen og Rasmussen listede af og forlod Afdelingen i Tavshed, øiensynlig ubehagelig berørt af den triste Udgang. Ikke et Ord kom over den kolde Mands Læber!

Dette sieldne Tilfælde fik et ligesaa sieldent Efterspil.

Den følgende Dag foretoges nemlig Obductionen af Prosektor Chr. Fenger, en udmærket pathologisk Anatom, senere bekiendt som en fremragende Kirurg i Chicago. Overlægen og Prosektoren stod paa hver sin Side af Obductionsbordet og betragtede nøie den udtagne Ekinokok-Blære, der af Størrelse som en stor Tallerken saa ud som en Svineblære fyldt med en bævrende Vædske.

Hvad var nu Grunden til dette aldeles uventet indtraadte Dødsfald?

Ja, derom kom Striden til at staa. Begge Lægerne var dygtige pathologiske Anotomer, som imidlertid meget hurtigt kom i en saa hæftig Discussion, at de bogstavelig talt lignede et Par hidsige Hanekyllinger. Trods en Krydsild af lærde Udlægninger fik man ingen Løsning paa Gaaden, da hver stod uroket paa sin Mening og forlod Valpladsen uforsonligt. Det var et høist aparte og komisk Optrin. Situationen mindede mig om den bekiendte Scene i Goethes Drama »Clavigo«, hvor to Modstandere opgør med Kaarde deres Mellemvæ-

rende ved den Dødes Kiste, med det Resultat, at Clavigo stødes ned. Saa blodigt gik det jo ikke til hos os; men man havde det Indtryk, at de to Anatomer godt kunde have Lyst til »at lange ud efter hinanden«.

Et i flere Henseender sieldent Tilfælde!

Volontørtjenesten var altsaa til Ende; tilbage stod den yderst vigtige Del af Uddannelse til Lægegerning: efter endt Examen at kunne komme til at gøre Tjeneste som fast Kandidat i Hospitalet, naar Ens Tid dertil var inde.

Da jeg i 1873 var bleven medicinsk Kandidat — og saaledes maatte sige Farvel og hiertelig Tak til den kiære Regens, som Digteren Hostrup saa smukt har sunget om — var Forholdene meget uheldige for os unge Læger, der hørte til Kommunehospitalet; alle Pladser var optagne for lang Tid; der var saaledes spærret for mange, der ikke var saa økonomisk velstillede, at de kunde holde Ventetiden ud, hvilket havde til Følge, at endel Kammerater maatte søge ud i privat Virksomhed og udelukkedes fra den saa betydningsfulde Uddannelse som kun Kandidattjeneste i et Hospitals forskellige Afdelinger kan skaffe; fraregnet Enkelte, der havde Raad til at reise til Udlandet og besøge Hospitaler der — hvilket jo langtfra var ensbetydende med at være i fast Tjeneste hjemme — fik Nogle midlertidig Tjeneste i Hær og Flaade eller hos praktiserende Læger; kun faa kunde efter Ventetiden vende tilbage fra Praxis udenfor Byen, da de foretrak at blive paa det Sted, hvor de fandt deres Udkomme. Dengang var der heller ikke saa mange Pladser ved Provinsernes Sygehuse som nu, hvor man kan opnaa en god Uddannelse hos de mange udmærkede Overlæger.

Jeg selv var saa heldig at blive antaget som Assistent paa den berømte Ørelæge Wilhelm Meyers Klinik, hvor jeg allerede i Studentertiden havde vikarieret nogle Maaneder for en Regenskammerat, der nu virkede i nogen Tid som Læge ved vore Amerikadampere. Hos Dr. Meyer blev jeg fra Efteraaret 1873 til Somren 1876 og fik saaledes Lejlighed til under denne videnskabelige, meget begavede, meget grundige og høist elskværdige Mands Vejledning at faa et godt Grundlag i Øre-, Næse- og Hals sygdomme, en Specialitet jeg ret naturligt valgte for min senere Lægevirksomhed, idet jeg dog længe praktiserede som Huslæge. Det var den kiære Overlæge Engelsted, der absolut fra raadede mig at lade sig absorbere af en Specialitet; han selv var jo en fremragende Læge paa Hud- og Kønssygdommenes Omraade; men han yndede ikke at kaldes »Specialist«, da han var Lægen par excellence; jeg er den Dag idag Overlæge Engelsted taknemmelig for det gode Raad og har altid søgt efter bedste Evne at holde mig à jour med den *almindelige* Lægekunst, der maa siges at være i en stærk Opblomstring særlig paa Basis af den

nyere Fysiologi. Det var mig i hvert Fald kiærkomment, efter mit Studium i de 3 Aar hos Dr. Meyer, at faa mine Kundskaber supplerede ved et 2aarigt Ophold i Kommunehospitalets forskellige Afdelinger, efter først at have nydt godt af at være Kandidat i St. Hans Hospital.

2det Afsnit.

Kandidat i St. Hans Hospital.

I Mai Maaned 1876 blev der mig meddelt, at jeg fra 1ste Juni var bleven ansat som fast Kandidat ved Kommunehospitalet og at jeg som den yngste Kandidat først skulde gjøre Tieneste i 4 Maaneder ved St. Hans Hospital, der jo hører under Kjøbenhavns Kommune. Denne Bestemmelse greb unægtelig forstyrrende ind i mine smaa Forhold; men der var ingen Vei udenom. Og jeg maa sige, at jeg altid har takket min gode Skiæbne, fordi jeg fik Lejlighed til at opleve dette betydningsfulde Afsnit af min Hospitalsuddannelse. Jeg skal nu forudskikke dette førend jeg i det 3die Afsnit omtaler de følgende 2 Aar i Kommunehospitalet.

Endskiøndt jeg i min Volontørtid havde faaet et lille, selvfølgelig overfladisk, Indblik i de sørgelig svære Nervesygdomme, hvoraf mange udviklede sig til Sindssygdomme, der gjorde et Ophold paa en Sindssygeanstalt nødvendig, var jeg i ikke ringe Spænding ved nu at skulle gjøre nærmere Bekiendtskab med en Verden, der rummede saa megen Sorg og Ulykke for de Stakler, hvoraf Hovedparten var kommen ind ad den Dør, hvorigennem de aldrig skulde komme ud igen; heldigvis stod der ikke over den den berygtede Indskrift hos Dante: *lasciate ogni speranza voi ch' entrate* (opgiv ethvert Haab I, som træde ind), da ikke saa faa Patienter med »forholdsvis« godartede Former slap ud, da de kunde begaa sig i Familien, selv om de ikke kunde betragtes som helt restituerede.

Den 1ste Juni 1876 mødte jeg altsaa efter Ordre i ovennævnte Hospital, hvor jeg fik en venlig Modtagelse ikke alene af den fremragende og elskværdige Overlæge, Prof. V. E. Steenberg, men ogsaa af de to Underlæger Gad og Rohmell, hvoraf den første — en meget erfaren Sindssygelæge — under mit Ophold udnævntes til Overlæge ved Viborg Sindssygeanstalt, medens den anden, en ældre Studiekammerat af mig, rykkede op i Gads Plads for paa et senere Tidspunkt at overtage Ledelsen af Hospitalet som dettes Overlæge efter Prof. Steenbergs pludselige Død; desuden traf jeg en samtidig kiær Ven og Studiekammerat, Dr. Oscar Secher, der senere, efter en fortrinlig Uddannelse, virkede i mange Aar som en anset og afholdt Læge i Kjøbenhavn. Ogsaa hos de høiere Funktionærer, hvor jeg aflagde Visit, blev

jeg ønsket Velkommen, hvilket altsammen var mig kiært og virkede velgiørende paa mine af forskellige Aarsager ret medtagne Nerver — der heldigvis meget hurtig kom i Orden.

Dr. med. Valdemar Emanuel Steenberg udnævntes 1862 til Overlæge i St. Hans Hospital; der tiltrængtes en videnskabelig, praktisk og energisk Mand til at bringe Liv og Orden i denne brogede Verden, særlig da hans Forgænger, der ganske vist var til Aars, omtales som upraktisk, uinteresseret og uden tilstrækkelig Berøring med den vigtige, psykiatriske Behandling, der netop i Aarhundredets Midte begyndte at gøre Krav paa en Plads baade i Videnskabens og Humanitetens Tjeneste.

Det var under vanskelige Forhold, at Steenberg tiltraadte sin Virksomhed; ganske vist var der i 1860 opført et efter Datidens Fordringer udmærket Kurhus, hvor de nyankomne Patienter optoges, observeredes og behandlede saalænge, indtil de enten kunde udskrives eller maatte betragtes som hørende til de Uhelbredelige. Det var for denne Kategori af Patienter, for hvem der længe manglede passende Vilkaar. Resten af St. Hans Hospital — der var taget i Brug i 1816 — bestod nemlig af tarvelige Bygninger, liggende ved det saakaldte »Slot« — en Rest fra fordums Tid — der i Virkeligheden svarede til de gamle Lemmegaarde, for ikke at tale om Daarekister, disse ukristelige Levninger, der genkaldte sørgelige Minder om den graa Middelalder. Daarekister var i Provinsbyerne en integrerende Del af det lokale Sygehus; Tiden talte ikke om Sindssyge — om syge Mennesker — men om Daarer, der besatte af onde Aander og al Slags Diævelskab ofte behandlede værre end Dyr af et raat, uvidende Opsyn. (Jeg erindrer fra min Barndom i Hillerød i Begyndelsen af Halvtredserne et saadant Hospital med Tilbehør, beliggende tæt ved vor Bolig; de rædselsfulde Hyl af de stakkels deri indespærrede Mennesker skinger endnu af og til i mine Ører).

Disse gamle Bygninger i St. Hans Hospital var overfyldte af Patienter af begge Køn; der manglede Alt hvad man henregner til Hygieine, selv om man ikke stemmer Fordringerne for høit; Patienternes Klæder var slidte og mangelfulde, Forpleiningen maaelig, og i de smaa, propfyldte Stuer var der en hæsliig Lugt, for ikke at sige Stank, tildels hidrørende fra de mange skrækkelige Sygdomme, hvis Behandling var og maatte blive høist mangelfuld. Der var en Augiastald at rense ud!

Det var en mægtig Opgave at løse for den nye Overlæge, der tilmed stødte paa finansielle Vanskeligheder, særlig fordi det nye Kurhus havde slugt større Summer end paaregnet.

Ved St. Hans Hospitals 50aarige Jubilæum i Aaret 1866 vedtog Kjøbenhavns Kommunalbestyrelse, at alle de omtalte, ganske forældede og navnlig uhygieiniske Bygninger skulde ryddes bort

og at der istedetfor skulde opføres et Antal nye, tidsvarende Bygninger, der skulde tiene som Pleiestiftelser; de skulde være Stiftelser, ikke Hospitalsafdelinger, hvorved Steenbergs Iver for den individualiserende Hospitalsbehandling desværre led Skibbrud. Men tiltrods for disse Tilbygninger viste der sig dog snart en følelig Pladsmangel — man maa jo erindre Københavns store Tilvækst — saa at der i 1878 var 100 Patienter flere end Hospitalet egentlig kunde rumme, og Steenberg havde overordentlig store Vanskeligheder ved at vedligeholde en nogenlunde rationel Behandling; skøndt han var imod et for stort Hospital, indsaa han dog snart Nødvendigheden af en ny Udvidelse af Hensyn til den truende Pladsmangel.

Da jeg i 1876 kom til Hospitalet var allerede al Plads optagen saavel i Kurhuset som i Pleiestiftelserne. Der var altsaa intet andet at gøre end at skride til Opførelse af nye Pleiestiftelser paa »Bjergmarken« i nogen Afstand fra det gamle Hospital, dog sammenhørende med dette. Hele Hospitalet er fulgt godt med Tiden, dels ved Ansættelse af flere selvstændige Overlæger ved den nye Del, dels ved Indførelse af den nye Sygepleie, gode hygieiniske Forhold og god Forpleining. Jeg har af mange Grunde maattet indskrænke mig til disse faa, men dog ret talende Data, der er hentede fra 2 udmærkede Arbejder: C. A. G a d : »Sanct Hans Hospital og Claudi Rossets Stiftelse, et Mindeskrift udgivet 1866 ved Københavns Magistrats Foranstaltning til Erindring om Stiftelsens Bestaaen i 100 Aar og Hospitals Virksomhed som Sindssygeanstalt paa Bistrupgaard i 50 Aar«, og A u g. W i m m e r : »St. Hans Hospital 1816—1916. Jubilæumsskrift udgivet paa Københavns Magistrats Foranstaltning«, et stateligt og meget indholdsrigt Værk, hvori bl. andet en Del Portrætter af Overlæger, der har havt Betydning for Hospitalets Trivsel og bidraget deres til at hævde dets Ry.

Jeg kan ikke slutte disse Linier uden paany at fremhæve hvad Prof. Steenberg med sin aldrig svigtende og opofrende Interesse har betydet for at bringe Hospitalet igiennem de mange vanskelige Aar. Dr. Helweg skriver med Rette i Wimmers ovennævnte Værk: »*Een Ting maa for en meget væsentlig Del regnes Steenberg til Ære, nemlig: at han fik indarbejdet i den almindelige Bevidsthed, at en sindssyg Københavner havde Ret til at komme paa Hospitalet; Afvisning paa Grund af Pladsmangel var utænkkelig. Københavns Kommune har baade i Steenbergs Tid og siden fastholdt Principet: Plads til Alle*«.

Steenberg var en fortrinlig Læge for Patienterne; altid taalmodig, med et roligt, ligevægtigt Sind, opmuntrende, human i al sin Færden, utrættelig med et enormt Skriveri til de Syges Familier og med Samtaler med disse, hvad enten det skete ved hans

ugentlige Træffetid paa Københavns Raadhus eller ved deres Besøg paa Hospitalet.

For de unge Læger var han en udmærket Veileder i Erkjendelsen af de forskellige Sygdomsformer dels ved sine Samtaler og Foredrag ved Sygesengen, dels ved theoretisk Undervisning.

I Prof. Steenberg brændte den hellige Ild!

Som yngste Læge boede jeg de 2 første Maaneder i Kurhuset i et Par hyggelige Værelser; foruden den almindelige Kandidatgage havde jeg fuld Forpleining og Vask, et ikke ringe Plus til Hjælp, saameget mere, som jeg havde at betale for min Bolig i Byen, hvor mine Indtægter ved Praxis selvfølgelig var temmelig ubetydelige.

Forinden jeg gaar over til at anføre lidt om mit beskedne Arbejde som Kandidat i Hospitalet, vil jeg forudskikke nogle almindelige Bemærkninger om Sindssygdomme, deres Opfattelse i tidligere Tider og den deraf følgende Behandling af de stakkels Patienter. Disse faa Bemærkninger kunne maaske have nogen Interesse for de Læsere, der er ukiendte med Sindssygeværnet i det Hele.

Sindssygdomme er saadanne Sygdomme, der giver sig tilkiende ved Forstyrrelser paa Sandsningens og Forestillingens Omraade, ved abnorme Tilstande i Villiens Yttringer og ved abnorme Handlinger. Sindssygdomme have ofte mange Fænomener og psykiske Anomalier fælles, f. Ex. Hallucinationer, Vrangforestillinger (fixe Ideer), glad og sørgmodig Forstemning, jagende urolig Tankegang, Hukommelsessvækkelse osv. Selv for en erfaren Sindssygelæge gives Tilfælde, hvor det ikke er let uden indgaaende Observation at samle af disse Fænomener, hvad der er karakteristiske for den enkelte Sindssygdoms Form, dens Styrke og de Udsigter, den stiller med Hensyn til Helbredelse. Dermed er det givet, at en ung uerfaren Læge, der stilles overfor Patienter med disse Fænomener, maa være i stor Vilderede og Forlegenhed med at samle dem til et rigtigt Sygdomsbillede, han maa ledes paa rette Vei af den ældre, erfarne Kollega og maa skærpe sin Tankeevne, idet man sætter sig nøie ind i Patientens Sygehistorie, der ofte spænder over et længere Tidsrum. *Det er jo Værdier af største Betydning og af indgribende Vigtighed det drejer sig om*, hvor Erfaring, Takt og psykologisk Forstaaelse kan komme til at spille den største Rolle, ikke alene for Paagældende, men i høieste Grad for hans Nærmeste.

Som bekiendt varede det længe — altfor længe — inden den Opfattelse brød igjennem, at sindssyge Mennesker er *syge* Menne-

sker og som saadanne kunne gjøre Krav paa den bedste Behandling som Lægekunsten kan give.

Det er næppe 150 Aar siden det begyndte at lysne for de stakkels sindssyge Patienter, der betragtedes som besat af onde Aander og som behandledes i Overensstemmelse dermed; de bleve straffede legemligt, lagt i Lænker og ansaas som saa farlige, at Læger og Sygevogtere havde Blodhunde med sig, naar de gik ind til dem, der tilmed ofte var indespærrede i en Celle, i hvis Seng de laa i Spændetroie eller fastbundne. Ganske vist blev de ikke brændt som Hexene, men deres Existens var rædselsfuld, da de blev behandlet mere som Dyr end som Menneske.

Der skulde en saa forstaaende og filantropisk Mand som Franskmanden *Pinel* til for at Staklerne kunde udfries fra et saadant Helvede; han virkede i Slutningen af det 18de Aarhundrede som Sindssygelæge, og vakte stor Opstandelse ved at befri Patienterne for alle Torturretskaber og ved at gaa alene ind til dem. Jeg erindrer fra en udmærket Afhandling for mange Aar siden i »*Revue de deux mondes*«, der omhandlede Sindssygdommenes Historie, en betegnende Yttring fra denne banebrydende og menneskekjærlige Mand, der lyder saaledes: »*Il faut vivre entre les aliénés pour les connaître quand on les connaît on les aime*«.

I min Barndom, der jo ligger langt tilbage i Tiden, kunde man endnu skimte en Rest af gammel Antipathi mod sindssyge Mennesker; det at en nær Slægtning førtes til »Bistrup« — det gamle gængse Navn for St. Hans Hospital — var næsten noget af en »Skam« for Familien. Men! heldigvis: tempora mutantur omend ofte langsomt, og nu taler man om et *sygt* Menneske, hvis Nervesystem kan være saa angrebet, at Sorgen alene er stor nok for Paa-gældende og hans Familie.

I Kurhuset optoges nye Patienter, der havde hjemme i København. Her var den første Etappe, hvor jeg skulde gøres bekiendt og fortrolig med en Verden, der var saa vidt forskiellig fra den jeg kiendte fra Kommunehospitallet. Om Formiddagen mødte man til Stuegang med Overlægen, der nu paa sin elskværdige og kollegiale Maade begyndte at indvie En i de mange forskiellige Sygdomsformer, der rummedes i Hospitallet, og det var ikke faa; snart stod man overfor en melankolsk, snart overfor en maniakalsk Patient, snart overfor en forvirret Syg, snart overfor en Patient med Høihedsvanvid og snart overfor en af de sørgelige Grupper: Patienter med fremadskridende Lamhed, en Sygdom, der absolut førte hurtigere eller langsommere til Døden, ofte efter en højst uhyggelig og pinagtig Tilværelse og næsten i en halv Opløsningstilstand; det dreiede sig om en Gruppe af Patienter, der bukkede under som Følge af en ondartet Syphilis, et Forhold, hvis Sammenhæng

Steenberg og Jespersen havde den store Fortieneste af at have paavist og klaret for Ind- og Udland; man kunde nemlig igiennem Sygehistorier forfølge Patienter, der var bleven behandlede paa Kommunehospitalet for ovennævnte Sygdom og som hørende til København senere indlagdes i St. Hans Hospital.

Der var altsaa nok for en Novice at spile Øinene op for og faa et udsletteligt Indtryk af. Der skiftedes mellem Overlæge og Reservelæge at gøre Stuegang i Kurhuset og Pleiestiftelserne med de uhelbredelige Patienter. Som yngste Kandidat havde man at modtage de Nyankomne, undersøge dem, levere Journal eller Sygehistorie over dem samt sørge for deres foreløbige Anbringelse, indtil Overlægen traf nærmere Bestemmelse. Efter Stuegangen samlede man paa Medicinstuen, hvor Overlæge og Reservelæger forhandlede om administrative Forhold baade i Kurhuset og Pleiestiftelserne. Kandidaten havde at sørge for Medicinbeholdningen, afveie de nødvendige, brugelige Pulvere og fremstille Mixturer, der ikke var leverede færdig fra Apoteket; desuden indførtes de mangehaande Poster vedrørende Patienternes Forplejning i Madbøgerne efter Rekvisition af de enkelte Funktionærer. Senere paa Dagen gjorde Kandidaten en Runde i Afdelingerne for at være til Tjeneste, hvis Hjælp paakrævedes og for at foretage de fornødne Morfinindsprøitninger, Forbindinger, Elektrisering, Massage o. lign.

Som man ser, var der ikke lagt stærkt Beslag paa Kandidatens Tieneste, og der var saaledes rigelig Tid til Studium og til at gøre sig fortrolig med Forholdene i Hospitalet.

Da jeg boede i Kurhuset i den første Tid og saaledes blev særlig bekendt med de nye Patienter, havde jeg den bedste Lejlighed til at følge Gangen i deres Sygdom, om til det Bedre eller det Værre; og under mit Ophold i St. Hans Hospital havde jeg den Glæde at se forskellige Patienter blive udskrevne, enten fuldstændig helbredede eller dog i en saadan Tilstand, at de atter kunde vende tilbage til deres Hjem og i hvert Fald delvis kunde gienoptage deres afbrudte Virksomhed. Det interesserede mig meget i mine frie Timer at færdes imellem Patienterne; det var imidlertid ikke altid lige let at komme mange nærmere, især de der var melankolske eller maniakalske; de syntes i det Hele taget at være ret uomgiængelige og let tabe den Smule Ligevægt, de endnu kunde være i Besiddelse af. Jeg erindrer saaledes en Barndomsven, dengang medicinsk Student, der ikke var til at faa i Tale og som var fuldstændig sløv for at ville kiendes ved mig; han led af en voldsom Melankoli, om hvilken den erfarne Dr. Gad udtalte, at der dog var Mulighed for en Helbredelse, da han erindrede et endnu hæftigere Tilfælde, der var faldet fuldstændig til Ro. Hans Spaadom gik i Opfyldelse; Patienten naaede senere at faa medicinsk

Examen og var endog en Tid Læge paa Amerikabaade; det har altid været mig ufatteligt, at man turde ansætte en Læge med en saa alvorlig syg Fortid paa en saadan ansvarsfuld Post. Heldigvis forløb alt — saavidt jeg erindrer — uden Uheld; det viste sig, at hans Helbredelse holdt, saa at han senere kunde passe en Praxis paa Landet i Jylland til sin Død. Om Aarsagen til hans Sygdom fik jeg aldrig nogen Oplysning; jeg erindrer blot, at nogle af hans Sødskende havde et lidt aparte Udseende og døde temmelig unge, fraregnet en Broder, der opnaaede en høi Alder; der var det mærkelige ved denne Mand, at han havde den fixe Idé, at han ikke kunde være oven Senge og ikke var til at faa til at forlade den, tiltrods for at han ikke led af nogen organisk Sygdom. Men af det ovennævnte svære Tilfælde af Melankoli lærte man at holde fast ved Ordet: never give up!

Heller ikke med de Maniakalske kom man ret vidt; man skulde passe paa dem, enten fordi de blev ærgerlige over at man tiltalte dem eller fordi deres opfarende Sind parret med Forvirrethed kunde forlede dem til at tildele En et Stokkeslag; naar man havde faaet en saadan Paamindelse passede man jo bedre paa, hvilket ikke altid var saa let, naar man i Fællesstuen var optaget af at give en Patient en Morfinindsprøjtning. Jeg erindrer ogsaa, at en ellers dannet Dame, der gav mig et godt Slag over Ryggen, slog en Flaske efter den elskværdige Overlæge, med hvem hun ellers ikke havde noget Udstaende.

Et Exempel paa en hensynsfuld Patient af ovennævnte Kategori, der i Tide varskoede sine Omgivelser, skal jeg nævne for Curiositetens Skyld; en gammel, havareret Mediciner kunde allerbedst som han sad og spillede Kort pludselig fare i Flint og han reiste sig da op, slog i Bordet og raabte »Krigshumør«, hvorefter de Medspillende øjeblikkelig forduftede. Under al Elendigheden forefaldt der selvfølgelig mangan komisk Situation; det kan man læse i Sindssygelægers Bøger.

Jeg har ovenfor anført at Steenberg og Jespersen i sin Tid paaviste Sammenhængen mellem Syfilis og den fremadskridende Lamhed, der ogsaa betegnes som generel Parese eller dementia paretica. Sygdommen er karakteriseret ved Lamheder, der begynder enkelte Steder, saa at f. Ex. Talen bliver noget utydelig og mangelfuld og efterfølges af lignende Svækkelsestilstande andre Steder paa Legemet; der indtræder Hukommelsessvækkelse, Tale i Usammenhæng, Sløvsind, Pirrelighed, Voldsomhed og forrykte Handlinger; dertil kommer i overmaade mange Tilfælde Storhedsvanvid. De første Antydninger til denne Sygdom er ofte vage, ubestemte, Patienten anses for distrait og overarbejdet, indtil man en skøn Dag mærker, at det dreier sig om en saa alvorlig Tilstand, at Patienten maa anses for virkelig sindssyg; ved Siden af

en saadan langsommere Udvikling af Sygdommen staar Tilfælde, der kunne optræde med Lynets Fart. Jeg erindrer saaledes fra min Praxis for mange Aar siden, at en forkommen, ængstelig og nedtrykt Skræddersvend søgte min Hjælp for en Læsion af Haanden, der var saa alvorlig, at jeg lagde ham ind paa Kommunehospitalet, da han umulig kunde faa fornøden Hjælp i sit Kvistkammer; han udskreves efter nogen Tid helbredet fra kirurgisk Afdeling Kl. 10 om Formiddagen, Kl. 12 mødte han hos mig, fuldstændig forvandlet; da han var kommet ind i Stuen smed han sin Hat ud i Luften, kastede sig ned i en Stol og lod mig vide, at han nu skulde til at give Concert paa Hotel d'Angleterre og i Roskilde Domkirke og at han siden vi sidst saas var bleven en hovedrig Mand. Jeg indbød ham strax til en Køretur, der under Ledsagelse af en Politibetjent gik til Kommunehospitalet, hvor han heldigvis døde efter en Maanedes Forløb.

Jeg erindrer forøvrigt et andet Tilfælde, hvor Vanvidet brød ud med faa Timers Varsel ligesom i det ovennævnte. En Fabrikant fra Provindsen var næppe kommen til København, førend hans hele Adfærd røbede en saa udtalt Sindsforvirring, at man strax maatte sikre sig hans Person; et Sted opkøbte han nemlig alle de Osteholdere, der fandtes paa Lageret, og et andet Sted alle de eksisterende Numre af en bestemt Flip. Det er rimeligt, at Aarsagen hos ham til Sygdommen var den samme som hos Skræddersvenden; jeg vilde, af Hensyn til Familien, jeg var bekendt med, imidlertid ikke gaa nærmere ind paa Sagen; ogsaa her indtraadte Døden efter kort Tid.

Som ovenfor anført, var Syfilis i mine unge Dage langt mere udbredt end nu fortiden — heldigvis — og frembød mange alvorlige Tilfælde, hvorpaa jeg her har nævnt et Par Exempler med ualmindelig hurtigt Forløb.

I St. Hans Hospital saa jeg ogsaa en Række Tilfælde, hvor Forløbet af Sygdommen var mildere, langvarigere og mindre stormende; jeg husker saaledes en lille Gruppe af 3 Patienter med generel Parese der havde sluttet sig sammen; de frembød Alle flere eller færre af de ovenfor anførte sygelige Symptomer. Gruppen bestod af en forhenværende Officer, særlig bekiendt som Sprogmand, en tidligere Hoteleier og en Oversergent; den sidste havde jeg modtaget og fik hurtig Lejlighed til at stille den rette Diagnose, da han var støiende, brovtende, meget overlegen og noget utilbøielig til at faa i Tale; imidlertid lykkedes det mig at faa ham ind i den for ham bestemte Celle, hvor hans Storhedsvanvid strax udfoldede sig paa mange Maader, bl. a. ved at udnævne mig til sin Huslæge med den »beskedne« Sum af 100,000 Kr. om Aaret, da han ikke havde flere Penge hos sig i Øjeblikket. Jeg bad ham tage Plads og tillade mig at fjerne mig et Øjeblik; hurtig

ud af Døren, der aflaaedes; han var fangen, stormede løs paa Døren og brugte Mund, men forsonede sig dog paafaldende hurtigt med Cellefængslet, saa at han ret snart kunde komme ud paa den fælles Gang, hvor han som sagt sluttede sig til de 2 andre Patienter. Det var kuriøst at se, hvorledes de tolererede hverandre, tiltrods for at de i visse Henseender i deres stille Sind nærrede en vis Mistillid og Foragt for hverandre. Jeg husker saaledes, at en af dem en Dag tog mig tilside for at lade mig vide, at hans Kammerat var fuld af Løgn; næste Dag var Turen til den saaledes just ikke for smukt omtalte Mand, der ogsaa tog mig tilside og bemærkede: »jeg saa igaar Lægen tale med Hr. N; tro endelig ikke et Ord af hvad han siger, da han er den største Løgnehals af Verden«. Det var rene Ord for Pengene, saa at jeg ikke behøvede flere Udtalelser for at kiende disse Herrers »hiertelige« Forhold til hinanden. Jeg fik ikke Leilighed til at opleve deres senere Skiæbne; men da de alle var paa det farlige Skraaplan, har de rimeligvis kun haft en stakket Tid at leve i. Sagen er den, at den Slags Patienters Organismer er saa medtagne, at de er lidet modstandsdygtige; de bukker hurtig under for en Lungebetændelse, Legemsbeskadigelser, operative Indgreb osv., hvilket maa betragtes som en Lykke, saa at de ikke naar det værste Stadium, der er at ligne med en Opløsningsproces.

Der skal stærke Nerver til at være Sindssygelæge, ikke mindst i Kurhuset; og det var sikkert med fuld Ret, at Prof. Steenberg en Dag yttrede til mig: »som Overlæge burde man ikke fungere mere end 15 Aar paa Grund af den enerverende og opslidende Gierning«. Han nævnte mig Steder i Udlandet — vistnok i Skotland — hvor en saadan Termin var fastsat. Her maa man holde længere ud!

De 2 sidste Maaneder boede jeg i en af Pleiestiftelses-Bygningerne, der jo alle rummede kroniske Sindssyge; jeg kom herved til at gøre hyppigere Stuegang med Reservelæge Gad, der foruden at være en meget videnskabelig Mand havde en sielden Evne til at omgaas denne brogede Samling af Patienter med deres mangeartede Sygdomme, der jo desværre frembød saare faa Lyspunkter. Det var et heldigt Valg, da han kort efter udnævntes til Overlæge ved Viborg Sindssygeanstalt.

Jeg maa indrømme, at denne Del af St. Hans Hospital ikke gjorde det mægtige Indtryk paa mig som det var Tilfældet under Opholdet i Kurhuset; det var ret naturligt, thi dels stod man her fremmed for de nye Forhold og dels vare de her optagne Patienter som Regel paa et tidligere Stadium i deres Sygdom; de virkede, om jeg saa maa sige, »voldsommere« paa en ung Læge, hvis Sindstilstand ganske naturlig maatte sættes i stærkere Svingninger ikke mindst paa Grund af den sørgelige Verden, han saa pludselig var

kommen ind i og levede med i som Læge. Paa den anden Side havde man oftere den Glæde at se adskillige blive udskrevne — et stort Lyspunkt. I Pleiestiftelsen, der husede de kroniske Syge, var Tonen, om jeg saa maa sige, »noget mere afdæmpet«, blandt andet paa Grund af de mange sløve Patienter; men man maa dog ikke glemme, at der iblandt disse, som blandt Kurhusets Patienter, var mange, der pludselig, ofte uden nogen paaviselig ydre Anledning, kunde blive voldsomme eller ubeherskede, baade i Tale og Handling; det var f. Ex. Tilfælde ved de saakaldte cirkulære Former, hvor Patienten i nogle Maaneder kunde være ret normal og medgørlig, indtil denne Periode afløstes af en melankolsk Sindsstemning, der senere gik over i en maniakalsk. Jeg erindrer saaledes et prægnant Exempel; en fin, dannet og intelligent Dame bad mig, da jeg fortalte hende at jeg skulde nogle Dage til Bryssel, ved Afskeden om endelig efter min Hjemkomst at besøge hende for at vi kunde faa en Passiar om den for hende saa kære By. Jeg indfriede da mit givne Løfte og blev ret ubehagelig overrasket, da hun, efter at jeg havde sagt »Goddag Frk. L.«, overfusede mig med de Ord »Vous êtes un gamin de Paris«. Forklaringen paa denne besynderlige Optræden fik jeg af min gode Ven, Reservelege Rohmell, der sagde: »Vedkommende er for Tiden ikke Frk. L., hun er den og den«; der skjulte sig en skuffet Kiærlighedshistorie bag hendes Opførsel. Et andet Exempel husker jeg ogsaa tydelig; naar en til daglig fredelig og flittig Tømrer pludselig fik den Idé, at han var »Sørøverkaptein«, havde man at titulere ham saaledes, saafremt man ikke vilde udsætte sig for en »uvenlig« Hilsen.

I det Hele fandtes ikke faa Kvinder, der havde lidt Skibbrud paa Erotikens Omraade, og som stadig drømte om at komme ud for at naa deres Ønskers Maal; man kunde træffe dem i fuld Pynt paa en bestemt Dag, hvor de ventede paa at Forløsningens Time var slaæet, og som blev sørgelig skuffede da man i Hast gik dem forbi og laasede Døren af. Naar saadanne Stakler fik deres Anfægtelser paa Kønslivets Omraade, kunde deres Opførsel optræde under høist utiltalende Former.

Naar jeg tænker tilbage paa min over 50aarige Praxis, husker jeg ikke alene mange Patienter, der var medtagne af Menstruationsuregelmæssigheder, men ogsaa et ikke ringe Antal, som *Overgangsaarene* skaffede mange og store Besværligheder. Det var en trist Opgave for en Læge at søge at komme saadanne Patienter til Hiælp; hvis man nemlig ikke vilde gribe til Anvendelse af smertestillende eller kraftig beroligende Midler — hvilke selvfølgelig kunde være nødvendige og rigtige — havde man ikke anden Udvei end at trøste Patienten saa godt som mulig, tilraade Et og Andet i deres Levevis, være saameget som mulig i frisk Luft, tage Bade,

søge den Adspredelse, der tiltalte dem, og for Resten haabe, at den pinefulde Tid ikke vilde blive for langvarig og svær. Det var en temmelig flov Rolle at spille for en Læge, der maatte føle sig som en »Doktor-Hiælpeløs«. Der var mange Kvinder der led ikke alene fysisk men psychisk under denne voldsomme Brydning i Organismen, endog i saa høi Grad, at de for en stor Del var ude af Stand til at udholde Tilværelsen og var en Plage for sig selv og deres Omgivelser; mange var absolut utilregnelige og betragtedes som halvt sindssyge. Heldigvis er der vaagnet en bedre *Forstaaelse og Hensyntagen* til disse stakkels Kvinder, og Lægekunsten er tilmed i de senere Aar bleven beriget med udmærkede Midler, der formaa i saare mange Tilfælde at bringe dem over de værste Vanskeligheder, ja til at bringe virkelig Hiælp, fremfor Alt naar man kan gribe ind fra Begyndelsen af, hvorfor det er af største Vigtighed, at man paa et saa tidligt Tidspunkt som muligt bliver klar over at Brydningsperioden er begyndt.

Den Tanke er altsaa ikke fremmed, at nogle af disse Stakler, der vare fordømte til Ophold i Sindssygehospital, »*maaske*« kunde været hiulpne og reddede i rette Tid, saafremt der dengang havde existeret de Midler, der nu staa til vor Raadighed, og der var taget tilbørligt Hensyn til deres sjælelige Tilstand. Det er efter min ringe Mening en stor Opgave for alle praktiserende Læger at passe godt paa disse Tilfælde; thi der er ingen, hvilken Gren af Lægekunsten han end beskæftiger sig med, som ikke kommer til at staa overfor dette store Vendepunkt i den kvindelige Organisme. Jeg skal i Parenthes tilføie, at det ogsaa er gaaet op for mange Læger, at Manden har en Overgangsperiode, der svarer til Kvindens, men som i visse Henseender er alvorligere, forsaavidt som han særlig lider af endog ret svære Nervetilfælde. Ogsaa dette Kiøn maa der skænkes større Opmærksomhed end tidligere, tilmed da saadanne Nervetilfælde kunne være kombinerede med andre sygelige Tilstande i Organismen. Sandt er det engelske Ord: »*prevention is better than cure*«; kan man forebygge et Onde, er det dog langt bedre, end om man paa et senere Tidspunkt skal tage sin Tilflugt til en Kur, hvis Rækkevidde kan være tvivlsom. Det kan ikke fremhæves stærkt nok, at der her foreligger en alvorlig Opgave at løse baade af Læger og Lægfolk; derfor har jeg tilladt mig — udenfor Texten — at fremstille »*min*« Anskuelse paa dette vigtige Punkt.

Ved Siden af de mange, der led af fixe Ideer, Hallucinationer, Forfølgelsesvanvid, Mistænksomhed og Hadelfuldhed fandtes ikke faa, der led af religiøst Vanvid. —

Dette optræder saavel i ganske ung Alder som hos Ældre; det var ikke altid let at komme paa Spor efter Oprindelsen dertil; men

hvad enten nu den ene eller anden Omstændighed har bidraget til at berøve Vedkommende Evnen til at klargøre for sig de mangehaande religiøse Problemer, bliver dog Enderesultatet det Samme: de hilde sig saaledes ind i forskruede Forestillinger, at det Hele tilsidst løber rundt for dem; de kunne arbeide sig op i den Tro, at de er blevne særlige Guds Udvalgte, der har faaet den Mission at skulle omvende deres Medmennesker; der gives ganske vist nogle Patienter, der ved deres Veltalenhed og hele Fremtræden faar Andre — dog kun for en stakket Tid — til at tro paa deres Mission og Lære. Historien er rig paa den Slags Prædikanter og Stiftere af mange religiøse Sekter; men de fleste forsvinder dog hurtigt fra Skuepladsen, da deres Forrykthed bliver opdaget, og Samfundet maa sætte en Stopper for deres Galskab og Færden ved at anbringe dem i Hospital.

Ved Siden af en Gruppe Patienter der ere stærkt deprimerede over at være store Syndere, førstødt af Gud og fordømt til Helvedsstraffe (den religiøse Melancholi) findes en anden, hvor det religiøse Vanvid antager en anden Form; ganske vist bevæger Patienten sig ogsaa i religiøse Forestillinger, men er her, i Modsætning til den første Gruppe, glad, dristig og exalteret; en Syggestorie af denne Kategori beretter f. Ex. om en Kvinde, der paa staar afvekslende at være Gud, Kristus og Jfr. Maria; adspurgt om hvorfor hun, da hun er Gud, ikke strax forlader Hospitalet, svarer hun kategorisk afvisende: »jeg sætter mig ikke op imod Autoriteterne«; der er meget lidt at stille op med disse Stakler. Alle Sindssygehospitaler huser talrige Exempler paa disse Grupper, der imidlertid har den sørgelige Skæbne tilfælles, at de som Regel bliver der for bestandig; særlig synes jeg, at et religiøst Vanvid opstaaet i en tidlig Alder giver de sletteste Udsigter.

Det var mig paafaldende, hvor stor Levedygtighed mange af disse ulykkelige Væsner i de forskellige Kategorier — fra regnet det ovenfor nævnte Antal Patienter med Høihedsvanvid og fremskridende Lamhed som Følge af Syfilis — var i Besiddelse af, til trods for at deres Sindssygdom var begyndt paa et meget tidligt Tidspunkt i deres Liv. Jeg erindrer saaledes en gammel Kvinde, paa hvem jeg foretog den obligate Obduktion; hendes Journal oplyste om, at hun i en Alder af 2 Aar var blevet indbragt som sindssyg i det gamle Almindelig-Hospital i Amaliegade, hvorfra hun senere overførtes til St. Hans Hospital, hvor hun endte sine Dage, 72 Aar gammel. Man skulde næsten tro, at mange var ret ufølsomme eller meget lidt generede af Sygdomme, der ellers plager Mennesker i Almindelighed; jeg fik nemlig det Indtryk af, hvad den mangeaarige Reservelæge, Dr. Gad, der ved talrige Obductioner havde nøie undersøgt og ledt efter mulig Aarsag til Sindssygdomme, fortalte mig; han viste mig bl. a. en mægtig

Samling af Galdesten, der laa saa tæt sammenpakkede i Galdeblæren, at de havde slebet Facetter paa hverandre — lignende en Maiskolbe. Journalerne, der strakte sig over mange Aar, oplyste imidlertid som Regel Intet om, at Bæren af disse Lidelser havde lidt derunder.

Jeg skal nu stoppe op her! Hensigten med dette beskedne Arbejde har været at gengive det Indtryk jeg fik af mit 4 Maaneders Ophold i St. Hans Hospital for henved 60 Aar siden, og give Udenforstaaende et lille Indblik i den saa sørgelige Verden. En Læge, der er knyttet til en saadan Anstalt, vil selvfølgelig ganske anderledes end jeg kunne give en langt fyldigere og indgaaende Skildring end den, jeg har formaaet at give. Jeg haaber imidlertid, at der er fremdraget saadanne Billeder, at disse ville være tilstrækkelige til at turde paaregne en vis Interesse hos Læsere, for hvem et Sindssygehospital er en ukiendt Verden, der paa enhver mulig Maade maa støttes af det Offentlige, for saa godt som Forholdene tillader det, at mildne Staklernes Kaar.

Jeg har ovenfor nævnt, at der var levnet Kandidaten god Tid til at være sin egen Herre og tage sig baade noget Nyttigt og noget Behageligt til. Det var et henrivende Sommergeir under hele mit Ophold dér, der bl. a. tillod i udstrakt Grad at dyrke det dengang saa yndede, morsomme og friske Croquet-Spil paa en pragtfuld stor Plæne samt til at tage Bad i Issefjordens noget blandede Vand; ved den Sport udmærkede vor kiære Professor sig i sielden Grad. Var Aftenen ikke optaget af noget bestemt, kunde man temlig let samle et Parti til Kortspil.

Til Hospitalet hørte mange herlige Haver, hvori et Væld af Blomster, særlig af Roser, hvoriblandt de endnu dengang dyrkede fyldte Centifolieroser, hvis Blade afgav rigeligt og godt Stof til Potpouri, hvis Parfume nu sielden spores. Men ogsaa udenfor Hospitalet kunde man føle sig som ude paa Landet; vilde man gjøre en Sviptour op mod Roskilde, gik man ad Stien over Markerne, der bugnede af alle Slags vilde Blomster, og vilde man følge den slagne Landevei, var der en herlig Spadseretur forbi Parcelgaarden til Boserup Skov, der særlig i Foraarsiden var og endnu den Dag idag er berømt for en rig Flora af Foraarsblomster, hvoriblandt ualmindelige Pragtexemplarer af Primulaer og Lærkesporer. Det var noget andet end de forkrøblede Exemplarer der findes i vor Tid paa de overalt nedtraadte Plæner i Københavns Omegn. Som Curiosum skal jeg anføre, at vor botaniske Prof. Ø r s t e d i 1867 foretog den første Foraarsexcursion med os til Charlottenlund, hvor der fandtes en pragtfuld Flora. Der er desværre i disse Dage (April 1934) bleven klaget i Avisen over den Fare, der truer Boserup-Floraen fra 2 Sider: 1. den *hensynsløse* Del af Skovgæster,

der nedtramper og oprykker med Rod de herlige Planter og 2. fra et »andet« Ukrudt, Ramsløget, der breder sig paa en uhyggelig, ødelæggende Maade.

Et Par Dage efter min Ankomst til Hospitalet fandt den aarlige Funktionærskovtour Sted; paa store Charabancs gik Touren igennem smukke Egne og herlige Skove til Bramsnæs; jeg fik derved strax Leilighed til at stifte Bekiendtskab med nogle Funktionærer, i hvis Hus jeg nød Giæstfrihed, som jeg altid har paa-skiømt; da jeg jo ikke kunde gengiælde den, var det mig kiært, naar jeg efter Anmodning kunde bidrage lidt til Underholdning med mit beskedne Klaverspil, som jeg dengang dyrkede ret flittigt. Denne lille Evne skulde imidlertid bringe mig en Overraskelse — ja, en Oplevelse. Da Degnen, der besørgede Kirkemusiken, var bleven syg, spurgte Prof. Steenberg mig, om jeg ikke kunde remplace ham; »med største Glæde, saa kan jeg da maaske giøre lidt Gavn«! Efter bedste Evne søgte jeg at foredrage paa Stueorgel af Berggreens smukke Præludier før og efter Gudstienesten, for at gøre den saa høitidelig som mulig. Alt gik af uden »Mislyd« — hvilket jo let kan ske, naar man ikke er vant til at bruge Pedalen samtidig med Spillet — saa at det var mig kiært at spille den følgende Søndag, da Degnen endnu var forhindret i at møde. Hermed tog jeg for stedse Afsked med min Virksomhed som »Organist«.

Afskedstimen slog nu hurtigere end jeg havde ønsket; men jeg havde at møde til Tieneste i Kommunehospitalet nogle Dage senere! Naar jeg tænker tilbage paa Opholdet i St. Hans Hospital er det med Glæde og Taknemmelighed over, at det faldt i min Lod at være Kandidat der i 4 Maaneder. Jeg har medbragt et varigt Indtryk af mit Ophold dér. Det har haft *Betydning* for min Virksomhed i hele mit Liv; det er Grunden til at dette Afsnit af Piecen indtager saa forholdsvis stor Plads; man fik lukket Øinene op for en Verden, der ganske vist rummede Stakler, der havde mistet det høieste Gode et Menneske kan have, Forstanden, men som ogsaa opfordrede til, saavidt det stod i Ens Magt, at passe paa for om muligt i Tide at søge at forhindre En og Anden fra at komme paa Sindssygehospitalet. Hvor mange Venner og Bekiendte har jeg ikke set falde som Offer for Hiernesyffilis, der jo som nævnt heldigvis er bleven langt sieldnere, takket være en mere energisk Behandling af Sygdommen fra første Færd af. Jeg kan kun udtale Ønsket om, at alle unge Læger kunde faa Leilighed til at gøre Kandidattieneste paa et saadant Sted, selv om det kun er for en kortere Tid. Det kan kun bidrage til at Ens Alvor for den ansvarsfulde Lægegierning voxer!

Netop som jeg var ved at afslutte dette Afsnit blev jeg giort

opmærksom paa, at Carl Ploug ved St. Hans Hospitals Hundreedaarsfest har skrevet et Digt, der vistnok turde være ukiendt af de Fleste. Han giver deri smukke Udtryk for de Følelser, der maa bevæge Alle, for hvem Sindssygdomme staar som en af Menneskets sørgeligste Lidelser, og som derfor med Glæde maa hilse ethvert af Lægekunstens Fremskridt paa dette Omraade. Jeg mener derfor, at jeg ikke kan afslutte min lille Skizze af Forholdene paa St. Hans Hospital paa en smukkere Maade end ved at anføre nogle Dele af Plougs Digt.

Det første Vers lyder saaledes:

Saa tung er ingen Sot som den,
 der Tankens Traade bryder,
 saa alt det Virkelige hen i Natten flyder;
 saa Følelsernes Brønd er tom,
 og tabt al Mindets Eje;
 saa Spøgelser kun flakker om
 paa Sjælens øde Veje.

Og efter at have skildret de Sindssyges sørgelige Kaar i den Tid, »der var blind og haard«, og derefter udtalt Glæden over den store Forvandling Humanitet og Videnskab har bevirket, ender han det sidste Vers med følgende Ord:

Held hver en Menneskeligheds Borg,
 hvert Kjærlighedens Tempel,
 hvert Tag til Ly for Sot og Sorg,
 som bærer vor Tids Stempel.

3die AFSNIT.

Kandidat i Kommunehospitalet.

Efter Ordre mødte jeg altsaa den 1. October til Tjeneste i Kommunehospitalets 3die (medicinske) Afdeling, hvis Overlæge var Prof. Fr. Trier. Kort forinden var der i Hospitalet sket en Omvæltning af betydelig Rækkevidde; medens Sygepleien der, som i alle de andre Hospitaler besørgedes af de saakaldte »Stuekoner«, forsvandt nu disse og afløstes af Sygepleiersker, der rekruteredes fra andre Samfundslag end de, hvorfra de tidligere Pleiersker var hentede; og det kan ikke nægtes, at hele Spørgsmaalet om Sygepleie kom ind i et nyt Spor, hvortil der nok kunde trænges. Det er en svær og opslidende Gierning for unge Kvinder at udfylde, og det er det den Dag idag, selv om der skal være indført nogle Lettelser i den fra min Tid — efter min ringe Mening — for strænge Tjeneste. Men Faktum er: at Sygepleien saavel i Hospitaler, paa private Kliniker og i Patienternes

Hiem har taget et for hele Samfundet lykkeligt Opsving, der ikke kan værdsættes høit nok.

Imidlertid vil jeg dog lægge et godt Ord ind for de gamle Stuekoner, hvis Færd jeg har haft Leilighed til at følge i mange Aar, lige fra jeg satte mine Ben indenfor Kommunchospitalets Mure. Naar man tænker paa det Millieu, hvorfra Stuekonerne rekruteredes, forbavses man i Sandhed over at mange af disse virkelig fyldte deres Plads saa godt som de gjorde, og var Hospitalets forskellige Afdelinger til stor Nytte. Jeg erindrer saaledes fra Operationsstuen et Par udmærkede Stuekoner, der røgtede deres ansvarsfulde Kald paa en ypperlig Maade; der hvilede et stort Ansvar paa dem og ikke mindst gjaldt det Pasningen af de ofte mange af Strubehoste angrebne Børn; der var Epidemier af denne uhyggelige og farlige Sygdom, der lagde Beslag paa Stuekonernes idelige Nærværelse med Inddrypninger igjennem den i Luftrøret anbragte Kanyle for at gjøre de i Luftrør og dets Grene ophobede Slimmasser mere flydende og fierne de mange hindeagtige Ansamlinger, der truede med at tilstoppe for Veitrækningen. Det var mærkeligt, hvorledes nogle Epidemier optraadte voldsomt og bortrev Børnene i Massevis, medens andre viste et mere godartet Forløb; ogsaa indenfor samme Epidemi kunde en næsten haabløs Tilstand pludselig afløses af en godartet; jeg erindrer saaledes fra min Tjeneste paa kirurgisk Afdeling een Epidemi, i hvis første Halvdel næsten intet Barn blev reddet, medens Dødeligheden i den sidste Halvdel var meget sielden. Den nyere Tids udmærkede Hiælpemidler har heldigvis taget Brodden fra den uhyggelige Sygdom, hvor hvert enkelt Tilfælde satte den opererende Læge paa Pinebænken, ikke mindst i siælelig Henseende. Man vil forstaa, at den saa vigtige Efterbehandling krævede et opofrende Personale, og dettes Paapasselighed og Kiærlighed til Børnene skal ikke glemmes.

I det 1ste Afsnit af dette Arbejde har jeg omtalt, at der laa 2 Pavilloner ud mod Østersøgade, der skiftevis henhørte under de 2 medicinske Afdelinger; i 1876 var Pavillonen med de smitsomme Sygdomme under 3die Afdeling, hvor jeg var som yngste Kandidat og som saadan derfor skulde gjøre Tjeneste i 2 Maaneder i den nævnte Pavillon. Jeg havde at modtage de nye Patienter, undersøge og skrive Journal over dem, gøre omhyggelig Stuegang, efterse f. Ex. Dysenteripatienternes Udtømmelser og aflægge nøiagtig Rapport om Stort og Smaat til Overlægen, der indfandt sig i Pavillonen efter Stuegangen i Hovedbygningen; han gennemgik da det Hele, gjorde sine Bemærkninger og ordinerede, hvad der skulde foretages med Hensyn til Behandlingen. Saalænge som min Tjeneste i Pavillonen varede, var jeg afskaaret fra Afdelingen af Hensyn til mulig Smitteoverførelse. Efter at min Tid der var ud-

løben, kom jeg i Nummer paa Afdelingen, hvor jeg som paa alle Afdelinger havde Vagtskifte med Kammeraterne. Vagten var paa 1 Døgn og man havde at modtage de nye Patienter, skrive Journaler over deres Sygdom, forrette forskellige Ting efter Stuegangen, f. Ex. foretage Maveudskylninger, give Elektricitet og Massage, foretage mulige Forbindinger osv. Desuden havde hver Kandidat 2 Stuer, hvor han gjorde en foreløbig Stuegang, for senere, naar Overlægen begyndte Giennemgangen, at kunne aflægge Rapport over hvad der var sket siden sidst og henlede hans Opmærksomhed paa Tilfælde, der kunde kræve en særlig Undersøgelse og Bestemmelse fra hans Side; der var saaledes endnu dengang ikke faa Alkoholister, hvis Delirium udbrød efter nogle Dages »Afsked med Flasken«; jeg erindrer saaledes, at der fra en 10 Sengs Stue i Løbet af en Uge maatte overføres 3 Delirister til den Pavillon ved Østersøgade, der var bestemt for saadanne Patienter; man studerede virkelig over at høre, hvad de daglig kunde konsumere af Brændevin og bayersk Øl; men disse Varer var jo ogsaa billige dengang. Der forefaldt blandt saadanne Delirister de latterligste Udslag af deres ubeherskede Tilstand, hvor ofte de intimeste Forhold fra disse Mennesker, der for største Delen befolkede de obscure Gader, afslørede i sørgelig Raahed og Kynisme. Det er Figurer af denne Art som Zola skildrer saa mesterlig i sin Bog: *la bête humaine*.

Her i Afdelingen fik jeg Leilighed til at træde i nærmere Forhold til Overlæge Trier; han var en elskværdig og imødekommende Mand, der ved stor Flid paa Hospitalet og i sit Studereværelse havde erhvervet sig en stor Kundskabsfyldde, som han med Glæde lod sine Kandidater nyde godt af. Han var overordentlig flittig, sprang intet over, men gav sig rigelig Tid til Undersøgelse og stillede som Følge deraf mangen fin Diagnose. Han stod i det bedste Forhold til Lægerne og Patienterne, hvis Ve og Vel han ofrede al sin Kraft og Viden; og i Virkeligheden havde han stor Fortieneste af Styrelsen i Afdelingen, hvor enhver ung Læge kunde høste god Erfaring for sit senere Liv; han hørte til den gamle Skole af Læger, der forlangte meget af de Unge men som heller ikke skaanede sig selv; han kendte i sine Manddomsaar ikke til at blive træt, men var altid parat til at hjælpe, ikke alene i Hospitalet men i sin Privatpraxis; jeg mindes med Glæde hans udmærkede Hiælp i de Tilfælde, hvor han stod mig bi ved Consultationer. Desværre standsede en dødbringende Sygdom denne pligtopfyldende og noble Mand i den Virksomhed, som han virkelig elskede med Liv og Siæl.

Efter 8 Maaneders Tjeneste i hans Afdeling blev der Plads for mig paa den nogle Aar iforveien oprettede 5te Afdeling for kirurgiske Sygdomme, hvis Overlæge var Prof. S t u d s g a a r d. Selv

om man i sin Tid havde tilbragt det obligate kirurgiske Aar som Volontør — det var allerede 9 Aar siden — var man dog i Mellemtiden bleven udviklet saa meget, at man nu kunde se paa Kirurgien med andre Øine end i de unge Aar og var mere modtagelig for den Belæring, en saadan Afdeling kunde yde. Livet der maatte frembyde ganske andre Sider i Lægekunsten, end Tilfældet var paa den medicinske Afdeling; medens denne, om jeg saa maa sige, bevægede sig i et roligere Tempo, var der stærkere Bølgebevægelser paa den kirurgiske; man blev ganske anderledes stillet overfor Nødvendigheden af at være hurtig i Vendingen og efter bedste Evne lægge sin Person i Selen. I det Døgn, hvori man havde Vagt, var der paa den i Reglen stærkt belagte Afdeling nok at tage Vare fra Morgen til Aften, ja undertiden ogsaa om Natten; først var der Stuegangen, hvor man aflagde Beretning om de Patienter, der var En betroede; efter Stuegangen forefaldt regelmæssig større og mindre Operationer, til hvis Udførelse der maatte være sørget for fornødent Instrumentarium, man havde at foretage Kloroformering eller være Overlæge og Reservelæge til Haande, man blev hyppig i Dagens Løb kaldt ned for at behandle Tilskadekomne, standse Blødninger, anlægge Forbindinger, og frem for alt være paa Pletten, naar der blev meldt om Indlæggelse af et Barn med Strubehoste, en Sygdom, der kræver øieblikkelig Hiælp og Ens hele Aandsnærværelse og manuelle Dygtighed for ved en rask udført Operation — thi Minutter er kostbare — at gøre sit til at Barnet kan reddes fra den overhængende Fare, hvori det svæver.

Foruden anden tilfældig Gjerning paa Afdelingen stod endnu en stor Opgave tilbage: at modtage de nye Patienter, varsko Overlæge eller Reservelæge, saafremt disses Hiælp burde paakaldes — i modsat Fald maatte man selv tage Affære efter bedste Evne, om muligt efter Samraad med en flink Kammerat — undersøge de Nye, skrive Journaler over dem, saa at alt paa dette Punkt var lagt til Rette ved Stuegangen den paafølgende Morgen. Man kunde nok ofte sent paa Aftenen trænge til Hvile — man maatte ustandselig op ad mange Trapper og ad lange Gange —; men saadanne Vagtdøgn havde en mægtig Betydning for en ung Læges siælelige og legemlige Udvikling.

Afdelingen lededes udmærket af Prof. Studsgaard, der som født Kirurg tillige havde en fortrinlig Uddannelse saavel herhjemme som i Udlandet; han havde blandt andet været Reservekirurg hos Prof. A n d r e a s B u n t z e n paa Frederiks Hospital, en fremragende Kirurg, der betragtedes som Datidens fineste Operatør; selv har jeg ikke haft Leilighed til at se ham i hans Virksomhed paa Hospitalet, men jeg har hørt saa meget om ham, at jeg kan tænke mig ham som Forbillede for en Mand som Studsgaard,

der var i Besiddelse af ualmindelige Anlæg som Diagnostiker og Operatør. Jeg var saa heldig at tilbringe 10 Maaneder paa hans Afdeling, saa at jeg fik et fyldigt Indtryk af hans Overlegenhed baade ved Sygesengen og ved Operationsbordet. Studsgaard var ikke særlig tilnærmelig, snarest var hans Væsen køligt; iøvrigt stod han altid i et godt Forhold til sine Undergivne. Naar han sad ved Operationsbordet var der en velgørende Ro og Sikkerhed over ham; han var taus, optagen af sit store Ansvar; han var som nævnt den mest fuldendte Operatør, man kunde se for sine Øine, hans Brug af Instrumenter saa sikker og elegant; han var altid selv den alvorligste Situations Herre, tabte aldrig Hovedet, men gav sine Ordre rolig, præcis og oplysende; jeg kan næppe tænke mig at Læreren overgik sin Elev som Kirurg. Ved hele sin Optræden afgav han et ypperligt Exempel for os Yngre, ikke mindst for dem, der særlig var tiltrukne af kirurgisk Virksomhed.

Ved Stuegangen og særlig ved Undersøgelsen af de nye Patienter mærkede man hvilket Fond af theoretiske Kundskaber han var i Besiddelse af, og med hvilket Falkeblik han kunde slaa ned og finde Sagens Kærne; han stillede de fineste Diagnoser og var, selv om han var noget faamælt, en ypperlig Veileder for dem, der vilde høre og se; han var desuden i Besiddelse af hurtig Bedømmelse og Snarraadighed i alvorlige, truende Ulykkestilfælde. Jeg erindrer adskillige af den Slags, hvor man blev imponeret og belært. Jeg skal tilføje, at jeg senere hen i Livet havde Leilighed til at behandle ham for en alvorlig Tunghørhed, der deprimerede ham stærkt; jeg havde Held til at kurere ham fuldstændig; han var en ypperlig Patient, der skænkede den der behandlede ham en absolut Tillid, et velgørende Moment for Læger og Patienter, og han satte Pris paa hvad der var gjort for ham.

Efter min Kandidattjeneste paa kirurgisk Afdeling stod endnu tilbage Tjeneste paa 4de Afdeling.

Jeg har ovenfor udtalt mig om dennes Overlæge, Prof. Dr. S. Engelsted, der endnu den Dag idag staar for mig som et lysende Exempel paa hvad en Videnskabsmand og en helstøbt Person med et Fond af menneskelige Egenskaber betyder, ikke alene for det Embede, han er sat til at røgte, men for den enorme Mængde af Mennesker i alle Samfundslag, han kom i Berøring med. Jeg havde ganske vist som Volontør følt mig særlig tiltrukken af denne udmærkede Mand; nu i 1878, omtrent 10 Aar senere, fik jeg som hans Kandidat ret Leilighed til at bedømme og beundre ham. Han stod jo i sin fulde Manddomskraft som Enehersker paa det store Omraade: Hud- og Kønssygdomme, og havde vundet Anerkiendelse og Sympathi for den Maade, hvorpaa han styrede sin vanskelige Afdeling. Da der ikke ved Universitetet doceredes i de Sygdomme, maatte Studerende og Læger søge til Kommunehospi-

talet, hvor Engelsted, allerede førend han udnævntes til Docent i disse Sygdomme, af egen Drift hver Tirsdag holdt kliniske Forelæsninger. Der var altid fuldt Hus til disse; Materialet for dem var omhyggeligt lagt til Rette, Forelæsningerne var klare, knappe og fremdrog altid det, som det kom an paa at vide. Han var en ganske fortrinlig Lærer!

Hans Stuegang var hyggelig; hans klare Opfattelse af Sygdommene og hans velgørende Lune gjorde, at man nogenlunde kunde følge med, særlig ved Studiet af de mange indviklede Hudsygdomme. Han satte ikke Pris paa vidtløftige Journaler — havde en Patient Scabies, behøvede blot dette at anføres — der ofte bredte sig for stærkt uden Grund; thi Sagen var den, at der ofte afleveredes mangen Journal, særlig paa dette Hudsygdommens vanskelige Omraade, der lod meget tilbage at ønske med Hensyn til fornuftig Opfattelse. Jeg erindrer saaledes fra en Vagtdag, at jeg modtog en Patient med en Hudaffection, hvorom jeg ikke havde Anelse; Resultatet blev, hvad jeg vil kalde, en »slette« Journal, for hvilken jeg strax ved Stuegangen gjorde Undskyldning. Engelsted sagde blot: »bryd Dem ikke om det, vi kunne jo alle tage feil; nu skulle vi se nærmere paa Sagen og kunne jo tilføie Noget i Journalen«. Jeg følte mig uendelig flau over min Fadæse, men jeg var taknemmelig over hans venlige og rørende Overbærenhed; og jeg maa sige, at jeg af denne slette Journal fik lært mere end af mangen bedre; man glemte nemlig ikke sit Undermaal og lærte at passe bedre paa en anden Gang, takket være den grundige Veiledning man havde faaet.

For Engelsted var en Patient et sygt Menneske, der trængte til hans Hjælp; han kiendte ingen Personsanseelse, kunde med sit tørre Lune udjevne de ofte kuriøse Uenigheder, der ikke sielden forefaldt blandt det alt andet end første Klasses Publikum paa Fællesstuerne; han skændte aldrig; skulde en eller anden for obstinat Patient have en Reprimande, skete det som Regel i al Mindelighed og med godt Resultat ved at Vedkommende kom paa Feberkost et Par Dage. Man fik mangt et godt Vink af ham under Stuegangen og ikke mindst ved Affattelse af de Erklæringer om en Patients Sygdom, han skulde afgive til Sogneraad, naar der spurgtes om mere, end det var muligt at forklare det. »Her sætter vi lidt Latin ind, det vil vist interessere Sogneraadet«.

Jeg følte mig saa stærkt bundet til Engelsteds Afdeling, at jeg søgte om nogle Maaneders Forlængelse; Engelsted anbefalede elskværdigt mit Andragende; jeg maatte imidlertid til min Sorg renoncere derpaa, da jeg ellers vilde have været iveien for en Kammerat; og da jeg af Erfaring vidste, hvor lærerig hans Afdeling var og hvor vigtig Kiendskabet til dens Sygdomme — ikke mindst Kønssygdommene — er for enhver Læge, da det spiller en mægtig

Rolle i hans hele Virksomhed, hvad enten man senere virker som »Specialist« eller ei, billigede Engelsted min Beslutning fuldtud. Det var utrolig, hvad Engelsted kunde udrette, men han var ogsaa tidlig paa Færde og var den hele Dag i Aktivitet. Han havde en enorm Consultation; men ingen Patient mærkede, at han havde travlt; tværtimod; de Fleste, der forlod hans Consultationsværelse, gik bort med det — velgjørende — Indtryk, at han særlig havde beskæftiget sig med dem. Mine kiære Overlæger lærte os ved deres Exempel, at man fremfor alt skulde give sig Tid til grundig Undersøgelse og Behandling — en ypperlig Lære!

Allerede ved 60 Aars Alderen trak Engelsted sig tilbage fra sin Hospitalsvirksomhed, ikke fordi han følte sig træt — det Ord kiendte han ikke — men fordi han mente, at yngre Kræfter skulde til.

Engelsted elskede sin By og sit Fædreland og var trofast til op i en høi Alder at yde sin Hiælp, baade som Læge, som fremragende Borgerrepræsentant og som Forsorg for filantropiske Foretagender. Hans Aandsevner holdt sig friske til sen Alderdom; saaledes udgav han i sit 87de Aar en vidunderlig Bog, der i hans friske, naturlige diærve Sprog skildrede baade hans Deltagelse i Trearskrigen, hans Lægegierning under den store Choleraepidemi i 1853 samt Afhandlinger om Tuberkulosens Bekæmpelse og Sundhedskollegiets Ødelæggelse. Efter i 37 Aar at have indtaget en førende Stilling i Sundhedskollegiet trak han sig i 1906, 93 Aar gammel, tilbage fra dette, væsentlig af Harme over den daværende Justitsminister Albertis meningsløse og skadelige Indgriben. At han modtog Statens Tak for det lange, opofrende Arbeide, ikke mindst i Collegiet, var ganske i sin Orden; den skønneste Tak bragtes ham imidlertid i sande og rørende Ord fra Lægestandens Repræsentanter, en Tak saa oprigtig og varm baade for hans Virksomhed som ogsaa for hans Kollegialitet, som man siælden træffer.

Engelsteds Navn bør og vil ogsaa blive bevaret af sene Slægter indenfor den danske Lægestand.

Naar jeg i min høie Alder tænker tilbage paa de mange herlige og lærerige Aar, de udmærkede Lærere og det gode Kammeratskab, hvilket Alt staar for mig i uudslettelig, frisk Erindring, saa fyldes jeg med Glæde og Taknemmelighed over alt det Gode, der har bidraget til at lodse mig saa temmelig helskindet udenom de mange Skiær i den ansvarsfulde men saa skønne Lægegierning.

SLÆGTEN BUDE FRA HINDSELS OG LENGSHOLM

Af *C. Klitgaard.*

I »Danmarks Adels Aarvog« 1890 findes en Stamtavle over Familien Budde fra Nessow, til hvilken Stamtavle der i Aargangene 1891, 1893, 1897, 1901, 1906 og 1915 findes forskellige Supplements. En Gren af denne Slægt har i særlig Grad været knyttet til Vendsyssel og har tiltrukket sig Opmærksomhed ved den ublide Skæbne, den fik, og som førte den ned i de allerlaveste Samfundslag. Det er om denne Gren, der i det efterfølgende skal fortælles lidt; det kan maaske ikke gøre Krav paa større Opmærksomhed hos Læserne, men det giver dog et noget fyldigere Billede af Slægtens Historie end det, vi faar gennem Adelsaarvogens knappe Data, som ogsaa paa enkelte Punkter berigtiges her.

Mathias Frederiksen Budde til Tøllist paa Øsel og Øster Hindsels i Thy, f. Tøllist 10 Novbr. 1613, død Hindsels 5 Juni 1679, var Hofjunker og fik 1649 Bestalling som Kaptajn, avancerede senere til Oberstløjtnant og var 1652 Lensmand paa Bakke Kloster i Norge, Ejer af en Del Strøgods i Børglum Herred. Han var gift 3 Gange: I med Regitze Sofie Ovesdatter Giedde, der døde 1653, II 1654 med Elisabeth Caspersdatter Gersdorff, død 1674, og III med Birte Margrete Enevoldsdatter Kaas, der anden Gang ægtede Axel Pors.

Af første Ægteskab var:

1. **Ove Mathiassen Budde**, f. o. 1650. Han synes ligesom Faderen at have været Militær og er muligt identisk med den Kaptajn Ove Mathiassen, hvis Kompagni 1677 laa i Børglum Herred, hvor Ove Buddes Fader da ejede følgende Gods i Torslev Sogn: 2 Gaarde i Krogen, Lille Krogen, Koldbro, Rævmoose, Hjortmoose, Vangkær, Vang og Fladbirk¹⁾ og muligt flere, idet f. Eks. Chr. Aalborg, Kaptajn d'Arme under Kaptajn Ove Mathiassens Kompagni, boede paa Gydeje i Torslev S.²⁾

¹⁾ Børglum H. Tgb. 13 Maj 1673.

²⁾ a. St. 10 Juli 1677.

Derimod er Ove Budde ikke identisk med den Kaptajn Ove Mathiasen, som 1681 og 17 April 1682 samt 20 Okt. 1692 fik Bevilling til at koge Salt paa Læsø,¹⁾ thi sidstnævnte døde 1705, og han var forøvrigt gift med Elisabet Andersdatter Weyle.²⁾ En Kaptajn Ove Mathiasen var 1686 tilstede i Nørre Sundby ved Syn over en myrdet Rytter af Major Christoffer Claudis Regiment, men om det er Ove Budde eller Saltkogereren er uvist, da Bopæl ikke omtales.³⁾

1680 boede Ove Budde i Kalsensgaard i Jetsmark. Det var en ret anselig Gaard paa ca. 16 Tdr. Landgildehk, og her var vel en standsmæssig Bolig, thi 1659 beboedes den af Ritmesterløjtnant Ove Hartvigsen og Fru Margrete Urne. 1664 blev Gaarden udlagt til den bekendte Landsdommer Jens Lassen til Dalum Kloster for en Del af hans Fordring paa Kronen, og af ham købte Ove Budde den antagelig, thi 1681 solgte Ove Budde den til Else Katrine Markvorsdatter Rodsteen til Lengsholm, hvem han kort efter ægtede. Gaarden kom dog snart efter tilbage til Kronen, og da hun ikke ses at have afhændet den, er den maaske blevet indløst af Kronen, da Jens Lassens Affærer kom til Behandling i Rentekammeret (1681—1686), thi Kronen havde ved Afhændelsen forbeholdt sig Indløsningsret, og Gaarden blev derefter henlagt til Regimentsskriverbestillingen. Efter Ægteskabets Indgaelse er Ove Budde antagelig flyttet til Lengsholm i Lendum Sogn, af hvilken Fru Else Katrine ejede Halvdelen. Her boede de til ca. 1710 i tiltagende økonomiske Vanskeligheder. Den anden Halvdel af Gaarden tilhørte Fru Kirstine Beck til Vraa, der 1674 var blevet Enke efter Fru Else Katrines Farbroder Frederik Rodsteen, og Fru Kirstine var Panthaver i Ove Buddes Halvdel af Gaarden, medens Elisabet Bille, Enke efter Holger Pachs til Sæbygaard, ogsaa var Kreditor. 14 Juli 1706 kom Fru Elisabeth Billes Datter, Fru Anne Sofie Pachs, Enke efter Kaptajn Jørgen Skeel og da residerende paa Hørbylund, kørende til Lengsholm sammen med Prokurator Daniel Glasmeier fra Sæby, og da var Fru Kirstine Becks Svigersøn, Justitsraad Jørgen Bille til Ellinggaard, just taget fra Gaarden sammen med Ride-mændene, der vel havde givet Fru Kirstine Indvisning i Gaarden. [Møllerkonen i Sæby skældte hende for en »sort Tæve«, hvortil Anne Sofie svarede: »Skam skal I faa, I skulde drikke mindre og spille Eders Bærme hvor I drikker Eders Øl« (Sæby Tgb. 1707 Bl. 15).] Fru Anne Sofie Pachs⁴⁾ begærede da paa

) Rentekammeret.

) Sæby Tgb. 30 Novbr. 1707.

) Jerslev H. Tgb. 17 Juli 1686.

sin Moders Vegne at købe Buddes Halvdel af Gaarden, og efter nogen Vægring indgik han paa at tage ned til Fru Elisabeth Bille paa Sæbygaard for at forhandle om Sagen, og her blev han nogle Dage. Ove Buddes Søn, Ove Giedde Budde, vidnede i en i Anledning af Salget opstaaet Retssag, at Salget af Gaarden var blevet afsluttet paa Lengsholm for 7000 Rdl., og at Fru Elisabeth Bille i den Anledning havde foræret ham omtrent 100 Rdl., men Fruen vilde ikke vedstaa Købet, idet hun hævdede, at hun havde faaet Gaarden tilslaaet ved Auktion.¹⁾ Nogle Maaneder senere krævede Ove Budde Fru Anne Sofie Pachs paa Hørbylund for en Pakke Brevskaber forsejlet med hans Signet, som han havde givet hende i Forvaring, men hun svarede, at hendes Moder havde faaet Pakken.²⁾ Det ses ikke, hvorledes disse Stridigheder endte, men $\frac{1}{2}$ Lengsholm blev 1708 tildømt Fru Kirstine Beck, hvis Svigersøn Jørgen Bille tog sig af Buddes Sag. Da Familien Budde ca. 1710 flyttede fra Lengsholm, fik de en Fæstegaard paa dens Gods at bebo; det var den lille Gaard Kringelose, der kun havde ca. $1\frac{1}{2}$ Td. Hk., og her boede de vel af Familiens Naade. Her døde Fru Else Katrine Rodsteen 1732 efter at have haft mange Familiesorger. Hendes Jordefærd skete standsmæssigt, og der anvendtes bl. a. sort Tøj for 64 Rdl. til Draperi, et i hin Tid ikke ringe Beløb. Ove Budde overlevede hende i ca. 3 Aar og døde paa Kringelose 14 Okt. 1735, antagelig ca. 85 Aar gammel. Begge er sikkert begravet i Lendum Kirke.

Det var et fattigt Bo, Budde efterlod sig, og Etatsraad Jørgen Bille maatte sørge for at faa ham standsmæssigt jordet, hvilket kostede 33 Daler. Af Regnskabet desangaaende ser vi, at Ligkisten blev betrukket med sort Bay, og at Følget forærede 12 Potter Brændevin, $\frac{1}{2}$ Side Flæsk samt 2 Faar foruden Ost, Fisk, røget Kød, Smør, Æg, Høns, Tobak m. v. Det efterladte Bohave vidnede ogsaa om Fattigdom, selv om det tillige viste, at det havde tilhørt en Mand, som havde kendt bedre Dage. Der var bl. a. et Egebord med Fod, 1 Egeskab med 5 Rum, 2 Fyrreskabe, 1 Egekiste, 1 nyt Egeskrin, 1 læderbetrukket Lænestol, 3 Træstole, 2 Fyrrebænke og 1 Jernbilæggerovn. Hans personlige Udstyr bestod bl. a. af 1 graabrun slidt Klædeskjole med Messingknapper, 1 gammel sort og graa Kjole med 36 gammeldags smaa Sølvknapper samt 1 gammel Jern-Krumsabel m. v. Paa Gaarden var 4 Heste, 1 Føl, 4 Køer, 1 Kvie, 5 Faar, 1 Vædder, 1 Gris, 2 Gæs og 1 Gase.

Gaardens Bygninger var forfaldne, og Brøstfældigheden

¹⁾ Børglum—Jerslev H. Tgb. 12 Maj 1707.

²⁾ a St. 11 Aug. 1707.

takseredes til ca. 70 Rdl., som Jørgen Billes Dødsbo havde tilgode (som Husbond), da Skifteforsamlingen holdtes 25 Septbr. 1736. (Aalborghus m. fl. A. Skiftebreve Nr. 71). Der var utvivlsomt intet til Deling blandt Buddes mange Børn, men desuagtet trak Skifteslutningen længe ud. Det lyder vemodigt i et Brev til Stiftamtmanden fra Else og Birgitte Budde, hvori de fra Lendum 11 Juli 1740 beder om, at Boet maa blive sluttet: »Gud bedre os, det skulde blive saa trakigt (o: traagt = trangt), at vi skulle have saa stor Trang for vores Op- hold«, — men der var ingen Lindring for Trangen at hente i dette Bo.

De to ældste Børns Rækkefølge kender vi ikke og heller ikke deres Fødested, men ældst var antagelig:

- a. **Sofie Budde**, f. ca. 1681, død efter 1736, da hun nævnes som boende paa Sjælland (Skiftet efter Faderen). Hun opholdt sig 1706 hjemme paa Lengsholm og havde 1 April en uægte Datter **Anne Marie** til Daab i Lendum Kirke. Faderen var Korporal Frederik Hassen, og Faddere var hendes Broder Ove Budde, Markus Rodsteen (Budde?), Margrete Lunds (Lunov?) og Søsteren Else Budde.
- b. **Else Vind Budde**, f. 1682, begravet Lendum 27 Maj 1757. Hun opholdt sig hjemme paa Lengsholm 1705, da hendes uægte Søn **Jochum Johan** blev døbt i Lendum Kirke. Der er ingen Barnefader nævnt. Faddere var hendes Broder Ove Budde, hendes Søster Sofie Budde og Margrete Lunov (fra »Jomfruhuset« i Trøgdrup i Skærum). 3 December 1706 blev hun i Sæby trolovet med Garver Jørgen Pedersen Røring; men Trolovelsen blev senere hævet, uden at der dog gik Dom ved Aalborg Stifts Tamperret, og han ægtede en anden. 9 Juni 1710 nævnes hun atter paa Lengsholm, da hun fik en uægte Søn døbt **Peder** i Lendum Kirke. Han var 1748 død »for nogle Aar siden«. Faderen var Ladefoged Mads Pedersen paa Lengsholm. I D. A. A. 1890 siges, at han ogsaa var Fader til hendes første Barn, men Kilden hertil er mig ikke bekendt. Faddere til Barnet var hendes Broder Markus Budde paa Lengsholm, Jens Gudesen i Fuglsang, Karen Olufsdatter i Trøgdrup og Maren Madsdatter i Lendum. Efter Forældrenes Død boede Else Budde sammen med Søsteren Birgitte i en Hytte paa Lendum Fælled, kaldet »Buddehuset« — »forvandlet til Bondeskæbne i Usselhed« og meget fattige, som Pastor Mumme i Aasted skrev om dem 1748 (Pers. Tidsskr. 1. VI 211).
- c. **Dorte Margrete Budde**, f. 1684, begr. i Lendum Kirke 1 Decbr. 1684, 10 Uger.

d. **Ove Giedde Budde**, døbt Lendum 6 Novbr. 1685, død før 1735. Sergent i Fodgarden, 1710 Sekondløjtnant ved jyske gevorb. Inf. Reg., 1716 Premierløjtnant, afskeditget s. A. med Kaptajns-Karakter. Boede 1709—21 paa Hals Ladegaard, derefter i Nygaard i Hals Sogn og døde paa Springborg ved Hals. Gift med **Anne Katrine Moltke**, f. 16..., d. 17... paa Springborg i Hals S., Datter af Oberst Christoffer Henrik Moltke i Hals og Anne Katrine Pors.

Børn: 1) **Christoffer Giedde Budde**, f. 17..., var 1736 Sergent ved Landmilitzen, logerede 1748 i Nørhalne i Biersted Sogn, hvortil han »forleden Aar« var ankommet. Han omtales da som Løjtnant og ligeledes 1761, da han døde i Biersted Sogn i et lille Hus og under fattige Forhold. Kakkelovnen i Huset var lejet, og hans Bo var fallit. Begravelsen forestodes af en Ide Kirstine Budde (Aalborghus m. fl. A. Skiftebr. Nr. 317), antagelig Fejlskrift for Birgitte Kristine (Fasteren i Lendum), hvis hun da ikke er Alexander Buddes nedennævnte Datter.

2) **Sofie Budde**, f. 17....., levede 1736, nærmere ukendt.

3) **Anne Sofie Budde**, f. 27 Juni 1727 paa Hals Ladegaard?, død Hjørring 23 Decbr. 1795, begr. der 6 Jan. 1796, opholdt sig 1748 hos Fru Unger paa Gjettrup i Ulsted Sogn, gift 1760 med Oberstløjtnant Nicolaj Wivet, f. Hillerød 2 April 1722, død Hjørring 7 Febr. 1793.

e. **Alexander Budde**, døbt Lendum 26 April 1687, Kadet i Fodgarden, Afsked 1706 med Fændriks Karakter for at gaa i russisk Tjeneste, 1709 Fændrik ved Livregimentets Dragoner, dimitteret 1711, blev 1713 Sekondløjtnant ved Bergenhus nat. Inf. Reg., men 1714 fradømt sin Stilling; boede 1716 i Hvirring, 1721 og 1723 i Nørresundby, 1727 i Aarslev, 1736—1754 i Dommerby ved Skive, begravet 16 April 1758 fra Skovhuset i Taarup Sogn i Fjends Herred. Nød Understøttelse af Aalborg Hospital.

Gift 15 Juni 1715 i Tamdrup ved Horsens med **Sara Jakobsdatter** af Kørup.

Børn: 1) **Ove Budde**, døbt Hvirring 2 Aug. 1716, begr. Nørresundby 8 Septbr. 1723.

2) **Jakob Budde**, døbt Hvirring 2 Juli 1719, begr. Nørresundby 22 Septbr. 1723.

- 3) Else Johanne Budde, døbt Nørresundby 9 Febr. 1721, konf. 1737 i Dommerby.
 - 4) Else Marie Budde, døbt Nørresundby 14 Marts 1723, nærmere ubekendt.
 - 5) Jakob Budde, døbt Aarslev 3 Juni 1727, nærmere ubekendt.
 - 6) Ove Budde, født ca. 1728, konf. Dommerby 1744, boede i Skovhuset i Taarup S. og blev begr. der 12 Maj 1758, 36 Aar; gift 14 Decbr. 1757 med Ingeborg Christensdatter fra Hesselballe, der som Enke skikkede sig ilde.
 - 7) Ide Budde, født o. 1731, konf. Dommerby 1747, levede der 1754; er antagelig den Ide Kirstine Budde, der 1755 var Fadder i Viborg, og som 2 Febr. 1759 fremstillede sit uægte Barn i Vorde Kirke. Barnet blev begr. 24 Maj s. A. Hun boede da i Rogenstrup i Fiskbæk Sogn. Maaske var det hende, der sørgede for den ovennævnte Fætters Begravelse i Biersted.
- f. Markvor Mathias (Markus Rodsteen) Budde, døbt Lendum 22 Marts 1691, opholdt sig paa Lengsholm 1710 og var 1736 Sergent i Trondhjem.
- g. Birte (Birgitte) Budde, døbt Lendum 1 Juni 1695, død før 1736 paa Kringellose (Skiftet efter Faderen).
- h. Jørgen Henrik Vind Budde, døbt Lendum 30 Novbr. 1698, var Underofficer og boede 1736 paa Lendum Fællid, antagelig sammen med Søstrene i Buddehuset; 1748 levede han som Betler i et Hus i Lørslev, Ugilt Sogn, under Hæstrupgaards Gods og blev begravet i Ugilt 22 Jan. 1755. Hans Hustrus Navn kendes ikke, men 1748 angiver Præsten, at han havde 3 Sønner og 1 Datter.
- En Søn var formodentlig Christian Jørgensen Budde, der havde været Underofficer, og som 1776 var Undertoldbetjent i Trondhjem, førte det adelige Vaaben og havde trængende Slægt.
- i. Birgitte Kirstine Budde, døbt Lendum 5 Juni 1702, boede 1736 og 1748 sammen med Søsteren Else i »Buddehuset« paa Lendum Fællid i stor Armod, begravet Lendum 5 Novbr. 1775.

Foruden den under 1 nævnte Søn Ove Budde af 1. Ægte-
skab havde Mathias Budde til Hindsels en Del Børn af 2. Ægte-
skab, nemlig:

2. Sofie Budde, f. 16..., var død 1718, gift I med Chri-

stoffer Orning til Eget og Trøgdrup i Skærunm S., der blev begravet i Skærum 26 Juli 1693, gift II med Reinhold Jensen Holst i Styvels i Refs Herred.

3. Frederik Budde, f. 16..., antagelig død ung.
4. Caspar Budde, f. 16..., boede i Raasig i Lendum Sogn og blev 4 Juli 1697 begr. i Lendum.
5. Peder Budde, f. 16..., solgte 1689 sin Arvepart af Hindsels til Svogeren Anders Pedersen, boede 1692 i Bundgaard i Skærum S., var i »Kongens Tjeneste«, hvilket vel vil sige, at han var Underofficer. Rejste sidst i 1690erne fra Egnen, efterladende Hustru og Børn.

Var gift med Birgitte Katrine Unger, vist Datter af Ritmester Frederik Unger til Egebjerg og Dorte Galde. Hun indgav 1708 Begæring til Aalborg Stifts Tamperret om at blive skilt fra Ægtefællen, der for mere end 10 Aar siden havde forladt hende, og hun ønskede at erholde Tilladelse til at gifte sig paany. I Retten fremlagde hun Forholdsattest fra Hans Faber, Præst i Sønder Harreslev, Rakkeby og Sejlstrup, saa hun har formodentlig haft Ophold i hans Sogne (Aalb. Tamperrets Pr. 19 Decbr. 1708). Hendes senere Skæbne er ubekendt.

Børn: a. Dortea Barbara Budde, døbt Skærum 3 Maj 1692, begr. der 22. Febr. 1694.

b. Frederik Budde, døbt Skærum 18 Oktbr. 1693, begr. d. 9. Jan. 1696.

c. Wulff Budde, døbt Skærum 27 Oktbr. 1694, d. 17..., blev Kyrasser og tjente som saadan i 27 Aar, boede 1748 i et Gadehus i Rubjerg Sogn og »nærer sig i sin Fattigdom af et ringe Fiskeri paa Havet«. Var gift og havde 1748 Sønnen Peder Budde, f. ca. 1748.

d. Casper Budde, døbt Skærum 20 Juni 1697, nærmere ubekendt.

6. Nikolaj Budde, f. 16..., er vel identisk med Claus Budde fra Raakær (= Rødkær) der blev begravet Lendum 30 April 1699.
7. Øllegaard Budde, f. 1666, begr. Hvidbjerg 11 Maj 1736, 71 Aar; gift o. 1686 I med Anders Pedersen, f. i Nisum 29 Juli 1646, død Hindsels 16 Febr. 1699, der ejede $\frac{1}{2}$ Hindsels. Ægteparret havde 3 Sønner og 4 Døtre, bl. a. en Datter Else, der 1748 var Huskone i Stagstrup i Thy. Øllegaard Budde ægtede II Christen Christensen, f. 1664, død 20 Decbr. 1733, 69 $\frac{3}{4}$ Aar, der med hende fik Øster Hindsels (Gravsten i Hvidbjerg Kirkes Kapel, se Thisted A. Aarbog 1931. S. 158).
8. Kirstine Budde, f. 16..., gift Skærum 21 Febr. 1697 med Hans Jakobsen af Flade.

FAMILIEOPTEGNELSER AF AMTSPROVST NIELS BRUUN

Ved

Jørgen Swane.

I en Almanak for Aaret 1776, det Aar, hvor han blev cand. theol., har den senere Amtsprøbst, Sognepræst til Spentrup og Gassum Niels Bruun paa indskudte hvide Blade nedskrevet en Del Optegnelser om sin nærmeste Slægt, Bruun fra Fredericia, hvorom der nærmere kan henvises til Patriciske Slægter I pag. 38—63, men dèr findes for de ældste Slægtleds Vedkommende som oftest kun angivet Daabs- og Begravelsesdage, medens Niels Bruun har optegnet Fødsels- og Dødsdage.

Naar han dog oplyser, at hans Broder Niels, født 1744 er død 29. Juni 1755, maa det bero paa en Fejltagelse, han er selv født 5. Januar 1755, og er sikkert opkaldt efter den i 1753 døde Broder. Fortegnelsen i Patriciske Slægter over Forfatterens Børn er ikke fuldstændig, da den som det tredieældste Barn der anførte Jens Bruun efter hans Opgivende er hans syvende Barn.

Foruden Slægtoptegnelserne indeholder Almanaken landøkonomiske Betragtninger, Opskrifter paa Lægemedler og snurrige gamle Husraad.

Niels Bruun var Søn af Bertel Johansen Bruun, født 12. Juni 1708 i Fredericia, død der 9. August 1761, Købmand, Tobaksfabrikant og Raadmand i Fredericia, gift 2. Gang 14. August 1742 i Herslev med sit Næstsøskendebarn Kirsten Gudme, født der 25. Januar 1719, død 11. November 1767 i Fredericia.

Niels Bruun selv er født 5. Januar 1755 i Fredericia, død 29. Mai 1825 i Spentrup. 1773 Student, 1776 cand. theol., studerede 1784—87 ved Universiteterne i Leipzig og Göttingen, 1788 Sognepræst til Hald, 1797 Provst, 1810 Sognepræst til Spentrup og Gassum, 1812 Rang med Amtsprøvester. Gift i Spentrup 7. August 1789 med Kirstine Marie Brøchner, født der 7. Februar 1771, død 12. September 1847 i Randers, Datter af Konsistorialraad, Provst, Sognepræst til Spentrup og Gassum Hans Brøchner.

Januarius.

1750 er Broder Knud Bruun fød d. 2 Januar [† 1792 Købmand og Raadmand i Kolding].

1755 d. 5 Januar er Niels Bruun fød.

1751 er Broder Søren Bruun fød d. 20 Jan. [† 1830 Overlandmaalingsspektør].

1779 d. 20. Jan. blev Hr. Fengers Datter bortbaaren til Graven.

1776 d. 22 Jan. Raadmd. [Johannes Iver] Bruun beskikket til Agent. [† 1804 Købmand og Stadshauptmand i Fredericia].

- 1719 d. 25 Jan. er vores Moder fød i Herslef, hiemmedøbt og kaldet Kirsten Gudme.
 1748 d. 25 Jan. er Broder Andreas Bruun fød.

Februarius.

- 1761 d. 2 Februar døde Broder Iver Bruun udj Fridericia.
 1694 d. 11. Februar er Kirsten Bruun fød, gift Ao 1710 med Niels Gudme Præst til Herslef.
 1746 d. 7 Febr. døde Moster Maren Morville fød Gudme.
 1762 d. 7 Febr. døde Moster Gye [Kirstine] Blicher i Gauerslund. [g. m. Sognepræst Jens Nielsen Blicher til Leirskov].
 1734 d. 9 Februar døde vores Bedste Fader i Herslef Præstegaard Hr. Niels Gudme fra 15 Børn, 8 Døttre 7 Sønner — — 4 døde.
 1695 d. 13 Febr. er Kirsten Gudme fød i Herslef, hendes Forældre vare Anders Bruun, Præst ibidem og Moderen Maren Borch.
 1709 døde Hr. Anders Bruun i Herslef.
 d. 21 Febr. blev Hr. Finger Søn Michael begravet.
 1779 d. 23. Febr. blev Ægteskabs Løfte imellem Hr. Jens Storm [Sognepræst til Smidstrup] og Søster Gye Kirstine Bruun [1759—1830] bekendtgjort.

Martius.

- 1756 d. 9 Martij blev Broder Herman Peter fød udj Fridericia, døde 1760 d. 24 Majj.
 1741 d. 24 Mart. stod Jomfrue Maren Gudmes Bryllup med Hr. Henrik Morville, Præst til Lejerskov.
 1772 d. 26 Mart. døde Søster Anna Kirstine Bruun udj Fridericia.

Aprilis.

- d. 12. April prækede Jens Bruun for Demis over Texten 1 Cor. 15 under Doctor Balle i Nicolai Kirke og fik Character, laudabilem.
 1757 d. 17. April er Hans Bruun fød. [† 1800, Købmand og Kæmner i Fridericia].
 1776 d. 24. April var jeg Niels Bruun til Examen Theologicum og fik characterem laudabilem.
 1740 d. 26 April er Søren Gudme Iversen døbt i Fridericiæ tyske Kirke.
 1766 d. 30 April er Anna Maria Bruun fød. [† 1839 g. m. Toldkasserer i Fridericia, Niels Staal 1751—1819].

Majus.

- 1778 den 4 Maj blev Niels Morville beskikket til Land Conducteur i Rentekammeret, 1800 i Martz til virkelig Cammerraad.
- 1774 d. 3 Maj var Niels Bruun til Exam. Philosophicum og fik 36 bene og bedste Caracteer.
- 1759 d. 8 Maj er Søster Gye Bruun fød.
- 1776 d. 9 Maj blev Broder Anders Bruun confirmeret til at være Capellan pro Persona hos Hr. Hagen i Harthe og Bramdrup.
- 1760 d. 24 Maj døde Broder Herman Peter Bruun udj Fridericia.

Junius.

- 1790 d. 24 Junij fødte Kirstine Maria Brøchner i Hald Præstegaard en Søn, kaldet Søren Vedege Bruun, [† 1835, Sognepræst til Bjerregrav].
- 1769 tog Anders Theolog-attestats.
- 1772 kaldet af Doctor Gudme.
- 1764 d. 18 Junij er Broder Anders Bruun dimitteret fra Frideritz Skole til Academ.
- [1776] d. 21 blev Andreas Bruun ordineret af Biskop Bloch i Ribe.
- 1767 in Junij deponerede Søren og Jens Bruun fra Frideritz Skole.
- 1773 blev fra samme Skole Niels Bruun dimitteret af Rector Hans Hansen fik til Examen 30 Bene.
- 1761 d. 27 Junij er Søster Anna Kirstine Bruun fød udj Fridericia, Døde Ao. 1772.
- 1776 d. 21 blev Anders Bruun Examineret af Biskop Bloch.
- 1755 d. 29 Junij døde Broder Niels Bruun.
d. 30 blev Andreas Bruun indsat af Provst Volqvarst til Capellan pro Persona for Harte og Bramdrup Meenigheder.

Julius.

- 1773 d. 3 Julij var Niels Bruun til Examen artium og fik 31 bene.
- 1774 d. 10 Julij er N. Gudme Blicher dimitteret til Academiet af Rector Hansen. [† 1832, Sognepræst til Gauerlund og Vinding].
- 1765 d. 5 Julij stod Broder Joh. Ivars Bryllup med Jomfrue Maren Pagh. [1742—1784].
- 1767 d. 5 Julij er Bertel Johansen Bruun fød. [† 1827 Fabrikeier].

- 1763 d. 9 Julij er Søren Gudme Ivarsen inscriberet blant Studenternes Tall ved Kiøbenh. universitet.
 1764 er Anders Bruun bleven Student.

Augustus.

- 1761 d. 1 August døde Raadmd. Bertel Bruun udj Fridericia fra 9 smaae Børn.
 1778 d. 9 Aug. draget til Ereskiøbing med Skipper Matthæos Post og derfra til Khavn d. 14 August.
 1742 d. 14 August stod Raadmand Bertel Bruuns Bryllup med Kirsten Gudme i Herslef.
 1791 d. 28 August fødte Kirstine Maria Bruun sin anden Søn, som blev døbt Bertel. d. 4 April 1793 døde dette Barn af Slag og Krampe.
 1798 i August døde Hr Anders Bruun, Sognepræst i Harthe.
 1779 d. 27 August døde min elskværdigste Lærer Rector Hansen i sit Alders 43 Aar.
 1778 d. 24 Aug. er Agent Bruuns Søn Mads Pagh fød, døde derefter i October.
 1776 d. 30 Aug. aflagte Agent Bruun sit Formynder Regnskab til N. Bruun.

September.

- d. 2 Sept. fra Frideritz.
 1771 havde Broder Knud Bruun Bryllup med Jomf. Karen Danielsen [1742—1785] i Colding.
 1776 d. 6 Sept. kom jeg N. Bruun til Kiøbenhavn.
 1771 d. 6 Sept. stod Knud Bruuns Bryllup med Karen Daniels Datter Bakkesen i Colding.
 1772 d. 9 Sept. døde Doctor [theol. Stiftsprovst Herman Peter Nielsen] Gudme i Aalborg.
 1743 d. 17 Sept. er Broder Johannes Iversen fød.
 1775 d. 27 Sept. var Hans Ditlef Friis [1752—1827 Sognepræst til Veile og Hornstrup] til Examen Theol., bekom Characteren haud illaudabilem, han deponerede med mig Bruun fra Frideritz Skole 1773.
 1778 d. 30 Sept. præket for Dimis og bekom Caract. Laudab.

October.

- 1772 d. 2 Oct. havde Apoteker [Casimir Martin] Ingvarsen [† 1810] Bryllup med Jomfr. Gye Marie Pagh. [1745—1791 D. af Købmand i Fredericia Mads Pagh og Anne Christine Pedersdatter].
 1778 d. 7 Oct. disputerede N. Bruun for Plads paa Elersens Collegio.

- 1776 d. 10 Oct. holdtes Censura Stili Candidator., der blev 10 rejicerede, hvoriblandt var Jørgen Møller og Jacob Hvalsøe [1754—1787, Sognepræst til Torsted] fra Frideritz.
- 1778 d. 13 Oct. reyste [Holger de Fine] Olivarius [1758—1838 Professor ved Universitetet i Kiel] herfra til Kiel.
- 1745 d. 14 Oct. er Broder Iver Bruun fød, 1761 døde han.
- 1778 d. [21] Octob. døde Mads Pagh Bruun.
- 1744 d. 24 Octobr. er Broder Niels Bruun fød, han døde 1755 d. 29 Junij.
- 1755 d. 25 Oct. var Jens Bruun oppe til Theolog. Examen, fik Character: haud illaudab.

November.

- 1792 d. 2 Nov. fødte Kirstine Maria Bruun i Hald en Datter, der kaldtes Mette Maria [† 1834].
- 1742 d. 9 Novembr. er Jens Storm fød.
- 1767 d. 11 Novemb. døde vores Moder Mad. Kirstine Bruun fød Gudme.
- 1776 d. 16 Nov. døde Rector Johannes Christopher Nenees udj Kiøbenhavn.
- 1776 d. 16 Nov. døde Madame Kirsten Gudme fød Bruun, udj Herslef Enke Sæde, har levet her i Verden 81 Aar 9 Maaneder 3 Dage, hun er fød i Herslef Præstegaard af Forældre Hr. Anders Iversen Bruun og Moder Maren Borch, fød Ao. 1694 d. 13 Februar, blev gift 1710 d. 16 November med Hr. Anders Baltasar [skal være Herman Peter] Splett, som døde d. 4 Januarii 1711, anden Gang 1712 med Hr. Niels Gudme, begge Sogne Prester for Herslef og Wiuf Meenighed i Riber Stift. Hun har været Moder til 15 Børn neml. 7 Sønner og 8 Døttre af hvilke Doct. Gudme den ældste, hun har seet 29 Børne-Børn og 6 Børne-Børns-Børn.

December.

- 1796 d. 18 Dec. fødte Kirstine Maria Bruun sit syvende Barn i Hald, som blev kaldet Jens. [† 1850, Købmand i Randers].
- 1752 d. 1 Decemb. er Janus Bruun fød udj Fridericia.
- 1779 d. 23 Dec. faaet af Agent Bruun skriftlig Forsikring om Exspectance paa Taulow Præstekald.
- 1783 d. 5 Dec. afstod Hr. Bartold Hoe ved en sluttet Contract sit Kald til sin Successor Jens Bruun mod 220 r. aarlig Gotgiørelse.
-

- 1744 d. 20 Julij er Farbroder Knud Bruun død i Frideritz,
[f. 1699] han har conditionneret i Helsingøer ved Toldkam-
meret.
- 1747 d. 10 Maij Jens Bruun død. [f. 1697, Student].
- 1747 d. 24 Decemb. Hans Bruun død. [f. 1701].
- 1751 d. 24 Junij Kirsten Bruun. [f. 1706].
- 1766 Anna Maria Bruun [f. 1711] gift med Provst [Jens]
Storm i Høyen død.
- 1771 Storm. [f. 1702, iflg. Wiberg død 1768].
- 1758 Cathrine Bruun død. [f. 1715].

DEN DANSK-NORSKE ABILDGAARD-SLEKTS OPRINDELSE

Av *O. T. C. Abildgaard.*

Slekten Abildgaard kom til Norge i 1687 med artillerilöitnant *Jens Pedersen Abildgaard* (1650/51—1718) og den har siden dette tidspunkt været bosatt her i landet. En del av hans efterkommere er vendt tilbake til Danmark, og av de nu levende 23 mandlige efterkommere som bærer slektsnavnet er 9 norske og 14 danske. På grund av dens oprindelse og på grund av dens fordeling kan slekten således betegnes som dansk-norsk, til adskillelse fra de rent danske familier av samme navn som har tatt navn efter de 10—15 bondegårde i Danmark av navnet Abildgaard.

Om slektens stamfar i Norge, ovennevnte artillerilöitnant *Jens Abildgaard*, er der efterhånden samlet adskillige opplysninger. Da han i 1687 dro til Norge, var det sikkerlig i håp om å få rummeligere livsvilkår og om der å skape sig en fremtid. Han blev skuffet i dette håp, idet han ikke skulde drive det lengere enn til å bli premierlöitnant (i 1709) i artilleriet i Trondhjem, og hans økonomiske kår var dårlige. Medvirkende hertil var antagelig hans mindre gode helbred, — han led av stensmerter og var sykemeldt ved flere mönstringer. Disse ytre forhold bestyrker hvad slekstradisjonen beretter om ham, — at sykdommen og de feilslagne forhåpninger om å gjøre karriere gjorde ham til en bitter mann, at han brente sine papirer, ikke vedlikeholdt forbindelsen med sin slekt i Danmark og talte lite om den.

Han gikk av på pensjon (4 Rdlr. månedlig) i 1712 og blev begravet $^{14}/_2$ —1718 på Domkirkegården i Trondhjem, i en »Furu Kiste«. Ifølge Domkirkens regnskaper blev der $^{12}/_2$ —1718 betalt 2 Rdlr. for jord og 7 Rdlr. og 2 ort for å ringe med klokkene.

Skjønt hans økonomiske forhold var dårlige, lykkedes det ham bl. a. med hjelp av general *Vincents Bude*, å få sine tre sønner frem til universitetsutdannelse, og de blev da også alle tre aktede og anseede embedsmenn i gode stillinger, kfr. nedenfor.

Löitnant *Jens Abildgaard* blev gift i Holmens Kirke i Kö-

benhavn den $\frac{5}{9}$ —1687 med Birgithe Jensdtr. som imidlertid må være død forholdsvis kort efter, og uten at der kjennes barn fra dette ekteskap. Den $\frac{15}{4}$ —1694 blev han i Trondhjem gift med Hilleborg Bugge, f. ca. 1662 og död för mai 1708, datter av prest ved Hospitalet i Oslo, herr Jens Christensen Bugge (d. 1671). I dette ekteskap var der, foruten 2 døttre, hvorav den ene angis död ugift og den annen formodes å være död som barn, følgende 3 sønner:

1. Peter Abildgaard (1695—1778), sogneprest på Röros. Hans selvbiografi er nylig efter 2 avskrifter i Kongl. Bibliotek i Köbenhavn trykt i Norsk Slektshistorisk Tidsskrift, bd. 4, side 109 ff.. En nekrolog fra 1778 med vesentlig samme innhold er i familiens eie.
2. Jens Abildgaard (1696—1745), sogneprest i Lötien.
3. Christian Ulrich Abildgaard (1698—1771), rektor i Helsingör.

Det er fra de to sistnevnte at den nu levende slekt nedstammer, idet Rörosprestens efterkommere utdödde på mannssiden med hans sön, sogneprest Peter Hersleb Abildgaard (1727—1799) til Nikolai Kirke i Köbenhavn.

Om efterkommerne efter disse tre brödre er det efterhvert lykkedes å samle tildels ganske fyldige opplysninger. Anderledes stiller det sig m. h. t. spørsmålet om artillerilöitnant Jens Abildgaards avstamning. Herom foreligger følgende:

- a. Han angis å være födt i Jylland i 1650 eller 1651 og å være sön av en Peder (eller Peter) Abildgaard, om hvem der forövrig ikke har været mulig å finne noen data.
- b. Han hadde en bror, Sören Pedersen Abildgaard, som ifölge sogneprest Peter Abildgaards ovenfor nevnte selvbiografi »skulde boe paa en Gaard i Skagen«. Undersökelse i Danmark har godtgjort at Sören Abildgaard blev födt i 1653 og döde i 1725, at han var fæster under Bangsbo i Flade sogn, 3 ganger gift og efterlot sig descendens, som er fulgt til ca. år 1800.

Enn videre vet vi at löitnant Jens Abildgaards tre sønner regnet sin far å tilhøre den gamle danske adelige Abildgaard-slekt, som er kjent siden år 1230 (se Danmarks Adels Aarvog 1929 m. fl. kilder). Rörospresten brukte således selv denne slekts våben, som fremdeles findes på den gård han eiet i Röros, likesom maleriene i Röros kirke av ham og hans svigersön, nevö og efterfølger, sogneprest Jens Abildgaard i Röros, er forsynt med slektens våben. Billederne er bekostet av forannevnte sogneprest Peter Hersl. Abildgaard i Köbenhavn, Rörosprestens sön. På dennes gravmæle i Frue Kirke i Roskilde findes også våbenet.

Lötienprestens sön, daværende studiosus Martin Abild-

gaard (senere sognprest i Fåberg, d. 1793) hevdet ved de i 1747 innsamlede opplysninger om adelen i Norge og Danmark at hans familie tilhørte den gamle danske slekt (se Personalhistorisk Tidsskrift II, (1881), 3. hefte, pag. 274), og i familien opbevarte papirer viser at han hadde dette fra sin far.

Fra rektoren i Helsingör har likeledes samme tradisjon gått i arv til hans etterkommere.

Det er å merke at efter ca. år 1800 har der praktisk talt ikke været noen forbindelse mellem de tre fra premierlöitnant Jens Abildgaards sønner nedstammede linjer og de har tildels ikke hatt kjennskap til hverandres eksistens. Når der da i disse tre linjer i over 200 år med bestemthet har været hevdet at slekten nedstammer fra den gamle danske slekt, må denne påstand föres tilbake til stamfaren i Norge, premierlöitnant Jens Abildgaard i Trondhjem. At löitnant Jens Abildgaard eller hans tre sønner skulde ha grepet påstanden om at de tilhørte den gamle danske slekt så å si ut av luften, må efter hvad der foreligger om disse menn, forkastes som helt usandsynlig. Löitnanten har sikkerlig hatt rede på tilknytningen, sönnene har kjent at faren regnet sig å tilhøre denne slekt, men de kom hjemmefra til skolen i Christiania som unge gutter, derfra videre til Universitetet i Köbenhavn, og vi vet at de ikke kom tilbake til Trondhjem för efter at faren var död (1718).

I löpet av de senere år har der været foretatt adskillige undersøkelser i de danske arkiver for å söke å fastslå den nu levende dansk-norske slekts tilknytning til den gamle danske adelige slekt, men hittil uten resultat. Det har også været undersøkt mulighetene for artillerilöitnant Jens Abildgaards og hans bror Sören Abildgaards avstamning fra gården Abildgaard i Jerslev sogn i Jylland, men heller ikke dette har gitt noe resultat.

I denne forbindelse bör nevnes at der ved de i Danmark foretagne undersøkelser er fundet spor efter en Peder Pedersen Abildgaard i Jylland som ved et skifte i 1653 får en mindre arv efter Anders Pedersen Abildgaard (antagelig en bror), voldvakt i Köbenhavn († 1653). Denne Peder Pedersen Abildgaard, hvis hjemstavn og stilling ikke kjennes, hadde en søn, Hans Pedersen Abildgaard, († 1724) som var politibetjent i Köbenhavn. Gjennem flere skifter kan vi föolge dennes 6 barn, av hvilke de 3 sønner alle kom til Norge, nemlig:

- a. Rasmus Hansen Abildgaard (1684—1750), tolder i Egersund. Hans søn Rasmus Rasmussen Abildgaard (f. 1727) døde som toldinspektör i Bergen 1774, samme år han hadde tiltrådt embedet. Han var gift med

1. Inger Schjelderup (1724—49) og
2. Anna Sylvia Munch (1732—1779). Av de 11 barn blev datteren Elisabeth (f. 1749) gift med skipper og handelsborger Jörgen Hiorth Le-ganger (1749—1823).

Denne linje er forlengst utdödd på mannsiden.

- b. Peder Hansen Abildgaard (1687—1757), tolder i Flekkefjord. Hans søn var Sören Pedersen Abildgaard (1718—1791), arkivtegnemester ved det Kgl. Geheimearkiv i Köbenhavn, far til veterinærprof. Peter Christian Abildgaard (1740—1801) og til maleren Nicolai Abraham Abildgaard (1743—1809). Denne linje er utdödd på mannsiden. (Se Dansk Biografisk Leksikon I (1933) om Sören Abildgaard og hans sønner).
- c. Nicolai Hansen Abildgaard (1694—1767), guld-smed i Stavanger. (Se Th. Kielland og H. Gjessing: Gammelt sølv i Stavanger amt, Stavanger 1918). Også denne linje er utdödd på mannsiden.

Heller ikke denne families oprindelse i Jylland har det lykkedes å bringe på det rene. I Danmarks Adels Aarbog 1929 og i Dansk Biografisk Leksikon I 1933 er denne Peder Pedersen Abildgaard anført som far av premierlöitnant Jens Pedersen Abildgaard, i Trondhjem, men det er et ulöst spørsmål om den i skiftet av 1653 nevnte Peder Pedersen Abildgaard er identisk med den Peder Abildgaard som var far av artillerilöitnant Jens Abildgaard.

Genealog Alb. Fabritius i Köbenhavn, som har arbeidet inngående med spørsmålet om artillerilöitnant Jens Abildgaards avstamning, anfører herom bl. a.:

»Vi er ikke — positivt — kommet længere end da jeg begyndte, om end vi kan sige, at bunden er nået, og gåden — hvis den da ikke løses ved et aldeles uforudset tilfælde — stedse må forbli ulöst.«

Han tilføier at vil man opstille hypotesen om avstamningen fra den gamle danske adelige slekt, overensstemmende med tradisjonen, så vet han intet som kan motbevise den, likesålidt som hypotesen om avstamningen fra gården Abildgaard i Jerslev sogn i Jylland kan bevises eller motbevises.

Det ser således ut til å være overmåte liten sandsynlighet for at man noensinde skal få full klarhet over artillerilöitnant Jens Abildgaards avstamning og dermed over slektens historie för ca. 1650. Sålenge der ikke foreligger positive data i mottatt retning vil den nu levende slekt derfor måtte holde sig til den opfatning av dette spørsmål som dens fædre har hevdet i vel 200 år.

Når man således i denne sak blir stående på tradisjonens og

formodningenes fra et strengt historisk synspunkt usikre grundlag, kan det være av interesse å se litt på muligheten for den påståede tilknytning til den gamle danske adelige slekt.

Dennes historie som begynner med at Tyge Abildgaard i 1230 er med å løskjøpe kong Valdemars sønner fra fangenskapet hos grev Guncelin av Schwerin, er mindre kjent. I Danmarks Adels Aarbog 1929 er der opstillet stamtavler for en ældre og en yngre linje, hvilken siste utdödde i 1705, men samtidig angis at der i det 14.—16. århundrede forekommer forskjellige av navnet Abildgaard, adelige og borgerlige, som ikke kan knyttes til stamtavlen. Således nevnes at der i en dom $^{11}/_3$ —1475 omtales »Abilgordt paa Skjern«, væbner, som formodes å være identisk med Bertel Terkelsen Abildgaard der i 1472 var foged på Skjern. Denne antas (av Thiset) å være far til magister Terkel Abildgaard (omtr. 1498—1564) som var prest i Aarhus, hvor han medvirket til innførelsen av reformasjonen, og som ifølge Klevenfeldt »holdis for at have været af den adelige stamme«. Dette synes også å fremgå av det endnu eksisterende epitafium i Aarhus Domkirke over ham og broren, presten Peter Abildgaard († 1557).

Presten Terkel Abildgaard hadde to sønner som også blev prester, Peter Terkelsen Abildgaard (omtr. 1541—1602) i Aarhus og Jakob Terkelsen Abildgaard (omtr. 1544—1620) i Söften og Folby.

I stamtavlen over en familie Wagner (Köbenhavn 1883) anføres: »Med hensyn til Abildgaardene har herr arkivassistent Thiset oplyst at Bertel Terkildsen Abildgaard 1472 var foged paa Skjern. Hans søn Mag. Terkild Abildgaard var den første lutherske prest og læsemester ved Domkirken i Aarhus, far til Peter Terkildsen Abildgaard, prest i Aarhus, död 1602. Fra ham stammede, som det synes (sønnesønnesøn) Sören Abildgaard der boede paa Skagen, far til Peder Abildgaard, tolder i Flekkefjord, f. 1687, död $^{29}/_{12}$ —1757, gift med Ane Sörensdtr. Deres søn var Sören Pedersen Abildgaard.«

I det eldre danske »Biografisk Leksikon« (av 1887) angir H. Rördam disse Aarhusprester Terkel og Peter Abildgaard som stamfædre for den nulevende slekt.

I Danmarks Adels Aarbogs 1. årgang (1884), angis, sandsynligvis med arkivar Thiset som kilde, likeledes den nevnte Aarhusprest Terkel Abildgaard som stamfar til »den endnu blomstrende borgerlige slekt Abildgaard«.

I Danmarks Adels Aarbog 1929 (del II) erkjennes muligheten av at artillerilöitnant Jens Abildgaard i Trondhjem, den nulevende slekts stamfar, kan være en etterkommer av Aarhusprestene, og den gamle danske adelige slekt, som i en rekke av

årbokens bind har været betegnet som »utdøet«, betegnes i dette bind (av 1929) som »formentlig utdøet«, — en reservasjon som utvilsomt har adresse netop til den nulevende slekts formodede tilknytning til den gamle danske slekt.

I Dansk Biografisk Leksikon I (1933) anfører genealog Alb. Fabritius at den nulevende slekt »formentlig« har navn fra Abildgaard i Jerslev sogn, men ifølge brev står han »ikke steilt fast herpaa«. I Norsk Slektshistorisk Tidsskrift IV, s. 117, refereres anførslen i Dansk Biografisk Leksikon samt en antagelse av postmester C. Klitgaard i Hjörning om at slekten er utgått fra Abildgaard i Flade sogn i Nørre-Jylland. Det viser sig at disse anførsler er rene antagelser som ikke er underbygget med noe bevis, således at de ikke bringer lösning på spørsmålet om slektens oprindelse.

UDDRAG AF BREVVEKSLINGEN MELLE N. F. S. GRUNDTVIG OG H. R. CARLSEN

Ved *Poul Møller*.

Hofjægermester Hans Rasmussen Carlsen til Gammelkjøgegaard havde tre Søstre, af hvilke den ældste, Marie, først var gift med Godsejer Harald Toft til Rønnebæksholm og anden Gang fra 1851 til sin Død 1854 med N. F. S. Grundtvig (hvem hun fødte Sønnen Frederik Lange Grundtvig), mens den mellemste, Jutta, 1850 blev gift med Grundtvigs nære Ven, Præsten Peter Rørdam. Carlsen var saaledes ved Familieforbindinger knyttet til den grundtvigske Kreds, som han i Forvejen stod nær. Med sin særprægede Personlighed blev han dog aldrig egentlig »Grundtvigianer«, men hævdede i mange Spørgsmaal sine egne Meninger over for Grundtvig og hans Tilhængere.

Et godt Billede af Forholdet mellem Grundtvig og Carlsen giver deres Korrespondance.¹⁾ I den behandles saavel politiske og kirkelige Problemer som Emner af privat Natur, f. Eks. Ordningen af Boet efter Marie Grundtvig. Denne sidste Kategori Breve, i hvilke Korrespondenten udelukkende fremtræder som Ven eller som Familiemedlem, kan ganske vist have stor Betydning for Forstaaelsen af det personlige Forhold mellem Grundtvig og Carlsen; men af Pladshensyn er her dog kun medtaget Breve af mere almindelig Interesse, det vil først og fremmest sige Breve med politisk Indhold.

Carlsen til Grundtvig: 1848 ²⁹/₈.

Rønnebeksholm den 29de August 1848. —

Deres Høierværdighed

Hr. Pastor Grundtvig!

I Deres Brev af 15' August har De udtalt Dem om hvorledes De finder at danske Selskab burde indrettes og bestyres. — Heri er jeg ganske enieg med Dem, om det end maaske vil holde haart nok at give Bestyrelsen en saadan Uafhængighed som De anseer for fornøden. — Jeg indseer nu ret vel at Deres Hensigt er den, at gjøre den offentlige Mening, der hidtil her, som andensteds har

¹⁾ Grundtvigs Breve til Carlsen (16 Breve, omfattende Aarene 1852—66) opbevares i Arkivet paa Gammelkjøgegaard (H. R. Carlsens Privatarkiv: Familiebreve Nr. 475—490), mens Carlsens Breve til Grundtvig (23: 1848—67) findes blandt de Grundtvigske Papirer i Rigsarkivet (Fasc. 472). — Af Korrespondancen kan det ses, at nogle Breve formentlig maa være gaaet tabt; de opbevares i hvert Fald ikke sammen med de øvrige.

faaet sin Retning og sit Tilsnit, i og udenfor Regjeringen, største-deels fra den lærde Skole, til en sund dansk Dom om hvad Ret og Rigtigt kan være, men sandt at sige troer jeg at det kan være vanskeligt at bringe *M a n g e a n d r e* ind i et dansk Selskab og bringe dem til at gaae løs paa Sagen i sin Almindelighed ved at forestille dem at de ere besatte af en fremmed Aand. — Og det af den Grund at hvis de havde Øie for hvor de stode ville de vel af sig selv unddrage sig den fremmede Indflydelse. — Jeg mener derfor at det er nødvendigt strax ved Stiftelsen at angive *v i s s e b e s t e m t e R e t n i n g e r* hvori Selskabet vil arbeide, uden at dette behøver at udelukke at det kan vende sig til andre Sider om fornødent gjøres. —

Jeg har, efter at have talt med Nogle om Sagen i Almindelighed, intet Haab om at vor Stræben i det Hele *s t r a x* vil kunne bære synderlig Frugt og navnlig troer jeg ikke det er muligt at virke paa Valgene i den Retning; man maa saa stole paa hvad den danske Aand, ubevidst for Folk, kan virke. — Derimod troer jeg at man slog paa en Stræng, som ville klinge godt i den danske Almues Øre, naar man stiftede et Selskab for at skabe eller skaffe en dansk Folkeskole. — Det er jo ogsaa dette, som Deres Høierværdighed selv anseer for det meest Fornødne og som vist maa sættes mod den lærde Skole, naar man vil udrette noget Grundigt. — For derfor strax at have et Udgangspunkt har jeg formaaet Pastor *B o y e s e n*²⁾ til at skrive en Ansøgning til Kongen om at bevare Planen til Sorøe Høiskole og at paaskynde dens Udførelse. — Denne Ansøgning lader jeg trykke og sender den om i Rigets forskjellige Dele med Anmodning til gode Mænd at tage sig af den. — Et af to Ting maa da skee. — Enten vil Regjeringen intet Hensyn tage til vor Bøn eller vi faae Høiskolen i Sorøe. — Faae vi den kan den blive et Middelpunkt, faae vi den ikke have vi (Anstifterne) en god Grund til at lægge Underskriverne paa Hjerte at det er fornødent at de selv tage Haand i Hanke med og gaae ind i et dansk Selskab. — Jeg troer dette er den rette Side at gaae ind paa Sagen fra og at det kan hjælpe os enten til en Høiskole eller til et dansk Samfund eller til begge Dele. — Saasnart Ansøgningen er trykt skal jeg sende Dem den. —

Med mange venlige Hilsner fra Alle er jeg med Høiagtelse Deres Høierværdigheds

ærbødige

H. Carlsen. —

²⁾ Formentlig enten Boie Frederik Outzen Boisen (1793—1876), 1848 Præst i Søllerød, eller Carl Christian Boisen (1804—1866), som i Maj 1848 var blevet afsat af Oprørsregjeringen fra sit Embede i Vonsbæk ved Haderslev, eller Frederik Engelhart Boisen (1808—1882), 1848 Præst i Skørpinge.

Carlsen til Grundtvig: 1854 ⁶/₅.

[Gl: Kjøgegaard den] 6te Mai 1854. —

S: T:

Hr. Pastor Grundtvig!

Jeg kan ikke have noget imod at festligholde Grundlovens Aarsdag, men i Sælskab med Bondevennernes Førere, som have gjort deres til at nedværdige og ødelægge vor unge Frihed vil jeg personlig ikke festligholde Nogenting og allermindst Grundlovens Aarsdag. —

Da denne Beslutning staar fast hos mig, vil jeg ikke reise til Byen for at opponere. — Beslutter Bestyrelsen at deeltage i ovennævnte[en halv Side mangler]..... om Bestyrelsen ved at afslaae Indbydelsen, ingen Interesse havde for Grundloven, som er den eneste Grund jeg kan finde, da vil jeg ikke afgjøre hvorvidt deri kan være en Opfordring til Deeltagelse eller ikke. — Tiderne ere ellers af den Beskaffenhed at jeg ikke vilde have stor Fornøielse af en politisk Feide. — Hils Marie og Alle kjærligst fra Deres hengivne

H. Carlsen.

Grundtvig til Carlsen: 1857 ³/₇.

Khvn. 3die Juli 1857.

Høivelbaarne

Hr. Hofjærgermester Carlsen!

.....

De har formodentlig seet, at her den 14de Juli skal begynde et saakaldt skandinavisk Kirkemøde, hvortil der, foruden Biskop Thomander³⁾ sagtens vil komme en heel Deel skaanske Præster, og skjønt Wexels⁴⁾ udebliver en halv Snees Norske. Hidindtil havde jeg været udenfor det hele og agtede at holde mig tilbage, hvor man ventelig kun sankedes for at befæste sig i den gamle Slendrian; men nys har den danske Deel af Bestyrelsen indbudet mig til at aabne Forhandlingerne, og da de gientog Ønsket, efterat jeg skriftlig havde meldt dem, at, skulde jeg med, da gik jeg ingenlunde udenom de brændende Spørgsmaal, men lige midt igiennem dem, som en christelig Olding der beskikker sin Deel i Guds Huus; nu har jeg lovet at tage Ordet for Alvor. Meget Udbytte er vel ikke at vente, men med Guds Hielp udretter man altid noget hvor man klarlig seer, man skal hen.

Kiærlig Hilsen til Dem alle fra lille Frederik som ordentlig

³⁾ Johan Henrik Thomander (1798—1865), svensk Teolog, 1856—65 Biskop og Prokansler i Lund.

⁴⁾ Wilhelm Andreas Wexels (1797—1866), norsk Teolog, 1819—66 Præst i Kristiania.

gaaer og praler af, at han har ridt paa en levendes Hest og et levendes Æsel, og saa fra

Deres
N. F. S. Grundtvig.

Grundtvig til Carlsen: 1858 ⁸/₃.

Khvn. 1858 Marts 8.

Høivelbaarne

Hr. Hofjægermester Carlsen!

I Anledning af vor Samtale, for kort siden, om lille Frederik Langes Opdragelse, hvis Vorherre kalder mig herfra i hans umyndige Aar, da skal jeg, efter Deres Ønske, herved skriftlig gientage hvad jeg tidligere vist nok mundtlig ogsaa har sagt begge mine voxne Sønner, at hvis jeg bortkaldes uden at have skriftlig gjort nogen anden Bestemmelse, s a m m e n m e d d e n n e, da er det mit Ønske og min sidste Villie, at Frederik Langes Opdragelse aldeles overlades til hans Moster Jutta og hendes Mand, Pastor Rørdam i Lyngby, som dertil har erklæret sig villige.

Ligesom jeg paa den ene Side derved har for Øie, at min Søn ei under Opvæksten skulde blive fremmed for sin elskelige Moders Minde og hendes nærmeste Slægt, saaledes er det paa den anden Side mit Skøn, at jeg snarest tør vente af min Ven Pastor Rørdam og hans Hustru, min Veninde, som kiender og, som jeg troer, billiger mine fra det Sædvanlige meget afvigende Grundsætninger om den ægte, fri og levende Menneske-Dannelse, at de hverken vil lade sig lokke eller true til at underkaste lille Frederik et Trældoms-Aag og en Examens-Afretning, som jeg er vis paa, især netop for ham vilde være ødelæggende.

Jeg har det Haab, at om end mine voxne Sønner om lidt eller meget af dette skulde være uenige med mig, og skulde kunne gjøre nogen Vanskeligheder, de dog af Agtelse for deres gamle Faders vel overlagte Beslutning og tydelig udtalte Villie, finde sig deri.

Ærbødigst og venligst

N. F. S. Grundtvig.

Carlsen til Grundtvig: 1861 ⁵/₇.

G1: Kjøgegaard den 5te Juli 1861.

Høierværdige Høivelbaarne

Hr. Biskop Grundtvig!

Min kjære Svoger! De vil have erfaret at jeg har udmeldt mig af Dannevirkeforeningens Repræsentantskab etc., samt at jeg dernæst med F l o r⁵⁾ har indgivet et Forslag om at Foreningen skulde

⁵⁾ Politikeren og Skolemanden Christian Flor (1792—1875), som i Trediverne og Fyrerne var Danskhedens Forkæmper i Slesvig.

opløse sig.⁶⁾ — Dette Forslag har jeg hørt sige at Repræsentantskabet har lagt ad acta. — Da vi i vort — Flors og mit — Forslag ikkuns have anført de Grunde for en Opløsning, som kunde anføres uden at compromitere nogen, og disse Grunde paa ingen Maade, for mig, ere de eneste, der taler for en Opløsning, saa har jeg beholdt en Følelse af, at min Tilbageholdenhed kunde compromitere en Deel af mine Troesbrødre, og det er derfor jeg agter i Dag med faae Ord at sige Dem i Fortrolighed hvorfor jeg ikke vil have noget med Foreningen at gjøre længere, selv om den ikke er skadelig — som jeg troer den er nu, af de Grunde Flor og jeg have anført. —

Efter min fulde, paa en sammenhængende Række af Erfaringer grundede, Overbevisning ledes Foreningen nu af Folk, der ville, om det er dem muligt, ved en hensynsløs Politik styrte Danmark i en Krig for at Sverig kan faae Leilighed til at deeltage i Krigen og besætte Danmark med en Armee; Følgen vil da blive at Sverig efter Freden beholder saameget deraf som muligt eller saa lidt som Lykken levner. — Mundtlig er jeg beredt til ved Leilighed at forelægge Dem alle de Grunde hvorpaa jeg støtter denne Overbevisning. —

De kjender mit nordiske Sindelag, saa at jeg ikke behøver at sige Dem at det er noget Andet end Frygten for et nordisk Forbund, der bestemmer mig til aldrig at bidrage til at bringe saa upaalidelige Folk til Magten i Danmark, som dem der kom dertil om det lykkedes Dannevkf. at styrte den bestaaende Regjering.

Jeg har ikke villet lade Dem være uvidende om hvad jeg tænker. Hils Adelheit⁷⁾ og Børnene.

Deres hengivne
H. Carlsen.

Grundtvig til Carlsen: 1861 ⁶/₇.

Gl. Kongevei 6te Juli 1861.

Høivelbaarne

Hr. Hofjægermester Carlsen!

Ja, kiære Ven! Det er sandt, at Dobbelt-Skridtet af Dem
1. og Flor, baade uden Varsel at udtræde og at raade
2. til Selskabets Opløsning har jeg misbilliget endogsaa

⁶⁾ Dannevirkeforeningen var blevet stiftet i Januar 1861 af Mænd som Balthasar Christensen, Blixen-Finecke, H. R. Carlsen, Chr. Flor og Grundtvig; den skulde virke for en kraftig eider-dansk Politik. Den fik imidlertid ikke nogen større Betydning, og allerede det følgende Aar opløstes den (Neergaard: Under Junigrundloven II 1, 440 ff.).

⁷⁾ Grundtvigs tredje Hustru, Asta Tugendreich Adelheid, f. Komtesse Krag-Juel-Vind-Frijs.

høiere end det vel sømmer sig for en gammel, aflægs Stakkel, der selv ingen Ting kan gjøre. Vist nok er nu den Grund til begge Dele, som De i Deres ærede Brev udvikler, ganske anderledes vigtig og vægtig end hvad jeg har seet paa Tryk, men deels synes mig, det skulde netop forhindret Forslaget paa en aldeles utilstrækkelig Grund, og deels maa jeg bekiende, at jeg, selv under Forudsætningen af den Fare, De vist nok med Føie regner paa, ikke kan finde mig i Tankegangen.

- Vi er saaledes vist enige om, at Dannevirke-Foreningen,
3. hvad saa end dens Ledere vilde, uendelig kan bidrage til at styrke den nærværende Styrelse, med mindre denne aabenbar vilde styre ad Helvede til, og i dette Tilfælde mener jeg, og synes, alle Danskere maae mene, at der ikke kan findes en saa upaalidelig og tvetydig Mand i hele Kongeriget, at vi jo maatte ønske Roret i hans Haand, naar han var den eneste, som muelig vilde og kunde redde Skibet fra den visse Undergang; thi hvor alt staaer paa Spil, maa jo alt voves for muelig at vindes.

- Da jeg nu paa den anden Side ikke kan skønne rettere,
5. end at Dannevirke-Foreningen ligesaavel nu og herefter som ivinters, og maaskee endnu mere er uundværlig, om den nærværende Styrelse skal gyse tilbage for at gjøre det værste, saa maa jeg nødvendig ønske, jeg kunde gjøre langt mere end der staar i min Magt til at holde den skrøbelige Forening ilive og sætte Mod i den.

- Er det sandt hvad man siger og hvad jeg finder ganske rimeligt, at Rusland nylig i stærke Udtryk har protesteret mod Holstens Fraskillelse, da vil jo enten Krigen eller Trældommen være uundgaelig, og mit Valg vilde da være utvivlsomt, hvor store Farer saa end Krigen selv i lykkeligste Tilfælde udsatte Danmarks Frihed og Selvstændighed for.
- 6.

Det har vist nok kostet gamle Kong David megen Overvindelse at benytte sig af Job og betroe ham Ledelsen af hele Folke-Magten, men han gjorde det dog, i Tillid til Vorherre, og kom ikke til at fortryde det.

Med Tak fordi De vilde oplyse den optaaede Sag, og med kjærlig Hilsen fra os alle til Dem og Deres

venligst

N. F. S. Grundtvig.

Fra Rørdam kan jeg hilse, vi var der i Torsdags, og fandt dem raske og glade.

Carlsen til Grundtvig: 1861 ⁷/₇.

Gl: Kjøgegaard den 7de Juli 1861. —

Høivelbaarne

Høierværdige Hr. Biskop Grundtvig!

Kjære Ven! Naar jeg svarer paa Deres Svar, saa er det hverken af Rethaverie eller fordi jeg har det allermindeste Personlige mod Blixen⁸⁾ et B: Christensen⁹⁾ etc: men først for at oplyse Dem om hvad der bestemte min Fremgangsmaade ved Udmeldelsen og dernæst fordi jeg troer De betragter Dannevirkeforeningens Betydning for Øieblikket urigtigt, hvilket jeg nødig vil have for Danmarks og for Deres Skyld. —

Hvad nu først angaaer at jeg udtraadte af Bestyrelsen »uden Varsel«, saa veed jeg ikke hvem det er De mener jeg skyldte et Varsel. De og Rørdam ere de eneste hvem jeg af personlige Grunde maaskee skyldte et Varsel; dersom min Udtrædelse ikke, i mine Tanker, havde været en saa naturlig Følge af at jeg ikke kunde være tilstede i Byen og deeltage i Bestyrelsesbeslutningerne, at det snarere var forunderligt at jeg ikke før havde udmeldt mig end at jeg nu først har gjort det, saa kunde jeg maaskee have anset det for fornødent at forklare mig for gl. Venner. —

Hvad angaaer Blixen og B: Christensen, da tilbød jeg dem, da jeg i Marts reiste fra Byen, at lade en Anden constituere i mit Sted, men begge afslog dette meget bestemt og forsikkrede mig at man ikke i Bestyrelsen skulde foretage Noget uden forud at indhændte mit Samtykke. — Dette Løfte har man brudt men at jeg før Valgene ikke vilde gjøre noget Skridt for ikke at virke forstyrrende ind paa Udfaldet, et eller andet Sted, det skedte naturligviis fordi jeg ikke ønskede at svække Oppositionen. —

Naar jeg paa ganske almindelig og lovlig Maade melder mig ud af Bestyrelsen for Df: saa finder jeg at jeg har et naturligt Krav paa at mine Venner antage at jeg har haft god Grund dertil. — Er der noget heri der er dem dunkelt, saa kan og maa de spørge mig ad før de dømme, ellers er Feilen deres og ikke min. —

Naar De anker over at vi (Flor og Jeg) raade til Selskabets Opløsning, saa kommer det naturligvis deraf at De anseer Foreningens Bestaaen for gavnlige; men vi ansee den nu for skadelig

⁸⁾ Politikeren Carl Blixen-Finecke (1822—1873), som paa dette Tidspunkt var Tilhænger af Eiderpolitikken og Skandinavismen.

⁹⁾ Politikeren Balthasar Christensen (1802—1882), en af Bondevennernes Førere.

og derfor er det jo naturligt at vi foreslaae dens Opløsning. — Med Villie have vi valgt den Form først at udtræde af Bestyrelsen og dernæst søm Medlemmer at henstille til Repræsentationen om den vilde indstille Opløsning til Generalforsamlingen eller ikke. — Herved sparede vi Foreningen (og ikke mindst Blixen) for hæftige Forhandlinger, hvori let ubehagelige Oplysninger, der kunde tages til Indtægt af Modstanderne, maatte fremkomme. —

For Flors Vedkommende var hans forestaaende Reise til Sverig ogsaa et Motiv til ikke i sidste Øieblik at fremlægge som Bestyrelsens Formand et saa afgjørende Forslag. —

Hvad nu Nyttens af Foreningens fortsatte Bestaaen angaaer, da er den slet ingen i mine Tanker. — Regjeringen frygtede Foreningen i Vinter deels paa Grund af de usikre og krigerske Forhold i Europa, og deels fordi der stod Mænd i Spidsen som den ventede kunde og vilde fortrænge den, og endelig fordi den offentlige Mening ikke havde bestemt dannet sig og var bleven udtalt. —

Nu ere Forholdene i Europa forandrede, de Mænd der ledede Foreningen ville og kunne ikke danne nogen Regjering tilsammen, og den offentlige Mening har udtalt sig. — Under almindelige Omstændigheder vil Foreningen derfor ikke kunne paavirke Regjeringens Beslutninger, men kuns være en Bussemand for de Eenfoldige, og under overordentlige Forhold vil Foreningen blive farlig naar den er i Blixens, B: Christensens og Consorters Hænder. —

De maa nemlig ikke oversee, at medens De kuns vil gribe til fortvivlede Midler for at rædde os ud af en fortvivlet Stilling, saa vilde andre fremkalde en fortvivlet Stilling for at komme til at anvende fortvivlede Midler. —

Til en saadan Færd vil jeg ikke være med. — Mit Hjerte staaer endnu til en reen dansk Politik, og om dette Haab skulde slaae Feil, saa er det altid tids nok at vende sig til Carl den XVde, naar Omstændighederne virkelig retfærdiggjøre det. — Men saa skal det for mit Vedkommende skee aabent og saa uforbeholdent som Loven tilsteder.¹⁰⁾ —

Dette er min uforanderlige Anskuelse. — Kan jeg ikke overbevise Dem, saa faaer De i Guds Navn gaae efter Deres nuværende Overbevisning, og jeg tænker, dersom De tager Feil i Deres Gang, at Herren vil oplyse sin gamle Tjener i rette Tid. Tager jeg feil, saa er det af Mangel paa Seekraft. Jeg har ikke for min Fornøielses Skyld først lagt mig ud med det ene Parties Ledere og

¹⁰⁾ Under Forhandlingerne om en skandinavisk Union i Foraaret 1864 foretog Carlsen en saadan Henvendelse til Carl XV.

saa med det Andets; men jeg agter min egen alvorlige Overbevisning for den eneste Rettesnor for mine Handlinger og skal hverken dadle mine Venner »høit« eller lavt, fordi de have en anden Anskuelse, og endnu mindre skal jeg underlægge dem andre end hæderlige Motiver saalænge det ikke er aabenbart at jeg er nødt dertil, hvilket jeg veed ikke vil indtræffe med Dem. —

Hils Fredrik, Adelheid og Børnene venligst

fra Deres hengivne

H. Carlsen. —

Carlsen til Grundtvig: 1865 $\frac{1}{1}$.

Gl: Kjøgegaard $\frac{1}{1}$ 65. —

Høierværdige

Hr. Biskop Grundtvig. —

Jeg har med Bedrøvelse hørt at Deres Hustrue har haft et Anfald af Blodstyrning. — Vær saa venlig og hils hende kjærligt fra E m m y¹¹⁾ og mig, og beed Frederik skrive os et Par Ord til om hvorledes hans Moder har det.

De har formodentlig hørt at en Deel af Deres Venner have forenet sig om at arbeide for at bevare den folkelige Frihed. Jeg har ikke villet anmode Dem om formeligt at tiltræde Forbundet, men jeg venter dog at vi faae godt af Deres Raad. — Det følger iøvrigt af sig selv, at Døren altid staaer aaben for den Mand, hvis Virksomhed egentlig har gjort det muligt for os at samles. — Dersom De derfor synes saa, da skal jeg iforveien underrette Dem om Møder hvori Sager af Vigtighed maatte blive forhandlede.

Jeg kommer, vil Gud, den 8de til Byen i Hotel Phoenix, og haaber da snart at kunne see ud til Dem og Adelheid. —

Deres hengivne

H. Carlsen. —

Carlsen til Grundtvig: 1866 $\frac{27}{3}$.

den 27de Marts 1866. —

Høierværdige

Hr. Pastor Grundtvig!

Balthasar Christensen har bedet mig sende Dem medfølgende Pjece¹²⁾, og anmodet mig om at bede Dem om at yttre Dem om Grundlovssagen i det samme Nummer af Høgsbro's Blad¹³⁾,

¹¹⁾ Carlsens Datter, E m m y C a r l s e n (1842—1912), Stiftsdame i Vallø; oprettede ved testamentarisk Bestemmelse Den Carlsen-Langeske Legatstiftelse.

¹²⁾ »Til Vælgerne angaaende Grundlovssagen«; heri redegjorde Grundlovsforslagets Modstandere for deres Synspunkter.

¹³⁾ Grundtvigs Tilhænger, Politikeren S o f u s H ø g s b r o (1822—1902), udgav 1865—83 det demokratiske Ugeblad »Dansk Folketidende«.

hvori »Til Vælgerne« optages. Dette er jeg herved saa frie at gjøre. Jeg vil holde min Stilling i Grundlovssagen saa længe min Overbeviisning er uforandret, og det er den fremdeles. —

Jeg beder Dem hilse Deres Hustrue venligst fra

Deres hengivne

H. Carlsen. —

Carlsen til Grundtvig: 1866 ²⁵/₆.

G1: Kjøgegaard den 25de Juni 1866. —

Høierværdige Hr. Biskop Grundtvig!

Kjære Ven!

Vi faldt da i Roeskilde¹⁴) med 17ten—19ten Stemmers Overvægt for Modstanderne. Hermed er 5te Junigrundlovens Skjæbne afgjort. —

Skal der herefter udrettes Noget for Folkelighed og Friehed, saa maa man samle i Landet alle som ere virkelig friesindede under anerkjendte Ledere. — Kjærnen vil her i Landet blive dem der have tilegnet sig Deres Oplysninger. — Jeg er villig til at forsøge dette, dersom De billiger det og troer at jeg har saameget Begreb om hvad det gjælder om at jeg kan udrette Noget uden at gaee altfor meget vild. — Men i saa Fald vilde jeg bede Dem om at modtage det Valg¹⁵) der faldt paa Dem i Horsens, og at udtale Dem om Betingelserne for et frit Folkeliv i Danmark. —

Jeg har bedt B: Christensen, Høgsbro og K r a b b e¹⁶) at komme herud for at vi kunne overveie hvad der maa gjøres for at samle og ordne Folkepartiet under anstændige Førere, og jeg venter dem engang i denne Uge. Jeg vilde derfor gjerne vide snarest muligt, om der er nogen Anden, som De ønsker jeg skal tilkalde til Raadslagning. —

De gamle Bondevenner ere opløste (som vel er) og dersom ingen tro dansk Mand forsøger at samle Oppositionen i Almuen, ville vi under den nye Forfatning gaee en slem Tid imøde.

Det er Kongens Udtalelse paa Eremitagen¹⁷), der bragte Bønderne i Kjøbenhavns Amt til Frafald. —

Hils venligst.

Deres gamle Ven

H. Carlsen. —

¹⁴) Ved Valgmandsvalget af Rigsdagens Landstingsmænd for nordsjællandske Kreds (Københavns, Frederiksborg og Holbæk Amter) den 23. Juni 1866 i Roskilde blev der ikke valgt en eneste Venstremand; bl. a. faldt Carlsen og Balthasar Christensen.

¹⁵) Til Landstinget.

¹⁶) Politikeren Christopher Krabbe (1833—1913), en af det nationale Venstres Ledere.

¹⁷) Ved Hundredeaarsfesten til Minde om Københavns Amts Ryttergods'

Grundtvig til Carlsen: 1866 ^{27/6.}¹⁸⁾

Gamle Kongevei den 27de Juni 1866.

Høivelbaarne Hr. Hofjægermester Carlsen

til Kjøgegaard.

Kjære Ven!

Jeg har rigtignok modtaget Valget til Landstinget, og skal med Guds Hjælp, der sætte Grundlovssagen og Folkeligheden i sit rette Lys, men selv dette kunde jeg umuelig gjøre naar jeg ikke selv under de nærværende fortvivlede Omstændigheder nærede Haab om at kunne bevæge enten Regjeringen til at tage det ulykkelige Forslag tilbage eller bevæge Thinget til at forkaste det, thi blev det Lov, da seer jeg ikke der paa lovlig Maade kunde udrettes det Mindste for Folket og Friheden. Vil derfor mine Venner udenfor Thinget støtte mig da maa de støtte Sagen, og ved Rigsdagens Aabning indgive til Landstinget en saa stor Adresse eller saa mange smaae Adresser som mueligt, med det Indhold: at da Kampen for Juni-Grundloven uforandret ingenlunde som det havde faaet Udseende af er en Parti-Sag men en Livssag for det danske Folk og dets Frihed, saa beder man Thinget indstændig ikke at vedtage det hvilende Grundlovsforslag, som staaer fjendtlig mod den almindelige Valgret og dermed mod hele den fri Livs-Bevægelse hos det danske Folk.

Dette er nemlig hvad jeg med al den Kraft og Oplysning som jeg har vil gjøre gjældende i Thinget, og hvormed efter min Forstand den danske Folkesag for Øieblikket maa staae eller falde.

Med kjærligst Hilsen fra os Alle

venligst

N. F. S. Grundtvig.

Carlsen til Grundtvig: 1867 ^{12/1.}¹⁹⁾

Raadhuusstræde den 12te Januar 1867.

Høierværdige

Hr. Biskop Grundtvig!

Kjære Ven! Jeg maa endnu ikke gaae ud, derfor skriver jeg Dem til. —

Høgsbro har bragt mig Deres Paalæg om at faae Rigsdagen til at udtale sig om vort Folks Ret i Slesvig og til det danske Slesvig med Videre, som jeg ikke her gider gjentage. —

Jeg har selv tænkt paa Noget saadant og skal af al min Magt fremme Sagen. — Jeg troer, hvad Formen angaaer, at denne Ud-

Overgang til Arvefæste d. 28. Maj 1866 opfordrede Christian IX i sin Tale Landbostanden til at medvirke til Vedtagelsen af det hvilende Grundlovsforslag.

¹⁸⁾ Dette Brev har Grundtvig dikteret sin Hustru.

¹⁹⁾ Trykt i Aage Friis: Det nordslesvigske Spørgsmaal I 350 f.

talelse lettest kunde skaffes Indgang og Gjennemgang, om den knyttedes til Throntalens Ros eller Tak til Frankerig.²⁰⁾ — Man kunde dermed dog have sagt Alt hvad man burde til hele den civiliserede Verden, og lægge et nyt Tryk paa Hr. Napoleon.

Men i alle Tilfælde vilde jeg bede Dem om at sende mig, om muligt paa Mandag førstkommende et Udkast til en saadan Udtalelse. — Deels er der ingen nærmere end De til at tale det danske Folks Sag, og deels antager jeg De allerede har tænkt over hvorledes en saadan Udtalelse burde lyde, hvilket jeg ikke har. — Kan De ikke paa Mandag, saa dog snarest muligt, da vi ellers komme forsilde.

Med kjærlige Hilsner

Deres hengivne
H. Carlsen.

P: S:

Beed Fru Adelheid om at lade mig vide naa r jeg faar Udtalelsen. —

Carlsen til Grundtvig: 1867 ^{30/1.}²¹⁾

Raadhusstræde den 30te Januari 1867.

Høierværdige

Hr. Biskop Grundtvig!

I Anledning af Deres ærede Brev af Dags Dato tillader jeg mig at underrette Dem om, at jeg fastholder min Betragtning af, at jeg ikke vil indbringe Forslag af Adressen til Kongen.²²⁾ — Jeg tillader mig at tilføie, at jeg antager min Forespørgsel vil finde Sted paa Mandag.²³⁾ —

Hengivenst
H. Carlsen.

²⁰⁾ I Trontalen ved Rigsdagens Aabning den 12. November 1866 takkedes Napoleon III for Indsættelsen af Artikel 5 i Prag-Freden. (Jvf. Aage Friis: Den danske Regering og Nordslesvig I 242 f.).

²¹⁾ Trykt i Aage Friis: Det nordslesvigske Spørgsmaal I 353.

²²⁾ Vedrørende Danmarks Ret til Nordslesvig ifølge Prag-Fredens Artikel 5.

²³⁾ I Folketingets Møde Mandag den 4. Februar 1867 stillede Carlsen følgende Forespørgsel til Udenrigsministeren (Frijs): »Naar agter den ærede Udenrigsminister at meddele Thinget den fornødne og sædvanlige Oplysning om den af Regjeringen hidtil fulgte Udenrigspolitik og de med fremmede Magter førte Forhandlinger?« (Se iøvrigt Aage Friis: Den danske Regering og Nordslesvig I 248 ff.).

FAMILIEN SPLETT I DET 17. AARHUNDREDE

Af *Chr. Bokkenheuser.*

I Kolding levede paa Christian IV's Tid Hendrich Splett den ældre; han var født ca. 1553 og døde $^{28}/_1$ 1641; han var to Gange gift, først med Dorothea Lydersdatter, der døde $^{30}/_{10}$ 1609, og derefter i 1612 med Maren Andersdatter, død 1617, begravet $^{10}/_5$; dette sidste Bryllup fejrede han ved en todages Fest paa Raadhuset i Kolding.

Der kendes intet til hans Herkomst, men Navnet peger imod Syd; der var i det 16. Aarhundrede i Holsten en Præstefamilie Splette¹). Om hans Ungdom vides kun, at han har tjent i Frederik II's Kantori²); mulig er han den Henrich Gigger, der i 1574—75 optraadte paa Kjøbenhavns Slot³); han var ialfald efter al Rimelighed Musiker, thi i 1583—84 gjorde han Tjeneste som Organist ved Kolding Kirke. Siden blev han Underskriver, og fra ca. 1592 til Udgangen af April 1617 var han Slotsskriver paa Koldinghus. Han tilhørte de professionelle Skriverses Lag, nævnedes ofte slet og ret som Hendrich Skriver og havde en meget smuk Haandskrift.

Efter sin Afskedigelse blev han boende i Kolding; han omtales i 1620erne som Tolder⁴), han blev Raadmand og levede iøvrigt godt af sine Midler og sit Landbrug. Han var en velstaaende Mand; i Østergade, imellem Peder Helts Gaard paa den østre og den Ejendom, der beboedes af Rasmus Clausen, paa den vestre Side, havde han sin store Gaard, og her boede han; Ejendommen var med Bygninger, Stalde, Gaard og Grund vurderet til 1000 Rigsdaler; det var mange Penge den Gang. Syd for Byen ejede han desuden en Staldgaard og en Køkkenhave, tilsammen til en Værdi af 86 Rigsdaler 4 Mark, og han havde ydermere fæstet Dele af Byens Markjorder. Hans Landbrug var for en væsentlig Del baseret paa Opdræt af Stude, en Forretning der i hine Tider var meget indbringende.

I 1580erne havde han fæstet en af Kronens Gaarde i Seest By; den var meget brøstfældig, og han havde maattet anvende en Del af sine egne Midler paa at sætte den i Stand; dels som

Følge heraf og dels fordi Christian IV paaskønnede, at han i lang Tid havde tjent Kongens Fader vel, bevilgedes der ham $^{22}/_7$ 1590 Fritagelse for Afgifter af Gaarden; man faar et Indtryk af denne kongelige Gaves Størrelse, naar man ser, at Landgilden beløb sig til $1/2$ Tønde Smør, 1 Svin, 1 Ungkreatur, 1 Faar, 1 Lam, 1 Gaas og 3 Ort i Penge. En yderligere Indtægt fik han gennem Korn-tienden for Almind og Seest Sogne, som han havde fæstet⁵).

I 1627 blev den rige Mand pludselig fattig. I Kolding havde der levet en Købmand ved Navn Johan Reiming; han var fra Westphalen og maa formodes at have været i nær Slægt med Herman Reiming, der ogsaa var født i Westphalen, og som omkring 1600 sad som Apoteker i Kolding. Johan Reiming, der havde faaet Borgerskab i 1611, døde i 1621, og Aaret efter gik ogsaa hans Hustru, Maren, bort. De havde en Datter, Elisabeth, og for hende blev Hendrich Splett Formynder; det betød, at han fik hendes Formue i Forvaltning. I 1627 ryk-kede de kejserlige Tropper frem igennem Jylland, og Kolding blev besat; det gik ud over Byens Borgere og blandt dem Hendrich Splett, der, da Fjenderne nærmede sig Byen, havde søgt Tilflugt paa Slottet; han blev berøvet alt sit rørlige Gods, og imellem det, Fjenderne tog, var ogsaa hans Myndlings Arv efter Forældrene; da Krigen var forbi, krævede man ham til Regnskab for de Midler, han havde haft at bestyre; han blev tiltalt ved Raadstue-retten, og Sagen endte for Viborg Landsting, hvor han blev dømt til at betale Elisabeth Reiming hendes Arvelod, ialt 1703 Rigsdaler 3 Mark. Der blev gjort Udlæg i hans faste Ejendomme, og den tidligere saa velstaaende Mand blev nu ganske forarmet; han havde intet at leve af, udover hvad andre kunde give ham. Han gik igen til Retten, og her fik han et Tingsvidne, der for-talte om hans kummerlige Forhold; imidlertid traadte Kongen hjælpende til⁶).

Elisabeth Reiming blev $^{25}/_2$ 1638 gift i Kolding Kirke med Hendrich Pedersen Raffn; han var Købmand, Raadmand og nævnes i 1641 som Stadsfændrik, en Officersstil-ling i Byens Borgervæbning; hun døde ca. 1647, han 15 Aar senere⁷).

Den $^2/2$ 1641 blev Hendrich Splett bisat i sin murede Be-gravelse i Kolding Kirke, og i Nærheden af Prædikestolen har der tidligere hængt et Epitaphium over ham med følgende Indskrift:

Memento mori.

Qvis evadet?

Anno 1641 d. 28. Januar hensov udi Herren ærlige og velforstandige Mand, Hendrich Splett den Ældre, fordum Slotsskriver paa Coldinghus og Raad-mand her i Colding, anno æt. suæ 88. Item hviler udi Herren ærlige og gudfrygtige Dorothea Lydersdatter, Hendrich Spletts Hustru, som hensov d. 30. Octob. A. 1609. Gud unde dem en glædelig Opstandelse.

Ved Døbefonten har der hængt en Tavle med følgende Indskrift:

Ecce agnus Dei, qui tollit peccata mundi.

Matth. 3. Og der Jesus var døbt, gik han strax op af Vandet, og se! da aabnedes Himlen over ham, Johannes saa Guds Aand fare ned som en Due og komme over ham, og se! en Røst ned af Himlen sagde: denne er min elskelige Søn, i hvilken jeg haver Behagelighed.

Matth. 28. Marc. 16. Jesus sagde til sine Disciple: Mig er givet al Magt i Himmelen og paa Jorden; gaar fordi hen, og lærer alle Folk og døber dem i Navn Faders, Søns og Helligaands og lærer dem at holde alt det, jeg haver befaleet eder. Hvo som tror og bliver døbt, han skal blive salig; men hvo som ikke tror, han skal blive fordømt.

Christ, min Frelser!

Anno 1626. d. 1. November lod ærlige og velforstandige Mand, Hendrich Splett den Ældre denne Tavle bekoste og indsætte Gud til Ære og Kirken til Beprydelse.

I den søndre Korsarm hænger endnu et Maleri, forestillende Jesu Daab, og opsat i 1626 af Hendrich Splett.

Hendrich Splett den ældre havde følgende Børn: H e n d r i c h S p l e t t den yngre, L y d e r S p l e t t og A n n a.

Samtidig med Hendrich Splett den ældre levede i Kolding Frederich Hendrichsen Splett; han var sandsynligvis hans Broder; er det rigtigt, har deres fælles Fader heddet Hendrich. Han virkede fra 1588 til 1627 som Organist ved Kolding Kirke, og han brugtes desuden jævnligt til Sendelser i Byens Ærinde; $\frac{11}{8}$ 1592 tog han Borgerskab i Byen, og han slap da med den billige Afgift af 2 Daler, »dette undte de ham, fordi han har tjent Byen og Kirken i lang Tid vel, at betale naar han faar sin Løn.« Han havde sin egen Gaard i Staden, og han drev desuden som de fleste andre Borgere i den Tid noget Landbrug; han synes at have været ret velstaaende; $\frac{4}{5}$ 1594 fæstede han Kronens Part af Korntienden i Vejlbj Sogn i Eldbo Herred⁸). Han ses ikke at have efterladt sig Børn.

Hendrich Splett den yngre, hvis Fødselsdag og -aar ikke kendes, levede i Kolding til Midten af 1620erne; han har rimeligvis paa en eller anden Maade været knyttet til Handelen, thi han nævnes som Medlem af det spanske Kompagni i Aarhus, et af de Handelsselskaber, der oprettedes af Christian IV, og hvis Levetid indskrænkedes til nogle faa Aar. Fra Slutningen af 1620erne til sin Død ca. 1648 var han Slotsfoged paa Skanderborg; desuden nævnes han som Birkefoged i Ry Birk. Ved Siden heraf ernærede han sig — ligesom Faderen — af Agerbrug; han havde af Kronen fæstet den Gaard i Seest By, Faderen havde haft, samt Vranderup Mølle og en nærliggende Eng ligeledes i

Seest Sogn og desuden forskellige Tiendedele dels paa Koldingegnen og dels i Skanderborg Len⁹).

Hans Bestilling som Slotsfoged var noget mindre end den, Faderen havde haft som Slotsskriver paa Koldinghus; Lønnen for dem begge var en Pengesum, en gemeen Hofklædning og Foder til en Hest, men medens Faderen havde faaet 40 Daler i Penge, maatte Sønnen nøjes med 16.

Hans Hustru, som overlevede ham, hed Ludumella Køsters (eller Cocters); hun blev som Enke boende i Skanderborg. Deres mulige Efterkommere kendes ikke, da Kirkebøger o. lign. fra Skanderborg ikke er bevarede fra den Tid.

Lyder Hendrichsen Splett synes at være født i Maj 1590; han døde ³⁰/₅ 1660 og blev jordet i Kolding Kirke, hvor han i Koret havde sin murede Begravelse. Han blev i 1624 gift med Margrethe Reiming, efter al Sandsynlighed en Datter af den foran omtalte Apoteker Hermand Reiming og hans Hustru Margrethe. Deres Bryllup fejredes ved en Fest paa Kolding Raadhus. Hun var født i August 1598, døde i 1678 og blev begravet ²²/₁₀.

Lyder Splett var Købmand i stor Stil, og han synes allerede i en Alder af 20 Aar at have begyndt sin Forretning; en af hans bedste Kunder var den kongelige Husholdning paa Koldinghus, og næsten utallige er de Gange, han opføres i Lensregnskaberne som havende solgt et og andet til Slottet. Han handlede — som det var Skik og Brug den Gang — med alt muligt, og han havde selv Skibe, der gik i udenrigs Fart. Han var ligesom Broderen en Tid Medlem af det spanske Kompagni i Aarhus. Han var absolut en velstaaende Mand. En Tid var han Overkøbmand, en Tillidspost, der gik paa Omgang mellem de store Handelsmænd, og som gjorde dem til Medlemmer af det særlige Raad, Købmændene havde, og som nærmest svarede til Haandværkerlaugenes Styrelse. I Begyndelsen af 1630erne blev han Raadmand, og fra ca. 1655 til sin Død var han Borgmester.

Det er sjældent, at man i hine Tider kan finde noget om Folks private Liv, men nogle spredte Bemærkninger fortæller om Lyder Splett, og man faar Indtrykket af en Mand, der i sine unge Aar levede Livet let, og som senere blev prikken paa sin Ære og paaholdende med Hensyn til sin Pung¹⁰).

I Kolding Kirke laa i sin Tid en Sten over hans Grav, og paa den læste man:

Des zeitliches Lebens Ausgang ist des ewiges ein Anfang.

Her hviler i Herren ærlige, agtbare og velfornemme Mand, Sr. Lyder H. Splet, fordum Borgmester i Colding, bortkaldet 1660, d. 30. April, æt. 70.

Lyder Splett og hans Hustru havde ialt 7 Børn, men kun 2 naaede at blive voxne: Herman, født 1627, død i Kolding 1659, og Margaret, født 1636.

Anna Hendrichsdatter var vistnok Tvilling til Broderen Lyder; hun døde i 1654 og blev begravet $\frac{22}{1}$ i Kolding. Hun var gift med Lauge Madsen, der i Aarene 1610—25 var Ridefoged paa Koldinghus; han døde 1625 eller 1626. Hans Løn var — ligesom Slotsskriverens — et Pengebeløb, 24 Daler, en Hofklædning og Foder til en Hest.

Af deres Børn kendes kun Hendrich Laugesen Splett, der blev født i April 1609; han døde 1686 og blev begravet $\frac{19}{11}$ i Kolding. Han var opkaldt efter Morfaderen og førte en Tid Familienavnet Splett; fra 1640 strøg han imidlertid Tilnavnet og nøjedes med at kalde sig Hendrich Laugesen; i hans Segl staar der H S. Han var gift med Maren Petersdatter Mørck, født i Januar 1620, død 1675 og begravet $\frac{23}{3}$ i Kolding. Hendrich Laugesen var fra 1639 til 1672 By- og Raadstueskriver, og han oppebar herfor en aarlig Løn af 36 Daler. Han og hans Hustru hørte til Byens jævne Lag¹¹).

Deres Datter var Dorthe Hendrichsdatter, født $\frac{5}{2}$ 1644 i Kolding og død $\frac{20}{2}$ 1725 i Aarhus. Hun blev $\frac{6}{6}$ 1672 trolovet og $\frac{13}{4}$ 1673 gift i Kolding Kirke med Jørgen Andersen Winter, født i Marts 1639, død $\frac{26}{5}$ 1689 i Kolding, Søn af autoriseret Kornmaaler Anders Winter.

Han var Fuldmægtig paa Koldinghus Amtstue, men da han var blevet forlovet med Dorthe Hendrichsdatter, søgte Svigerfaderen om sin Afsked og bad Kongen om, at hans Bestilling maatte overgaa til Svigersønnen. $\frac{18}{3}$ 1672 blev han saa By- og Raadstueskriver.

De havde 7 Børn, af hvilke 3 blev voxne: Anders, døbt $\frac{16}{1}$ 1676, Maren, døbt $\frac{25}{7}$ 1677, og Anna Mette, døbt $\frac{9}{9}$ 1679.

I 1677 nævnes deres Bolig i Kolding med en aaben Skorsten, en Kakkellovn og en Bagerovn med dertil hørende ubrugelig Skorsten. De havde paa samme Tid en Ko; i 1687 faar man at vide, at deres 2 ældste Børn var kommet hjemmefra, at de ikke havde Tjenestefolk, og at de ikke mere holdt Ko.

Efter Mandens Død vedblev Dorthe Hendrichsdatter at leve som Enke; de sidste 16 Aar boede hun sammen med Sønnen, der $\frac{28}{2}$ 1724 tog Borgerskab i Aarhus. Paa sine gamle Dage var hun syg og svagelig, og den meste Del af den Tid, hun boede hos Sønnen, tilbragte hun i Sengen¹²).

KILDER OG HENVISNINGER:

De almindelige Kilder til foranstaaende er: Kirkebøger og Begravelsesbøger for Kolding Kirke, Regnskaber for Kolding By, Kolding Bysbog. Lensregnskaber for Koldinghus og for Skanderborg samt Ny kgl. Saml. 751. 4to. Desuden henvises til ¹⁾ Arends: Gejstligheden i Slesvig og Holsten II. 279. ²⁾ Kanc. Brevb. ²²/₇ 1590. ³⁾ D. Kanc. Maaned- og Kostpenge-regnskab 1570—76. ⁴⁾ Kolding Raadstueark. Kgl. Rescr. ⁵⁾ Kanc. Brevb. ²²/₁₁ 1586, ²²/₇ 1590, ⁷/₁₁ 1594. ⁶⁾ Kolding Raadstuebog ²³/₈ 1633. Viborg Landst. Domb. C. 1632. 230 ff. ⁷⁾ Kolding Overformynderiprot. 1631 ff. 57. J. Reg. 1640 ff 133b. ⁸⁾ Kanc. Brevb. ⁴/₃ 1594, ⁹/₁₁ 1609. ⁹⁾ J. Reg. 1634 ff. 19b, 418; 1640 ff. 102b, 103. ¹⁰⁾ Kolding Regnskabsb. 1617. Viborg Landst. Domb. C. 1642. 74 ff. ¹¹⁾ J. Reg. ¹⁸/₃ 1672. Kolding Orig. Skiftebreve. ¹²⁾ Pers. Tidsskr. 5. R. VI. 167. Aalborg Stiftsbibl. 58.

KANNIKEN NIELS TORKILSENS ADELSBREV

Af Bjørn Kornerup.

En karakteristisk Repræsentant for den Type verdsliggjorte Kirkemænd, som ikke sjældent forekommer i Senmiddelalderens Slutning, var Kanniken Niels Torkilsen (Terkelsen), der en Aarrække var ret nær knyttet til Kong Christiern II, i hvis Smag han, som den praktisk dygtige og meget anvendelige Mand han aabenbart har været, i høj Grad synes at være faldet.

Niels Torkilsen nævnes første Gang 1513, da han som Kongens »Kapellan« fik et kgl. Præsentationsbrev paa Thoreby Sognekald paa Lolland.¹⁾ Næste Aar anbefalede Kongen ham indtrængende til et Kanonikat i Ribe,²⁾ og 1517 forekommer han som Skriver paa Københavns Slot.³⁾ I Begyndelsen af Aaret 1520 kalder han sig selv i et Dokument »Præst, Kannik i København« (i Vor Frue Kollegiatkapitel);⁴⁾ »Canonicus ecclesie b. Marie virginis Haufenensis« kaldes han ogsaa, da han i Maj samme Aar af Paven fik Tilladelse til at forene to ellers uforenelige, gejstlige Embeder og til at opgive sit Kanonikat i København med tilhørende Kannikegaard, som han selv paa egen Bekostning havde ladet opbygge eller istandsætte (edificavit seu restauravit). Samme Dag gav Paven ham tillige Brev paa et Kanonikat i Aarhus Domkirke, som den nysudnævnte Biskop i Børglum Stygge Krumpen hidtil havde besiddet. Ganske vist havde Niels Torkilsen allerede faaet det tildelt af Kanonikatets Patrøn, den danske Konge, men da han var i Usikkerhed om, hvorvidt denne Udnævnelse var kanonisk gyldig, havde han anset det for tryggest at sikre sig pavelig Provision herpaa, som han da ogsaa opnaaede, tilmed med Fritagelse for at residere i Aarhus.⁵⁾ Faa Maaneder senere

1) Suhms Samlinger til den Danske Historie II, 2. Hefte, S. 2.

2) Tillæg, Nr. 1.

3) Aktstykker vedkommende Staden og Stiftet Aarhus, udg. af J. R. Hübertz, I, 116.

4) Tillæg, Nr. 2.

5) Acta Pontificum Danica VI, Nr. 4772—74. Jvfr. Ny kirkehist. Saml. VI, 573—4.

— den 2. Juli 1520 — blev han, som det nedenfor aftrykte Brev viser, optaget i den danske Adelsstand; nogle Maaneder forinden var han blevet forlenet med St. Jørgens Gaard ved Grenaa, hvoraf han skulde nyde Indtægterne mod at sørge for, at Stiftelsen paa forsvarlig Maade holdtes vedlige, og at de deri optagne syge Mennesker fik deres Underhold.⁶⁾

De mange og store Gunstbevisninger, som Christiern II saaledes paa forskellig Vis havde ladet Niels Torkilsen blive til Del, har næppe været ufortjente. I hvor høj Grad og paa hvilke Maader han har været Kongen til Nytte, fremgaar tydeligt af den Kvittering, Christiern II i meget naadige Udtryk meddelte ham den 3. Februar 1521, efter at han havde gjort Kongen Rede for, hvad han havde haft under Hænder, og det paa en saadan Maade, »at Hans Naade takker hannem for godt, klart og retfærdigt Regnskab«. Mange Slags Forretninger havde han haft at bestyre. Han havde saaledes været Kongens Skriver og Tolder paa Falsterbo og Skanør, til forskellige Tidspunkter haft Dragør og Københavns Slot »i Befaling«, desuden staaet Kongen bi snart med at lade indkøbe og nedsalte Sild til den kongelige Hofholdning, snart med at indkræve Skatter og Laan »til en kærlig Hjælp« hos Indbyggerne i Helsingør, Halmstad, Falkenberg og Varbjerg, snart med at forestaa andre finansielle Gøremaal baade i Skaane og i Norge.⁷⁾

Til Trods for, at Niels Torkilsen, som det fremgaar af det ovenfor anførte, har været en højt betroet Mand hos Christiern II, kom han dog ikke til at dele Skæbne med sin kongelige Velgører, men har allerede inden dennes Fald forstaaet at redde sit paa det tørre og siden at stille sig i et forsonligt Forhold til de nye Magthavere.⁸⁾ I August 1525 omtales det, at han var skikket i Kongens — Frederik I's — Ærinde til Skaane, i hvilken Anledning der udgik et Kongebrev til Kapitlet i Ribe om, at da han paa Grund af sin Bortrejse ikke rettidigt kunde indfinde sig i Kapitlet for at »protestere«, ɔ: love, at han i det kommende Aar vilde residere ved Domkirken, burde dette ikke komme ham til Skade ved Berøvelse af hans Kanonikats Indtægter.⁹⁾ 1529 gav Frederik I ham et nyt Bevis paa sin Velvilje, idet han for Livstid

⁶⁾ Suhms Nye Samlinger I, 356.

⁷⁾ Suhms Samlinger II, 1. Hefte, S. 195—6.

⁸⁾ Anders Sørensen Vedel, som har haft gode Kilder til sin Raadighed, karakteriserer ham i sit nedenfor nævnte Skrift (O 6) paa følgende Maade: »Alter Dn. Nicolaus Torchillius erat, qui multos annos Christierno II cum cancellarius prudentissimus operam suam utendam commodasset, tandem illum minus faustum, qui postea secutus est, euentum atque exitum auguratus, pertæsusque molestiarum, quas sustinuerat grauissimas, aulæ mature ualedicens, adoptatusque in collegium canonicorum, ut uocant, Ripis iam consederat«.

⁹⁾ Tillæg, Nr. 4.

forlenede ham med St. Anne Alters Vikariat i Helligtrekongers Kapel ved Roskilde Domkirke, dog med Fritagelse for at residere ved denne.¹⁰⁾

Formodentlig fra Slutningen af Aaret 1525 har Niels Torkilsen taget fast Ophold i Ribe, hvor han 1528 købte en anselig Gaard, det nuværende Raadhus. Selv boede han i sin Kannike-residens i Skolegade (Nr. 308). Denne Gaard er vel i senere Tider blevet helt ombygget, men i den nye Bygning blev fra den gamle indføjet en Egeplanke med Niels Torkilsens Vaaben og en latinsk Indskrift. Da denne bærer Aarstallet 1529, er den vel et Vidnesbyrd om, at Niels Torkilsen i dette Aar har ladet sin Kannikerresidens opføre eller ombygge.¹¹⁾ I Ribe Kapitel og i Byen nød han megen Anseelse. Af og til nævnes han som betroet Deltager i Kapitlets Forhandlinger, og 1543 var han en af Forstanderne for »det almindelige Hospital« i Ribe, som han ved sin Død betænkte med en Gave.¹²⁾

Paa Grundlag af sin Lærer Jens Pedersen Grundets Fortællinger roser Anders Sørensen Vedel Niels Torkilsen i høje Toner og priser ham for hans fromme Sindelag, for hans Iver for at fremme Guds Ære og fremfor alt for hans usædvanlige Klogskab (*eximia prudentia*). Da Grundet som Dreng var kommet til Ribe, havde han hurtigt fundet en Velynder i Niels Torkilsen, og da han efter nogen Tids Forløb havde faaet Lyst til at forøge sine Kundskaber ved at søge til den den Gang saa berømte Skole i Aarhus, sørgede Niels Torkilsen for, at han kunde faa sit Ønske opfyldt. Han sendte ham afsted med gode Rejsepenge og ledsaget af et varmt anbefalingsbrev til Rektoren i Aarhus, hans gamle og meget kære Ven, Mag. Terkel Abildgaard. Skønt det gik ham saa nær at miste Grundet, som om det kunde have været hans egen Søn, fik han dog snart Erstatning for Tabet ved de udmærkede gode Efterretninger, han modtog om Grundets Fremgang i Aarhus, og han støttede ham da med endnu større Rundhaandethed. Paa sin Side glemte Grundet aldrig, hvad Niels Torkilsen havde betydet for ham. Han priste altid hans Velgerninger mod sig, og da han selv var blevet Rektor i Ribe (1542), var det ham en Glæde med særlig Omhu at tage sig af Niels Torkilsens to velbegavede Sønner, der gik i Skole hos ham.¹³⁾

¹⁰⁾ Kong Frederik den Førstes danske Registranter, udg. ved Kr. Erslev og W. Møllerup, S. 215. Jvfr. E. C. Werlauff, De hellige tre Kongers Kapel i Roskilde-Domkirke S. 8.

¹¹⁾ Ny kirkehist. Saml. I, 409—10.

¹²⁾ Ribe Kapitels Arkiv, Papir, 1533 10. Sept. Jvfr. Perg., 1530 26. Febr. og 1542 4. Maj. J. Kinch, Ribe Bys Historie og Beskrivelse (1536—1660) S. 39, 798.

¹³⁾ Liber posthumus continens similitudines, collectus a Johanne Petro Grundith, nunc primum auctior editus una cum vita autoris ab Andrea Severino Welleio, Witt. 1567, O6—v.

Niels Torkilsen døde den 20. Juni 1553 og blev begravet i Ribe Domkirke. Han var ved sin Død gift med en Kvinde, der kaldes Kirsten Nielskone, og som siden ægtede Borgeren Knud Lassen i Ribe.¹⁴⁾

Som ovenfor nævnt blev Niels Torkilsen 1520 adlet. Hidtil har man i Almindelighed kun kendt hans Adelsdiplom gennem en latinsk Oversættelse heraf, som Peder Terpager 1736 havde meddelt i sin »Ripæ Cimbricæ Descriptio«.¹⁵⁾ Imidlertid er selve det originale danske Adelsdiplom, et velbevaret Pergamentsbrev, i nyere Tid — 1921 — blevet genfundet, og 1931 erhvervet af Hr. Hovedbogholder i Kungl. Järnvägsstyrelsen, Stockholm, Tor v. Schreeb, der med megen Liberalitet har skænket det til det danske Rigsarkiv. Om Brevets Proveniens oplyser Giveren, at det 1894 var kommet til Familien Hayen i Byen Oldenburg, da det sidste i Tyskland levende, mandlige Medlem af Slægten v. Schreebs yngre Gren, Rigsfriherre Eberhard Kolbe v. Schreeb døde og efterlod et større Familiearkiv til Geheime Ober Kirchenrath Hayen, hvis Moder hed Kolbe v. Schreeb. Der er en vis Mulighed for, at Brevet er kommet i Slægten v. Schreebs Eje gennem en indgiftet v. Bobart, der har efterladt sig et større Arkiv af meget broget Indhold.

Man har tidligere — uvist af hvilken Grund — opstillet den Formodning, at Niels Torkilsens Adelsbrev snarere burde henføres til Aaret 1521 eller 1522.¹⁶⁾ Denne Formodning bortfalder nu, da Originalen tydeligt nok er dateret den 2. Juli 1520. Et Aftryk af det genfundne Brev skal meddeles her:

»Wii Christiernn met Gudtz nade Danmarckis, Norgis, Wendis och Gottis koningh, vdwaldt koningh thill Swerige, hertug vtj Sleszwich, Holstenn, Stormarn och Dytmerschen, greffwe vtj Oldenborgh och Delmenhorst, gjøre alle widterligt, ath wii aff wor synderlige gunst och naade swo och for troskaff och willige tienste, som oss elskelige her Nielss Torckilß, cannick vtj Køpnehaffn, wor schriffuere, oss och riget her till troligen giordt och bewiüst haffuer och hereffter troligen gjøre, bewisze maa och skall, haffwe vndt och giffuit och met thette wortt opne breff vndne och giffwæ hannom och hans retthe arffwinge till ewig tidt fry-

¹⁴⁾ P. Terpager, Inscriptioes Ripenses p. 82. J. Kinch, anf. Skrift S. 52.

¹⁵⁾ Ripæ Cimbricæ Descriptio p. 124. Terpager har dog kendt den danske Tekst, thi en Afskrift heraf fra 18. Aarhundrede, som gemmes i Genealogisk-heraldisk Selskabs Samlinger, Specialia, Rosenstjerne, (Rigsarkivet), bærer Paategningen »Ex Copia D. Petri Terpagrii«. Jvfr. en Afskrift fra samme Kilde i Klevenfeldts Nobilitations-Breve (Rigsarkivet).

¹⁶⁾ Regesta diplomatica historiæ Danicæ I, Nr. 6733. Overfor denne Formodning har allerede Rørdam stillet sig tvivlende (Kjøbenhavns Kirker og Klosters i Middelalderen S. 147).

hedt och frelszce, som andre riddere och riddermentzmendh haffue her vtj wort rige Danmarck, met skioldt och hielm, som er een siwoddet hvidt stierne met en rødht rosze mit paa stieren i ith blaafeldt och till hielm teghen twe vprete blotte arme holdendis en rosze i hwer hand, ligerwisz som vtj thette wort breff malet stander, dogh at wort och kronens bondegoidz och kiøbstede goitzs ther mett vforkrencket. Thj forbiwde wij alle, ehwo the helst ære eller wære kwnne, och serdelis wore fogeder och embetzmendh oc alle andre hannom och hans retthe arffuinge till ewigh tiidh her emoidt paa forschreffne waben och fryhedt at hindre, hindre lade, dele, møde, platze, wmaghe eller nogher forfangh at giøre vndher wor koninglige heffndt och wrede. Giffuit paa wort slott Kønnehaffnn wor ffrwe dag visitationis aar effter Gudtz byrdt twszinde femhndrede pa thet tiwgende, wnder wortt secreto.

Ad mandatum dominj regis proprium.¹⁷⁾«

Niels Torkilsens Efterkommere antog Navnet Lihme. Efter en Tradition skal hans Sønneson Lauritz Lihme 1565 paa Grund af sin Tapperhed i Syvaarskrigen have faaet Farfaderens Adelskab fornyet.¹⁸⁾

Tillæg.

1.

1514. 3. Maj. Kong Christiern II til Ribe Kapitel.

Christiernus, dei gracia electus in regem Dacie, Suecie, Noruegie etc., dux Slesuicensis, Holsacie, Stormarie et Ditemercie, comes in Oldenborg etc.

Premisso nostro sincero fauore. Kiære vennere, wii bete ether kierligen, ati fore thenne wor bøn oc scriffuelses skyld velæ loffwe oc tiilsege oss elskelige her Niels Torckelßøn, wor capellan, thet første canickedom oc prebende, som ther vdi ethers domkircke først fallendes worttther, swo hand thet visseligen fange maa oc nyde thenne wor bøn oc scriffuelsæ gott adt, och ati met allerførste velæ giffue oss tiil kenne egen met ethers scriffwelsæ, hwad i her vdindhen giøre velæ. Ther met giøre i oss sønderligen tiil villige, oc velæ wii thet althiidt gerne met ether alle oc hwer serdelis oc sammeledes met ethers domkircke sønderligen forskylde. In Christo valet. Ex castro nostro Haffnensi die sancte crucis inuentionis anno etc. mdxiij, nostro sub signeto.

¹⁷⁾ Rigsarkivet, Adelsdiplomer. Kongens Segl er bevaret.

¹⁸⁾ W. v. Benzons Stamtavler over danske Adels Slægter, Rosenstjerne.

Udskrift: Venerabilibus viris dominis archidiacono, decano cantor[i] ceterisque canonicis ecclesie Ripensis capitularibus coniunctim et diuisim nobis sincere dilectis.

(Original paa Papir, Rigsarkivet, Ribe Kapitels Arkiv).

2.

1520 17. Februar. Niels Torkilsen kvitterer paa Kongens Vegne for et Laan af Aas Kloster i Halland.

Keness jeg Niels Torkelsß, prest, canick wti K pnehaffen, met thenne myn eghenn hand oc wdskoren scrifft, at jeg haffuer affnamet paa wor nadigste herris wegne tiil en kerlig loen eth hwdre lod s lff, som abbeth Mattis Ericksß wti Aarss kloster hanss nade lent haffuer. Tiil ydermere bewisning trycker jeg myt siignete nedhen for thenne myn eghenn handscrifft. Screffued paa Wardberig fredaghenn nest effter Juliane virginis aar mdxx^o.

Paaskrift paa Bagsiden: Aff Aarss klosster.

(Original paa Papir i Rigsarkivet, Reg. 108 A, Pakken: »Krist. II.s og Fredrik I.s Aktive og Passive G ld«).

3.

1520 28. Marts. Niels Torkilsen kvitterer paa Kongens Vegne for en Sum Penge af Redv gs Herred i  lfsborg Len.

Keness ieg Niels Torkelsß, prest, canick wti K pnehaffenn, met thenne myn wdskorenn scrifft oc egne hand, at ieg haffuer affnamet pa wor nadigste herris w gne aff Swen Persß aff Eeg oc Niels Bwdh i Anesdorp halleff annet hwdre marc ock xliiij marc danske aff thij ij^o marc, som thij aff Redweck herrit loffued Otte Krwmppen tiil brandskat; loffued thij hannem oc cxx lod s lff, ther aff haffuer ieg wndfangen tretenn lodh. Tyl ydermere bewisnyng trycker ieg myt signete nedhenn for thenne myn handscrifft. Screffuedh wti Wardberig ottensdag nest fore palmes ndag aar mdxx.

Paaskrift paa Bagsiden: Redweck herret.

(Original paa Papir i Rigsarkivet, Tyske Kancellis udenlandske Afdeling, Sverige A II, Akter og Dokumenter vedr. det politiske Forhold til Sverige 1464—1532).

1525 30. August. Frederik II til Ribe Kapitel.

Fredericus, dei gracia Dacie, Sclauorum Gotorumque rex, electus in regem Norueg[ie], dux Slesuicensis, Holsatie, Stormarie et Ditmertie, comes in Oldenborg et Delmenhorst.

Premissa reuerencia cum nostri syncerj fauoris affectu. Kere herre och fader och kere wenner, wiider, at oss elskelige her Nielss Torckelsß er nu skicket vdj wore ærende i Skaane, och beclaget hand seg, førre end hand thet giøre wilde, at hand schulde thage ther stoer skade aff, fore at hand kunde icke komme tiill Riibe inden then dag, som hand schulde protestere och kunde saa møste syn rentte theroffuer; thij bethe wij ether kierligenn och gierne, atj fore thenne wor bøn och schriffuelsse skyld wille vndtne hannum syn rentte i thette aar. Han kand icke komme tiill Riibe indhen sanctj Michels dag, och ther effther skall hand strax komme tiidt och bliffue ther tilstæde och giøre kircken alt thend tiæneste, hannum bør at giøre. Lader ether her vdinnen findes ether weluillige, som wy ether tiltro, och giøre i oss synnerligenn ther met till wilge, forskyllendes thet gierne. In Christo valet. Ex castro nostro Haffnensi feria quarta proxima post festum decollationis Ioannis anno etc. mdxxv, nostro sub signeto.

Udskrift: Reuerendo in Christo patrj domino Yuaro Munck, ecclesie Ripensis episcopo, consiliario nostro fidelj, necnon venerabilibus viris dominis archidiacono, decano et cantorj ceterisque ecclesie eius[dem] canonicis residentibus coniunctim et diuisim nobis syncere di[lectis].

(Original paa Papir, Rigsarkivet, Ribe Kapitels Arkiv).

JENS BAGGESEN OG SLAGELSE LATINSKOLE

Af *Grethe Wille.*

Indledning.

Oprindelsen til Slagelse Latinskole maa søges i Klosterskolen paa Antvorskov, der oprettedes 1479. Da Antvorskov Kloster nedlagdes efter Reformationen, flyttedes Skolen til Slagelse, og i 1616 skænkede Christian IV den gamle Kirkelade til Skolen, hvor den havde til Huse lige til 1809, og som staar den Dag i Dag. — En Reminiscens af Latinskolens Afhængighed af Antvorskov Kloster finder man i den Bestemmelse, at Lærere og Disciple skulde bespises paa Slagelse Hospital, der i 1585 havde overtaget en Del af Klosters Kapital og dermed dets Forsørgelsespligter. Dette Forhold ophørte dog 1750, og Skolen fik i Stedet udbetalt Penge til Stipendier. — Da der 1739 blev nedlagt en Del Latinskoler, blev de Kapitaler og Jordegodser, der hørte til Korsør og Kallundborg Latinskoler henlagt til Slagelse, mod at Disciple fra disse Byer ogsaa skulde nyde godt af Indtægterne.

1749—1777 var *Otto Rhud* Skolens Rektor. Han var en dygtig og i sin første Tid en energisk Mand; men med Alderen svækkedes hans Iver; han blev eftergivende og svag, saa at al Disciplin og Skoletugt i Slutningen af hans Rektortid forfaldt i en næsten utrolig Grad. Det var derfor en Lykke for Skolen, at Magister *Peter Wøldike* den 15. Jan. 1777 beskikkedes til Rektor ved Skolen.

Rektor Wøldike var født 1741, privat dimitteret 1756. Han studerede først Teologi, derefter Filologi og ansattes 1763 som Hører ved Metropolitanskolen. 1765 tog han Magistergraden, og 1777 udnævntes han uden Ansøgning til Rektor ved Slagelse Latinskole, hvor han virkede til sin Død 1811.

Rektor Wøldike blev Skolen en god Mand i alle Maader. Han var en streng og myndig Mand; men Strenghed og Myndighed var nødvendig efter Slapheden i Rektor Rhuds Tid. Han var tillige en fremragende Pædagog og en glimrende Lærer; han var frygtet, men ogsaa elsket af sine Elever. Hans Undervisning i de klassiske Sprog roses som grundig, omfattende og i det hele meget dannende, medens han i andre Fag, Historie, Geografi og Teologi efter Tidens Skik krævede en ordret Udenadslæren af Stoffet. — Han havde altid et aabent Blik for sine Disciples smaa Talenter, ja opmuntrede dem ofte til at dyrke dem uden for Skoletiden, hjalp dem, hvor han kunde, og kritiserede dem, naar det var nødvendigt.

Som et Bevis paa, hvor anset en Pædagog han var, kan anføres, at han var en af de fem Rektorer, som den i 1785 nedsatte Kommission til det lærde Skolevæsenes Forbedring henvendte sig til for at høre deres Betænkninger, og hans skal være blevet modtaget med megen Paaskønnelse.

Til Minde om ham findes i Koret i St. Mikkels Kirke i Slagelse en Mortartavle med følgende Indskrift: »Peter Wøldike, Professor og Rektor ved Slagelse lærde Skole, født den 15. Maj 1741, død den 23. November 1811.

Ham, den gode og kloge Lærde, satte erkjendtlige Disciple, højtskattende Venner dette Minde«.

Foruden Rektor var ved Skolen ansat tre Lærere: Conrectoren Mag. Niels Borch, f. 1720, dim. fra Slagelse lærde Skole 1742. cand. theol. 1746, s. A. ansat som Hører ved Slagelse Skole. 1749 blev han Conrector og tog s. A. Magistergraden. Han afskedigedes 1793 og døde 1807. Han var gift med Sidse Marie Winther f. Hørberg, Enke efter Rasmus W., der var Hører ved Skolen.

Magister Johan Gottschalch f. 1742. Ansat ved Skolen 1766, Conrector 1793, død 1802. Han var vist en ret dygtig Mand, men meget ilde lidt af sine Elever.

Endelig Jacob Krag Høffding, f. 1746. Ansat ved Skolen 1774, afskediget 1805. Han vil være bekendt fra Rosenkildes og Ingemanns Erindringer fra deres Skoletid i Slagelse.

Den 25. Oktober 1777 indmeldtes Jens Baggesen af sin Fader i denne Skole.

Hans Dagbog*) fra denne Tid fortæller levende ikke alene om selve hans Liv og Færden i og uden for Skolen; men den er tillige et interessant Vidnesbyrd om, hvor tidligt de typiske baggesenske Egenskaber er kommet til Orde, dette Spil mellem Smerte og Humor, denne evige Selvrefleksion og Selvironi, og som Grundtonen i det hele — Erotikken.

Det er interessant at foretage en Sammenligning med Oehlenschlägers Dagbøger fra hans Skoletid**) i Aarene 1794—96, hvor han altsaa netop er i samme Alder som Baggesen, da han skrev den foreliggende Dagbog. Begge Drengene er lyse Hoveder og hører til de bedste i deres Klasse; men hvilken Forskel i Temperament! Oehlenschläger lever et intimt Liv med sine Forældre og sin Søster, hjælper Faderen med at skrive »Qvitterings Sedler«, læser højt for Moderen, da hun er syg; han er tilsyneladende ret forkælet, er ikke bange for at faa Skænd, naar han har gjort noget forkert og faar Gang paa Gang Lov til at blive hjemme fra Skolen paa Grund af Regnvejr. Baggeseus Forhold til Forældrene kommer frem som i et Glimt, da han fortæller om Faderens Besøg under hans Sygdom, han diskuterer Sørgespil med den skikkelige Kornmaaler fra Korsør, og baade han og Faderen keder sig umaadeligt; der gaar en ungdommelig nedladende Erasmus Montanus-Tone gennem hele Beretningen. Oehlenschläger er en rigtig hidsig Krabat, han skændes og slaas ustandselig med sine Kammerater, hvad enten de brækker hans Kæp, kaster Grus i Hovedet paa ham eller siger, at han ikke har fortjent sit ug; men han bliver lige saa hurtigt gode Venner med dem igen. Han morer sig med barnlige Fornøjelser, klatrer i Træer, leger »Høg«, bygger Broer o. s. v., og om Forelskelse er der ikke den fjerneste Tale. Baggesen derimod slutter ubrødelige Ven-skaber, fører lange lærde Diskussioner med Venerne om alt mellem Himmel og Jord, og flakker rundt »udi Elskovs Irrhave«. Han læser Young og sværmer selvfølgelig for Ewald, medens Oehlenschläger dyrker Campe og »Cartouche's Bedrifter« dog ogsaa Wessel. Oehlenschläger er saaledes, skærmet af Hjemmet og Forældrenes Kærlighed, heltud Drengen, Barnet; medens Baggesen, der allerede fra sit 13. Aar selv maatte klare sig i Tilværelsen, helt anderledes tidligt er blevet modnet.

Hvad selve Baggeseus Ophold i Slagelse angaar, betragtede han det senere

*) Manusk. paa Det kgl. Bibliotek: Ny kgl. Saml. 504, I, 8°, skænket dertil af Aug. Baggeseus Søn. Det er udført med megen Omhu, udsmykket med forskellige Farver og Guld.

**) Findes i »De Rahbekske Mindestuer«s Haandskriftsamling paa Bakkehuset.

hen i Livet ikke med Velvilje. I hans »Indenlandske Rejse 1787—88« hedder det saaledes under »Slagelse«: »Jeg druknede her en Deel af mine Bekymringer i den glædelige Tanke, at jeg ikke længere var Discipel i denne Kjedsomhedens Moderstad. Erindringen af de fire lange Elendighedens Aar, jeg der har tilbragt, satte min nærværende Forfatning, trods dens Sorthed, i et Slags Lys. Ikke destomindre befandt jeg mig meget slet hos K i k e b u s k s. Det er mig umueligt at befinde mig vel i denne By.« I den Selvbiografi, han tilskrev Oberstinde B r o u n i Bern, er det endnu værre: »Die 4 kummervolle Jahre, die ich hier in verschiedenen Arten von Elend, in Hunger, Kälte, Krankheit, und Mishandlung zubragte, will ich Ihnen nicht durch Details darstellen — Ich lebte meistens von Wasser und Brodt — ohne Ofen in strengsten Winter — — — — —«. Sammenholdt med Dagbogen tager disse Udtalelser sig unægtelig noget overdrevne ud. Dagbogen strækker sig ganske vist kun over en ret kort Periode; men i den Tid er der i alle Tilfælde ikke Tale om hverken Mishandling eller Sult. Han nyder tilsyneladende sine Læreres og Kammeraters fulde Agtelse, han »faar ikke synderlig Utak« af Rektor, selv om han »ryger af« i Geografien, og det er ham, der optræder som Kammeraternes Talsmand, da der skal bedes om »Lov«. Naturligvis hænder det, at »Autor faster i Dag«, eller han spiser »sit ubesmørte Stykke Brød«; men næsten daglig fortæller han, at han er »til Kost«; i »Forfatterens Levned« priser han da ogsaa denne gode, danske Skik, at velhavende Borgere bespiser fattige Skoledisciple, og sværger, at han aldrig skal glemme det.

I Slutningen af hans Skoletid ser Billedet dog lidt anderledes ud. Ganske vist var Baggesen altid voldsom i sine Følelsesudbrud; men de to Breve til Rektor Wøldike fortæller tydeligt om en forpint og ulykkelig Sjæl. Hvad der er hændt ved vi ikke; men han føler sig miskendt og forurettet paa en eller anden Maade, og denne Følelse af Forurettelse er det, han bevarer hele Livet, og som farver hans Minder fra Skoletiden. Han agter og ærer Rektor Wøldike til enhver Tid, anerkender hans glimrende Egenskaber; men — der sidder en Brod i hans Sind, saarbart som det var allerede den Gang, og som det vedblev at være hele hans Liv.

I Gengivelsen af Dagbogen er Baggesens Fremhævelser anførte med Kursiv, ligesom overalt B.'s Stavemaade og Tegnsætning er bibeholdt.

DAGBOG.

*Slagelse Skole fra mit 15de Drengenaar. Flegelaar. 1780.
d. 7de October Løvedag —*

Dagen effter den sorte Dag i denne Maaned* — Jeg stod op Kl: 6 i den fortredeligste *Humeur* drak Thee og uden at tage Afsked Hiemme gik op til *Mdme Bagers*¹⁾ for at høre om Leylighed som ieg strax traf og *cito* lagde *Corsøer* tilbage og kom til *Slagelse* Kl. 11. Ieg gik meget dybsindig ind til *Christensen*,²⁾ og hafde en løyerlig Samtale om den Tyrkiske Prinds og *Licin*, men kom meget opklaret derfra og feyede hen til Hr. *Tops*³⁾ — Kl. 2 samlede ieg endelig alle mine *Concepter* — mønstrede mine Tanker og satte Mod i Dem, som en Anfører der effterat hans Armee er splitted gaar med 100 mod 1000. Ikke anderleedes† marserede ieg hen til

* Det er bekient at 6te *Octob.* er een af de saa kaldte *Tyge Brahes Dage*.

† Vid: Peder Paars pag:

*Mag: Borch,*⁴⁾ som ieg antraf tilligemed *Consortem thori* i Kiøkenet og paa ydmygst Maade undskyldte mig for ham, slap ogsaa heeløret, thi det var et beqvemt Sted ieg traf ham paa — *His ita gestis* dreyede ieg need til *Bager*⁵⁾ /: i god *Humeur* :/ med ham til *Chr:* derfra til *Brorson*⁶⁾ som var ikke hiemme og spadserede derpaa om ad *Lambeks* Vænge gottende os med sammes gode Æble og med en betydelig Agtsomhed betragtede *Rudera* af Sl. Frue Kirke Mur,⁷⁾ gik hiem og drak Thee, hen til *Borches*, derfra til Hr. *Tops* hafde en artig *Discours* med Jfr. *H. T.*⁸⁾ og hørte sammes Søster⁸⁾ spille paa Klaveer og synge tillige. En fortryllende *Musique!* — og hvor slap jeg? — og skrev dette. Gik hiem: tænkte og *phantasere-rede*** en Timmes Tiid og sammenskrev *Porydon* Kl. 8 — satte mit Lys ved Sængen og læste mig i Søvn — hafde midlertiid *Neergds.* Besøg *Dial:* om min *Navigaz* i Parken med — *NB.* Er det en Prædiken lille *Baggesen* — *Hvor yndig! men en Grund hvorpaa man minst kan bygge.*

Søndag d 8de October.

Op Kl: 7. Førend ieg gik i Kirke *mediterede* paa adskilligt som Læseren ikke vedkommer* traf siden min Fader *à cheval*, og fulgtes med ham ned til Control. *Lange*⁹⁾ hvor vi drak Froekost, da han derpaa reyste til *Corsøer* — Tienesten angaaer nu 9½. — *Rector* ventes i Dag — Holdt i Kirken *Commentarier* med *F: Wildggrd.*¹⁰⁾ over *Saxo* og den *Historie* om *Svend Grathe* — *dito* over *P: F: Suhms* *Historie* — *dito* over med Sorgen og Klagen hold maade *etc:* — Flyve Tanker til *Object* i *Templen* — Effterm: hafde utal: Løyer af Skialdren *Rafin***¹¹⁾ som qvad† og rimede et par Timers Tiid — gik ned til hans†† *Med-Collega* Hr. *Brorson* /: den Danske *Taubmann* :/†††, og holdt en *Dialog* med ham om denne *Pegasianske* Rytter og *Parnassianske* *Bestormer***¹²⁾ — Men! — Billig burde ieg nu paakalde Dig O! Kal-

**) *Autor* er meget tilbøvelig til at *phantasere*. Man har heele *Folianter* af hans *Phantasier*: Jeg haaber derfor dog just ikke Læseren holder ham for en *Phantast* — det er dog ikke at lide paa.

* Man har siden faaet at vide at det var paa Planen til hans *Levnetsbeskrivelse*.

** En Bogbindersvend, men meget riig paa Riim, helst naar han faaer vandet sin *Geysts* Have med lidt Korn-Safft (*a*) — Saa flyder hans *Poet*: Aare baade paa *Latin* tydsk og dansk hved [!] hvert Ord — Han giør *Arier* og sætter Tone paa samme, alt *impromptu* (*b*).

† *Saxonice perinde igitur ergo itaque eleganter.*

†† *Teste se ipso* — ††† *Teste Illo Hugone* — *** *Epitheta Rafinii*

(a) med samme *Autoritet* som *Drue-Safft*. —

(b) *Der har hun paa min Ære*
en *Pæwæwære* —

[lio]pe! *Homeri* fortroelige *Patronesse*; Du Digteres Dronning, for hvis Scepter ieg altid bukker mig; billig burde ieg bønfulde Dig om at besøge mig for i din Yndlings \wedge Tone at besyngge effterfølgende rørende Samtale med den fortroeligste Ven. Men — Du nægter mig nu din begeystrende Hielp — Egensindige Gudinde! — og tvinger mig til at fortælle det i en frie men usammenhængende Prosa**** *NB.* Efterat ieg hafde dreyet *Brorson** min kiændte Ieg, [ind] paa en Samtale om — her *pauseres* — men hvor blev *Kalliope* af, som dog med al sin Guddom neppe skulde værdig kunde besyngge hiin *Venus's*¹²) Datter, som gjør mig Livet til *Plutos Residence* Υ og som forvilder og leder mig dybere og dybere ind udi Elskovs Irrhave — den yndige, som skulle staa bag effter dette: om(a) — — kom vi dybere end vi hafde ventet ind i denne Elysæiske Samtale, ja tilsidst saa vidt, at ieg neppe kunde komme ud igien(b), Det er husker ieg ret den 8. 8ber og lige saa lykkelig en Dag som dens *Farfader* var ulykkelig — Samtalen varede en Elysæisk Time som ieg troer i Gudernes Regnebog staa anskreven for En 1000000deed af et jordisk *Secund* — — Jeg er overtudet om at min Læser er begiærlig effter at vide Sammes Indhold og nysgierig titter om paa den anden Side for at hitte *Dialogen*, men han mærker han er narret, og var *Autor* nærværende vilde Han nok viske ham en Diævel i Øret — Men da samme ikke endnu er overbeviist om at Laasen til Hans Hemmeligheds *Contoir* er dirkefrie holder den forsigtige *Autor* ikke raadeligt, at nedlegge sligt der hvor Tyve saare let kand igiennembryde og stiale; helst da dette ikke kand være den veldømmende Læser til nogen Nytte eller Fornøyelse da det er en Sag som Helten alleene kand gotte sig over — og derfor behager at lade sig nøye til videre med denne Effterretning: at *det er skrevet af ved og for Ham selv, scilicet Autor(a)* — — og desforuden saa han jo selv |: jeg mener Læseren :/ at *Calliope* løb — — — i Vold med Svampen — — — For dog at tilfredsstillen den fortørnede Læser med noget |: meest for at forebygge at han ikke skal kaste Bogen bort uden at læse meere:/ vil ieg fortælle at: *Friedrich Quist Brorson og Iens Baggesen* blev i Dag |: d. 8de 8ber :/ forneml: , fortroelig eed-

\wedge *videlicet Homeri* —

**** Her var *Autor* uden Tvivl plumpet Hovedkulds ned i *Hippocrene* Kilde — Drukner han kun ikke? Han er gandske vaad —

* *Amicus Authori Thesea fide junctus*

NB. Nu kom han op igjen —

Υ Mon han ikke blev vaad nok sidste Gang?

(a) En temmelig *Digression*. Man mærker nok *Autor* forstaar ikke Knebren med *Pegasus*. Han v. Hun/: for enten det er en Hest eller Hoppe veed jeg endnu ikke:/ løber sommetider af den rette Vey den er ventelig skye —

(b) Det mærker ieg.

(a) Visk ier nu om Munden.

svorne og uadskillelige Venner(*b*) — — — En behagelig Tidspunkt som bestandig skal *celebreres* i min Hukommelses snevre Stadsstue. — Og Du min *Orest*(*c*) skal denne Dag evig være helliget — *Ut enim ad me redeam*(*d*) Da gik ieg fra *Brorson* Kl: 9. hiem og i dybe, vidt udsvævende, rørende, og Poetiske Tanker sammenskrev denne Poetiske *Harangue* — og effter at havfe giort adskillige *Moralske* Betænkninger herover blev tilsidst saa *moralsk* at ieg gik i Seng før Midnat og slumrede hen (først Kl. 1) i lutter fortryllende Skygger, og med den *Devise* i Munden: *Una Salus victis nullam sperare salutem* og drømte at: *interdum valet plus Pietate* Venus.*

Mandag 9de October,

vognede Kl: 4 i samme Tanker som ieg sov hen, og gottede mig med alle de Forlystelser som en fortvivlet Elsker kand finde i Haabets forfængelige Indbildninger til Kl: 7, forloed derpaa *Sr: Morphæii* Verksted og for ret at benytte mig af den *Venia, quæ nobis concessa erat hodie*, gik ned til *Brorson* som fulgte med mig op til mig hvor vi fornøiede os med at læse i *Relat: Curios: Jan. Bag:* og *Opuscul: Poeticis ejusdem Autoris*, samt holt en lærd Samtale over *Poesien* — og *Poetiske* Følelser, og iblant andet bildte os meget *Poetisk* ind at vi hafde 40000 Rdl., og dereffter indrettede vores Levemaade og Forlystelse til Kl: 10, derpaa gik begge hen til *Borches* hvor der var temmelig Luunt af visse — som Lat. kalde *Flatus* besaa den nu færdige Lande Vey¹³) — og beundrede Ober Vey Mesterens(*e*) *Force* i at traktere en Jomfrue derfra ned til *Brorsons* /: igiennem *Bierb. Gade*,¹⁴) som vi gjorde Anmærkn: over for sammes Utydelighed :/ hvor vi talte om Hr. *Winther et ejusdem Gestis et Vestigiis in re amatoria*, og *dito Colloquium* om Hr. *I: P: Top* (*f*)¹⁵) en Tiimestid, samt til Beviis paa *Br:* uskrømte Venskab besaae adskilligt, og til Vederlag viiste ham adskilligt(*g*) *Credo me vivere Seculo Pythiæ*(*h*) Medens *Brorson*

(*b*) *Par fuit his Ætas, et amor: quorum alter Orestes Alter erat Pylades: nomina Scola †† tenet*

Ovid: Ex Poet. l. III Epl 11 v. 70.

(*c*) Aarsagen hvorfor *Aut.* kalder ham *Orestes* /: *Raison* for alting: / og sig *Pylades*, skal effter mange Lærdes Meening være blot aleene Begyndelse Bogst: effterdi *Orest* naar man lægger en Svands til ligner *Q* — *Quist* — og — *P* i *Pylad* ved samme *incrementum* bliver *B* — *Baggesen vid: Dissert: Hug: Nansen in Diar: Baggidis.*

(*d*) Lidt Latin imellem skader intet; det er Klumperne: *Variat: delectat.*

* *pro virtute*

(*e*) *Johannes Winther*¹⁶)

(*f*) *Hafniæ ambo hodie existentes*

(*g*) *Arcana, Secreta, et Mysteria* —

(*h*) *Tempus docebit ait forsans lector.*

†† *deest quid melius*

spisde(i), skrev dette. Derpaa agerede han Bogbinder meget snildt, indrettede sig en Tegne Bog af Carduus Papiir, og fleskede løs i *Wøldikes Propos*: for at tage de reene blade af til et *Diarium*. Svi-
net forfattede sig en Bog kaldet Hans *Oeconomie Register* som
Han indviede med disse Stropher:

Denne Bog den er nu færdig
Skjønt ieg er den ikke værdig
Dersom den af Penge fuld var
Da var den meere smuk en rar
Det var vel ogsaa gandske smukt
thi hvo der har Penge som Sand har ogsaa en behagelig Lugt.

Gik derpaa fra *Brorson* ned til *Bager* som gik op til mig, hvor *Brorson* og mødte, holdt en Samtale, hvori vi lærte den uvedkom-
mende *Bager* de første *Elementer* i *Elske-Kunsten*, men som til
hans Lykke ikke beed paa ham. *dito* om *Skønheder* — *dito* om
Skoelen, sær om *Roskilde* og andre *Skoelers Vedtægter* og *Indret-*
ninger bortdrivende Tiden dermed paa mit *Kammer* til Kl: 7, gik
saa need til *Bager*, hvor ieg *effter Brors*: 3 gange *repet*: Sang lærte
Menuetten la Touchant paa *Fløyte*, og *Gnikkeren*. Da *Bager* noget
haffte *ageret* fuld *Bonde*, gik ieg og *Br.* hiem, hver til sit, og ieg i
hvor søvrig og sulten ieg var skrev dette*** som derfor er meget
mavert.

Fredag 13de October.

Seet og hørt denne *Despetaz in re vera*(a) *Effter* megen
Qvalme og *Latter* sær af *Albek*¹⁷⁾ |: som saa *tilstrækkel*: *grinede*,
at *Stoelen* knagede under ham :/ *spadserede Br*: og *I. B.* samt *P*:
Nerg:¹⁸⁾ Kl: 8½ ned til *Bager*, hvor hvi *effter* *adskillige korte*
Pudser svingede ned fra *igien*, da ieg *endelig* gik hiem, for at sove,
men falt Kl. 10 paa det *besynderlige Indfald* at *vaage*, satte mig til
at *pløye* paa *Ferie Lectierne*, først i *Horatz*, derpaa *in Theol: na-*
turali *hendrivende Natten* dermed til Kl: 3, da *Lyset* sluktes, og ieg
altsaa satte mig paa en *Stoel* og i denne *Stilling* forblev til om *Mor-*

(i) *Autor* *Faster* i *Dag* — *Adskillige subtile Hoveder* har *bemøyet* sig for at
udfinde *Aarsagen* hertil. *Nogle* holder for det er *fordi* han ikke har *Kost* i
Dag; andre at det er af *Hellighed*, og andre — for *Sundhed*; — men ieg
veed *bedre* *Lunten*: *Aarsagen* er denne: *hand* holder *bestandig* en *Fastedag*
paa denne *Dag* hver *Aar* i *Anledning* af det som *passerede* i *Fior* 1779 den
9de *October*, og som *Læsseren* *vidløfttig* *kand* *efftersee* i *Hans: Relat: Curios:*
v: Diar: Anni 1779 mensis Oct. pag: 30.

*** *Disse Stierne* *betyde* *sielden* *got* — *Autors Geyst* er i *Aften* *krøben* i
Køye, og vil med *D.....* *Vold* og *Magt* have sin *Herre* med — Han er *sielden*
studs *imod* den; thi han er af et *føyeligt Gemyt* — Nu *snorker* han *alt*.

(a) *Felices quibus hæc ipso cognoscere in actu*

— — — — — *contigit.*

Ovid lib III Ep V. v. 15.

genen Kl: 5, i hvilken Tiid ieg deels sov deels drømte, deels imellem ofrede nogle Tanker til min Siels elskte Gienstand, § som den nysgierige Læser meget gierig ønsker at kende(*) Men dette kand hand være vist paa, at *Helten* har hafft lige saa fiin *Gout* som hand i at vælge og tør sette sin imod hans naar det skal være thi hun viger ikke hans i noget.(b) NB. Men derfor skal han ikke phantasere.

Løverdags 14 October

Kl. 5½ drak thee, og gik derpaa i Sielegot *Humeur* op paa Skoelen og drøede, med god *Force* til Kl: 9. — læste derpaa med stor Fornøjelse for vores hiemkomne *Rector*, og stod os alle temmelig got, gik siden hen at spise til Hr. *Tops* derfra til *Borches* hvor *Albek* og de andre sad i Styrvolt til Ørerne, slog et Slag i med, men gik siden hiem med *Melsted*,²⁰) som satte mit Haar saa guddommel: at endog § beundrede det. Kl: 6. gik hen til Hr. *Tops*, holdt først ½ *Times Discours* med *M: D*:²¹) siden med *H: T* :, skrev derpaa mine unge for, og førte en artig Dial. med §, og haften adskil: Løyer med *Henr.* og *Mar: Dorthea* — heglede Forvalteren — dito Sr. Hofmester *Contant* og afbrød endelig Kl: 8½, da ieg gik hen til *Borches*, hvor Styrvolten endnu *dominerede*, ned til *Brorson*, hvor *Melsted* var, og hafde 1000 Løyer af *Brorson* som fortalte *Fabler* og opdigtede Historier om *beat. Sr. Lund*, og som igien skal refereres til § med [det] første gik fra *Brorson* Kl: 9½, op paa mit Kammer, skrev dette, tænkte og overlod mig gandske til *Elskovs* bitter søde Følelser, til *Nathanemes* 12-Skraal mindede mig at gaa i Seng tilsidst — og *malgré moi* maatte binde mit vel *conditionerede* Haar ind i et Lommetørklæde — *Tantum*. — NB.

Jeg kand dog ikke undlade at fortælle *Skialderens Rafinii* Aftensang, som han /: i det ieg gik i Seng :/ qvad i en høy og lydelig Tone: Kl: 12½:

Tvi Tvi Dig dog Pilatus (a)
Der haver Du en Flatus
Ich will nun im mein bette gehen

(*) Her og paa flere steder i *Diario* forstaaes sædvanlig ved det Ord Læser især *H. C. W.*¹⁹)

(b) — — ἐπεὶ οὐδέ εἰεν ἔστ' ἡρεσίων

Οὐδέμας, οὐδέ φωνήν, οὐτ' ἄρ' φρένας, οὐτε τι ἔργα.

Homer: Iliad: A. v: 114.

NB. I Dag vare alle Lærerne occuperede med at indrette *Bibliotheket* og sætte de første Bøger derudi. —²²)

(a) *Pilatus* og *Flatus* ere hans Liv Ord, som han ved alle Leyligheder indflikker, ut: *Saa snart som en lader gaa en Flatus, Saa tænker man strax at det er Pilatus.*

und für im Morgen nicht aufstehen
Det er en anden casus
Teribazus Carasus Trabasus. (b)

Dette skrev ieg kiære Læser i den blotte Skiorte.

[Søndag d. 15. October]

Op Kl. 7 — Førend ieg gik i Kirke feyede op til *Borches*, hvor Brorson kom, og hvor vi kom i Disput med *I: W:*²³) angaaende hans Lægge for hvilke han var *defendens*. — Derpaa i Kirke hvor ieg tiende Herren med Sang og Bøn til 12 — hen til *Glises*,²⁴) derfra hen til *Brorson* som var gaaet ud, hen til *Borches*, og siden hiem, hvor medens ieg sad paa Trappen *Rützow* kom til mig og hilste mig fra *Corsøer* — gik derpaa op paa mit Kammer, og øvvede min Fløyte, siden op paa Værket hvor *Brorson* var men gik derfra med *Kettil Johnsen Melsted*, hiem og som satte mit Haar saa ypperlig og uforlignelig at 10 *Homerer* neppe kunde besynge det i en værdig Stiil, — gik ned til *Brors:** Kl: 5, hvor *Kettil* var *etc:* I anledning af *Friborgs*²⁵) Død holdte vi hos *Brorson* et heelt *Collegium*, og fortalte utalte Historier om Døde Folks Levendegiørelse, *Bavianen*, Hofmester Indfald *etc.*, spadserede siden op af Gaden og satte hverandre Stevne at møde til *Borches* for at spadsere. Kl: 7 samledes da Selskabet: *Brorson*, *I Ferslew*,²⁶) *K: Melsted* og *I. Baggesen*, og effter adskillige *Touren* kom ud paa den nye Vey hvor de toe ulykkelige forvildede *K:* og *F:* med *Pine* fortalte deres Gebrechlighed paa Hiertes Vegne, da *Brorson* imidlertid var *Neutral*, men ieg vedligeholdt Samtalen, og gav dem nyttige Regler og *Medicam:* skrevne og *præparede* af Erfarenhed; *K:* [og] *F:* Ragede siden i *Disput* med en Persohn som ieg ikke vil værdige at nævnes i mit *Diario* — satte os paa en Ligsteen, fornøvede *P: Nerg:* med at fortælle utal: af *Brorsons Cōtant-Indfald* og som alle slutter med dette: Aldeles ikke [videre] min Herre(a). Derpaa gik ieg hiem og haffte Løyer af *Rafin:* Noret Kattemaal *etc:* — Kom formedelst samme *desperate* Skialdre ikke i Søvn før Kl. 1, da han bestandig *declinerede*, *conjugerede* og skraalte Vers som

(b) Det Vers er fornemmel: indført, fordi det kand give Læseren best begreb om hans Skialde Kunst, som blander *Latin*, Tydsk og Dansk sammen, og ender som offtest med *Teribazus*.

* *Autor* har ikke megen tid til overs nu *Rector* er kommet hiem og *Examen* nærmer sig, allerhelst han i denne Tid er faldet paa det besynderlige Indfald, at betragte sine Studeringer med meere Alvorlighed, til at udføre adskilligt med meere Vidtløfftighed, haaber derfor den gunstige Læseres *Pardon* heri.

(a) *Lector* kand herom faa nøyere Underretning i *Natura | :volente Deo :* naar han kommer igien.

hin gale Poet hos Horaz: (b) og kom ind til Lund, som ikke kunde blive ham qvit. —

Mandag 16 Octb.

Op Kl: 7. Paa Skoelen forefaldt følgende: *Rector* indtriner: *Hent Riis |: inquit :|. Da Lectier* vare hørte og vi pillede i *Homer* fik vi at see hvortil det sigtede: han viskede altsaa I: *Wægner*²⁷) 14 *delicate* Hantager ud, fordi han hafte skrabet taget af *Fritz*s Næse, og forsømt Kirken — Forresten aldeles ikke videre B: L: — Da ieg kom af Skoele spiiste med god *App.* et stykke ubesmøret Brød(a) og skrev dette. — Paa Skolen var *Ferslew* lidt undseelig ved *Homer*, og hafte nær faaet Nævlinger, ellers aldeles intet mærkværdigt. Effterat have drukken Thee gik ned til *Brorson*, spillede og dandsede siden(b), da *Breson*²⁸) kom, og blev af min *Maitre*, roest for en temmelig god Bensats, spillede siden som bragte *Madme Krumhorn*²⁹) til at *presentere* mig nogle Æbler, spadserede op af Gaden med *Brorson* og tilbage igien gik omsider hiem læste en halv time i *Lettres de Richelet* for *les galans* — og udbød med ham: *l'absence est pour les vrais Amans un supplicé insupportable* — gik derpaa uden at have i Aften tænkt paa *Rector*, i Seng og tænkte dismeere paa § *sed: lingua sile! non est ultra narrabile quicquam.* —

Tirsdag 17 October

Op Kl: 8, paa Skoelen, til Kost, paa Skoelen igien, ned til *Brorson*, dansede et par *Menuetter* med ham, hjem, og i Seng Kl: 9(a) Aldeles ikke videre min Herre — lat: *Amplius nihil(b)*

Onsdag 18 October.

Op Kl. 8, *accomoderte* mig, paa Skoelen, *accommoderte* mig — hen til Hr. *Tops* — — — atter paa Værkstedet til Kl: 5 — drak Thee, *accommodertes* af *Brorson*, ypperlig uforlignelig *etc*, gik hen til Hr. *Tops*, hvor Jfr. *M. D.* og Frøken *A. S.* vare særdeles muntre. Da de skulle fortælle mig en *Passitiv* angaaende *A: S:* Angest i Sengen, talde de begge paa engang med saadan Hidsig-

(b) *Quem vero arripuit tenet occiditque tegendo.*

Hor: Art: Poet — 475.

(a) *Jejunus raro stomachus vulgaria temnit*

Horat: Satyr: l. II Sat: 2 v: 38.

(b) Helten har i Dag begyndt at giøre de første Trin i en *Menuet* — Man mærker nok han ville med enten hand kand eller ikke: *Omnia conando docilis solertia vincit |:svær han paa:|*

(a) *Sallustiana brevitatis*

(b) *Hoc non tibi dictum puta doctissime Lector.* —

hed, at jeg troer, at hafde de talet *Hebraisk* hafde der blevet *Dagesch* i Frøkenens γ , hafde siden adskillige Løyer, og talte alleene med gik derpaa ned til *Brorson* og dandsede; — *Brorson* begyndte i Dag at spille paa Fløyte *sub auspiciis meis* —

19 October.

Paa Skoelen løb *Ferslew* mig omkuld, at ieg slog mit Hoved saaleedes, at ieg maate bede *Rector* om at gaa hiem, da ieg lagde mig og kom ikke paa Skoelen meer den Dag, hafde *Nrgds* og *Brorsons* besøg om Aftenen.

20 October.

Gik i Kirke, hvor *Wgd.* fortalte mig Historien om *Printz Faruk*. Om Efftermiddagen fik vi *Kostpenge*, var først hos *Rector* som forkyndte mig at min Fader hafde skrevet ham til og bedet ham modtage mine *Kostpenge*, *Anecdoter* herved som ere for vidtløfftige at opregne — gik ned til *Brorson*, dandsede som *Discipel* og fløytede som *Ludimagister* — gik hiem og i Seng.

21 October.

Om Formiddagen *passerede* intet mærkværdigt, om Efftermid: satte *Brorson* mit Haar uforligneligt. Kom hen til *Hr. Tops*, hvor intet synderligt *passerede*; Man legger alleene Mærke til *Lindenblads*³⁰⁾ Opførsel i henseende til Dørens Lukken, og siden en lang *Discours* med *Phyllis* — need til *Brorsen* hvor vi dandsede og spillede. —

22 October.

I Kirke hvor *Wgd.* og ieg fortalte Historier etc.; den heele Dag *passerede* intet uden den Historie om *Wolff*³¹⁾ og *Dorthe*.

23de October.

var mærkværdig ved *nulli* —

24de dito.

dito —

25 dito

Til *Hr. Tops* Kl. 6, hvor ieg og *Βρισηζ καλλιπαρηον* og beluxede *A E*³²⁾ for nogle *Bergamotter etc*: gik ned til *Brorson*, I Dag hafde *Melsted accom.* mig fortreffelig. —

26de October.

Effterat have været paa Skoelen gik ned til Hr. *Bierregrds*³³) hvor *Ngd.* og ieg spildte Dam som saaleedes ophidsede den gode Mand at han intet vilde spisse — *Joh. Wægner* fik dygtig Nævlinger — og *Fr. Wildgd.* maatte bede sig frie — for Frankerig — dandsede om Aftenen paa Skoelen. *Brorson* fik i Dag Blommen i Ægget at spille effter.

27. October.

I Kirken gottede jeg *F. Wgd.* og *Ferslew* sig over den af mig vidtløfftige fortalte Historie, om *Primaria Causa* til *Troyæ Krig*, eller *Adams Opera i 300 Tomer*. Om Efftermiddagen smørede *Rector Ferslews* Hænder — Effterat have været nede hos *Brorson* tilligemed *Kettil* gik vi toe op til *Wildgaards* som trakterede os med Nødder hvor da adskillige Løyer. —

28. October.

Conrector læste i Dag — Ved Bordet til Hr. *Tops* hafte Jomfr *H. T.* og ieg en mumle[n]de *Discours* om *Wolffs* Forlibelse. Om Efftermiddagen ned til *Brorson*, siden til Hr. *Tops*, hvor vi alle gottede os over *Wolfs* Kierligheds Brev, i en Himmelsk Henrykkelse sad paa *το νοξ(?)* med den guddommel: §, og i den lykkeligste *Humeur* gik ned til *Brorson*, som satte sig til at tilskrive *Winther* i hvilket Forsæt ieg og dyppede en Pen *NB.* — men gik siden op til *Borches*, hvor ieg først hørte den hereffter saa ofte forekomende Historie om en Discipel af Skoelen der skulle have giort en falsk *Banco* Seddel og leveret *Mdme Schorler*³⁴) *etc.*: siden hiem, og beg: at skrive paa til *Winther* — til 1. —

29 October.

Strax om Formiddagen hen til *Borches*, hvor da *Conectium* og *Continuatio* af *dito* Historie (a) — i Kirke, til Kost og ned til *Brorson*, som ieg fulgte med op til *Borches* — hvor vi atter talede om Seddelen og dens *Façon* — derpaa med *Brors*: paa Værket, hvor vi betragtede *Magneterne*, og gik da det var forrettet ned igien, og hen til *Borches*. *Brorson* gik da hiem, og jeg ligesaa, men

NB. *Kettil Johnsen Melsted* Friseerte mig

(a) Omstændighederne ved denne Historie kand Læseren fuldkommen blive underrettet om naar han kommer engang til *Slagelse* da hvilket Barn han vil spørge paa Gaden, strax vitløfftig kand fortælle den der har giort den saavel som og den der ikke har giort den — Man troer at det i Morgen er bekjært i *Kbhavn*.

samledes igien til hans hvor *Bager, Ngd Haderup*³⁵) *Iohannes* og *Kettil* var, som tilskyndte mig at gaa op til *Schorlers* for at faa Oplysning andgaaende Seddelen, da det alt var kommen saa vidt, at ieg og *Haderup* vare beskyldte for sammes Forfærdigelse, men *Schorler* og hans Kone svor paa at ingen enten hafde været der med saadan Seddel eller nogen sagt det. Ieg gik da ned til *Br:* igien og *replizierte* dette, og siden hen til Hr. *Tops* for at tale med *φ* — derpaa ind til *Ferslew* hvor *Brors:* og *Ngd:* var, plodrede noget der, gik ned paa *Apotequet*, hvor ieg antraf Sr. *Bierregrd* begeystret af *Bacchus. Lange*³⁶) han og ieg talede om adskilligt, da endelig *Banco* Diskursen begyndte, i hvilken *Biergd.* viiste sig meget *patriotisk* — han talede *Latin* tydsk og Fransk og endelig tumlende svingede ned af Trappen og gik hiem. Jeg blev endnu noget og talte om *Personnagen* med Hr. *Jacobæus*³⁷) og gik hiem i Seng Kl: 10. —

Mandag 30. October.

Paa Skoelen var jeg saa forvirret over Historien at ieg upartisk maa fortælle Læseren at ieg *totaliter* røg af med *Geographi* /: *Scapta hybla* :/ — dog uden at faa synderl: Utak, endsige Hug af *Rector*. Kl. 12 tog jeg mig paa att forrette paa Skoelens og mine egne Vegne at forrette den *Ambassade* som de andre vægrede sig ved og gik hen til *Wöldike*, som med stor *Attention* hørte mig opremse Hist: fra Hoved intil Hale, og gik derpaa i egen Persohn hen til *Conrector* for at oplysse om samme. Om Efftermiddagen fik den bestandig rygende *F Wlg.* Hug til alles Forundring. Kl. 6 gik *Brorson Kettil* og *Bager* og Ieg op paa Skoelen hvor vi dandsede først et par *Menuetter* og nogle Engelskdandse, men da de andre gik, slukte ieg *Lysset* og *Kettil* og ieg blev siddende i Mørke da ieg *phantaserede* paa Fløyte til Kl. 9, gik hen til *Borches* et par ” og siden Hiem.

Tirsdag 31. October.

Midt iblandt Grækernes Raaben hos *Homerus* afbryder *Rector* og begynder at *examinere* Historien om Seddelen opholdende sig alleene over mig og *Ennius*. Vi svarede begge effter Formue, og vores Vidnesbyrd komme tilsidst ikke overeens *altero negante quod alter affirmabat*, da *Rector* maate lade sig dermed nøye, og der kom intet andet deraf en *Rasmus* sagde deres Pige at have nægtet at det var sandt *etc.* Vi skulle vel overveje med os selv og betænke i vor Samvittighed ifald vi stak noget under Stagen /: *inquit* :/ thi det var en Æres og Livs Sag. Om Efftermidd: passerede intet vigtigt — og om Aftenen var ieg til *Borches* hvor vi talte om *Banco*

Fablen som ieg hereffter vil kalde den, gik hiem og i Seng Kl: 11. —

NB. I [Dag] var *Concert* første gang i Aar til Hr. *Bangs*.*

Onsdag 1ste November. Alle Helgens Dag.

Op Kl: 8 paa Skoelen hvor vi strax tog fat paa Homer, og *Horaz* og effter at have flesket løs i dem af (?). Hen til Hr. *Tops* hvor de vare *occuperede* med at pynte *Madme* til *P. Beirholms*³⁸) Bryllup med Jfr. *Biergrd*. Hafde over borde adskillig Spøg og klemmede alle brav paa *Cartoflerne*. Om Efftermd. Kl: 1 blev da jeg og *F: C*:³⁹) sendt som Gesandtere hen at anholde om Lov.

Ved Indtrædelse til *Wöldike*

1ste Gesant *I: Dne Rector* Tør vi ikke bede om vi maa have Lov i Effterm.

2den Gesant *F: Fordi* vi ere saa faa og alle de andre har Lov.

Resp.

W: Distbedre have vi andre jo Rum til at giøre os glade.

Begge Ges: *F. og I.* En Smil.

Conclusio.

W: Ia det kommer da ikke an derpaa!

Dermed var da Gesandtskabet endt, og ieg gik med en *Ambassadeur* Mine stiltiende op paa Skoelen igiennem de andres Frydeskrig, hvor ieg 3 gange udraabte: *Venia. Vivat Pêr Wöldike quia nobis hæc otia fecit.* Gik omsider ned til *Brorson* som *friseerte* mig og sig, og effterat vi *in Conspectu Ngrd Ferslew* og *Zeuth*:⁴⁰) dandsede to *Menuetter* og en *Schwabisk* som endtes med Bordets Omkastelse, gik op til *Borches* og *presenterede* dem der en Priis Tobak og hen til *Kierulffs*⁴¹) hvor vi besaa alle *Bibliotekerne* derpaa hen til Hr. *Tops*, hvor ieg drak Thee men maatte savne min Gudindes dyrebare Nærværelse, skjønt ieg blev der til Kl. 9, fra Kl: 5 af, effterdi de var ikke hiemme. Ieg sad i al denne Tiid og sammenskrev dette alleene med *August*⁴²) som læsde og skrev til vi begge gik hen til *Borches* i Følge med *Brorson*, *entretenerne* først *Madme Borch*, og talte om Pigen som var Aarsag til al denne *Banco-Allarm* blev og tilsidst alle eenige om at sette hende i Gabestokken. — Siden fortalte *Brorson* os adskill: *Passitiver* angaaende den unge Jfrue *Mandix* som han hafde giort *Cuur* hos til *Kierulffs*, da han og *Breson* hafde dandsset med hende, hvorledes hun giorte 12 Trin og meere. Tilsidst endte Diskursen med et vel-

* Formedelst utallige Hindringer har *Autor* imod sin Villie ikke kundet udføre de Dages Historie fra d: 17. *Oct:* til 1ste *November* og har derfor maattet paa eengang skrive det, som derfor er ikke saa fuldstændigt. —

signet Indfald, som *Ferslew* fortalte (a) og som ieg saaleedes gottede mig over at ieg biefaldende tumlede om paa Gulvet, og vogtede af *Albeks* levendegjørende Latter. *Enfin*, da ieg var kommet mig reyste ieg mig op tog min *Chapeau* og tilligemed de andre og gik hiem Kl. 10. —

Torsdag 2den November.

Paa Skoelen fik *Rector* en Epistel fra Sr *Beck*,⁴⁴⁾ hvori han beklagede sig at han ikke kunde gaa over Kirkegaarden for Disciplererne som raabte effter ham, Ved hvilken Leylighed *Rector* holt en Tale til *Breson*, etc: — gik om Aftenen ned til *P. Neergrd.* og *parlerede* Fransk med ham som og siden med *Monsr Laugier*, luntede om til *Borches* hvor *Brorson* kom, og hvor vi medens *Albek Erichsen* og de andre spillede; med *Ennius* ved Kakkelovnen gottede os over selsomme Historier og Indfald til den gamle *Rector* og meere til Kl. 10.

[Fredag d. 3. November.]

Gik i Kirke hvor ieg var baade *Dux* og *Fux*, det er at siige var alleene i Kirke. Paa Skoelen giortes en besynderlig Stiil. Gik ned til *Brorson* hvor *Ferslew* var. NB: *Brorson* var i Dag i en forbandet ond *Humeur*. Vi snakkede *Latin* saa diævels at *Brorson* derved gav mig et Ørefigen, da jeg udbrød med *Socrates*: Hereffter er det best at gaa med Jern Masker. Til *Borches* spillede paa den lille Fløyte. Siden ned til *Brorson* hvor *Bager* var med, og hafde adskillige Løyer. Et stort Hul i Historien. —⁴⁵⁾

Vogn nu op igien Du af foranderlige Indflydelser paa min døsiges Siel, i saa langt et Mellemrum af til Inders Ocean hensendte Dage, ligesom i Søvn dyssede om ikke døde Muse — Vogn op og lad min høye Sang tilbagekalde Dig fra dine Søstres Selskab ved Aabredde af den Kastaliske Kilde — Hører Du ikke? — Maaskee Du er bleven fortørnet over min Skiødesløshed da jeg saa længe har afsondret mig fra dit behagelige Selskab — Men vær forsohnlig da ieg nu forbander min Forbrydelse — Kom da nu min Beskytterinde! *Calliope* og lad mig ikke længer sukke effter Din Begeistring! — (a) Hører ieg du kommer eller bedrages ieg af en stolt Indbildning (b)? Men ieg vil prøve om du er tilstede og snart mærke om Du usynlig indblæser mig. Er Du tilstede saa beviiss din Nærverelse ved værdig at besynge den Ødelæggelsens Vederstyggelighed som i disse Tider er indfaldet i Din og Dine Søstres *Residense*.

(a) Dette lækkre Indfald skylder ieg min[e] Læsere NB. dem som ey have hørt det før:

— — — *Gaa ind i Kahytten og spør Styrmanden ad.* —⁴³⁾

[Onsdag d. 29. November.]

Efterat Examen med de første Alumner i Slagelse lærde Skoele var tilendebragt, og med de ringere begyndt; helligholdt: *I: C: Breson, F: Q: Brorson, I: Winther, I: Baggesen, og K. I. Melsted* Tirsdagen d. 28. *Nowember* med at dandse, i *Respect* af Hr: *Wöldike (a)* om aftenen Kl. 6, da i det samme et slags Pudslen lod sig høre ved Vinduet. Man merkede strax at det var en *Herold* fra samme, som lod udraabe følgende med en Østerlandsk Tone: *Alle af Skolen: Mester Lectie, Fierde og Tredie Lectie maa i følge Rectors Ordre uden Opsættelse møde i Morgen Klokken 8¾ paa Skoelen.* Dandsen ophørde da, og man begyndte nu kuns at tale om hvad dette sigtede til; men da adskillige af Skoelen vare bortreyste hvoriblandt *Ferslew*, besluttede *Breson* og ieg at ride bort effter ham og i det Forsæt skildtes Selskabet ad. Efterat da ieg og *Breson* hafde giennemspølet alle Slagelses Vraaer for at faae en Hest til mig /: da han alt hafde faaet Biergrds :/ men omsonst, lod denne tienstagtige Mand mig ogsaa faa den anden, da vi derpaa uden videre Omstændighed forlod Slagelse Kl: 8 i et sort Mørke. Veyen var overmaade slem og da det frøs stærk var Reisen tildeels ubehagelig indtil vi kom til *Harrested* da vi hendrev Tiden med Fornøjelse og endelig ankom Kl: 11 til *Haarsløw*.⁴⁶⁾ Hvor vi først forskrekkede *Bresons* Broder som vi i en *comique Exvipage* forefandt ved Kakkellovnen i Skoelen, men forlod snart denne Residens og kom over i Præste Gaarden, søgende Kammer Raad *Mejers* Kammer hvor *Ferslew* tillige laae. Vi bankede 3 gange, men ingen svarte, til sidst kom dog Kammer Raaden /: effter given Forsikring at vi vare fredelige Folk :/ i den blotte Skiorte at lukke os op. Vi fik omsider Lys og effterat *Ferslew* og Kammer Raaden vare paa klædte satte vi os ned og *discourerede* da Jfrue *Ferslew*⁴⁷⁾ kom med Smørrebrød, *Aqvavit*, Syltetøyer, Æbler og andre gode Sager at forfriske sig paa, begyndte vi at fornøye os, og da siden Kaffeen opmuntrede os hafde vi de løyerligste Samtaler af Verden. Selskabet bestod af følgende Persohner: Hr. Kammer Raad *Mejer*, Jfrue *Ferslew*, den unge Hr. *Ferslew*, *uterque Breson* og ieg, som saaledes svirede til om Morgenen Kl: 5: effterat ieg imidlertid hafde aflagt en *Visit* til Hr. *Breson* hvor vi atter maatte drikke *Caffé*, og iblandt andet ogsaa *parleret* fransk med Hr. *Mejer*. Vi reyste da Kl: 5, skjønt mørkt fra *Haarsløw* og i den gladeste Sindsforfatning reed til *Hyllested*, da *Ferslew* /: *incautus* :/ for at blive varm gik og lod Hesten gaa bag effter.

[Torsdag d. 30. November.]

Vognede ej før Kl: 9, men var saa ilde *disponeret* at jeg saa

(a) — — — *quia nobis hæc otia fecit.*

mig nødt til at blive liggende da ieg i det øvrige hafde adskillige Besøgelser samme Dag, læsde i *Young* til langt ud paa Natten.

[Fredag d. 1. December.]

Efterat have drukket Thee, kom den lille *Top*, og meldte at hans *Papa* naar han gik af Kirke ville see op til mig. — Han kom og; og forsikkrede mig at han ey nok kunde forundre sig over *Rector*; han ville gaae ind til ham, tale med ham, og hvis han ikke med det gode ville fortryde sin Forseelse, skulle han nok andrage samme for Bispen *etc.*: Han fortalte mig tillige at *Breson*, som i gaar reed hiem sildig om Aftenen, hans Hest stoed i Morges uden for Slottens Port (*a*) og dette gav Folk anledning til adskill: Domme. Efter nogen Samtale forlod han mig og gik ind til Rektor, viiste ham den *Art*: i Skoele Forord: og forresten formanede og straffede ham *secundum Officium*. Ieg hafde i Dag 99 andre (*a*) *Visitter* og iblandt andre *Bresons* Broder. Om Natten hafde ieg *I. Zeuthen* til *Contubernal*.

[Lørdag d. 2. December.]

Hafde atter liig en Barsel Kone Mange *Visitter*. I Dag gjorde de *Stiil*. *Breson* indfandt sig, og *Rector* talte ikke et Ord til ham, ikke heller spurte han om mig — Ieg fik i Dag *Copie* af det Brev som *Rector* skrev Hr. *Top* til (*b*). *Melsted* laa i Nat hos mig, og da han i en ulykkelig Tiid næfnede *Rholf Krake* af *Ev.* hafde han nær giort mig rassende, da han hafde laant den til *P. Neergrd.* Skjønt han nu gik derned effter den fik ieg den dog ikke, da han var ikke hiemme. Ieg maatte da smøre mig om Munden og læsde i steden for den: *Zarine*, et Sørgeespil af *Brun*, med megen Fornøvelse samt noget i *Young* saaledes hendrivende Natten til 2½ da ieg slukte mit Lys og lod *Morpheus* sørge for Resten.

Søndag [d. 3. December.]

Da Hr. *Morpheus* holdt noget længe paa mig vognede ieg først Kl: 10 ved min Faders Indgang. Jeg behøver vel ikke at fortælle min Læser, at ieg bad ham sætte sig ned, og begyndte derpaa en Diskurs om Sørgeespil. Samme befaldt ham just ikke meget vel, og effterat han siden hafde aflagt sit Besøg hos Hr. *Rector*, gav han

(*a*) Da *Breson* kom ud paa Veyen syntes Hesten han ville tilbage igien. Den gjorde derpaa en dyb *Compliment* for ham, eller rettere, slog ham af, da de gik hver til sit. —

(*a*) *Numerus certus pro incerto* —

(*b*) *Vide Supplementa Diarii.*

mig meget overbeviisende at forstaae at Roelighed var nyttig baade for Siel og Legeme — *Pacem te pascimus omnes*. Effter nogen Ophold reyste han igien Kl: 4. — Neppe har nogen Dag været kiedsommeliger end denne for mig, derfor falder det mig og kiedsommelig at *renovere* den. —

[Mandag d. 4. December.]

I Dag besluttede ieg at forlade — — — Men — ieg husker ikke om der er nogen Gud for Sygdom, med mindre det skulle være *Æsculapius* som een af de første Læger — — — *C'est a dire (a)* Jeg besluttede at staa op. Dette blev iverksat Kl: 12, da ieg spadserede hen til Hr. *Tops*, som *grat*.****

Et Indlednings Kapitel.

Intet er værre end naar man i et Selskab er saa ulykkelig at man efter nogen Taushed ikke kan hitte paa hvad man skal begynde at tale om. Saaleedes gaaer det og en Forfatter som skal skrive, at han offte kommer i Forlegenhed for at hitte paa noget at begynde med; thi kommer han først i Gang saa har det ingen Fare. Jeg er just for nærværende Tiid i denne Betuttelse; men ieg er saa lykkelig at ieg ved at fortælle mine Læsere det, har faaet baade Tanker Fingre og Pen i en god lunte-Trav. Og da det vil forekomme Læseren noget forunderligt at der paa eet er bleven saa forskrækkelig en Pause /: om det ellers kan kaldes en Pause at springe fra den 3die December 1780 til den 2den *July* 1781 :/ saa ville vi gierne herfor giøre nogle Undskyldninger dersom samme maatte ansees for gyldige. Jeg har 100de sagde en Kommandant paa en vis Fæstning engang til en Prinds som spurgte ham fortrydelig hvorfor han ey hafde skudt fra Fæstningen da han seylede derforbi. Jeg har 100de Aarsager sagde han — Lad os høre nogle af dem svarede Prindsen — Kommand: begyndte: Den 1ste er at ieg har intet Krudt; den 2den — — — Holt! holt! raabte Prindsen med de 99, ieg har alt nok i den 1ste. Saaleedes haaber ieg og mine Læsere ere fornøiede naar ieg siger at vor Helt /: Forfatteren :/ har i al denne Tiid sovet, og vognede først op i en Feber den 2den *July* 1781, effterat han hafde sovet i 7 Maaneder 1 uge og 4 dage. Dette er vel noget utroeligt, allerhelst han i den Tiid har haft mange *Fata*, og iblandt andet skiftet Logis fra *Herresteds*⁴⁸) til *Krumhars*⁴⁸) hvor han kom den 1ste *May*, men det er dog vist

og adskillige Skribentere stemme overeens i at bevidne det*). Vist nok er det at det foraarsager en stor Forandring i Heltens Historie, men det bliver tillige en stor Zirat i samme og gjør vor Helt mærkværdige[re] da man har kun faa slige Exempler i Historien. Han vognede om Morgenens Kl: 5 og gjorde mange naragtige Spørsmaal til sin *Contubernal*, var forresten i Førstningen ligesom en Daarekiistegal. Da han siden blev lidt roeligere i Hovedet snakkede han med mig, og spurgte mig om de mærkværdigste Forandringer som hafde *passeret* i hans Sove Tiid; Jeg bildte ham ind for Spøg, som ieg let kunde at vi nu skrev 1801, at her hafde været Krig og at vi hafde vundet Sverrig, som han især gottede sig over, at der nu ikke var een i Skoelen af dem som før hafde været der, men lutter nye; og da ieg just hafde min Kiøle af, bildte ieg ham ind at det var Moden at gaa med Vest alleene og at Fruentimmer gik med Peruqver. Han begyndte derpaa at spørge mig om Videnskabernes, i sær Poesiens Tilstand, Ieg fortalte ham da at *Evald* var død, men at en nye dansk Digter var opstaaet effter ham som langt overgik ham. Hvad heder han, spurgte han gridsk, og hvad har han skrevet? Man kalder ham svarede ieg næsten intet andet end den Danske *Homer* men hans egentlige Navn er *Omen Bagvendt*; Han har skreven, blev ieg ved et Heltedigt om *Michaels* Strid med *Dragen*⁴⁹⁾ og et om *Christian* den 4de: et Komisk Heltedigt kaldt *Pipliaden* og adskillige smukke *Tragoedier*. Hvor fornøyet han blev er næsten ikke at beskrive ved det ieg fortalte ham dette. Nu kan Danmark trodse, raabte han, baade Engeland og Frankrig, ia Grækenland og Rom selv. Men hvor studsede han ikke da jeg sagde ham at disse Skriffter vare skrevne i et Sprog, som er saa forskiølligt fra det i Evalds Tiid, som Evalds fra det i Saxos. — Det besynderligste ved alt dette, var at han ikke betragtede eller hensaa til min Vext mit unge Udseende og andre Omstændigheder hvoraf han let kunde slutte mine Beretningers Falskhed; men han var saa ørt i Hovedet at han endog troede da ieg sagde ham at det nu omstunder var skammeligt at lyve, at bande, at hykle at bedrive Hoer, at være uredelig /: det som man i hans Tider kaldte politisk /: at have Tvivl om Religionen, at spotte samme, og andre saadanne Ting som ellers udgiorte en *honnet homme*; at der nu vare Procuratorer og Dommere som hafde Samvittighed, Læger som gjorde sig Betænkning om at dræbe deres Patienter, Præster som sagde og gjorde, Magistre eller Skole Lærere som ey hafde Pedanterie, Lykkelige som ey vare stolte, og Fogeder som ey vidste at sætte det halve til af et, nyebagte Studentere som ikke troede

*) Vid: *Danhedr*: Mærkv: Begiv: i det 18 *Seculo* Tom. 3. Cap 15 pag 1611. *Ennersons*: *Hist: Mirac*: p. 353. *Des Ballices* *l'Histoire de Dannemarc* pag. 2113. og utallige andre troværdige Skribentere.

sig klogere end de ere, Fruentimmer som ikke vare Koqvetter, Officerer som ikke vare Narre, og fleere saadanne Siældenheder; Da ieg mærkede han var saa tosset at troe dette, tænkte ieg det ikke ville blive umueligt at indbilde ham en Helvedes stor Løgn, nemlig at der nu fandtes oprigtige og bestandige Venner — Viis mig et par, raabte han, og smaaeloe. Jeg hafde ikke tænkt ham til denne Stræg, og søgte derfor at rede mig derfra i en Hast, ved at fremstille mig og ham som et par. Got nok, sagde han, *sed finis coronat opus etc.* Dog er det bekjændt at ieg og *Baggesen* virkelig er gode Venner, og opløses dette Venskab engang saa vil der ligge et Fandens Huus. Dog af Frygt for dette oplyste ieg ham strax effter om Sagen og lod ham ey længer blive i Troen, men sagde ham Sandhed om alt. Intet ærgrede ham meere end *Omen Bagvendts* Tilintetgiørelse og dette tog han sig saa nær at Feberen igien kom over ham. Ieg vil forlade ham i denne Stilling, for at give mig selv og mine Læsere lidt Pusterum. Han selv *continuerer* hereffter sit Dagregister. —

1781.

Mandag d. 2den Iuly.

Vognede op meget forvirret, halv rasende, men ieg vil ikke opholde min Læser med at fortælle mine Begivenheder fra Kl: 5 til 11 om Formiddagen; da min Ven Hr. *Snei Neseggab* alt har berettet det. Kl: 11. befandt ieg mig saa ørt i Hovedet at ieg for at forekomme mine Læsers billige Fortrydelse her afbryder mit Dagregister. —

Exegi monumentum aere perennius.

Breve fra Baggesen til Rektor Wöldike.)*

Værdige Lærer.

Værdige, Ewigdyrebare Lærer! disse Linier for nogle Øyeblikke deres Opmærksomhed!

Ieg vover i den ulykkeligste Tilstand, paa en Tid, da min Siæl sønderrives af Fortrydelses, Skamfuldheds, Frygts og Fortvivlelses græsseligste Plager, paa en Tid, da ieg neppe tænker mig selv uden for at gyse over mig selv, i denne Tilstand vover ieg at tilskrive *Wöldike*. — Hvor ulykkelig er ieg, at ieg ikke kan udtrykke, hvad ieg tænker, at ieg ikke kan tænke, hvad ieg føler, at De ikke, Dyrebare Mand, i steden for disse Linier kan læse mit Hierte.

*) Manusk. paa Det kgl. Bibliotek.

Ieg er ulykkelig, *Wöldike!* Selv den ældste iblandt de fordømte er ikke ulyksaligere! Fortvivlede, men sande Tanke! Plages han meere, han føler det mindre. Hvor ieg vender mig øyner ieg Skræk og Fortvivlelse, lig flammende Lyneder i sorte Tordenskyer, eller rettere: lig de brandgule Luer imellem de sorte Klipper i Helvede. Tænker ieg mig tilbage — skrækkelige Scene! som da Brodermorderen vendte sig og saae *Abels* ryggede Blod! Saaleedes seer ieg dig, sorte Erindring om — ieg gyser ved at vogne dig — om at have misbrugt mine af Gud skiænkede Natur-Gaver og dig, uigienkalde- lige Tiid — om at have misbrugt Guds Naade og den bedste Lærers Overbærelse — og derved at have fortørnet dem begge! Kast dit Øye bort, min Siæl, fra denne Synspunkt! vend dig til en gladere! favn det velgiørende Haab! — men ak! Haabet er borte — denne Ulykkeliges eeneste Tilflugt glimter neppe mat bag endnu sortere Tordenskyer i det kommende. O! hvem kan redde mig — rive mig løs af dette virkelige Helvede? Hvem vil? — — *Wöldike!* Men bør *Wöldike* redde mig? Ieg skiælver — Ieg bør først gjøre Regnskab.

Ieg vil gjøre det — saaleedes som ieg paa Domsdagen vil gjøre det for den retfærdige Dommer — Du alvidende er mit Vidne, at Sandhed styrer min Pen! Knuus mig med din hevrende Torden — dræb mig med din Lynild om ieg lyver for *Wöldike*.

Ieg har været forsømmelig — meget forsømmelig i mine Studeringer — Ved et hurtigt Nemme lærte ieg i een Time, hvad mange ikke lærer i fire — Ieg har altsaa havt megen Tid tilovers fra mine Skolesager. Denne anvendte ieg som offtest — ja næsten altid paa fremmed Læsning. Min utæmmede Videlyst, denne Videgierlighed, som just har gjort at ieg veed kun lidet, foraarsagede at ieg læste uophørlig Nat og Dag alle de Skriffter som var mig muelige at bekomme, i alle Slags Videnskaber, Lovkyndigheden og *Medicinen* undtagne, men i sær i de skiønne. I Begyndelsen, medens ieg endnu manglede Skiønsomhed, var Valget af disse nok ikke det bedste; men i disse sidste Aar troer ieg ikke at have læst andre end i en egentlig Meening nyttige. Disse fandt ieg kun faae; thi ieg læste kun Danske. Ieg saa mig altsaa nødsaget til at lære nogle andre levende Sprog, og anvendte da nogen Tid paa under Anførsel at lære Fransk og uden Anførsel at lære Tydsk. I begge Sprog gjorde ieg saamegen Fremgang at ieg kunde temmelig got forstaae deres Prosaister — ja endog, skiønt i det franske vanskeligere, Poeter. Nu læste ieg næsten intet uden Tydsk og Fransk og disse Skriffter fik ieg allevegne at laane. Latin læste ieg dog ogsaa gierne; men Grædsk og Hebraisk — to Sprog, som ieg ellers anseer for de ypperligste — læste ieg ikke engang saameget som ieg burde, af Aarsag, ieg troer det er mig umueligt nogentid at lære dem saa fuldkommen som ieg til mit Øyemed behøver. I udenads *Præceptis* har

ieg været flittig — ja ofte overdreven; men en vis Vildhed i mit *Genie* gjør mig det umuelig at lære Dansk udenad Ord for Ord — og ofte har ieg i Theologierne læst heele Natten paa fire Blade uden at kunde dem *verbotim* om Morgenen. Saaleedes har min Læsning været beskaffen — vidtløftig — uordentlig. Ved at søge at lære alt har ieg næsten lært intet, alt for ufornuftig til at begribe: at det er bedre, at vide lidt godt end meget slet.

Ieg har været uordentlig i min Opførsel; men aldrig liderlig. Ieg har aldrig været i noget Vertshuus for at drikke eller spille. Disse Ting ere mig meget vedderstyggelige — men ak! at som Barn ieg undertiden har ladet mig forføre til nogle Samlinger Ach! hvor ofte har ieg fortrudt det! og ieg skal evig fortryde det. Ieg har stedse æret og elsket mine Lærere — men Dem o! *Wöldike!* — Gud er mit Vidne — Dem har ieg altid baaret, bærer og evig skal bære den meest brændende Ærefrygt, Høiyagtelse og Kierlighed for — ikke min Fader elsker ieg meere.

Dette er mit Regnskab. Sandhed og min Samvittighed besegler det — og ieg vil svare for hvert Ord paa Dommens Dag.

Ieg har ofte vildet sige Dem mundtlig, hvad ieg her vover skriftlig; men naar ieg har seet Dem, har Frygt, sand Ærefrygt bundet min Tunge. Den standser nu min Pen — ieg har været for dristig — men troe, Evigdyrebare Lærer! at den Kiærlighed man skylder saa stor og værdig en Lærer, saa sand og virkelig en Velgiører og Fader, brænder i ingen Discipels Hierte med saa reene Flammer, som i dens der vover at kalde sig

Deres lydige og evighengivne Discipel

I Baggesen.

* De tilgiver den slette Stil og Skriff; det er Hiertets ukonstlede Sprog og ieg tør ikke bie at skrive det om — — — *De meente jeg var alt rejst* — —

Slagelse d. 22de August 1782.

II.

Dyrebare Lærer!

Ieg er syg, meget syg; en heftig Koldfeber hver anden Dag og Kolik hveranden Dag udmatter nu alt længe i Selskab med nagende Bekymringer min Sjæl og mit Legeme. Det har derfor været mig umueligt hidintil at komme hen til Dem. Men det er i denne Tid at ieg skal forlade Dem — da ieg i Dem skal forlade den største og med alle Lærerens Egenskaber meest udrustede Lærer, min san-

deste Velgiører og min Sjæls virkelige Ven — det er paa denne Tiid, at ieg opdager mig selv, saaleedes som ieg har beskrevet Dem mig — og mine Omstændigheder, saaleedes som ieg vil beskrive Dem disse.

Mit heele Liv min heele Tilværelse i Slagelse har været en Søvn — mine Handlinger Drømme; derefter er ieg dømt. Men De har hidindtil ikke kiendt mig — ney, *Wöldike* har ikke kiendt *Baggesen*. Tilgiv mig denne Tanke! De har stedse handlet imod mig som De burde; havde De handlet anderledes, havde ieg været maaskee evig ulykkelig — som den klogeste Lærer og den ømmeste Fader har De handlet imod mig — Ieg indser det — ieg skal evig tilstaae det — for heele Verden — ja, for den alseende retfærdige Dommer skal ieg vidne det — — men, De har ikke tænkt rigtigt om mig — vel som De burde; thi *Wöldike* kan ikke tænke anderledes, men, som de burde, effter den Side, De betragtede mig fra. De har tænkt /: De har havt Aarsag til at tænke det :/ at ieg var hengiven til Ladhed, til Vellyst. Naar ieg kom hen til Dem og ønskede at tale med Dem, men kunde ikke for den Frygt, som ieg altid føler for min Lærer, troede De, at det var den lumske, den nederdrægtige, den lastefulde — Hykleren med den skumle Mine, som stod for Dem; men De kiendte mig ikke — De vidste ikke, at det var den ærefrygtsfulde Discipel. Nu er ieg opvognet — min Ulykke har vognet mig — ieg er opvognet for at kiende Dem, mig selv og den.

Ieg har altid stræbt at danne mig saaleedes, at ieg kunde være mig selv nok. Dette kan ieg ikke være i Medgang; men ieg kan være det i den høyeste Modgang. Ieg kan være lykkelig i hvad Tilstand ieg er undtagen i een: det er: ieg kan taale Sygdoms, Armods smerteligste Lidelser, men mindste Plet paa min Ære er mig utaalelig, her bukker ieg under. Denne staaer i Fare; for ikke at føle dens Tab fatter ieg, effter rolig, lang og moden Overlæg, den forunderligste Beslutning. De værdige mig dyrebare Lærer! at høre den og mine Grunde.

Ieg er fattig, eller rettere: arm; thi ieg eyer slet intet — min Faders Vilkor ere saa slette, at det er ham ikke muelig at understøtte mig med det allerringeste — jeg vil ikke sige meere, da det er tilstrækkelig til at viise Umueligheden for mig at komme til Kiøbenhavn. Ieg kan ikke forlade Slagelse uden at effterlade mig en Giæld paa 20 Rixdaler, og det hos Personer, som, om de mærker, at ieg ey, inden ieg reyser, betaler dem, vist lader mig stevne — desuden ere der endnu andre for mig nødvendige Udgifter: Reysens Omkostninger, *Logie* og Kost for det første i Kiøbenhavn og meget andet, og hertil eyer ieg ikke — een Skilling. Min eeneste Trøst er, at det er hverken for Spil eller anden Liderlighed at ieg er kommen i denne Giæld, men for at forskaffe mig det nødvendige til Livets Ophold i 2 Aar. Naar ieg overveyer dette seer ieg ingen Redning

uden denne, som [vist] vil koste mig meget; men: *una salus victis nullam sperare salutem*. Jeg seer vel i Forveyen mine Forældres Fortvivlelse herover, som ikke betænker at det er nødvendigt — og sandt! her skiælver min Aand — her ryster min Pen; men det er besluttet — — Jeg beder Dem da, evig elskede Lærer! om mit — *Testimonium*. Troe, at det er ikke Sværmerie — men effter modent Overlæg og at denne Bøn er et Foster af 14ten Dages Overveyelse.

Hvad vil ieg saa giøre, spørger De. Ieg vil forlade mit Fædreland og ukiendt i et andet leve, hvor kummerligt det skal være, de faa Aar, som er tilbage af min Levetid. Endnu engang, *Wöldike!* troe at det er effter fuldkommen Overlæg — jeg troer, ja, ieg synes at føle, at det alting os til Bedste uddelede Forsyn bifalder denne Vey. Ieg kan ikke leve længe. Et af Sygdomme udmattet Legeme, som een af lang Græmmelse og sort Fortvivlelse plaget Siæl endnu meere forstyrret kan ikke længe udholde. Lad mig end leve noget — ja længe — saa skal ieg stræbe at leve Heltenes Liv — de sande Helves Liv thi:

*Rebus in adversis facile est contemnere morbem;
Fortius ille facit, qui miser esse potest.*

Ieg haaber, dyrebare Lærer, at de har saa megen Kiærlighed for mig at De ikke nægter mig dette — at De ikke afslaaer mig denne eene sidste Bøn — *Durum — sed levius fit patientia quicquid corrigere est nefas* —

Lev længe *Wöldike!* lykkelig i Livet, meere for Staten og Ungdommen, end for Dem selv! Lev evig effter Deres Død hellig i Efftertidens Minde! Lev evigsalig, evighellig i Evigheden! — og tænk paa den, i hvis Hierte dette Ønske evig brænder

I Baggeseu.

Slagelse d. 23de August 1782.

Liig Havet, naar oprørt af Storm dets vrede Bølger⁵⁰)
 Mod Himlen bruuser op —
 Og styrter ned igien og skummende forfølger
 En anden Bølge-Trop;
 Saa oprørt er min Siæl — forfulgt af sorte Skygger
 Og mørk Fortvivlelse
 Den raver vildt omkring — og fæl Indbildning bygger
 Om den et Helvede
 Saa vanked du omkring, du Menneskenes Fader,
 Med Eva ved din Haand
 Udi dit Paradiis imellem grønne Rader
 Af Træer med bange Aand,

Da dette Tordenslag: Hvor er du, Adam! knuuste
 Din Skrækopfyldte Siæl —
 Da Hevnens Torden Knald og Vreedens Storme suuste
 Din Dom, som Syndens Træl.
 Kun han, som rev dig ned — og ieg ulykkelige
 Nu føler hvad du leed —
 Ey Farver maler det — ey noget Ord kan sige
 Kun du, Samvittighed.
 Samvittighed! du Orm, som lastefulde nager,
 Du Kundskabs Træets Frugt!
 Du lyser i min Siæl, som gysende opdager
 Sig selv — sit Maal — sin Flugt —
 Samvittighed! ja du, mit Livs Medviderinde!
 Og du, Fortrydelse!
 Det eder er, som gjør — at disse Taarer rinde
 Fra Hiertet flydende.
 Hvor skal jeg vende mig? Hvor skal mit ængsted Hierte
 Faa Raad og Trøst og Roe?
 Skal Kummer da — og Frygt — og uophørlig Smerte
 I dette evig boe?
 Ney, dette vil du ey, Algode, som bereder
 Det mindste Mid sin Fryd —
 Og, dette vil du ey, Du store Mand, som glæder
 Dig ved at øve Dyd.
 O! glædesvangre Haab! men ak! En Soel oprinder
 Opvarmende mit Bryst
 Med Fryd — et Øyeblik — og ak — og den forsvinder
 Og med den al min Lyst —
 Thi mørke Tanker — sort Erindring om at have
 Saa tit fortørnet den,
 Som var — som er for mig — hvor dyrebar en Gave! —
 Velgiører — Fader — Ven —
 Som ved Formaning, snart Belønning, snart ved Straffer
 Har søgt at viise mig
 At Fliid og Dyd kun til Hans Hierte Adgang skaffer
 Og — ieg var lykkelig!
 Men ak! ieg glemte alt — min Siæl sig lod henrive
 Af Lysters striidig Elv —
 Hans Yndest misted ieg — og evig maa tilskrive
 Saa stort et Tab mig selv,
 Et evigt Tab! o. Gud! — den blotte Tanke dræber
 Han evig hade mig!
 Flye, sorte Skygge, flye! forgiæves da ieg stræber — —
 Ieg er ulykkelig!

Iens Baggesen.

Baggesens Vidnesbyrd i Skoleprotokollen.)**Iens Baggesen.*

antaget d. 25. Oct: 1777

født i Corsøer d. 5. Apr. 1760⁵¹), blev af sin Fader Bagge Baggesen Kornmaaler og Skriver ved Amtstuen i Corsøer sat her i Skolen d. 25. Oct. 1777, havde været underviist sammesteds af Hans Brorson Candid. S. S. Ministerii, og lært sin Christendom, noget af Regnekunsten, Aurora, Donat, Gram, lat. tydet den største Deel af Camerarii Fabulae Æsop. I Vita i Corn. Nep. begyndt Eutrop. og at gjøre Stil. Af samme Lærer har han det bedste Vidnesbyrd om skikkeligt Forhold, Lærvillighed Flid og vare Naturens Gaver. Ligeledes Recommendationer fra Hr. C. Plum Sognepræst, Hr. H. Hammer Kapellan i Corsøer og Hr. Provst Faber i Eggitzløvmagle. Faderen gav Forsikkr. de cursu Ac. abs. Da Metæe for Klasserne her endnu ey vare fastsatte, blev han i Betragtning af hans gode Stil og store Skønsomhed, og fordi han tillige erholdt privat Underviisning af Mag. Gottschalch sat underst i mellemste Klasse.

ved Examen 1777 — store Naturgaver, Lyst og Flid.

» » 1778 — ligeledes

opfl. i øv. Kl. 1779 — ligesaa

1780 — ligesaa

1781 — ligesaa

dimitt. publice 1782 — Caract. Laudab.

Praemia Diligentia: Guldberg Verdens Historie 1778

Simonis Lex. hebr. 1779. Ovidii Metam. 1780. Nov. Fest. lat. Sahlii 1781.

Tillagt 255 Rdl. Oplagt 144 Rdl. 4 sk.

NOTER.

1) Hede vig Johanne Bagger f. Langeland, Værtshusholderske i Korsør, Enke efter Marcus Marcussen Bagger. Hun var Datter af den berømte Korsørkøbmand »salig Rasmus Langeland, der ikke er Poet«. (F. E. Hundrup: Biogr. Efterretn. om de fra Slagelse lærde Skole dimitterede Disciple. og Korsør Kirkebog). 2) Frederik Christian Christensen, f. 1762, dim. 1783. Faderen Ejer af Bonderup ved Korsør. (Hundr. Dim. Sl.). 3) Didrik Top, Sognepræst ved St. Mikkels Kirke i Slagelse. f. 1723, cand. theol. 1749, Præst i Slagelse 1769, † sst. 1796. ~ Anna Cathrine Dorothea Henriksen f. Farup. † 1816. (Wiberg. Richter). Et af de Steder, hvor B. havde »Kost«. 4) Conrectoren Magister Niels Borch (se Indledn.) ~ Sidsel Marie Winther f. Hørberg, Enke efter Rasmus Winther, Hører ved Slagelse Skole. (Hundrup: Lærerstandens ved Sl. lærde Sk.). 5) Rasmus Langeland Bagger f. 1764, Søn af ovenn. Marcus M. Bagger og He-

*) Skoleprotokollen findes paa Landsarkivet i København.

devig Joh. Bagger. Dim. 1784, cand. jur. 1789, ansat i Cancelliet. Birkedommer ved Antvorskov Birk 1796. Borgmester i Slagelse 1805. Justitsraad og Politimester i København 1809. Borgmester sst. 1814. † 1819. (H: D. Sl.).

6) Frederik Quist Brorson, f. 1764 i Pedersborg ved Sorø, hvor Faderen var Præst. Dim. 1784, cand. jur. 1790. † 1826 som Justitsraad og Herredsfoged i Bjerre og Hatting Herreder. (H: D. Sl.).

7) Den opr. Frue Kirke, beliggende i Fruegade, nedreves 1551, senere opførtes paa samme Sted et lille Kapel. Kirkegaarden («De Fattiges Kirkegaard») fik Lov at passe sig selv og benyttedes til Græsning for Kreaturerne, den nedlagdes 1833. (P. Arnskov: Bogen om Slagelse).

8) Præstens Døtre Henriette Top f. 1762. og Marie Dorothea Top. f. 1764. ~ 1784 Lars Christian Dan, Kapellan i Odense senere Sgpr. i Gjerslev † 1813. hun † 1827. (Giessing: Jubellærere. B. Dan: Slægten Dan).

9) Thomas Lange, Consumptionskontrollør. (Folketæl. 1787).

10) Carl Frederik Wildgaard f. 1765, Faderen Klokker ved St. Mikkels Kirke. Dim. 1782, † i København 1788. (H: D. Sl.).

11) Rafin el. Rafenius † som Bogbinder i Slagelse 1783. (Kirkeb. f. St. Mikkels Kirke) B. logerede hos Bogbinder Herrested.

12) Hvem denne »Venus' Datter« har været, er det mig umuligt at faa opklaret; den unge Pige har øjensynlig været i Huset hos Pastor Top.

13) Den nye Hovedvej København—Korsør, som netop da var blevet fuldendt.

14) Bjergby Gade, der fortsætter i Skelskør Landevej.

15) Johannes Peter Top f. 1763, S. af Etatsraad Hans Pedersen T. † 1776, sat i Skolen af sin Farbroder Pastor Didrik T. dim. 1780. Var if. Folketællingen 1801 Skriver ved Hof- og Stadsretten, ugift. Hans senere Skæbne kendes ikke. (H. P. Tops Selvbiografi, Noter af H. Hansen, Pers. Tidsskr. VI, 6).

16) Johannes Winther, f. 1764. S. af Hører Rasmus W. og Sidsel Marie Hørberg (se Note 4). † som Klokker i Stege. (Nic. Bøgh: Chr. Winther).

17) Christian Albek f. 1759. dim. 1781. (H: D. Sl.).

18) Peter Olsen Neergaard Schow f. 1763. Faderen Ole Jensen Ladefoged paa Antvorskov. † 1833 som Sgpr. i Høje Taastrup. (H: D. Sl.).

19) Vel Hans Chr. Winther f. 1759. S. af Rasmus W. (Note 4), † 1808 som Sognepræst i Fensmark. Far til Chr. Winther. (Nic. Bøgh: Chr. W.).

20) Ketil Johnsen Melsted f. paa Island 1765. Faderen John Ketilson var Bonde. dim. 1784. cand. jur. 1798. Sekretær i Raadet paa St. Thomas 1799. Senere Kaptajn og første Medlem af Gouvernementet. Blev som Major skudt af de Engelske paa Anholt 1811. (H: D. Sl.).

21) M. D. = Marie Dorothea Top, H. T. = Henriette Top, Præstens Døtre (se Note 8).

22) Rektor Wøldike havde sørget for et Lokale til Skolens Bibliotek, til hvilket hans Forgænger Rektor Rud havde faaet bevilget 50 Rdl. aarligt (Arnsk: B. om Sl.).

23) Vel Johs. Winther. (se Note 16).

24) Kancelliraad C. F. Glise, hvor B. havde »Kost« (sml. »Forf. Levned«).

25) Eggert Christian Friborg fhv. Forvalter paa Vemmetofte Frørenkloster. f. 1696, begr. 21/10 1780. (St. Mik. Kirkeb.).

26) Jens Ferslev f. 1763. Faderen Sgpr. i Haarslev og Tingjellinge. dim. 1782. Lærer ved Skolen i Frederikssted paa St. Croix 1788. Subrector paa St. Thomas 1793, Sekretær ved Kommandoskabet sst. 1797, † 1798. (Anna Levin: Ferslev-Slægten).

27) Johannes Olsen Wægner f. 1763, dim. 1782. (H: D. Sl.). Omtales i Skoleprotokollen som »meget vel begavet men vild og doven«. I 1780 er »hans Flid og Gemyt og Forhold ey ulastelig«. Hans videre Skæbne kan ikke efterspores.

28) Hans Christophersen Breson f. 1761. Faderen Skoleholder i Hyllested. dim. 1781. cand. theol. 1787. (H: D. Sl.). Hans videre Skæbne kendes ikke.

29) Krumhar? ; i Folketællingslisten fra 1787 findes baade en Johan og en Jakob Krumhar, der begge var Værtshusholdere, den ene boende i Slottensgade, den anden i Bredegade. Sandsynligheden taler for, at det er Johan Krumhars Kone, der menes, da hans Søn Johan Frideric K. gik

i Skolen, men udgik 1784 paa Grund af Dovenskab og slet Opførsel. B. fortæller senere, at han var flyttet hen til Krumhars. 30) Peter Christian Lindenblad f. 1756, Faderen Degn i Faardrup. dim. 1781. † som Klokker i København 1823. (H: D. Sl.). 31) Wolff har det været mig umuligt at skaffe Oplysninger om. 32) A. E. evt. Andreas Erikson f. 1763 i Halle, hvor Faderen var Dr. med. († 1768). dim. 1782. cand. theol. 1785. † 1829 som Sognepræst i Gjerslev paa Sjælland (H: D. Sl.). 33) Vel den »lærde Bonde« Hans Jensen Bjerregaard i Gentofte, en Protegé af J. H. E. Bernstorff; en for sin Tid og sin Stand sjældent oplyst Mand. Han døde i Slagelse 1781. Hans Søn, senere Præst i Hjerminde, Lee og Hjorthede Sogn i Viborg St., Hans Hansen B. dim. fra Sl. Skole 1788. (H. Bjerregd.: Dyder og Udyder i verdslige Eksempler). 34) Guldsmed Thomas Schorler f. 1737. † 1794. (~ Sophie Faber) (Richter). 35) Andreas Haderup f. 1765 i Norge, hvor Faderen var Sorenskriver († 1771) dim. 1785. Videre Skæbne ukendt. (H: D. Sl.). 36) Lange, Apotekersvend, nævnes 1780 som Fadder i Sl. St. Peders Kirke, ellers vides intet om ham. 37) Heinrich Jacobæus, senere (Dec. 1780) Apoteker i Slagelse. ~ 1779 sin Forgængers, Apoteker Smiths Datter. † 1781. Nævnes 1780 som Lotterikollektor i Slagelse. 38) Peder Beierholm, Avlsmand senere Værtshusholder i Sl. ~ Lene Bjerregaard, D. af ovenn. Hans Jensen B.; de viedes 1/11 1780 hjemme i Huset af Sognepræsten Hr. Top. (St. Mik. Kkb.). 39) Vel Frederik (Christian) Christensen, (se Note 2). 40) Jens Rasmus Zeuthen, f. 1760, Faderen Degn i Slots Bjergby. Dim. 1783, cand. theol. 1791. † 1814 som Sognepr. paa Fæmø. (H: D. Sl.). 41) Holger Kjerulf, f. 1757 (el. 1754) dim. 1780, cand. theol. 1784, † 1825 som Sognepr. i Balling. (H: D. Sl.). 42) August Peter Top, Søn af Sognepræst Dirr. T. f. 1769, dim. 1787, † 1837 som Sognepr. i Norge. (H: D. Sl.). 43) B. har været saa begejstret for dette Indfald, at han har malet det med store, røde Bogstaver. 44) Maaske Birkeskriver ved Antvorskov Birk Iver Bech, han var ugift og vistnok lidt »sær«. 45) Her følger seks blanke Blade, som det vel har været B.'s Mening senere at udfylde. 46) Ferslevs Fader var Præst, Bresons Fader Degn i Haarslev. 47) Johanne Margrethe Ferslev, der styrede Huset for sin svagelige Moder f. 1759 † efter 1806 (Anna Levin: Ferslev-Slægten). 48) Lars Nielsen Herrested, Købmand og Bogbinder i Sl. † 1782 (St. Mik. Kkb.). Krumhar se Note 29. 49) St. Michael og Dragen findes i Slagelse Byvaaben, dette Emne har vel derfor syntes B. nærliggende. 50) Tydelig Paavirkning af Ewald, sml. f. Eks. Philet. 51) Det er ganske vist B. selv der i Korsør Kirkebog har indført sit Navn under 15. Febr. 1764; men han findes heller ikke under 5. April 1760, saa Skoleprotokollen er sikkert forkert.

„STILLE HOLM“ OG HANS SLÆGT

At *Vilhelm Marstrand*.

I første bind af »Historiske meddelelser om København«¹⁾ henledte pastor R. P. Rasmussen opmærksomheden paa de mange bevarede stik, tegninger og akvareller, som er udført af »Landskabsmaler H. G. F. Holm«. Deres værdi mente han var saa stor, at det var »berettiget at opfriske mindet om ham, ihvorvel han var en simpel mand, der i en vis henseende heller maa ses i skygge end i for stærkt et lys«. Eftertiden har ganske tiltraadt disse udtalelser. Holms billeder hører nu til de af samlere mest efterspurgte, og var allerede højt værdsat af Thorvaldsen (1768—1849), som efter hans kammertjener C. F. Wilckens udsagn²⁾ ikke kunde »lade den talentfulde mand gaa uden at hjælpe ham til penge«, men som ikke fik »stor glæde deraf; Holm hørte allerede dengang til de mennesker, som er tabte for samfundet«.

Ved hjælp af en række breve og andre forhold belystes, hvor ringe Holms økonomiske kaar var, og hovedsagelig ved hjælp af de oplysninger, som Holm gav, da han ¹⁹/₄ 1861 indlagdes paa Almindeligt Hospital, ikke 2 uger før han døde ¹/₅ 1861, blev der givet nogle oplysninger om Holms personlige forhold. Disse er i det væsentlige rigtige, som man maa vente det, naar de hidrører fra ham selv, men i alle nærmere enkeltheder saa unøjagtige, som man ogsaa kan vente det af en mand, hvis ydre livsbetingelser var saa ringe som Holms. Naar det om hans familie hedder, at han da var enkemand med 4 børn — saa er det lidt unøjagtigt, idet Holms eneste søn desuden stadig var i live, men som sindssyg indlagt paa S. Hans, og altsaa tabt for det sædvanlige liv. Og naar det i en senere artikel om ham fra 1919 af R. P. Rasmussen³⁾ hedder: »besynderligt nok findes der saa

¹⁾ I (1907—08), 257—74.

²⁾ Træk af Thorvaldsens kunstner- og omgangsliv ² (1874), 31 f.

³⁾ Før og nu, V (1919), 25—116.

vidt mig bekendt ikke nogen fjærnere eller nærmere slægtninge af ham«, saa viser en nærmere undersøgelse, at det gør der, og da disse undersøgelser i det hele taget har bragt ting for dagen, som kan være af betydning, naar man søger at trænge til bunds i forholdet mellem de arvelige faktorer og de sociale forholds betydning for udviklingen af det enkelte individ, saa kan det være rimeligt her at give resultatet af den.

Den ydre anledning til at den blev foretaget var en fra U. S. A. hjemvendt malermesters død i 1930. Han efterlod sig en del penge, men der fandtes i hans bo eller bekendtskab ingen oplysninger om slægtninge eller arvinger, hvorfor skifteretten paa Frederiksberg overdrog kand. phil. D. E. R u g a a r d (1877—1931) at undersøge, om der ikke kunde opspores arvinger.

Jeg hjalp Rugaard, der i mange aar har været mig en trofast og dygtig hjælper ved arkivundersøgelser, lidt med denne undersøgelse, som til hans store glæde efter et næsten fantastisk stort arbejde førte til et positivt resultat. Inden han fik afleveret arbejdet, døde han pludseligt, og det faldt derfor naturligt, at jeg fuldførte det med en udførlig beretning af ³⁰/₁₁ 1931. Senere er det lykkedes mig at afrunde dette arbejde med nogle oplysninger fra Berlin, og det er mig en særlig glæde at kunne fremlægge dette smukke resultat af hans arbejde, som kort kan resumeres saaledes:

Arveladeren viste sig at være født ⁴/₄ 1862 paa fødselsstiftelsen i København. Moderen var hemmeligtføddende, men senere kom sønnen i pleje under stiftelsens forsyrg, og heraf fremgik, at moderen hed Frederikke Mathilde Louise Holm.

Gennem folketællinger og en omfattende gennemgang af byens kirkebøger lykkedes det at fastslaa, at moderen var datter af H. G. F. Holm, og at finde samtlige hendes sødskende. Men det viste sig mere end vanskeligt at følge deres videre skæbne. Til sidst kronedes anstrængelserne dog med held, og det viste sig, at en søster til arveladerens mor havde faaet 2 hemmeligtfødde børn, at det ene af disse var død gift uden at efterlade sig børn, mens det andet baade havde børn og endnu var i live.

Den nærmeste og eneste arving var altsaa fætter til arveladeren, men det forhold, at slægtskabet gik gennem 2 hemmeligt føddende søstre, forklarer naturligvis i høj grad de vanskeligheder, som var forbundet med undersøgelserne. Men endnu større blev de af den grund, at ikke mindre end 3 af Holms børn døde paa St. Hans hospital ved Roskilde, og at mærkværdigt mange smaa-ting gang paa gang førte undersøgelsen paa vildspor. Enderesultatet var imidlertid tvingende, og anerkendtes af skifteretten; et tilfælde, der rimeligvis er uden fortilfælde.

De nærmere forhold, som knytter sig til selve undersøgelsen, er imidlertid uden interesse den dag, resultatet er naaet, ligesom

det ogsaa maa anses for naturligt ikke at nævne de nulevende arvinger. Den efterfølgende stamtavle vil derfor alene omfatte de to kobberstikkere og tegnere Holm:

H O L M.

Tavle I.⁴⁾

Jens Holm c. 1776 — $24/12$ 1859 $30/12$ Kbh. S. Poul. Vistnok⁵ døbt 1776 $9/6$ Kbh. Trin. som søn af brændevinsbrænder Peter Jensen Holm og Maria Johansdatter, idet han 1850 opgives født i København. Uddannet i Berlin som kobberstikker og kunstmaler. Ernærede sig ved at udføre »små nydelige landskaber paa daaser og kakkellovnskærme«. Vendte c. 1819, maaske allerede c. 1815, tilbage til Danmark, hvor han 1825 indbød til subscriptions paa et værk »Danmarks yndigste egne«, som skulde tegnes af hans søn og stikkes i kobber af ham selv. Værket omfattede 23 blade med dansk, tysk, fransk og engelsk text, og udkom i aarene 1826—38. 1832 udførte han, ligeledes efter sønnens tegninger, nogle af kobberstikkene i W. A. Graah: Undersøgelser til østkysten af Grønland.

Gift 1802 $17/4$ St. Georgenkirche in der Königsstadt i Berlin Ane Louise Köhler født $30/4$ 1780 $8/5$ i Oranienburg ved Berlin, død $16/8$ 1863 $19/8$ København S. Poul. Hun var datter af kanonér og feltartillerist Johan Michael Köhler og Anna Sophie Fincke, sidstnævnte af en i omegnen af Berlin udbredt slægt. Hun fødte ham 3 børn, af hvilke de 2 døde små, og 1859 bekendtgjordes mandens død »efter 53 (maa være trykfejl for 57 eller 58) aars ægteskab« af »kone, søn og sønnebørn«.

Børn:

1. Henrik Gustav Ferdinand Holm $23/4$ 1803 $22/5$ Berlin St. Georgen — se tavle II.
2. Maria(na) Henriette Louise Holm $18/4$ 1806 $18/5$ Berlin St. Georgen, død $17/9$ 1806 $20/9$ Berlin St. Georgen.
3. Gottlieb Holm $7/7$ 1807 Berlin St. Georgen, død c. $10/7$ 1807 $11/7$ Berlin St. Georgen.

⁴⁾ Ved fødsels- og dødsaar er datoen foran aastallet: fødsels-, henholdsvis dødsdagen, datoen efter: daabs-, henholdsvis begravelsesdagen.

⁵⁾ Krohn: Samlinger til en beskrivende fortegnelse over kobberstik og raderinger (1889) og Weilbach: Nyt dansk Kunstner-Lexikon ² I (1896), 453, kalder ham Jens M. Holm, vistnok med den urigtige hjemmel, at der i vejviseren 1815/16 nævnes en »M. Holm kobberstikker«. Det er dog snarest trykfejl for »Jens Holm, kobberstikker«, der nævnes i vejviseren 1821 og følgende aar, og er isaafald vidnesbyrd om, at familien har forladt Berlin c. 1815. Herimod taler dog, at sønnen ikke synes at være konfirmeret i København. Oplysningen om Jens Holms daab 1776 skyldes meddelelse af S. Otto Brenner.

Tavle II.

Henrik Gustav Ferdinand Holm $^{23}/_4$ 1803 $^{22}/_5$ Berlin St. Georgen — $^{1}/_5$ 1861 $^{7}/_5$ København Trinitatis. Maler og kobberstikker, uddannet af faderen, sammen med hvem han udgav »Sjællands yndigste egne« 1826—38. 1832 udførte han efter W. A. Graahs skitser 8 kolorerede billeder, som dels blev stukket i kobber af faderen, dels af Bagge. Han udstillede 1832 paa Charlottenborg planer og billeder af karantæneanstalten paa øen Kyholm og i 1851 6 billeder. Han var en begavet og flittig kunstner, der for overordentlig smaa beløb tegnede meget omhyggelig udførte udsigter og bygningstegninger til tilrejsende. Der kendes et ret stort antal af hans prospekter, som nu værdsættes højt af samlere. Det tidligst kendte er fra 1821 af Marienborg ved Helsingør. Det blev stukket i kobber i Edinburgh, saa maaske han ved denne tid har foretaget en rejse til Skotland. Men synligt har dette ingen spor sat sig i hans produktion, der er forbavsende ensartet i udførelse og præg lige fra hans første billede til hans sidste, i mærkelig modsætning til det ganske ureglementerede liv han førte. Gift 1828 $^{23}/_7$ Gentofte Karen Marie Nielsen født c. 1801⁶⁾ — $^{16}/_7$ 1853 København. Hun døde under koleraen, hvor familien siges at have haft ophold i teltlejren eller barakkelejren paa det nuværende vandværks grund, og hvorfra der da ogsaa foreligger tegninger af Holm. Dette er formentlig grunden til, at hendes begravelse ikke har kunnet findes, derimod findes en registrering af $^{16}/_7$, der afholdtes i Store Kongensgade 267, og som straks afsluttedes med en erklæring om at hun intet havde efterladt sig, afgivet af Thorvald Stenger, som mødte paa den fraværende enkemands vegne.

Børn:

1. Axeline Frederikke Holm $^{24}/_2$ 1827 $^{24}/_2$ København fødselsstiftelsen — $^{20}/_{12}$ 1874 $^{27}/_{12}$ Københavns St. Johannes. $^9/_{10}$ 1842 konfirmeret Trinitatis som datter af forældrene, 1874 bosat i Viktoriagade, men død paa kommunehospitalet. Skifte $^{22}/_{12}$ 1874 — $^{7}/_1$ 1875. Det ringe bo udleveredes til svogeren Sommersted, som havde bekostet begravelsen.
2. Frederikke Mathilde Louise Holm $^{11}/_4$ 1829 $^5/6$ København Trinitatis — $^{31}/_7$ 1909 $^6/8$ St. Hans hospital ved Roskilde. Gentagne gange straffet for rapseri og hæleri, og $^{19}/_3$ 1885 indlagt paa St. Hans hospital som sindssyg. Udenfor ægteskab 1 dødfødt datter født $^2/_{10}$ 1855 og 1 søn født $^4/4$ 1862.

⁶⁾ Opgives født i København, men synes isaafald født paa fødselsstiftelsen af ukendte forældre.

3. Axel Harald Valdemar Holm $^{26}/_1$ 1831. 1832 $^{22}/_6$ København Garnisons — $^{26}/_5$ 1909 $^2/_6$ St. Hans hospital ved Roskilde. 1850 cigarmager, $^1/_6$ 1858 indlagt som ugift cigarmager og fabriksarbejder paa St. Hans hospital. Uden børn.
4. Knud Harald Thorvald Holm født $^9/_6$ 1833 $^{16}/_{11}$ København Garnisons, død $^7/_8$ 1838 $^{13}/_8$ København Frelzers. 6 aar gl.
5. Amalie Ottilie Holm $^7/_9$ 1836 $^4/_12$ København Frelzers — $^3/_2$ 1925 $^8/_2$ København »De gamles by«. 1855 i konditorbutik, 1860 selvstændig modehandlerinde. 1876 tog hun en søsterdatter til sig som plejebarn, idet dennes broder allerede forinden var kommet i pleje hos skolelærer og kirkesanger F. A. Petersen i Tjustrup. Efter konfirmationen kom han dog ogsaa en tid til hende. c 1896 — c 1903 boede hun sammen med en broder til hendes afdøde mand i »Lille Eje« i Ordrup, som hun om sommeren lejede ud til sommergæster. Derefter i huset hos sin ovennævnte plejesøn, indtil hun $^8/_5$ 1924 blev optaget i »De gamles by«. Gift 1873 $^{22}/_5$ Københavns St. Johannes Niels Julius Sommersted $^{24}/_1$ 1826 $^{19}/_5$ København Trinitatis — $^{26}/_{12}$ 1879 København Holmens, begravet 1880 $^1/_1$ Frederiksberg, søn af kontrollør Jens Petersen Sommersted og Louise Birgitte Schmidt. $^{16}/_{12}$ 1879 gensidigt testamente, ifølge hvilket hun efter mandens død overtog boet, der vurderedes til c. 1500 kr. Ingen børn.
6. Juliane Valborg Holm $^{16}/_{12}$ 1838. 1839 $^{14}/_7$ København Frelzers — $^{28}/_9$ 1902 $^5/_10$ St. Hans hospital ved Roskilde. Boede 1874 sammen med den ældste søster, og $^{23}/_{12}$ 1875 indlagt paa St. Hans hospital. Udenfor ægteskab 2 børn født henholdsvis $^5/_10$ 1864 og $^3/_10$ 1866.

Stamtavlen viser, som det saa ofte er tilfældet, at springet mellem sindssyge og kunstneriske anlæg ikke er stort. Men selv om ikke mindre end 3 af Holms 5 voksne børn blev sindssyge, saa bør man dog vogte sig for heraf at slutte til arvelige anlæg i saa henseende. Fattigdom, drik og daarlige sociale forhold kan lige saa vel have ført til dette resultat. I virkeligheden kan man lige saa godt stille regnestykket omvendt op og beundre den modstandskraft, som udvistes.

Den eneste rigtig svage var sønnen. Han blev indlagt i 1858 i en alder af 27 aar, men naaede dog paa St. Hans at leve i endnu 50 aar. Da han blev indlagt havde moderen været død i 5 aar, alligevel syntes søstrene at have arbejdet paa at holde familiens anseelse oppe. Den næstældste af døtrene havde ganske vist $1\frac{1}{2}$

aar efter moderens død i 1855 født en datter, men barnet var dødfødt, og først 7 aar senere, 1 aar efter faderens død, fik hun i 1862 sit næste barn. Ham gik det økonomisk set helt godt; han kunde vende hjem fra Amerika med penge nok til at kunne leve en ubekymret alderdom til sin død, der indtraf da han var 68 aar gammel, og der foreligger intet om sindssyge hos ham. 2 aar senere fulgte den yngste datter efter. I 1864 fik hun en søn, i 1866 en datter. Da begge fik samme fornavne har det øjensynligt været med samme mand, og faderen har sikkert været sund, ti det gik børnene godt, skønt deres mor faldt fra dem i ung alder.

At det under disse forhold var svært for de 4 søstre at klare sig, ligger i sagens natur. Den næstældste af dem kom gentagne gange i konflikt med loven, for betleri og hæleri fik hun domme over sig $\frac{4}{3}$ 1865, derefter $\frac{11}{5}$ og $\frac{14}{9}$ 1867, og $\frac{23}{3}$ 1869; alt for ubetydeligheder, men det skulde jo ikke gøre hende tilværelsen lettere, selv om sønnen kom i pleje i Jylland. Den næst yngste udnyttede sin kunstneriske arv som modehandlerinde og ægtede i 1873 en lidt over 10 aar ældre mand, der døde 6 aar senere. Der kom ikke børn, og denne datter lykkedes det ikke blot økonomisk at klare sig, men hun blev baade aandeligt og økonomisk familiens faste støttepunkt. Hun opdrog fra 1875 den yngste søsters 2 børn, og naaede den høje alder af 88 aar.

Den ældste og yngste søster boede sammen, og opdrog den yngste søsters 2 børn, men da den ældste søster døde 1874 kun 47 aar gl., blev det den yngste for svært at klare livet. Lillejuleaften 1875 blev hun indlagt paa St. Hans, kun 37 aar gl. Der døde hun, dog først 27 aar senere. Den gifte søster betalte det første aar for hendes ophold og tog sig af børnene.

Foruden hende var der nu den næstældste af søstrene ude i det fri liv, hvis man kan kalde det saadan. Fra $\frac{23}{3}$ 1869 sad hun inde i 2 aar til 1871. $\frac{3}{10}$ 1874 fik hun 30 dages tvangsarbejde, $\frac{25}{4}$ 1876 48 dages for at have betlet og for at have undladt at efterkomme et hende den $\frac{1}{9}$ 1875 givet tilhold om at melde sig. $\frac{14}{6}$ 1876 fik hun et nyt tilhold, som hun fra $\frac{14}{9}$ undlod at efterkomme, og da hun senere paa aaret overbevistes om at have rapsset, dømtes hun og en medhjælper $\frac{13}{1}$ 1877 til hver 4 aars tugthus. Ikke et aar efter at hun igen var kommet fri fik hun $\frac{27}{9}$ 1881 tugthus i 2 aar, $\frac{23}{4}$ 1884 simpelt fængsel i 8 dage og $\frac{19}{7}$ 1884 tugthus i 3 aar, for⁷⁾

»dels at have den 23. maj d. a. frastjaalet urtekræmmer Fritz Skjeltved en flaske med hindbærsaft af værdi 1 kr. 30 øre, som henstod paa

⁷⁾ Dombog nr. 58 (1884), 426 f.

disken i bestjaalnes butik, hvor arrestantinden havde indfundet sig for at handle.

dels at have overtraadt et hende den 7. maj d. a. til Københavns politiprotokol over mistænkelige personer under sædvanlig straffetrusel givet tilhold ved den 22. ds. da hun havde haft udgangstilladelse, at undlade at vende tilbage til ladegaarden, hvor hun af fattigvæsenet var udlagt, samt udeblive derfra, indtil hun den følgende dag blev anholdt i anledning af fornævnte tyveri«.

Naar man læser saadanne domme, forstaar man de moderne kriminalisters syn, at domme af den slags ikke kan forbedre, men blot skabe mennesker, der kan bruges som levende brændsel i den ovn, der driver hele fængselsvæsenet; og at det er billigere at give understøttelse stor nok til, at de kan klare sig.

At hun tilsidst ikke kunde mere, er der intet mærkeligt i. Allerede et halvt aar efter, ^{19/3} 1885, blev hun indlagt paa St. Hans, hvor hun saa tilbragte sine sidste 24 aar.

Den lange tid, de 3 sødskende har tilbragt paa St. Hans, henholdsvis 50, 27 og 24 aar, og de høje aldre de naaede, henholdsvis 77, 64 og 80 aar, viser, at de dér har levet under tryggere kaar, end livet iøvrigt bød dem, og at de maaske havde kunnet klare tilværelsen, om man havde hjulpet dem lidt.

Dette gælder dog ikke broderen, hvis sindssygdom begyndte med forestillinger om, at hans far var umaadelig rig, og som hurtigt nedsank i dybeste sløvsind ledsaget af epileptiforme kræmper, men maaske Juliane, hvis sindssygdom begyndte med forfølgelsesvanvid, og navnlig Frederikke, hvis vrangforestillinger og hallucinationer efterhaanden ophørte, saa hun faldt til ro i et stereotyp væsen.

Men en ting forbavser en, og det er, at man overhovedet ikke paa hospitalet har opdaget, at de var sødskende. Ingen antydning heraf findes i protokollerne, og ved alle 3's død hedder det enslydende: »ingen paarørende kendes«. Og dog levede de alle 3 i hele 17 aar sammen indenfor hospitalets mure, og dog overlevede den næstyingste af søstrene i over 22 aar den søster, for hvis ophold hun havde betalt det første aar, og i over 15 aar broderen og den ældste søster.

Mere l e v e n d e kan man vel ikke være begravet paa denne jord, og da man ved, at der nu lægges megen vægt paa sindssygehospitalet paa at belyse de sindssyges slægtskabsforhold, saa forbavser det en, at en saadan ligegyldighed har været til endnu i 1909.

Men da man kan paavise en tydelig fremgang i behandlingen af de sindssyge lige fra pesthusets dage til vor tid, saa har man lov at haabe, og vel ogsaa kræve, at noget saadant ikke sker tiere. Ti det kan ikke undskyldes med, at saadanne oplysninger ikke

har kunnet fremskaffes — de her givne undersøgelser viser, at administrationen i dette land efterlader oplysninger nok til at det kan opklares. Og saa maa det ogsaa være alministrationens pligt at faa disse oplysninger til at flyde ind til de steder, hvor der er brug for dem.

SMAA MEDDELELSER.

ARKIVAR I RIGSARKIVET HANS CHRISTIAN ROEDE.

23. April 1865—6. Marts 1934.

H. C. Roede, der har indlagt sig Fortjeneste af dansk Ætte- og Persongranskning ved at meddele Udtog af Kancelliets Brevbøger vedrørende Testamenter, Tilladelse til Hjemmevielser og Begravelser i Tidsrummet 1660—1700 (Persh. Tidsskr. 6. II—7. II), blev 1882 Student og tog 1888 juridisk Embedsexamen. Efter at have gjort Tjeneste i et Par Aar i Landsover- samt Hof- og Stadsretten fik han 1895 Ansættelse som Assistent i Rigsarkivet og havde saaledes ved sin Død saanær 40 Aar arbejdet i denne Institution. Roedes Interesser gik tidligst i æsthetisk Retning, hvorom vidner hans omhyggelige og smagfulde Oversættelser af Lessings »Nathan der weise« (1884), Goethes »Torquato Tasso« (1895) og Byrons »Manfred«. Hans Indtræden i Arkivgæringen førte ham ind paa personhistoriske, rets- og lavshistoriske Studier.

Arkivar Roede havde i en Aarrække været sysselsat med Udarbejdelsen af en Etat over danske Hofembedsmænd og Funktionærer. Dette Arbejde han desværre ikke fik bragt i trykfærdig Stand. Det foreligger i alfabetisk ordnede Selder, der, sammen med hans øvrige efterladte Manuskripter, af hans Datter er skænkede til Rigsarkivet. Særlig for de underordnede Hoffunktionærer, f. Ex. Kunstnere og Kunsthåndværkere findes Oplysninger af Værdi.

Roedes øvrige haandskrevne Udarbejdelser er:

Optegnelser om Lavene, alfabetiske og kronologiske med Oversigtstavler over samtlige Lav. Lexikalsk Fortegnelse over Lavsudtryk. En Afhandling paa dansk og i tysk Oversættelse om Gilder og Lav (jvfr. M. Pappenheim, Die dänischen Schutzgilden, Berlin 1885). Meddelelser om Skipperlavet og Skipperforeningen i Kbhvn. — Var Ledingspligt og Selvejerjord fri? — Optegnelser om Møller i og udenfor Kbhvn.

KJØBENHAVNS GARNISONSPROTOKOLLER.

I Hærens Arkiv, Krigsministeriet, opbevares de saakaldte »Copen Hagenischguarnisons Journal« er for Aarene 1663—69 og 1671, hvilke blandt andet indeholder Oplysninger om Indrejsende til og Udrejsende fra Kjøbenhavn de nævnte Aar. Disse Oplysninger fremkom ved indsendte Fortegnelser fra Vagterne ved Adgangene til Staden, suppleret med Anmeldelser fra Gæstgiversteder, Logihuse og Privatpersoner, der havde faaet Gæster.

For at gøre disse Oplysninger lettere tilgængelige for Personalhistorikere og andre Interesserede er der ved det nævnte Arkiv udarbejdet Seddelfortegnelser i tre Sæt: et med den Rejsendes fulde Navn og, forsaavidt det er opnoteret, hans Livsstilling, Hjemsted, Ind- og (eller) Udrejse samt Sted i Journalerne for muligere yderligere Oplysninger, f. Ex. Logi. Dette Sæt findes i Hærens Arkiv, hvor ogsaa selve Journalerne er tilgængelige. De to andre Sæt er ens og har alene fulde Navn og Sted i Protokollen; de er ordnet efter Navn,

medens det fuldstændige Sæt er ordnet efter Livsstilling — for nogle Kategoriers Vedkommende yderligere efter, om Personerne er eller antages at være Indlændinge (Danske, Norske, »Holstenerne«) eller Udlændinge. I de fleste Tilfælde er Hjemsted opnoteret i Journalen, i mange Tilfælde ikke. Et Skøn har da maattet afgøre Spørgsmaalet. Af de to Navnesæt findes det ene i Raadstuearkivet, det andet sammen med Journalerne i Hærens Arkiv.

Antallet af ved Navn opnoterede Rejsende i de otte Aar er omtrent 35000, altsaa omtrent ligesaa stort som Hovedstadens egen Befolkning i disse Aar, hvorved dog bør bemærkes, at, som det kunde ventes, et Antal Personer, Mænd, er optegnet flere Gange. Derimod findes der saagodtsom ingen Oplysninger om Kvinders Rejser, skønt selvfølgelig mangfoldige Hustruer, Døtre osv. har ledsaget Mændene eller har rejst alene. Endvidere er der, bortset fra Haandværkssvende, kun oplyst om et ringe Antal egentlige Almuesfolk: Arbejdere, Bønder, Matroser paa Skibe m. fl., og ikke sjælden lyder Dagens Melding paa, at der ikke er passeret »Folk af Condition«. Med andre Ord: Tusinder af Kvinder og Almuesfolk er passeret ud og ind ved Vagterne, uden at der er gjort Optegnelse derom, og uden at mulige Meldinger fra Gæstgiversteder m. fl. om dem er optaget i Journalerne.

Det omtrentlige Antal Rejsende i nogle af de vigtigste Kategorier er: Danske Borgerlige med angivet Livsstilling 2000, Do. uden 3500, udenlandske Do. med 3000, Do. uden 2500, særlig Haandværkere 2000, Skippere o. l. 2500, Folk af den højere eller lavere Tyendeklasse 2000, Lærde, fra Studenter til Professorer 2000, Kunstnere 500. Meget talrige er endvidere Danske og Udlændinge af Adel, Embeds- og »Bestillings«-mænd, Officerer, Underofficerer og menige Soldater — danske som udenlandske. Om Kongehusets Rejser gives der nøje Oplysninger, ligesom om Besøg af udenlandske fyrstelige Personer, om fremmede Diplomater osv.

Trods det betydelige Antal Oplysninger om »Lærde«, omtrent 2000, er dog ikke Navnene paa samtlige ud- og indpasserende Studenter optegnet, thi af og til træffes Bemærkning om, at foruden et Antal ikke specificerede Haandværksburscher er ogsaa et Antal ikke specificerede Studenter passeret. Studenterne er saaledes ikke altid blevet betragtet som Rejsende af »Condition« — maaske fordi de ligesom Haandværkssvendene har færdedes tilfods ad Landevejene. Derimod er f. Ex. de rejsende Handelsfolk, Købmænd og Købsvende, næsten altid angivet ved fulde Navn m. m.

Skønt der ved Journalernes Optegnelser klæber adskillige Mangler saasom Ufuldstændighed, jævnlige Mishandlinger af Person- og Stednavne m. m., er Garnisonsprotokollerne en Kilde til Oplysning, som fortjener at kendes og benyttes, og der kan næppe paavises noget tilsvarende fra en anden stor By i en saa fjærn Tid.

Idet der iøvrigt henvises til en udførligere Artikel om disse Journaler i Hist. Meddelelser om Kjøbenhavn, skal kun tilføjes, at Journalerne ogsaa i den Henseende svarer til deres Navn, at de jævnlig har korte Optegnelser om Begivenheder i Hovedstaden, der mere eller mindre havde Betydning for Gani-sonen.

Rockstroh.

FIRE HOLBERG-AUTOGRAFER.

Holberg-Autografer er jo ikke netop hyppigt forekommende, og det har derfor stadig Interesse, naar saadanne kan paavises.

I en Pakke i Landsarkivet for Sjælland, betegnet »Roskilde Købstads Skiftedokumenter 1738—39«, findes fire, hidtil vistnok ubemærkede, Holberg-Autografer, alle blandt Dokumenterne til et større Skifte, paabegyndt 13. Juni

1738, efter Universitetets Ridefoged Christen Knudsen. Paa en København 16. Juni 1739 dateret Skrivelse findes kun Holbergs Underskrift. Den anden er lidt mere fyldig, idet ogsaa Dateringen, Kiøbenh. d. 20. Sept. 1738, skyldes Holbergs Haand. Som Nr. 23 findes en Kvittering, der helt er skrevet af Holberg og lyder:

»Anno 1731 d. 24. November Seigr. Christen Knudsen paa Hans Andersen i Onsagers Vegne betalt penge 11 Rdl.«
og er underskrevet af Holberg.

Endelig den fyldigste, Nr. 24 i Pakken, en Specification af 27. Aug. 1737, der lyder saaledes:

Jeg underskrevne tilstaaer at have bekommet af Seigr. Christen Knudsen først udi reede penge for tvende kvartaler paa skatt, som skal leveres til Kiøbenhavns Amtsstue, et hundrede og otte Rigsdaler, 2 mark, 1 sk.

2. En pante obligation af Niels Rasmussen Lange paa 200, siger to hundrede Rigsdaler item 20, siger tyve Rigsdaler i reede penge.

3. En obligation paa 190, siger hundre og halvfemti sinds tyve Sletdaler.

4. Hans Skifteprotokoll, som blev af mig leveret til Seig. Anders Pedersen.

L. Holberg.

I alle fire Tilfælde drejer det sig om finansielle Universitetsforretninger, som Holberg har ordnet.

T. Vogel-Jørgensen.

SPØRGSMAAL OG SVAR.

SPØRGSMAAL.

1.

Krag. — Tamdrup.

1. I Aaret 1708 blev Søren Knudsen, Bager i Holbæk, gift med Else Jensdtr. Krag. Sted og Dato for Giftermaalet søges.
2. Herkomst og Død søges for Hedvig Sophie Tamdrup, der blev gift i Horne (Fyen) d. $\frac{14}{11}$ 1741 med Kateket, senere Præst til Hjortshøj, Elev og Egaa, Jens Sørensen Krag.

S. Ringsted.

2.

Bøchmann.

Oplysning søges angaaende Forældre og Søsken til Christian Mathiesen Bøchman, Gaardmand og Smed i Sødinge, Ringe Sogn. Han blev viet $\frac{12}{7}$ 1711 til Magdalene Nielsdatter og blev begravet i Ringe den $\frac{3}{10}$ 1745, 63 Aar gl. En Broder til ham hed Adolph.

R. Faber,
Oberstløjtnant,
Eckersbergsgade 24,
København, Ø.

S a r a u w.

I Albert Fabritius' Bog: Slægten Schwensen fra Aabenraa, S. 175 nævnes blandt Kreditorerne i Schwenne Truelßens Konkursbo i Aabenraa salig Bager Bartold Sarauws Enke. Navnet lader formode, at han kan være Bedstefader til Slægten Sarauws Stamfader, Gehejmelegationsraad Friedrich Barthold Sarauw, født 1703 i Slesvig (se Patriciske Slægter IV, S. 151). Kan nogen give yderligere Oplysninger om Bartold Sarauw og hans Slægt?

Hauch-Fausbøll,
 Dansk Genealogisk Institut,
 Dosseringen 26 B.

SVAR.

(9. VI. 27).

A akerfeld, Gotthard Wilhelm, kom i 1769 som Svend til P e d e r A l s, hvem han bistod til A.s Død 8. 7. 1776; i A.s under s. D. oprettede Testamente betænkte »Ockerfeldt« for hans Opvartning under A.s Sygdom med 30 Rdl. Det overdroges ham »som den der var bedst øvet udi Alsted Manière at male« at fuldføre en Kopi efter Maleriet af Chr. VII. Den 17. Jan. 1777 søgte han — der da tituleres »Malersvend« — om Naturalisation, hvorom Danske Cancelli æskede Kunstakademiets Erklæring; dette anførte det ovenfor angivne og tilføjede, at »iøvrigt er Aackerfelt ikke videre engageret, enten udi Kongel. Tieneste, eller her ved Academiet«. Andragendet afsloges iøvrigt. A. skal være født i Jemteland.

R. H. Brask.

SAMFUNDETS ANLIGGENDER.

Samfundet har i indeværende Aar afholdt et Medlemsmøde. Dette fandt Sted d. 12. Marts i »Borgernes Hus«. Sekretær i Justitsministeriet, cand. jur. Stig Iuul holdt Foredrag om »Kommissionsdommen over Struensee og Brandt«. Det meget interessante og velholdte Foredrag efterfulgtes af Diskussion. Mødet var vel besøgt.

D. 28. November havde »Dansk Ingeniørforening« vist Samfundet den Velvilje at give dets Medlemmer Adgang til et Medlemsmøde, paa hvilket Ingeniør Marstrand talte om »Vikingtidens Bydannelser i Nord- og Østeuropa«.

I Aarets Løb har efternævnte indmeldt sig i Samfundet: Oberstløjtnant C. P. Bokkenheuser, Kaptajnløjtnant i Flaaden F. K. Brummerstedt, Overlæge E. C. Egede, Odense, Retspræsident Johs. Hørring, Viborg, Læge Eiler Høeg, Jægerspris, Orlogskaptajn H. F. Kiær, Landsarkivet for Sønderjylland, Aabenraa, Randers Centralbibliotek, Randers, Overinspektør C. E. Ruge, Aalborg, og Distriktslæge Aas, Yttre Enebak. Samfundet har derefter pr. 1. December 243 Medlemmer i Danmark, 2 paa Island, 53 i Norge og 14 i det øvrige Udland, ialt 312.

Samfundets Bestyrelse bestaar for Tiden af nedennævnte Medlemmer:

Ordenshistoriograf, Dr. phil. Louis Bobé*, Formand.	Hovedarkivar i Generaldirektoratet for Post- og Telegrafvæsenet H.
Landsdommer A. Drachmann Bentzon.	Hjorth-Nielsen, Sekretær. Postmester C. Klitgaard.
Hofjægermester, Lensbaron H. H. A. Berner Schilden Holsten.	Arkivar i Rigsarkivet, Dr. theol. Bjørn Kornerup.*
Kontorchef i Nationalbanken O. H. Clementsen, Kasserer.	Kammerherre, Etatsraad, G. Krag. Arkivar i Rigsarkivet S. Nygård.*
Direktør Th. Hauch-Fausbøll.	

De med * betegnede Herrer danner Skriftudvalget.

Samfundets Revisorer er Kontorchef i Landmandsbanken L. Bie og Overretssagfører St. Hetsch.

Fortegnelse over Medlemmerne af Samfundet for dansk Genealogi og Personalhistorie.

(1. December 1934).

Æresmedlemmer.

Statsarkivar *E. A. Thomle*, Oslo.
Rigsheraldiker, Greve *Adam Lewenhaupt*, Stockholm.
Ridderhusgenealog, Universitetssekretær, fil. mag., Friherre *Tor Carpelan*, Helsingfors.

Korresponderende Medlemmer.

Bouly de Lesdain, Louis, Dr. jur., Dunkerque.
Durchmann, Osmo, Kamrerar, Sekretær i Styrelsen for Genealogiska Samfundet i Finland, Helsingfors.
Elgenstierna, Gustaf, Registrator i den svenske Generalpoststyrelse, Stockholm.
Hildebrand, Bengt, Sekretær, Redaktør af Personhistorisk Tidsskrift, Stockholm.
Kellinghusen, Hans, Professor, Arkivraad ved Statsarkivet i Hamburg.
von Rahden, Nicolai, Friherre, Forstander for Letlands genealogiske Selskab, Mitau.

Medlemmer i Danmark.*)

Hs. Majestæt Kongens Haandbibliotek.

Aalborg Haandværkerforenings Bibliotek, Aalborg.
Abildgaard, Carl, Apoteker, Nykøbing Falster.
Ahlefeldt-Laurvig, C. J. F., Greve, Hofjægermester, Lundsgaard, Kerteminde.
Ahlefeldt-Laurvig, C., Greve, Overretssagfører.
Andersen, J. O., Dr. theol., Professor v. Universitetet.
Antropologiske Komité, Den.
Arctander, C., Forfatter.
Arends, Otto Fr., Kommunelæge, Asnæs.
Arhnung, J. O., Adjunkt, Roskilde.
Barth, E. D., Overretssagfører.
Bendz, Frk.
Bentzon, Poul, Etatsraad.
Bentzon, A. Drachmann, Landsdommer.
Berner Schilden Holsten, H. H. A., Lensbaron, Hofjægermester, Langesø.
Biblioteket for Thisted By og Amt, Thisted.
Bie, L., Kontorchef i Landmandsbanken.
Binzer, O., fhv. Kolonibestyrer.
Blomberg, Aage Fasmer, cand. mag.
Blædel, Werner, Kontorchef.
Bobé, Louis, Dr. phil., Kgl. Ordenshistoriograf.
Boeck, H., Kaptajn, Kammerjunker.
Boie, Fuldmægtig.
Bokkenheuser, C. P., Oberstløjtnant.
Borberg, Svend, Redaktør.

*) Hvor ingen Bopæl er anført, er denne København.

- Bornholms Centralbibliotek*, Rønne.
Brandorff, I. O., Kæmner, Kolding.
Brenner, Franz, Dr. med., Læge, Tønder.
Bretteville-Plum, F. C., fhv. Bankdirektør.
Brummerstedt, F. K., Kaptajnløjtnant i Flaaden.
Bruun, A., Dommerfuldmægtig, Køge.
Bryndum, V. G. F., Stadsingeniør, Horsens.
Carlsen, Olaf, Dr. phil., Forfatter, Taastrup.
Centralbiblioteket, Holstebro.
Centralbiblioteket for Hjørring Amt, Hjørring.
Christensen, Will., Dr. phil., fhv. Arkivar i Rigsarkivet.
Classenske Bibliotek, Nykøbing Falster.
Clausen, Julius, cand. mag., Bibliotekar.
Clementsén, O. H., Kontorchef i Nationalbanken.
Cold, Fr., Kontreadmiral.
la Cour, G., Ingeniør.
Dahl, Frantz, Dr. jur., Professor ved Universitetet.
Dahl, Aage, Sognepræst, Guderup.
Dansk biografisk Leksikon.
Ebstrup, H., Overretssagfører.
Eegholm, A. J. P., mag. art., Registrator i Rigsarkivet
Egede, E. C., Overlæge, Odense.
Ehrencron-Müller, H., Bibliotekar.
Ehrenreich-Hansen, Frk., Randers.
Eigtved, V., Bankdirektør.
Esmer, Einar, Grosserer.
Estrup, J., cand. theol., Godsejer, Skafføgaard, Mørke.
von Eyben, Werner, Fuldmægtig.
Fabritius, Albert, Genealog.
Falk-Jensen, A., cand. jur., Ekspeditionssekretær.
Finansministeriet.
Flensborg, Andreas, Boghandler, Roskilde.
Foreningen til Udgivelse af Danmarks Adels Aarvog.
Forplejningskorpsets Bibliotek.
Foss, E., Frue, Aalsgaarde.
Frederiksberg Kommunalbestyrelses Haandbibliotek.
Frederiksberg Kommunes Folkebibliotek.
Friis, Aage, Dr. phil., Professor ved Universitetet.
Friis-Petersen, Fr., Vice-Skoleinspektør.
Friis-Petersen, H., Grosserer, Aarhus.
Fugl, I. F., Apoteker, Vejen.
Fyns Stiftsbibliotek, Odense.
Fællesrepræsentationen for dansk Industri og Haandværk.
Færø Amts Bibliotek, Thorshavn.
Garnisonsbiblioteket.
Geill, H., Overlæge, Charlottenlund.
Gentofte Kommunebibliotek.
Glahn, Hans Egede, cand. jur., Ekspeditionssekretær.
Glenthøj, R. A. L. T., Sognepræst, Nestelso.
Grandjean, P. B., Arkivar i Rigsarkivet.
Gribsvad, Frode, Landsarkivar, Aabenraa.
Grut, Andreas, Grosserer, Birkerød.
Grønvald, Fr., Direktør.
Grønvald, F. C., cand. jur., Ekspeditionssekretær.
Grønvold, P. R., Kontorchef.
Haase, E., Forlagsboghandler.
Haderslev Centralbibliotek, Haderslev.
Hahn-Thomsen, C., cand. pharm.
Harbou, Dommerfuldmægtig, Aarhus.
Harries, O., Dommerfuldmægtig, Svendborg.
Hartmann, Hjalmar, Generalkonsul.

- Hatt, Harald*, Landsarkivar, Odense.
Hatt, Thorvald, Genealog.
Hauch-Fausbøll, Th., Direktør.
Heilskov, Chr., Bibliotekar, Gug.
Herlufsholms Skoles Bibliotek, Næstved.
Hetsch, Stephan, Overretssagfører.
Hjorth-Nielsen, H., Hovedarkivar.
Holck, Harald, Ekspeditionssekretær i Statsministeriet.
Honnens de Lichtenberg, G., Kaptajn.
Hostrup, Aage, Vicedirektør.
Hvass, H. H., Dommer, Aarhus.
Hvidt, L. N., Dispachør.
Hærens Arkiv.
Høeg, Eiler, Læge, Jægerspris.
Høegh-Guldberg, Fritz, Kaptajn.
Hørring, Johs., Retspræsident, Viborg.
Ingemann, B., Frue, Rungsted.
Ingemann, Godsejer, Egebjerggaard pr. Kappendrup.
von Irgens-Bergh, G. O. A., Oberst, Aarhus.
Iuul, Stig, cand. jur.
Jacobsen, C. R.
Jacobsen, Frits, Stabslæge, Kgl. Livlæge.
Jelling Seminarium, Jelling.
Jensen, C. A., mag. art., Museumsinspektør.
Jensen, Regnar, Politifuldmægtig, cand. jur., Kolding.
Jonassen, A., Boghandler.
Juel Hansen, E., Sparekasseassistent, Odense.
Jørgensen, C., Bankdirektør, Aalborg.
Jørgensen, Harald, Arkivar i Rigsarkivet.
Kalundborg Centralbibliotek, Kalundborg.
Kindt, G., Frue, Haslev.
Kiær, H. F., Orlogskaptajn.
Kjerulf, A., Redaktør.
Kjølby, A., Lærer, Svaneke.
Klitgaard, C., Postmester, Hjørring.
Koch, Poul, stud. art.
Kolding Bibliotek, Kolding.
Kornerup, Bjørn, Dr. theol., Arkivar i Rigsarkivet.
Krag, C. M. G. R., Kammerherre, Etatsraad.
Krak's Forlag.
Københavns Kommunes Folkebibliotek.
Køster, G., Lærer, Kolding.
Landsarkivet for Fyn, Odense.
Landsarkivet for Jylland, Viborg.
Landsarkivet for Sjælland.
Landsarkivet for Sønderjylland, Aabenraa.
Lange, N. D. V., Frk., mag. art., Arkivregistrator.
Lassen-Landorph, A., Overretssagfører, Randers.
Lauridsen, Henry, stud. med.
Lemche, Gyrithe, Frue, Forfatterinde, Lyngby.
Levin, Anna, Frue.
Levin og Munksgaard, Forlag.
Linde, O., Landsretssagfører.
Linvald, A., mag. art., Rigsarkivar.
Luja, A., Hovedkasserer.
Lyngby Bibliotek, Lyngby.
Lynge, H., Boghandler.
Magius, A., Postmester, Raadmand.
Malling, H., Overretssagfører.
Malling, O., Fabrikbestyrer.
Maribo Stiftsmuseum, Maribo.

- Marquard, E.*, Arkivar i Rigsarkivet.
Marstrand, W., Ingeniør.
Meyer, Karsten, Højesteretssagfører.
Middelfart Folkebogsamling, Middelfart.
Moltkeske Bibliotek, Det grevelige.
Monberg, Erik S., Grosserer.
v. Munthe af Morgenstjerne, B. O. A., Kammerjunker, Ekspeditionssekretær.
Müller, Wanda, Frue.
Møns Folkebibliotek, Stege.
Mørkeberg, H. H., Sagfører.
Nationalhistoriske Museum paa Frederiksborg Slot, Det, Hillerød.
Nationalmuseets 2. Afdeling.
Neiiendam, R., Teaterhistoriker.
Nobel, O. K., Konsul.
Nordjydske Landsbibliotek, Det, Aalborg.
Nordsjællands Centralbibliotek, Helsingør.
Norrie, Gordon, Dr. med., Stabslæge.
Nutzhorn, Fr., Assistent, Klampenborg.
Nygaard, G., Redaktionssekretær.
Nygaard, S., Arkivar i Rigsarkivet.
Nystrøm, Eiler, Dr. phil., Arkivar i Rigsarkivet.
Ogaard, H., Genealog.
Oirik, H. G., Kontorchef.
Olsen, Axel, Overretssagfører.
Ordenskapitlets Sekretariat.
Ostermann, H. P. S., Sognepræst, Greve, Taastrup.
Ottesen, C., Forstander.
Petersen, Carl, S., Dr. phil., Overbibliotekar.
Petersen, P. J. H., fhv. Apoteker.
Pontoppidan, A., Kammerjunker, Kaptajn, Klampenborg.
Post- og Telegrafbiblioteket.
Prytz, H., Dommer, Terndrup.
Raadhusbiblioteket.
Rahbek, O., Apoteker, Brønderslev.
Ramsing, H. U., Generalmajor.
Randers Centralbibliotek, Randers.
Rehling-Quistgaard, P. C., fhv. Forpagter, Nyraad St.
Repsdorph, H., Overretssagfører.
Rigsarkivet.
Rigsdagens Bibliotek.
Ring, G. V., Laboratorieforstander.
Ringsted S., Driftsingeniør, cand. polyt.
Rode, E., Overretssagfører.
Rosenørn, F. C., Kammerjunker, fhv. Intendant.
Rosenørn-Lehn, F. M. Baron, Kammerherre, Hofjægermester, Orebysgaard, Saxkøbing.
Roskilde Bibliotek, Roskilde.
Ruge, C. E., Overinspektør, Aalborg.
Rump, C. D., Højesteretsdommer, Gentofte.
Rye, H. J. O., Kammerjunker, Kaptajn, Hellerup.
Rønne, Flemming, cand. pharm.
Rørsig, P. M., Lærer, Hallund, Brønderslev.
Saxkøbing og Omegns Folkebogsamling, Saxkøbing.
Schou, L., Fabrikant.
Schæffer, Aage, Apoteker.
Seerup, Asger, Politimester, Ringkøbing.
Sidelmann, A., Lærer, Ramsing.
Silkeborg Bibliotek, Silkeborg.
Sjællands Stiftsbibliotek, Roskilde.
Skive Folkebibliotek, Skive.

Sortfeldt, S. C., Førstelærer, Skjoldborg, Vildsund.
 Sorø Skoles Bibliotek, Sorø.
 Sprechler, H. W., Direktør, Premierløjtnant.
 von Spreckelsen, E., Frue, Randers.
 Statens Lærerhøjskole.
 Statsbiblioteket, Aarhus. (3 Ekspl.).
 Statsministeriet.
 Studenterforeningen.
 Sundbo, Arne, Overretssagfører.
 Swane, J., cand. jur., Kgl. Fuldmægtig.
 Svendborg By og Amts Bibliotek, Svendborg.
 Sønderborg Bibliotek, Sønderborg.
 Sønderjydske Landsbibliotek, Det, Aabenraa.
 Tegner, L. F., Direktør.
 Teist, F., Højesteretssagfører.
 Thaulow, Th., Kammerjunker, Oberstløjtnant.
 Thiset, Olivia, Frue, Klampenborg.
 Thomsen, C. J. T., Overretssagfører, Aarhus.
 Topsøe-Jensen, Th. A., Kontreadmiral.
 Udenrigsministeriet.
 Varder, Inger, Frk., Kolding.
 Vejle By og Amts Bibliotek, Vejle.
 Vemmetofte Klosters Bibliotek, Faxe.
 Viborg Centralbibliotek, Viborg.
 Vogel-Jørgensen, T., Redaktør.
 Voldmester, Vilh., Ingeniør v. Statsbanerne.
 Weberg, O., Ingeniør.
 Weilbach, Fr., Forfatter, fhv. Adjunkt, Snekkersten.
 Werner, Johs., Overretssagfører.
 Werner, Hans, mag. art.
 Willadsen, Poul, Grosserer.
 Willemoës, A., Kammerherre, Oberst.
 Wolff, O., Ingeniør.
 Zahrtmann, H. C., Assistent ved Post- og Telegrafvæsenet.
 Zimmermann, Frk.

Medlemmer paa Island.

Fontenay, F. le Sage de, Danmarks Minister, Reykjavik.
 Islands Landsbibliotek, Reykjavik.

Medlemmer i Norge.*)

Aall, C., Kammerherre, Ulefoss.
 Aas, Distriktslæge.
 Bergens Museums Bibliotek, Bergen.
 Bergens offentlige Bibliotek, Bergen.
 Bull, Th., Grosserer.
 Bull, Francis, Professor.
 Daae, Anders, Apoteker, Skjervøy.
 Deichmanske Bibliotek, Det.
 Drammens Folkebibliotek, Drammen.
 Engelstad, Bjarne, Kaptajn, Generalsekretær, Bækkelaget.
 Finne-Grønn, S. H., Arkivar.
 Frederiksstads Folkebibliotek, Frederiksstad.
 Gløersen, Jørgen, Ingeniør, Hønefoss.
 Gram, Harald M., Høvik St.
 Heiberg, G. F., Godsejer, Amble i Sogn.
 Heiberg, J. V., Raadmand.

*) Hvor ingen Bopæl er angivet, er denne Oslo.

von Hirsch, Per E., Premierløjtnant, Overretssagfører, Volda, Sunmøre.
Holst, J. C., Ingeniør.
Horn, K., Frk., Bibliotekar.
Huitfeldt, Carl, Redaktionssekretær.
Irgens, Aage, cand. oecon, Bankinspektør, Sandefjord.
Jansen, Einar, Arkivar.
Juel, A., Overretssagfører, Drammen.
Koht, Halvdan, Professor, Lysaker.
Kolsrud, Oluf, Professor.
Kommunebiblioteket, Stavanger.
Langfeldt, Ferdinand, Skibsreder, Kristianssand S.
Mathiesen, Jørgen, Godsejer, Eidsvold.
Meidell, S. S., cand. jur., Direktør, Vinderen.
Midttun, Ruth, Frue, Oslo.
Munthe, C. M., Bureauchef.
Neumann, H. H., Provst, Böverbru.
Prebensen, N. C. G., Minister, Utnes, Arendal.
Riksarkivet, Oslo.
Riiber, Thaulow P., Overretssagfører, Sogn i Vester Aker.
Rynning, Carsten, Departementssekretær.
Rønne, Cato Krag, Arbejdsleder, Hakadal.
Sandberg, J., Generalsekretær.
Schjöth, Emil, Dr. phil., Bestun.
Schmidt, Ellen, Frk.
Skjelderup, Arthur, Højesteretsadvokat.
Solberg, Georg, Fylkesbetjent, Drammen.
Sollied, Olaf, Overlæge, Bergen.
Sollied, Peter Ravn, Ingeniør.
Statsarkivet, Bergen.
Statsarkivet, Hamar.
Statsarkivet, Oslo.
Statsarkivet, Trondheim.
Tillier, Odd, cand. oecon.
Trondheims Folkebibliotek, Trondheim.
Universitetsbiblioteket. (2 Ekspl.).
Videnskabselskabet, Biblioteket ved, Trondheim.
Wiesener, A. M., Bibliotekar, Bergen.

Medlemmer i det øvrige Udland.

Danish Genealogical Society, Salt Lake City, Utah, U. S. A.
Gibbins, Signe, Frue, Winnemucca, Nevada, U. S. A.
Göteborg Stadsbibliotek, Göteborg.
Hjortaaas, H. Chr., Redaktør, Minneapolis, Minn., U. S. A.
Lagerfelt, K. G., Friherre, Upsala.
Lundequistska Bokhandel, Upsala.
von Marchtaler, Hildegard, Frue, Hamburg.
Paus, Chr., Kammerherre, Herrestad Herregaard, Mariefred, Sverige.
Stockholms kgl. Bibliotek, Stockholm.
Stockholm Stads Bibliotek, Stockholm.
Swartz, Erik C:son, Redaktør, Stockholm.
Universitetsbiblioteket, Lund.
University of Minnesota Library, Minneapolis, U. S. A.
Widtsoe, John K., Dr. phil., Missionspræsident, Liverpool.

REGISTER

Af *Albert Fabritius.*

Personerne anføres som Hovedregel paa deres Slægtsnavn, et saadant, der ikke er opstaaet alene ved at sætte »sen« til Faderens Fornavn, en Skik, der for Landboernes Vedkommende varer til ca. 1828, jfr. Forordn. af 30. Maj s. A. Først et saadant Slægtsnavn ikke, anbringes Vedkommende paa Fadersnavnet, eller bliver eventuelt at udelade, naar han ikke i Teksten er nærmere bestemt.

Desuden udelades de Personers Navne, hvorom intet af videre Betydning siges i Teksten, f. Eks. Førere for Hærafdelinger, Konger og Fyrster, i hvis Tjeneste de i Teksten nævnte Personer staar, Forfattere, hvis Værker citeres osv.

Hvad den nyere Tid angaar — Grænsen kan vel sættes ved ca. 1700 — anføres Hustruerne paa deres Pigenavn og paa det Navn, de faar ved Giftermaalet.

For den ældre Tids Vedkommende sættes de kun paa Pigenavn; er dette ikke noget egentligt Slægtsnavn, bliver det at udelade.

Er Navnene latiniserede, bibeholdes denne Form i Registret, medmindre Teksten oplyser, hvorledes de skal gengives paa Dansk.

Nævnes en Person flere Gange paa samme Side, antydes det, hvor saadant anses fornødent, i Registret ved et mindre Tal foroven, tilhøjre for Sidetallet.

Fyrster sættes paa deres Navn, ikke paa Landets, medmindre dette anses mest praktisk, da tillige derpaa.

Sammensatte Efternavne, f. Eks. Lente-Adler, sættes paa første Dels Begyndelsesbogstav, altsaa i det nævnte Tilfælde paa L.

Partikler, som von, de, des, de la, zum osv. ses der bort fra; Eks.: des Vignes sættes under V.

Begynder Efternavnet med le eller la, sættes det under L. Er Partiklen, f. Eks. du, smeltet saaledes sammen med Navnet, at et nyt Ord er dannet, f. Eks. Dupuy, anbringes Navnet paa Partiklens Begyndelsesbogstav, her altsaa D.

Lokaliteter og Institutioner, hvorom Teksten har Bemærkninger af særlig Betydning, er optagne i Registret.

Aakerfeld, Gotthard Wilhelm 277. |
Aalborg, Chr., Kapt. 194.

Abildgaard, Anders Pedersen 209.

— Ane 211. — Anna Sylvia 210.

— Bertel Terkelsen, Foged 211.

— Christian Ulrich, Rektor 208

f. — Elisabeth 210. — Hans Pe-

dersen, Politibetjent 209. — Inger 210. — Jakob Terkelsen, Pr. 211. — Jens, Sgpr. 208. — Jens, Sgpr. 208. — Jens Pedersen, Ltnt. 207—11. — Martin, Sgpr. 208 f. — Nicolai Abraham, Maler 210. — Nicolai Han-

- sen, Guldsmed 210. — Peder 208. — Peder Hansen, Tolder 210 f. — Peder Pedersen 209. — Peter, Sgpr. 208. — Peter, Sgpr. 211. — Peter Christian, Prof. 210. — Peter Hersleb, Sgpr. 208. — Peter Terkelsen, Pr. 211. — Rasmus Hansen, Tolder 209. — Rasmus Rasmussen, Toldinsp. 209. — Søren Pedersen 208 f. 211. — Søren Pedersen, Arkivtegner 210 f. — Terkel, Mag. 211 233. — Tyge 211.
- Abrahamsdatter, Berette 8.
- Abrahamson, Joseph Nicolai Benjamin, Oberst, Kmhr. 63.
- Ahlefeldt-Laurvig, Frederik, General 90 92 98.
- Ahmmüller, Hans 155. — Margrethe 155.
- Albek, Christian 244 264.
- Alberti, P. A., Min. 193.
- Als, Peder, Maler 277.
- Andersdatter, Else 200. — Ingeborg 102 f. — Maren 225. — Mette 157.
- Andersen, Christen 153. — H. C. 66—74. — Hans 276.
- Angé, Antoine, Traktør 90 f. 98.
- d'Arabet, Konsul 71.
- Arenfeldt, Christian Ditlev Adolf, General 63.
- v. Baden, Ernst Ernstsens, Bgmst. 55. — Gustav Ludvig, Landsdom. 89 98.
- Bagge, Dorte Jensdatter 57. — Jens Sørensen, Sgpr. 57.
- Bagger, Hedeveg Johanne, Værts-husholderske 240 263. — Marcus Marcussen 263. — Rasmus Langeland, Bgmst. 241 263.
- Baggesen, Aug. Haller, Officer 239. — Bagge, Kornskriver 239, 241 263. — Jens 238—265.
- Baggi, Ole Olsen, Skipper 46 f.
- Bakkesen, Daniel 204.
- Bang, 251.
- Banner, Preben, til Stenshede 55.
- Bardenfleth, Johan Frederik, Ritmester 60.
- Basse, Maren 24.
- Bech, Iver, Birkeskriver 252 265.
- Beck, Kirstine, til Vraa 195 f.
- Beierholm, Lene 251 265. — Peder, Værtshushld. 251 265.
- v. Benzon, Catherine Hedeveg 77. — Lars, Major 77 f.
- v. Bergmann, Ernst, Prof. 169.
- v. Berkentin, Claus Hartvig 60.
- Berner-Schilden-Holsten, H., Lensbaron 100.
- Bernstorff, J. H. E. 265.
- v. Bertouch, Ernst Albrecht 30.
- Bielke, Birgitte Turesdatter 5 f. 9 33. — Margrethe Turesdatter 20 f. 25 27 f. — Sten Bengtsson 25. — Ture Stensson 7—9 25 27 40. — Ture Turesson 5—7 9 f. 20 25.
- Bierring, Niels Chr., Fuldm. 86.
- Biil, Hans, Skræder 80 f.
- Bild, Evert, til Ravnholt (d. 1567) 1 19 23 28 38.
- Bille, Anders, (d. 1555) 11 19 27 36. — Bent Andersen 19 27. — Clara Andersdtr., g. J. Sparre 36. — Elisabeth 195 f. — Hans Andersen 19 27. — Jens 14. — Jørgen, Etr. 195 f. — Knud Stensson 23. — Sten Holgersen, Lensmd. 53—55.
- Birch, Sophie 56.
- Bjerregaard, Hans Hansen, Pr. 265. — Hans Jensen 249 265. — Lene 251 265.
- Bjørn, Andreas Niegelsen, Guvernør. 89.
- Blicher, Gye Kirstine 202. — Jens Nielsen, Sgpr. 202. — N. Gudme, Sgpr. 203. — Niels, Pr. 99 101.
- Blixen-Finecke, Carl, Politiker 217 219 f.
- v. Bobart, 234.
- Boisen, Boie Frederik Outzen, Pr. 214. — Carl Christian, Pr. 214. — Frederik Engelhart, Pr. 214.
- Borch, Maren 202 205. — Niels, Mag. Conrector 239 241 263. — Sidsel Marie 239 263 f.
- Borring, Byfgd. 87.
- v. Boyneburg, Burchard 36.
- Brahe, Axel 36. — Axel Pedersson 6. — Magdalene Tygesdatter 13. — Sophie, Slægtbogsforf. 2 4 19 f. 22 f. — Tyge 23.
- Brandt, Anders Pedersen, Tobaksfabr. 159. — Andreas Knudsen 159. — Andreas Petersen, Tobaksfabr. 159. — Anna Cathrine 159. — Christen Pedersen, Farver

159. — Christen Thomsen, Farver 159. — Christiane Elisabet 159. — Gomme Frederik, Pr. 89 98. — Hanne 159. — Inger Marie 159. — Jens Chr. Pedersen 159. — Karen Pedersdatter 158. — Kirstine Margrethe 159. — Knud Rasmussen, Guldsmid 159. — Maren 158. — Maren Pedersdatter 158. — Morten Kisbye, Kirkesanger 159. — Nicolai Knudsen 159. — Peder Jensen 158. — Peder Knudsen 159. — Rasmus 159. — Vibeke 159.
- Breide, Jochim 26.
- Breson, Hans Christophersen 247 264.
- Brochmann, Gudmandsøn, Sgpr. ' 157.
- Brockenhuus, Ove Frederik, Generaltn. 61.
- Broderssøn, Abraham 6 32.
- Brorson, Frederik Quist, Justitsraad, Herredsfgd. 241 f. 264. — Hans 263.
- Broun, Oberstinde 240.
- Brumkost, Wibeke 47.
- Brun, Augustinus Meldal, Sgpr. 155.
- Bruun, Anders Iversen, Pr. 202 205. — Andreas, Pr. 202—204. — Anna Kirstine 202. — Anna Kirstine 203. — Anna Maria 202. — Anna Maria 206. — Bertel 204. — Bertel Johansen, Fabrikker 203. — Bertel Johansen, Rdmd. 201 204. — Cathrine 206. — Gye Kirstine 202 f. — Hans, Kæmner 202. — Hans 206. — Herman Peter 202 f. — Iver 202 205. — Janus 205. — Jens, Pr. 201—03 205. — Jens, Student 206. — Johannes Iver, Rdmd., Stadshpmd. 201 204. — Johs. Iversen 203 f. — Karen 204. — Kirsten 201 f. 204 f. — Kirsten 202, 205. — Kirsten 206. — Kirstine Marie 201 203—05. — Knud, Rdmd. 201 204. — Knud 206. — Mads Pagh 204 f. — Maren 202 205. — Maren 203. — Mette Maria 205. — Niels, Sgpr. 201—206. — Niels 201 203 205. — Søren, Overlandmaalingsinsp. 201 203. — Søren Vedega, Sgpr. 203.
- de Bruyn, Katrine 57.
- Bryske, Eiler 20. — Lisbet, Slægtbogsforf. 2 23.
- Brøchner, Hans, Sgpr. 201. — Kirstine Marie 201 203—05.
- Brøndsted, P. O., Arkæolog 70.
- Budde, Alexander, Sec.lt. 198. — Anne Marie 197. — Anne Sofie 198. — Birgitte Kristine 197—99. — Birte (Birgitte) 199. — Caspar 200. — Casper 200. — Christian Jørgensen, Undertoldbetjent 199. — Christoffer Giedde, Ltnt. 198. — Claus 200. — Dorteia Barbara 200. — Dorteia Margrete 197. — Else Johanne 199. — Else Marie 199. — Else Vind 197. — Frederik 200. — Frederik 200. — Ide 199. — Ide Kirstine 198. — Jakob 198. — Jakob 199. — Jochum Johan 197. — Jørgen Henrik Vind 199. — Kirstine 200. — Mathias Frederiksen, Ob.lt. 194 199. — Markus Rodsteen, Sergeant 197 199. — Markvor Mathias (Markus Rodsteen), Sergeant 197 199. — Nikolaj 200. — Ove 198. — Ove 199. — Ove Giedde, Kapt. 196—98. — Ove Mathiassen, Kapt. 194—97. — Peder 197. — Peder 200. — Peder 200. — Sofie 197. — Sofie 198. — Sofie 199. — Vincents, General 207. — Wulff 200. — Øllegaard 200.
- Budh, Niels 236.
- Bugge, Hilleborg 208. — Jens Christensen, Pr. 208.
- Buntzen, Andreas, Prof. 190.
- Buscou, Kirstine 156.
- Byssing, Cathrine 155. — Claus, Handelsmd. 155.
- Bøchman, Adolph 276. — Christian Mathiesen, Smed 276. — Magdalene 276.
- Bølle, Erik Madssøn 20 f 35 37 39 f. Carl XV, Konge 220.
- Carlsen, Emmy, Stiftsdame 221. — Hans Rasmussen, Hofjægermst. 213—224. — Jutta 213 216. — Marie 213.

- Castrøm, Chargé d'Aff. 75.
 Castenschiold, Joachim Melchior
 Grevenkop, Chargé d'Aff. 67. f.
 71.
 Chapsal, Charles Pierre, Gramma-
 tiker 72.
 Christensdatter, Dorte 44. — Inge-
 borg 57. — Ingeborg 199. — Jo-
 hanne Marie 157. — Karen 44.
 — Maren 158.
 Christensen, Anders 157. — An-
 ders, Skipper 46 f. — Balthasar,
 Politiker 217 219—22. — Chris-
 ten 200. — Frederik Christian
 240 251 263 265. — Iver 153. —
 Karen 85. — Niels 157. — Peder,
 Bødker 82, 85, 94. — Severin
 157.
 Christian VIII 97.
 Christian IX 223.
 Clausen, Rasmus 225.
 Cocters, Ludumella 228.
 Collin, Edvard 66 69 74.
 Dam, Jens Chr., Gaardejer 100.
 Dan, Lars Christian, Sgpr. 264. —
 Marie Dorothea 264.
 Danielsen, Karen 204.
 Danner, Louise, Lensgrevinde 61 f.
 Danneskiold-Laurvigen, Juliane
 Sophie, Grevinde 62.
 Delong, Albert Herman Peter Ga-
 briel, Baron 67 f. 71.
 Dich, Eskild Magnus, Prokur. 86 f.
 98.
 Dinesen, Adolph Wilhelm, Gods-
 ejer 67 f. 70 73 f.
 Due, Mandrup, til Halkær 53.
 Dyrskjøt, Peder 15 f.
 Engelhardt, Conrad, Arkæolog 113,
 115.
 Engelsted, Sophus, Overlæge 165 f.
 172 191—93.
 Eriksen, Mathias, Abbed 236.
 Erikson, Andreas, Sgpr. 248 265.
 Erslev, Edvard, Geograf 117, 123.
 Faber, Hans, Pr. 200. — Mathias
 A. P., Provst 263. — Sophie 265.
 Fabritius-Tengnagel, Adolphine 76.
 — Adolphine Wilhelmine Frie-
 derike 76—79 93 97 f. — Cathe-
 rine Hedevig 77. — Constance
 Henriette 79 88. — Michael,
 Kfrd. 76.
 Falbe, Christian Tuxen, Arkæolog
 67 f. 72 f. — Clara 73.
 Farup, Anna Cathrine Dorothea
 263.
 Fausing, Søren, Podemstr. 56.
 Fenger 201 f. — Carl Emil, Dr. med.
 Prof. 171. — Chr., Prosektor 171.
 Michael 202.
 Ferslev, Jens, Subrektor, Sekretær
 246, 264. — Johanne Margrethe
 253 265.
 Fich, Christen Andersen, Pr. 153.
 — Hans, Sgpr. 153.
 Fincke, Anna Sophie 268.
 Flensborg, Anna Cathrine 159. —
 Anne Bolette 157. — Jens, Land-
 maaler, Traadhdl. 156 f.
 Flindt, Jacob 98.
 Flor, Christian, Politiker 216 f.
 219 f.
 Fogh, Jens, Møller 102.
 Franck, I. S. 84—86 88 90 98. —
 Raket 98. — Rebecca 98. — Rosa
 98.
 Freigang, J., Livlæge 75.
 Friberg, Eggert Christian, Forv.
 246, 264.
 Frick, Christian Andersen 153.
 Friis, Hans Ditlef, Sgpr. 204.
 Fromeling, Bartram, Uldvæver
 152.
 Gad, Carl August, Overlæge 173 178
 181, 184.
 Galde, Dorte 200.
 Gassum, Christen, Sgpr. 56.
 v. Gersdorff, Christopher, til Søby-
 søgd. 44. — Elisabet Caspers-
 datter 194.
 Gertsen, Didrik, Skipper 47.
 Gesmell, Gert Hermansen, Rdmd.
 49 f. — Herman, Rdmd. 48. —
 Samuel Hermansen 55.
 Giedde, Regitze Sofie Ovesdatter
 194.
 Giedsman, Andreas Jakobsen,
 Rdmd. 49 f 55.
 Giøe, Albert Mogenssøn 22. — Eli-
 ne 12.
 Glasmeier, Daniel, Prok. 195.
 Glise, C. F., Kancelliraad 246 264.
 Glørfeldt, Hanne 159.
 Gottschalch, Johan, Mag. Conrec-
 tor 239 263.
 Graah, W. A. 269.
 Gram, Overbarber 57. — Anne
 Nielsdatter 56. — Christen Han-
 sen 57. — Christian 56. — Fre-

- derik Hansen, Kbmd. 56. — Hans, Prof. 43 56. — Iver 56. — Johanne Nielsdatter 56. — Karen Nielsdatter 56 f. — Katrine Hansdatter 57. — Kirsten Nielsdatter 56. — Laurids Nielsen, Kpl. 43. — Laurs, Sgpr. 56. — Laurs Christensen, Skoleholder 57. — Margrete Nielsdatter 56. — Mogens, Sgpr. 56. — Niels (1495) 43. — Niels Hansen, Degn 57. — Niels Hansen, Sgpr. 56. — Peder, Slotsfgd. 43. — Peder Hansen, Ltnt. 57. — »Sophie«, se Birch.
- Griffenfeld, Peder 64.
- Grubbe, Eiler, Rigskansler 149. — Erik, til Tjele 49. — Peder, til Lystrup 149. — Regitze Sivertsdatter 5. — Tønne, til Lystrup 149.
- Grundet, Jens Pedersen 233.
- Grundtvig, Asta Tugendreich Adelheid 217 221. — Frederik Lange 213 216. — Johan D. N. Blicher, Historiker 216. — Marie 213. — N. S. F. 213—224. — Svend, Folkemindeforsker 216.
- Gudesen, Jens 197.
- Gudme, Gye Kirstine 202. — Herman Peter Nielsen, Dr. theol. 204 f. — Kirsten 201 f. 204 f. — Kirsten 202 205. — Maren 202². — Niels, Pr. 202 205.
- Gyldenløve, Ulrik Christian 64. — Ulrik Frederik 64.
- Gyldenstjerne, Anne Mouridsdatter 11. — Hilleborg Christophersdatter 23. — Mogens 24. — Mourids Nielsson 20 25 27 f.
- Gøye, se Giøe.
- Haderup, Andreas 250 265.
- Haffner, Wentzel, Kmjkr. 67 f. 71 f.
- Hammer, Else Kirstine 159. — H, Kapellan 263. — Jens Chr., Sgpr. 159. — Vibeke Christine 159.
- Hansdatter, Ivara Margrethe 153.
- Hansen, exam. jur. 91—93 95. — A., Kommissær 87 89. — Christen (c. 1650) 44 56. — Hans, Maler 79. — Hans, Rektor 203 f. — Hans Jacob, Prlt. 68. — Niels, Propr. 81 85 98.
- Hartvigsen, Ove, Ritm.lt. 195.
- Hassen, Frederik, Korporal 197.
- Hayen, Familien 234. — Geh. Ober Kirchenrat 234.
- Heidemann, se Heilmann.
- Heilmann (Heidemann), Kbmd. 81 86.
- Helt, Peder 225.
- Hemme, Niels Boie, Dr. med. 162.
- Henrichsen, Anna Cathrine Dorothea 263.
- Henrik Gigler, Instrum. 225.
- Henriksdatter, Dorthe 229.
- Henriques, Markus Martin, Guldsmedemst. 67—69.
- v. Herbst, Christian Frederik, Arkæolog 109 116 f. 123.
- Herrested, Lars Nielsen, Kbmd., Bogbinder 225 265.
- Heuffelder, Jørgen, Apoteker 47. — Maximilianus Jørgensen, Kbmd. 47.
- Hoe, Bartold, Pr. 205.
- Holberg, Ludvig 275 f.
- Holck, Frederik Vilh. Conrad, Ghkfrd. 62.
- Holm, Amalie Ottilie 270. — Ane Louise 268. — Axel Harald Valdemar, Cigarmager 270. — Axeline Frederikke 269. — Frederikke Mathilde Louise 267 269. — Gottlieb 268. — Henrik Gustav Ferdinand, Maler, Kobberstk. 266—273. — Jens, Kobberstikker 268 f. — Juliane Valborg 270. — Karen Marie 269. — Knud Harald Thorvald 270. — Maria 268. — Maria(na) Henriette Louise 268. — Niels Lassen, Sgpr. 157. — Peter Jensen, Brændevinsbr. 268.
- Holmer, V., Prof. 162.
- Holst, Knud Thomsen, Ridefgd. 48 55. — Reinhold Jensen 200. — Wilhelm, Skuespiller 70.
- Honhoff, Diderik 151.
- Hornbech, Christen Sørensen, Akciseskr. 57.
- Huitfeldt, Lisbet, Slægtbogsforf. 12 41.
- Hvalstø, Jacob, Sgpr. 205.
- Høffding, Jacob Krag, Lærer 239.
- Høg, Jens, til Vang 53. — Mette Stygesdr. til Vinderslevgd. 55.
- Høgsbro, Sofus, Politiker 221—23.
- Høier 67 74.

- Hørberg, Sidsel Marie 239 263 f.
 Igelstrøm, Kmhr. 75.
 Ingvarsen, Casimir Martin, Apot. 204.
 Ipsen, Clara 73.
 Irgens, Joachim 158.
 Iversen, Søren Gudme 202 204.
 Jacobæus, Heinrich, Apoteker 250 265.
 Jakobsdatter, Sara 198.
 Jakobsen, Hans 200.
 Jensdatter, Birgithe 208.
 Jensen, Elias 44. — Henrik 26. — Inger Marie 159. — Niels, Skråder 48. — Ole, Ladefgd. 264.
 Jespersen, Knud 46. — Otto, Læge 178 f.
 Johansdatter, Maria 268.
 Johansen, Wilhelm, Skytte 99—105.
 Jonasdatter, Margrete 56.
 Juel, Jens 149. — Sophie Catharine 149.
 Juul, Niels Axelssøn 15 f.
 Kaas, Birte Margrete Enevoldsdatter 194. — Helvig, Slægtebogforf. 6 f. 9—12 18 20 27 f. 31—35 38—41. — Hilleborg Sophie 80 f.
 Kamman, Kamman(n), Anna Margretha 156. — Anne Kirstine 155. — Birthe 156. — Jacob 156. — Jens Martin 156. — Johan Friedrich 156. — Kordt David 156. — Kordt Jacob 156. — Margrethe 155. — Mathias Hansen, Snedker 155 f.
 Kastrup, Jørgen, Forv. 88 f. 98.
 Ketilson, John 264.
 Kikebusk 240.
 Kjeldsdatter, Mette 99 101 f 104.
 Kjeldsen, Jens 102. — Steen 102.
 Kjerulf, Holger, Sgpr. 251 265.
 Kjær, Edel Marie 106.
 Klingberg, Christian, Højesteretsadv. 95 98.
 Kloch, Lærer 103.
 Klyne, Anders, Sgpr. 153. — Magdalene Andersdatter 153 f.
 Knivholt, Peder Christensen, Bgmstr. 48—50 53 55.
 Knoke, Hanse 152.
 Knudsen, Christen, Ridefgd. 276. — Søren, Bager 276.
 Kousted, Johanne Dorothea 157.
 Krabbe, Anne, Slægtebogforf. 1. — Christopher, Politiker, 222. — Elsebe, g. P. Skram 36. — Mogens Nielssøn 26. — Niels 26. — Niels Mogensen 26.
 Krag, Else Jensdatter 276. — Else Kirstine Johansdatter 159. — Hedvig Sophie 276. — Jens Sørensen, Pr. 276. — Otte 52.
 Krag-Juel-Vind-Frijs, Asta Tugendreich Adelheid, Ctsse 217 221.
 Krakowitz, Michel 155.
 v. Krogh, Georg Frederik, General 63.
 Krognos, Anne Olufsdatter 1. — Mourids Olssøn 12.
 Krumhar, Jakob, Værtshushld. 255 264. — Johan, Værtshushld. 255 264. — Johan Frideric 264 f.
 Krummedige, Margrethe Eriksdatter 9 25 40.
 Krumpen, Otte 236. — Stygge, Bisk. 231.
 Kruse, Dorte 57.
 Kurtz, Joachim 155. — Marcus 155.
 Kùchler, Albert, Maler 73.
 Kyrning, Slægten 7. — Inger 9.
 Köhler, Ane Louise 268. — Anna Sophie 268. — Johan Michael, Kanonér 268.
 Køsters, Ludumella 228.
 Lambert, Hans, Væver 80 f.
 Lange, Apotekersvend 250 265. — Gunde Hansen, Lensm. 52. — Hans Mossin, Prokur. 93—95 98. — Niels Rasmussen 276. — Thomas, Consumptionskontrollør 241 264. — Victor, Ørelæge 161—93.
 Langeland, Hedevig Johanne 240 263. — Rasmus, Kbmd. 263.
 Langkilde, Rasmus Hansen, Forpagter 89 98.
 Lassen, Jens, Landsdommer 195. — Knud 234.
 Laursdatter, Kirstine 158.
 Leganger, Elisabeth 210. — Jørgen Hiorth, Skipper 210.
 Leth, se Steensen-Leth. — Adolphine 76. — Anna Sophie 79 81—83 85 93. — Jørgen Ernst 76 79. — Matthias Christian, Ltnt. 75 f. 79.

- Levin, Rebecca 98.
 Lihme, Slægten 235. — Lauritz 235.
 de Linas, Charles 123.
 Linde, Charlotte Christine 107.
 Lindenblad, Peter Christian, Klokker 248 265.
 Lindenov, Anne Andersdatter, g. Viffert 8.
 Lorch, se Lorich.
 Lorich (Lorch), Otte 158.
 Lunds (Lunov?), Margrete 197.
 Lunge, Aage (Ove) 24.
 Lunov, Margrete 197.
 Lydersdatter, Dorothea 225 f.
 Lykke, Kirsten, g. Grubbe 149.
 Lyskander, Claus 149.
 Løffler, Louise Marie 155.
 Madsdatter, Maren 197.
 Madsen, Andreas Peter, Arkæolog, Maler 111 f. — Lauge, Ridefoged 229.
 Madvig, I. N., Sprogforsker 161.
 Mandix, Jfr. 251. — Ane Lisbeth 157. — Anna Hansdatter 157. — Anne Marie 157. — Conradus 157. — Gedske 157. — Hans 157. — Hans Jacobsen 158. — Inger Margrethe 158. — Jens Mouritsen 158. — Jens Mouritsen, Bygd. 158. — Laurits 157. — Laurits 157. — Laurs 157. — Maren 157. — Mette Danielsdatter 157. — Mouritz Mouritsen, Sgpr. 157. — Ole 157. — Oluf Pedersen, Forp. 158. — Peder 157. — Peter 157. — Sophie Margrethe 157.
 Markvorsdatter, Katrine 45 47 f. 51.
 Markvorsen, Claus, Rdmd., 48. — Johan, Rdmd. 48.
 de Martonnière, Guillaume, se Johansen, Wilhelm.
 Mathiasen, Ove, Kapt. 195.
 Meier, Forv. 85. — jfr. Mejer, Meyer.
 Mejborg, R. F. S., Tegner 109 f. 112 116 123.
 Mejer, Kmdr. 253. — jfr. Meier, Meyer.
 Meller, Vilh., Klokker 157.
 Melsted, Ketil Johnsen, Major 245 264.
 Mestorf, Johanne, Arkæolog 122.
 Meyer, Wilh., Dr. med. 172 f. — jfr. Meier, Mejer.
 Mikkelsdatter, Anne 57.
 Mogensen, Chr., Prokurator 92 f. 95 98.
 Moltke, Anne Katrine 198. — Christoffer Henrik, Ob. 198.
 Montelius, Oscar, Arkæolog 115.
 Montoya, Ob.lt. 45.
 Morville, Henrik, Pr. 202. — Maren 202². — Niels, Kmrdr. 202.
 Mouridsdatter, Maren 55.
 Mule, Anne Christensdatter 57. — Anne Christensdatter, g. Gram 56. — Christen Rasmussen, til Attrup 56. — Kjeld Christian, Kbmd. 56. — Margrete 56.
 Munch, Anna Sylvia 210.
 Munk, Iver, Bisk. 237.
 Müller, Ludvig, Numismatiker 70. — Otto Frederik, Auditør 67 f. 70. — P. E., Biskop 70. — Sophus Otto, Arkæolog 118.
 Møller, Jørgen 205.
 Mørck, Maren Petersdatter 229.
 Napoleon III 224.
 Neergaard, de Neergaard, 241. — Joachim Peter Christian Bruun, Ghkfrd. 67 f. 73 f. — P., Godsejer 100.
 Nellemann, Johannes Magnus, Bygd. 90 f. 98.
 Nenees, Johs. Chr., Rektor 205.
 Nielsdatter, Kirstine 157. — Magdalene 276. — Maren (d. 1637) 43 f. 56.
 Nielsen, Aage, se Ulfeldt. — Hans, Bgmst. 43—57. — Karen Marie 269. — Kjeld, Skovfgd. 102. — Kjeld, Sgpr. 57. — Lars 82 94.
 Nielskone, Kirsten 234.
 v. Numsen, Fr., General 101 f. 104.
 Nygaard, Cathrine Margrethe 157.
 Nysted, Oluf Hermanssøn 14 31.
 Olesen, M., Kbmd. 45.
 Olivarius, Holger de Fine, Prof. 205.
 Olufsdatter, Karen 197.
 Orning, Christoffer 200.
 Pachs, Anne Sofie 195 f. — Holger 195.
 Pagh, Anne Christine 204. — Gye Marie 204. — Mads, Kbmd. 204. — Maren 203.
 Parsberg, Anna 153. — Holger, Landsdom. 12—17. — Ingeborg

- Nielsdatter 23. — Jytte 153. — Jørgen 153. — Niels 153. — Tønne, Rigsrd. 152 f. — Valdemar 153. — Verner 153. — Vibeke 153.
- Pedersdatter, Anne Christine 204.
- Pedersen, Anders 200. — Anders 276. — Jens, Skipper 47. — Mads, Ladefoged 197. — Otto, Skipper 47. — Svend 236. — Søren 104.
- Petersen, F. A., Skolelærer 270. — Henry, Arkæolog 109—24. — Johan Chr. Ludv., Skoleinsp. 110 117. — Magnus, Tegner 111 f.
- Pinel, Phillippe, Overlæge 177.
- Ploug, Carl 59 187.
- Plum, C., Sgpr. 263.
- Podebusk, Claus (c. 1470) 23. — Claus 1 19 28 34 36. — Claus Mouridsson 26 29. — Erik 19. — Gisel 8 19. — Ingeborg 152 f. — Otto 19. — Predbjørn 7 34. — Vibeke, Slægtbogsforf. 1—42.
- Pors, Anne Katrine 198. — Axel 194.
- Prang, Jens Christensen, Ridefgd. 51.
- Quistgaard, J. R., Major 89.
- Rafenius, Bogbinder 241 264.
- Raffn, Hendrich Pedersen, Kbmd., Rdmd. 226.
- Rafin, Bogbinder 241 264.
- Rantzau, Sophie 24.
- Rasmussen, R. P., Pr. 266. — Søren, Skipper 47. — Vald., Overlæge 171.
- v. d. Recke, Ernst, Dr. phil. 149 f.
- Reenberg, Claus Christensen, Borgmst. 55. — Peder Christensen, Tolder 55.
- Reiming, Elisabeth Johansdatter 226. — Herman, Apoteker 226 228. — Johan, Kbmd. 226. — Maren 226. — Margrethe 228. — Margrethe 228.
- Rhud, Otto, Rektor 238.
- Rodsteen, Else Katrine Markvorsdatter 195 f. — Frederik 195. — (Budde?) Markus 197.
- Roede, H. C., Arkivar 274.
- Rohmell, Oscar Julius, Overlæge 173 182.
- Rosenkrantz, Anne 22. — Holger Eriksen 43. — Ole, til Engholm 49.
- Rosenørn-Teilmann, Theodor, Godsejer 112.
- Rosmus, Jens Thomsen, Byfgd. 48.
- Rostrup, Emil, Botaniker 111.
- Rud, Sophie, Slægtbogsforf. 6 13 20—22 24 35 f. 40.
- Rugaard, D. E., cand. phil. 267.
- Ryberg, Niels Svendsen, Forp. 56.
- Rützow, 246.
- Rønnov, Karen, g. Bille 14. — Markvard 12 19.
- Rørdam, Jutta 213 216. — Peter, Pr. 213 216 218 f.
- Røring, Jørgen Pedersen, Garver 197.
- v. Sack, Heinrich, Oberst 49 f. 52 f.
- Sadeler, se Sedeler.
- Sager, Hans Carl, By- og Hrdsgfd. 71.
- Sandberg, Henrik, Ob.lt. 53 f.
- Sandvig, B. C., Historiker 1 30 34.
- Sarauw, Bartold, Bager 277. — Friedrich Barthold, Gehejmelegationsraad 277.
- Scheel, Vibeke 149.
- Scherer, Barthold 152. — Gisela 152.
- Schieltved, Fritz, Urtekr. 271.
- Schild, Schildt, Schilt. — Antonius, Organist 151 f. — Barthold 152. — Christoffer 152. — Cordt 152. — Diderik, Musiker 152. — Gerdt, Organist 151 f. — Gerdt d. y. 152. — Hans 152. — Hans, Uldvæver 152. — Harmen 152. — Hinrik 152. — Jutta 151. — Ludeke 151. Ludolf, Organist 152. — Melchior, Kapelmester 152. — Peter 152.
- Schilden, se Schild.
- de Schinkel, Fr. Landsdommer 101 104.
- Schiødtz, N. Simonsen 88.
- Schjelderup, Inger 210.
- Schmidt, Louise Birgitte 270.
- Schorler, Sophie 249 265. — Thomas, Guldsmed 265.
- Schou, 67 74.
- Schow, Peter Olsen Neergaard, Sgpr. 244 264.
- Schram, se Skram.
- v. Schreeb, Eberhard Kolbe, Rigs-

- friherre 234. — Kolbe 234. — Tor, Hovedboghd. 234.
- Schrøder, Hans Ditlefsen 157.
- Schubart, Gesandt 71.
- Schumacher, Johan Adolph, Apoteker 158. — Peter Christian, Amtmd. 81 f. 84—87 89 91 93.
- Schwartsen, Julius, Sanger 67—69.
- Schwensen, Familien 277.
- Secher, Oscar, Kommunelæge 173.
- Sedeler (Sadeler), Anna 152.
- Seemann, Corfitz, Skuespiller 67—70.
- Sehested, Anders, Godsejer 106. — Charlotte Christine 107. — Edel Marie 106. — Hannibal, Godssejer 112 f. 123. — Hilda 114. — Niels Frederik Bernhard, Arkæolog 106—124. — Thyra, Historiker 114 122.
- Siversen, Georg Wilhelm, Lakaj 86 90.
- Skeel, Albret 50. — Jørgen, Kapt. 195.
- Skjeltved, Fritz, Urtekr. 271.
- Skovgaard, Anne Jørgensdatter 26.
- Skram, Erik, Forf. 72. — Johan Christian Gustav, Fuldm. 67—69 72 74. — Peder, Adm. 36.
- Smith, Apoteker 265.
- Snedker, Otto Lauridsen 46.
- Sommer, Fritz, Kontorchef 151. — L. C. A., Gross. 151.
- Sommersted, Amalie Ottilie 270. — Jens Petersen, Kontr. 270. — Louise Birgitte 270. — Niels Julius 269 f.
- Sparre, Jacob Mouridssøn 35 f. — Jens 54.
- Splett, Anders Balthasar 205. — Anna Hendrichsdatter 227 229. — Frederich Hendrichsen, Organist 227. — Hendrich, Rdmd. 225—27. — Hendrich d. y., Slotsfoged 227. — Hendrich Laugeesen, Rdstskr. 229. — Herman 229. — Herman Peter, Sgrpr. 205. — Kirsten 202 205. — Lyder Hendrichsen, Bgmstr. 227—29. — Marget 229.
- Splette, Familien 225.
- Spoldener, Hans 2.
- Staal, Anna Maria 202. — Niels, Toldkass. 202.
- Stadfeldt, A., Dr. med., Prof. 169.
- Stage, Joh. Adolph Gottlob, Kommunelæge 171. — Johan Adolph Gottlob, Skuespiller 67 f. 71.
- Stald, Karen 159. — Niels 159.
- Stampe, Jens, Sgrpr. 56.
- Stauning, Nicolaj, Kbmd. 159. — Vibeke 159.
- Steen, Hans Olsen, Sgrpr. 153.
- Steenberg, V. E., Prof. 165 173—76 178 f. 181 186.
- Steensen, Anna Sophie Kaas 79 81—83 85 93. — Carl Frederik, Ritmst. 80. — Hilleborg Sophie 80 f. — Mette Brockdorff 79—96 98. — Steen, Etr. 100 f. — Vincents, til Torpegaard 91 f.
- Steensen-Leth, Carl Frederik, Kapt. 79 82 f. 85 88—95. — Constance Henriette 79 88.
- Steenstrup, Japetus, Naturforsker 108 111 114 123.
- Steffensen, Niels, Graver 100.
- Stenger, Thorvald 269.
- Storm, Anna Maria 206. — Gye Kirstine 202 f. — Jens, Provst 206. — Jens, Sgrpr. 202 205.
- Studsgaard, Carl Ludvig, Dr. med., Prof. 170 189—91.
- Stygge, Berete 47.
- Sundt, Peder Andersen, Rdmd. 49f. 55.
- Surich, Herman 48.
- Sørensdatter, Ane 156. — Ane 211. — Mette 156.
- Sørensen, Christen, Degn, Skolehd. 157.
- Tamdrup, Hedvig Sophie 276.
- de Thestrup, Frands 31 f.
- Thodberg, Sekretær 112—14 116—19 122—24.
- Thomander, Johan Henrik, Biskop 214.
- Thomsen, Anders, 44. — Chr. Jørgensen, Arkæolog 106 f. — Søren 47.
- Thorvaldsen, Bertel 266.
- Thott, Beate Iversdatter 14 21 26. — Ingeborg Philipsdtr. 33. — Iver Axelssøn 3 6 26 33.
- de Thygeson, Kmhr. 64.
- Thøgersen, Ane Kirstine 156. — Inger Marie 156. — Inger Marie 156. — Jens 156. — Jensine 156. — Marie 156. — Mette 156. — Rasmus 156. — Rasmus Jensen,

- Grdfæster 156. — Sidsel 156. — Søren 156.
- Tischler, Otto, Arkæolog 118.
- Toft, Harald, Godsejer 213. — Marie 213.
- Top, Anna Cathrine Dorothea 263. — August Peter, Sgpr. 251 265. — Didrik, Sgpr. 240 263. — Hans Pedersen, Etr. 264. — Henriette 241 245 264. — Johannes Peter, Skriver 243 264. — Marie Dorothea 241 245 264.
- Torbensdatter, Maren 104.
- Torkilsen, Niels, Kannik 231—237.
- Trier, Fr., Prof. 187 189.
- Trochiscus, Peder Nielsen, Sgpr. 157.
- Trolle, Anne 7. — Anne Arvidsdatter (d. 1560) 5—12 16 18—21 26 28 33—41. — Anne Nielsdatter 15. — Arvid (d. 1505) 3—7 10 14 26 32 f. 38. — Birgitte 61. — Børge 34. — Erik 7. — Erik 33. — Gustav 33. — Herluf 10. — Joachim Arvidsson 33. — Margrethe Arvidsdatter 33. — Ture 7.
- Truelsen, Schwenne 277.
- Truschewsky, Elisabeth 75. — Jacob Johan, Skrædermst. 75. — Johan Abraham 75—98.
- (Ulfeldt) Aage Nielsen 2. — Ebbe Knudsson 36.
- Ulf sax, Kirstine Amundsdatter 41.
- Ulfstand, Jens Holgerssøn 33. — Tale, Slægtebogforf. 15.
- Undset, Ingvald, Arkæolog 122—124.
- Unger, Birgitte Katrine 200. — Frederik, Ritm. 200.
- Urne, Carl Johanssøn 14. — Jørgen 50. — Jørgen Lagessøn 13 36. — Margrete 195.
- Urup, Arild Axelsen (d. 1587) 37. — Axel (Erikssøn) (d. 1540) 5 7 9 20 f. 26 35—38. — Erik 26. — Erik Axelsen 5. — Jens Holgersen 9 24 f. — Jørgen Axelsen 26. — Laurids 7 10 16 18 f. — Margrethe Axelsdatter, g. E. Bølle 35.
- Waagepetersen, Christian, Hofvinhdl. 67 f. 70.
- Vasa, Krister Nilsson 9 25 40.
- Vedel, Emil, Arkæolog, Amtmd. 109 115 123.
- Werner, Johannes, ORS. 150.
- Wexels, Wilhelm Andreas, Pr. 214.
- Weyle, Elisabet Andersdatter 195.
- Weyse, C. F. 69.
- Whitte, Adolphine Wilhelmine Friederike 76—79 93 97 f. — Johannes Köhlen, Konsul 79.
- Wiehe, Michael Rosing 70.
- Viffert, Axel Tønnessøn 8.
- Wilckens, C. F., Kammertjener 266.
- Wildgaard, Carl Frederik 241 264.
- Wilhelmsdatter, Ane 102 104. — Anne Cathrine 102. — Christiane 102. — Karen 102.
- Wilhelmsen, Andreas 102 f. — Johannes 102 f. — Joseph 102 f.
- Wilke, Melchior 152.
- Wilken, Diettrich 152. — Melchior 152.
- Willumsen, Anne Bolette 157. — Johanne Dorothea 157. — Peter Boesen 157.
- Wilsbech, Rasmus, Ridefgd. 44.
- Vind, Frederik, Stiftamtmd. 149.
- Winding, Knud, Apoteker 158.
- Winter, Anders, Kornmaaler 229. — Anders Jørgensen 229. — Anna Mette Jørgensdatter 229. — Chr. 264. — Hans Chr., Sgpr. 245 264. — Johannes Klokker 243 264. — Jørgen Andersen, By- og Rdstskr. 229. — Maren Jørgensdatter 229. — Rasmus, Hører 239 263 f. — Sidsel Marie 239 263 f.
- Wivet, Nicolaj, Oberstlt. 198.
- Wleugel, Johan Peter, Admiral 62 f.
- Voigt, Christian 74.
- Wolff, 248 265.
- (Worm) Anne Jensdatter 48 f. 51 f. 55—57.
- Worsaae, J. J. A., Arkæolog 108 114 f. 116 123.
- Worsøe, J., Kommissionær 86.
- Wægner, Johannes Olsen 247 264.
- Wøldike, Peter, Rektor 238 f. 257—261.
- Zeuthen, Jens Rasmus, Sgpr. 251 265.
- Zinck, Ludvig Henrik Olaus, Arkæolog 108 123.
- Oehlenschläger, Adam Gottlob 239.
- Ørsted, Anders Sandøe, Prof., Botaniker 185.

